

Aurel State

DRUMUL CRUCII

AMINTIRI
DE PE FRONT
ȘI DIN
GULAGURI

EDITURA ROST & FUNDAȚIA SFINȚII ÎNCHISORILOR

Războiul pe frontul din Răsărit, prizonieratul în Gulagul sovietic și detenția politică în România anilor ’50-’60, desfășurate pe fondul transformării halucinante a hărții politice europene, constituie reperele exterioare ale acestor memorii scrise pe ascuns, în timpul așa-zisei libertăți dobîndite de autor după 1964, cînd puterea comunistă a golit de deținuții politici numeroasele închisori românești. Cartea pe care cititorul o ține acum în mînă a fost și ea urmărită asiduu – dar fără succes – de Securitate, în încercarea de a confisca o mărturie ce contrazicea poncifele istoriei oficiale promovate de Partidul Comunist Român („insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă“, „societatea liberă a oamenilor muncii“, „umanismul socialist“ etc.). Supravegheat continuu și anchetat cu brutalitate pentru scrierea și trimiterea în Occident a memoriilor sale, Aurel State (1921-1983) și-a dus, totuși, la bun sfîrșit o misiune asumată lăuntric încă din anii prizonieratului: aceea de a mărturisi, dincolo de propriile încercări, idealurile și suferințele celor ce au fost uciși fără a fi fost lăsați să vorbească.

9 786069 359808

Coperta și viziunea grafică:
Valentin Dan

EDITURA ROST
Str. Vulturilor 8,
sector 3, București;
telefon: 0740/103621,
e-mail: editurarost@gmail.com
www.rostonline.ro

FUNDAȚIA SFINȚII ÎNCHISORILOR
Str. Negru Vodă 30, Pitești, Argeș;
telefon: 0727/229116,
www.fundatiasfintiiinchisorilor.ro

ISBN 978-606-93464-7-1
ISBN 978-606-93598-0-8

AUREL STATE

DRUMUL CRUCII

AMINTIRI DE PE FRONT ȘI DIN GULAGURI

EDIȚIA A III-A,
ÎNGRIJITĂ ȘI PREFAȚATĂ DE
ANCA CRIVĂȚ

CU O POSTFAȚĂ DE
MARCEL PETRIȘOR
ȘI
RĂZVAN CODRESCU

EDITURA ROST
FUNDAȚIA SFINȚII ÎNCHISORILOR
BUCUREȘTI – PITEȘTI
2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
STATE, AUREL
Drumul crucii : amintiri de pe front şi din gulaguri / Aurel State ; îngrijitor, pref.: Anca Crivăţ ; postf.: Marcel Petrişor, Răzvan Codrescu. - Ed. a 3-a, rev. - Piteşti : Editura Fundaţiei Sfinţii Închisorilor ; Bucureşti : Rost, 2013
ISBN 978-606-93464-7-1
ISBN 978-606-93598-0-8

I. Crivăţ, Anca (pref.)
II. Petrişor, Marcel (postf.)
III. Codrescu, Răzvan (postf.)

232.97

PREFAȚĂ

Biografiile eroice au, uneori, un început cît se poate de obișnuit: Aurel State se naște în 29 aprilie 1921 la Godeni – un străvechi sat argeșean atestat de la jumătatea secolului al XV-lea și aflat la sud de Cîmpulung Muscel – într-o familie țărănească ce avea să mai aibă, în urma lui, doi băieți și o fată. Locurile copilăriei, așa cum și le amintește mai tîrziu, par desprinse dintr-un basm: „muscele cu legănare de doină", „fînețe înmiresmate", „grădini cu pomet", „ritmuri de brîuleț, dar și armonii de ie musceleană", „aici venea Dumnezeu ca un gospodar cuminte, după ce-și isprăvise lucrarea, să se bucure de priveliștea unei nunți țărănești [...] și tot aici veneau și ursitoarele neîndurătoare, ca să găsească, în firida ferestrelor, ciocănelele de țuică care cîntă gîlgîite pe gît"; și tot o lumină de basm proiectează amintirea asupra jocurilor copilăriei, a căutării comorilor ascunse trădate de flăcările albastre ce le jucau deasupra, a distracțiilor uimitoare și multicolore de la bîlciurile de Sfîntul Ilie. După cei patru ani de școală primară de la Godeni, copilul va merge la Școala Normală din Cîmpulung. Ne putem imagina impresia pe care clădirea impozantă a școlii întemeiate de regele Carol I și inaugurate în 1896 a făcut-o, probabil, asupra copilului de opt-nouă ani care începe să-i urmeze cursurile; e de imaginat, mai cu seamă, cît de marcată i-a fost sensibilitatea de faptul că făcea parte dintre elevii uneia dintre cele mai bune școli românești ale timpului, cu un prestigiu deja consolidat la sfîrșitul anilor '20; Aurel State, mereu modest în memorialistica sa și înclinat să-și ascundă meritele proprii pînă la a le lăsa complet necunoscute, își evocă totuși școala cu conștiința celui care aparține unei elite:

„Școala Normală-Internat din Cîmpulung, înălțată sub dealul Flămînda cu bani din caseta personală a primului rege, vestită

în țară pentru tradiția și absolvenții ei, era încă în timpul nostru animată de ambiția de a-și plasa absolvenții în primele locuri la examenele de diplomă pe centru și de a spori an de an trofeele concursurilor interșcolare. Bine gospodărită, concepută ca o unitate independentă, cu uzină, încălzire, aprovizionare cu apă, brutărie, sere horticole, fermă cu animale și terenuri agricole proprii, cu un corp profesoral temut în comisiile de diplomă și bacalaureat și cu o ceată de pedagogi, toți ofițeri de rezervă, temuți de noi, elevii, școala patronată de Apostolul Andrei, primul chemat, îndătinase un stil de activitate sever supravegheată, în care tot ce nu era în orarul școlii fusese amînat după absolvire. Elevii, copii ai satelor, mulți fii de învățători și preoți, crescuseră acolo supuși, într-un amestec de mănăstire și cazarmă, pentru a fi luminători ai satelor" (I, Prima întoarcere acasă).

În această școală își dobîndește de la colegi porecla de „călugărul Hildebrand", probabil pentru scrupulozitatea cu care urmărește să respecte nu atît linia de conduită cerută de regulamentul școlar, ci pe aceea pe care i-o impune, încă din acești ani tineri, propria sa conștiință – numită, în forul său interior, „strașnicul inchizitor". Această instanță, față de care se simte responsabil pînă la sfîrșitul zilelor, îi va dicta nu doar comportamentul impecabil din prizonierat și din închisorile politice, ci și atitudini de un uimitor cavalerism adolescentin. Porecla însă, furnizată Securității de vreun fost coleg de școală care îl „turna" – e impresionant numărul de turnători pe care reușeau „organele" să îi „convingă" – îl va urmări prin birourile de anchetă ca o dovadă peremptorie a „fanatismului" său.

Tot aici, la Școala Normală din Cîmpulung, se formulează pentru prima dată împotriva lui Aurel State acuzația că ar aparține Mișcării legionare, în fapt Frățiilor de Cruce. Din memoriile sale rezultă că, elev fiind, a fost ridicat din internat de Siguranță și anchetat pentru apartenența la mișcarea care, în acel moment, era scoasă în ilegalitate. Vorbește directorul Școlii Normale:

„M-am perpelit nopți în șir acum doi ani, cînd te-a ridicat Siguranța Statului noaptea din internat, deși mă liniștiseși, asigurîndu-mă că nu ai nici o legătură cu organizațiile clandestine; însă eu știam că premianții de la alte școli fuseseră trimiși, pentru

un vis, în fața curților marțiale, înfundînd închisorile. M-am mîndrit cu lacrimi în ochi cînd chestorul Tiliceanu mi-a spus că, după ce maiorul de jandarmi te interogase, ai refuzat să condamni pe ilegaliștii dintre care s-a dovedit că nu făceai parte, deși de aceasta, ți-a spus el, depindea eliberarea" (I, Prima întoarcere acasă).

E pentru prima oară – între atîtea alte situații similare care îi vor mai fi hărăzite – cînd Aurel State refuză ferm delațiunea ca pe un act dezonorant. Vom aborda acum, mai pe larg – fiindcă acum apare în datele sale biografice – problema apartenenței la Mișcarea legionară. La 19 ani, după absolvirea Școlii Normale, Aurel State va face parte din organizația satului Godeni; o afirmă el însuși într-un memoriu adresat Ministerului de Interne, în 1965[1]: „Considerat «legionar» – octombrie 1940 am figurat în organiz[ația] satului de naștere, fără să fi avut vreodată funcție, grad sau vreo funcție social-administrativă, am fost trimis la Aiud, de unde am fost eliberat în 1 august 1964...". În război (1942-1944) și în prizonierat (1944-1955), apoi în închisorile patriei sovietizate (1958-1964), el avea să stea laolaltă și să împărtășească soarta multor membri ai Mișcării legionare. A avut cu ei, în comun, orientarea naționalistă de care nu s-a dezis în nici unul dintre momentele vieții sale și de care nu se putea delimita un ofițer care, așa cum avea să mărturisească mereu, plecase la război pentru redobîndirea Basarabiei, smulse României de către sovietici în iunie 1940. A împărtășit cu ei și cu toți ofițerii români rămași credincioși acestor idealuri, fie că erau sau nu legionari, entuziasmul anilor interbelici și al generației crescute și educate în cultul pentru o Românie Mare nu doar teritorial, ci și spiritual și cultural. A împărtășit cu toți deținuții politici, legionari sau nu, anticomunismul visceral manifestat de oricare român responsabil față de comunizarea forțată a României. A refuzat să se dezică în vreun fel de camarazii săi de suferință din lagăre și închisori și îmi amintesc limpede cum povestea că, aflat sub anchetă și torturat după arestarea din 1958, cerîndu-i-se să

[1] Dosar CNSAS I 160209 vol. 2, fila 15 verso. În memoriu Aurel State solicită acordarea buletinului de București, a „unui spațiu locativ cît de modest" și a unei pensii de invaliditate.

mărturisească cum că a făcut parte dintr-un „complot legionar" și să îi acuze pe presupușii săi „colaboratori", le-a spus răspicat anchetatorilor: „Nu sînt legionar, dar dacă vă e așa de frică de ei, vă rog să mă considerați unul dintre ai lor!".

Este o acuzație care revine curent în toate documentele Securității, fiind preluată, mecanic, de la unul la celălalt, mai ales că eticheta de „legionar", atunci ca și acum, e suficientă pentru a „îngropa" rapid un destin, fără a se mai face apel la instrumentele de analiză puse la dispoziție de cel mai elementar spirit critic. Între contemporanii săi și între tovarășii de suferință – atîția cîți mai sînt printre noi – Aurel State e revendicat și de cei care împărtășesc convingerile legionare și de cei care se situează pur și simplu la dreapta, fără a se ralia orientării legionare: cine nu și-ar revendica un asemenea stindard al rectitudinii morale și un asemenea simbol al demnității imaculate? Cine nu ar dori să-și poată zice „Și Aurel State gîndea ca mine"?

Ce spune Aurel State însuși? *Drumul crucii* este, fără umbră de îndoială, cartea unui autor de dreapta. Este și cartea unui legionar? Aceste convingeri nu apar enunțate nicăieri în mod explicit, așa cum apar afirmate în scrierile autorilor care își asumă această orientare. Cum nu îl putem suspecta de nici un fel de oportunism pe cel care și-a făcut un crez din curăția propriei conștiințe, neîngăduindu-și – din adolescență și pînă la moarte – nici să fie tentat de avantaje, nici să fie intimidat de amenințări, nu vom putea presupune că și-a ascuns convingerile, de teamă sau de dragul vreunui beneficiu, de orice fel ar fi fost acesta. Pe de altă parte, în documentele păstrate în arhiva CNSAS pe care el însuși le semnează, nu este exprimată o astfel de poziție – și vom vedea că nu se temea să asume poziții care-i periclitau viața și libertatea. Cît despre diferite turnătorii ori declarații ale altora, obținute în mod evident prin presiune și care afirmă ceea ce Securitatea voia să audă, ne vom îngădui să nu le luăm în considerare.

Să revenim. În 1940-1941 este elev al Școlii Militare de Ofițeri de Rezervă din Ploiești, iar în 1942 pleacă pe front, în linia întîi, luptînd în Batalionul 1 Vînători de Munte, trupele de elită ale armatei române de-atunci. Se ilustrează în bătăliile pentru cucerirea Sevastopolului și este decorat cu Virtutea militară, cu Ordinul Mihai

Viteazul[1], cea mai ilustră decorație românească de război, şi cu Crucea de Fier. Fiind rănit în patru rînduri, este trimis de două ori în Țară, dar, de îndată ce se restabileşte, cere întoarcerea pe cîmpul de luptă şi, după ce soarta frontului din răsărit e pecetluită, în pofida faptului că este avertizat că merge la pieire sigură, se consideră dator să lupte pînă la capăt pentru cauzele pe care le asumă, fie şi pierdute: „Regretele cunoscuților mei din Statul Major, maiorul Evolceanu şi căpitanul Liliescu, care conduseseră divizia de munte din Crimeea, sunau a condoleanțe: «Toți se pierd de-acum fără rost acolo». Mie mi se părea că nu-i totuna dacă, într-o cauză pierdută «chiar», în loc de o mie cad o mie unu" (I, A doua întoarcere acasă).

De altfel, tînărul ostaş are asupra morții la care se expune continuu, parcă fără să clipească (citiți oricare dintre paginile ce descriu luptele din Crimeea), o perspectivă luminată de basmele de-acasă; scriindu-i de pe front unei rude rămase în Țară el spune: „De voi pleca în basmul lui «Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte», vă salut. Sînt fericit[2]".

Va lupta, ca voluntar, împotriva partizanilor sovietici şi, după ce se acoperise de glorie în lupta pentru cucerirea Sevastopolului, îi este dat să participe și la bătălia în care acest important punct strategic va fi recucerit de trupele lui Stalin. Aici va cădea prizonier, în 12 mai 1944. Sfîșietoare sînt paginile care descriu primele trăiri ale celui ce și-a pierdut libertatea şi care ar fi preferat moartea căderii în puterea unui inamic străin de orice idee de onoare. Văzută ca o pîngărire a întregii sale ființe, pierderea libertății e descrisă în termenii unei prăbușiri în iad. O singură pată de lumină îmblînzeşte dramatismul chinuitor al acestor momente: chipul poetului George Fonea, care, din solidaritate față de camarazii de luptă, refuzase să se salveze. Prietenia care îi leagă pe front, în prizonierat și după revenirea în țară, pînă la moartea poetului, scrie unele dintre cele mai frumoase pagini ale cărții.

Urmează, pînă în 1955, 12 ani de lagăr: Gorki, Oranki, Simferopol, Vorkuta, Donbas, Stalingrad, Sverdlovsk[3]. A refuzat, ase-

---

[1] Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a, decernat prin decretul regal 711/30.03.1944.

[2] Dosar CNSAS I160215/2, fila 3 verso.

[3] Dosar CNSAS I160215/1, fila 14 verso.

menea miilor de ofiţeri care au ştiut să îşi păstreze demnitatea, întoarcerea în Ţară cu diviziile trădătoare „Tudor Vladimirescu“ şi „Horia Cloşca şi Crişan“. A făcut nenumărate greve ale foamei şi a participat sau a iniţiat numeroase proteste împotriva regimului de exterminare din lagărele sovietice, împotriva încălcării elementare a demnităţii omeneşti de către regimul concentraţionar. În 12 februarie 1949, în urma unui proces tipic stalinist, este condamnat pentru a fi particiapt la luptele împotriva partizanilor: douăzeci și cinci de ani de muncă de lagăr, în calitate de „criminal de război“. Simţindu-se ultragiat de o asemenea condamnare – „Luptasem, expus morţii, ca și adversarul – dovadă cele patru răni, dar nu dădusem o palmă celor fără apărare, și totuși, în numele justiției unei mari puteri, eram trecut în rîndul nelegiuiților“ (II, La apa Vavilonului) –, scrie două proteste către guvernul Uniunii Sovietice şi către Comitetul Central al PCUS, urmate de represalii furibunde, încarcerare severă, bătăi sîngeroase. Cum adopta mereu aceeaşi atitudine care sfida limitele rezistenţei fizice şi psihice, refuzînd continuu să se abată de la linia de conştiinţă pe care o asumase, îi exaspera pe experimentaţii torţionari sovietici:

„În zilele ultimei greve a foamei, mă ridicam, uşor ameţit, de pe fîşia bluzei împăturite în pątru pe beton ca să primesc vizita nacialnicului de regim. Făcea parte din cei jigniți personal de protestul meu și-și încerca violența lexicului, gradînd-o nesatisfăcut, cu pauzele paroxiste necesare găsirii ocării: român... ţigan... bandit... fascist... legionar... erou... mucenic... sfînt... martir... Iisus Hristos!“ (II, La apa Vavilonului).

În toamna lui 1955, prizonierii români sînt repatriaţi, ultimii dintre toți prizonierii de război. Unii dintre ei numărau treisprezece ani de lagăr sovietic, departe de Ţară. Aşteptau Prutul ca pe o frontieră a trecerii de la întuneric la lumină: la Ungheni îi aşteptau vagoanele-dubă ale Securităţii.

La 18 decembrie Aurel State ajunge la Bucureşti de unde urma să plece la familia sa din Godeni. În 19 ianuarie i se deschide dosar de verificare de către MAI, Direcţia regională Piteşti, Serviciul raional Muscel[1]: legionar, criminal de război, activitate subversivă împo-

[1] Dosar CNSAS I 160215, vol. 1, pp. 1-3.

triva Uniunii Sovietice şi a ordinii sociale din România (!). Dosarul era gata, nu trebuia aşteptat decît un nou prilej pentru arestare.

Între timp, eroul se resimte de pe urma războiului, torturilor, regimului de exterminare din lagăr: e bolnav de stomac și are TBC. Va sta în sanatoriile de la Brebu şi Moroieni pînă la închiderea cavernelor pulmonare.

În paralel se pregăteşte pentru admiterea la facultate, iar în vara lui 1957 dă examen de admitere la Facultatea de Filologie a Universității din Bucureşti, Secţia de limbă şi literatură germană: reușește primul și își ia examenele primului semestru cu calificative maxime.

La începutul semestrului al doilea, în 12 februarie 1958, este arestat din preventoriul studențesc TBC. Cu cîteva zile în urmă, murise poetul George Fonea. Prietenii, foştii ofiţeri cu care împărţise prizonieratul şi membrii Asociației Nevăzătorilor – unde poetul era funcţionar şi conducea şi un cenaclu – l-au îngropat după datina oştenilor viteji care-și străbat ultimul drum înfăşuraţi în steag. Pretextul a fost bun: complot legionar, uneltire împotriva orînduirii sociale din RPR.

Urmează o anchetă sălbatică în care lui Aurel State i se cere să denunțe şi să ofere probe împotriva „complotiştilor" pe care tot Securitatea îi inventase. Funcţiona, pentru a cîta oară, principiul „justiției" comuniste din URSS și de la noi: nu *ei* trebuie să-ți dovedească vinovăția, *tu* trebuie să îți dovedești nevinovăția. Supus unei inimaginabile presiuni psihice (cine citeşte capitolul „Straşnicul inchizitor" să înțeleagă!), terorizat de ideea că nu va putea rezista torturii şi va sfîrşi prin a ceda în vreun punct jocului înnebunitor al Securităţii, Aurel State își face un uluitor plan de sinucidere pe care îl şi pune în aplicare: la momentul şi locul potrivit reușește să scape de sub escortă, se cațără, cu agilitatea vînătorului de munte, pe o scară de incendiu care dă pe acoperişul închisorii Uranus din București și se aruncă în gol „scontînd o moarte sigură"[1]. Dar această izbăvire îi este refuzată: „Mă împiedicasem de o aripă de înger" (II, Straşnicul inchizitor).

Cu o gravă fractură de baza craniului, care avea să îi producă accese epileptiforme, cu o mulțime de oase fracturate („Oasele se

---

[1] Dosar CNSAS I 160209 vol. 2, fila 15 verso.

fărîmaseră în mine cum se fărîmă în traistă covrigeii colindați pe care ai căzut urmărit de zăvozi" – II, Strașnicul inchizitor), Aurel State e „restaurat", cusut, tratat – de bine, de rău – în spitalul Văcărești, pentru a fi adus la procesul unde avea să fie condamnat „la 18 (optsprezece) ani de muncă silnică și 7 (șapte) ani degradare civică cu confiscare totală a averii personale și 650 lei cheltuieli de judecată":

„Faptele reținute în sarcina condamnatului constă în aceia că începînd din anul 1955, cînd a fost amnistiat pentru pedeapsa de 25 ani închisoare corecțională ce o primise în Uniunea Sovietică, pentru crimele săvîrșite în timpul războiului, și ca vechi membru al organizației legionare în care fusese recrutat în timpul prizonieratului, a reluat legătura cu diferiții membri legionari, în scopul de a răsturna la momentul oportun, prin violență, regimul democrat popular din RPR și instaurarea la conducerea statului a unui regim fascisto-legionar"[1].

Și toate acestea, desigur, aveau să se întîmple în România de după Yalta, dincoace de cortina de fier, în regimul de teroare instaurat de Securitate, sub privirile „îngăduitoare" ale marii Uniuni Sovietice, urmînd să fie duse la îndeplinire de un student sărac, împreună cu foștii camarazi de prizonierat, ce-și cîștigau existența în slujbe umile, la limita subzistenței!

Din cei 18 ani, Aurel State va executa 6. În 1964, în urma decretului de eliberare a deținuților politici din România, părăsește închisoarea din Aiud ca membru al ultimului lot de deținuți: cei care refuzaseră pînă la capăt „reeducarea".

Ieșit din închisoare, termină Facultatea de limba și literatura germană și este profesor la o școală generală din București pînă în 1976, cînd iese la pensie. E supravegheat constant de Securitate prin informatori din rîndul familiei, al foștilor colegi de școală, de prizonierat sau de închisoare mai puțin rezistenți la presiunea „organelor". Cum era extrem de exigent doar cu sine, fiind cu ceilalți de o indulgență ce putea merge pînă la naivitate, sînt sigură că i-ar fi iertat pe toți, dacă le-ar fi cunoscut delațiunile.

---

[1] Dosar CNSAS P 015314, vol. 2, fila 31 recto. Am redat întocmai ortografia și punctuația originalului.

În acest timp, traduce împreună cu poeta Ileana Mălăncioiu *Sfîrşitul bufniţelor* de Hans Magnus Enzesberger, publicată în 1974 de Editura Univers şi, în colaborare cu Marcel Petrişor şi Adina Nicolescu, romanul *Data Tutashia* al prozatorului şi luptătorului anticomunist gruzin Ciabua Amiredjibi, carte publicată în 1981 la Editura Junimea. Scrie *Drumul crucii*, cartea pentru care e urmărit, anchetat, poate ucis.

* * *

O carte este un *alter ego* al autorului ei. Cea de faţă justifică pe deplin această aserţiune: ea nu se limitează la a înregistra momentele cele mai semnificative ale unei biografii, arătînd *cine* a fost autorul cărţii, ci lasă să se întrevadă şi *ceea ce el a vrut să fie*: o conştiinţă imaculată. Această finalitate pe care Aurel State o urmărea cu maximă atenţie pînă și în detaliile anodine ale existenței se citeşte într-unul dintre momentele cele mai tensionate ale biografiei sale de deţinut politic: schilodit de pe urma săriturii de pe Uranus, în cîrje, e scos din carcera cu regim sever a Zărcii Aiudului de către colonelul Crăciun, comandantul închisorii, pentru a fi întrebat în faţa celorlalţi deţinuţi de ce refuză reeducarea; răspunzînd acestei întrebări, Aurel State oferă cheia întregii sale biografii: „...strigai că nu mi-e teamă de el, că dacă grija lui e să-şi dobîndească epoletul de general, a mea e să rămîn om".

Asemenea autorului, cartea își afirmă sensul propriei existențe, acela de a salva de uitare suferința celor care au murit fără să poată mărturisi:

„Îmi rezervasem însă şi încercarea de a realiza un vis, cel din urmă şi cel mai de preţ din toate. Toată povestea de pînă acum [...] s-o urc pe un munte al Taborului. Să capete prin har de sus veşmînt şi chip durabil pentru toţi luptătorii. Să strălucească răscumpărător pentru tinereţea lor jertfită prin răsărit ori prin închisorile de fier de acasă. [...] Doamne, fi-mi de folos ca să întocmesc, privindu-i în tabăra de pe muntele Taborului, noua lor carte" (II, Destrămarea covorului fermecat).

În sfîrşit, lucrul cel mai tulburător este că şi cartea şi-a îndurat, alături de cel care a scris-o, propria prigoană. Scrisă cu riscul

conștient asumat al pierderii libertății relative în care Aurel State trăia după eliberarea din 1964 („însăilată în cîțiva ani din noua existență cu primejdia continuă de a-mi pierde și acel soi de libertate"), ea i-a fost încredințată încercatului și apropiatului prieten al autorului, scriitorului Marcel Petrișor; acesta i l-a „trecut", desigur pe ascuns, lui Cezar Ivănescu, care, la rîndul său, i l-a dat lui Marin Preda, directorul de-atunci al Editurii Cartea Românească:

„[Marin Preda] avea la Cartea Românească manuscrise pe care nu putea să le publice, deși, din 1977, cenzura era oficial desființată (unul dintre aceste manuscrise era de Paul Goma, «Ușa» dacă nu mă înșel), citea ca editor cărți zguduitoare, pe care nu putea nici măcar să le arate «forurilor competente»: un asemenea manuscris îi înmînasem chiar eu, era vorba de romanul autobiografic al lui Aurel State, *Drumul crucii*, pe care mi-l adusese Marcel Petrișor... Altă viziune asupra războiului din Răsărit!"[1].

Își va fi făcut Aurel State iluzia că în comunism poate fi publicată o carte care prezintă războiul împotriva URSS dintr-o perspectivă complet opusă punctului de vedere oficial al atotputernicului Partid Comunist Român? Probabil că nu. Sîntem înclinați să credem că lucrarea a ajuns în mîinile lui Marin Preda fiindcă, după obiceiul său, Aurel State făcea *cu orice risc* tot ceea ce îi stătea în putință pentru a-și duce la îndeplinire un angajament luat față de sine: *Drumul crucii* era o astfel de făgăduință, făcută însă nu doar sieși, ci și tovarășilor săi de suferință care își sfîrșiseră zilele în prigoana comunistă. Nu își putea publica singur cartea, dar o putea transmite unui editor care, la vremea aceea, avea faima de a-și permite să spună lucruri pe care alții nu le-ar fi îndrăznit.

O dată ajuns la Cartea Românească, manuscrisul a trezit interesul directorului de editură. O mărturie a Ilenei Mălăncioiu ne ajută să-i urmărim destinul:

„Pe la sfîrșitul anului 1979, am aflat de la consăteanul meu Aurelian State [...] că o cunoștință comună i-a dat lui Marin Preda

[1] Cezar Ivănescu, „Marin Preda și «Cel mai iubit dintre pământeni». Prolegomene la «Cel mai iubit dintre pământeni» (Fragment inedit), Partea a II-a", în *Observatorul*, Toronto, 5.02.2009, http://www.observatorul.com/articles_main.asp? action=articleviewdetail&ID=8011

memoriile sale. Nu peste mult a fost convocat la o întîlnire care a avut loc la editură. După cum mi-a relatat el, Preda i-a spus: domnule, pe mine m-a interesat foarte mult ce-ai scris dumneata, dar nu te pot tipări. Aşa ceva n-aş putea să public nici eu. La care State a răspuns: dumneavoastră n-aţi putea să scrieţi, nu să publicaţi aşa ceva. Aţi putea să scrieţi un roman formidabil, ceea ce eu nu pot să fac, dar asta e altceva. Autorul *Moromeților* a fost contrariat de acest răspuns, dar demnitatea celui care i l-a dat i-a impus. Drept pentru care i-a cerut să-i mai lase manuscrisul, fiindcă ar vrea să mai zăbovească asupra lui. Ca să se asigure că nu va fi refuzat, a adăugat că oricum e mai bine să stea la el. Lucru pe care celălalt îl ştia. Pentru că Securitatea descinsese de mai multe ori și răscolise tot ce se afla în garsoniera lui confort trei, sub pretext că ar fi fost reclamat că deține valută. A doua zi după moartea lui Preda, l-am întîlnit pe State, căruia îi spuneam prietenul meu, prizonierul, în faţa Editurii Cartea Românească. Venise să-și recupereze memoriile. A fost prima și ultima oară cînd mi-am îngăduit să mă cert cu el. Nu înțelegeam cum poate să se gîndească atunci la asta. Din păcate, nu peste mult a trebuit să recunosc că el avusese dreptate. Fiindcă experienţa îl făcea să știe ce va urma. Citind cartea Marianei Sipoş, am constatat că pe lista manuscriselor din camera de la Mogoşoaia, sub cele 17 pagini disparate pe care scria Generozitate, apar şi cele trei volume ale memoriilor lui Aurelian State (cu titlul *Drumul*, şi nu *Drumul crucii*, pe care-l aveau în realitate). Desigur, e greu de crezut că un manuscris al acestui necunoscut ar fi putut să fie căutat printre cele aflate în camera lui Preda. E mai plauzibil ca el să fi constituit o descoperire colaterală. Dar ea infirmă declaraţia potrivit căreia toate manuscrisele ar fi fost predate la Uniunea Scriitorilor și restituite ulterior celor în drept pentru că nu ar fi prezentat interes pentru organele de cercetare (sau pentru Securitate). Aceste memorii, pentru care autorul a intrat din nou în colimator şi au fost plătite cu viaţa, erau căutate pentru că anonimul care le-a scris era departe de a fi un caz oarecare" [1].

---

[1] Ileana Mălăncioiu, „O filă pentru dosarul «Marin Preda»", în *România Literară*, 28/2000, http://www.romlit.ro/o_fil_pentru_dosarul_marin_preda.

Putem zăbovi puțin asupra acesor împrejurări fiindcă sînt semnificative spusele lui Aurel State către Marin Preda, în discuția recuperată grație Ilenei Mălăncioiu („dumneavoastră n-ați putea să scrieți, nu să publicați așa ceva. Ați putea să scrieți un roman formidabil, ceea ce eu nu pot să fac"). Pe de o parte, autorul *Drumului crucii* își cunoaște limitele *ca scriitor de literatură*, cum de altfel afirmă la un moment dat chiar în cuprinsul cărții: „Povestind, după ani, n-am lîngă mine pe nimeni dintre cei ce-au ajutat pe evangheliști, pe magi sau pe marii meșteri, iar viața trecută se ridică în fața-mi ca un munte cunoscut, de pe care însă m-am prăbușit și pe care visez acum din nou să-l urc".

Pe de altă parte, el știe că miza „tare" a textului nu stă în caracterul său artistic sau de ficțiune literară oricît de bine scrisă („un roman formidabil"), ci în faptul că este o mărturisire a faptului istoric nud a cărui cunoaștere a fost plătită cu suferința proprie și a tuturor întemnițaților și prigoniților vremii lui. Așa cum ceruse unul dintre prizonierii de la Oranki, victimă a terorii de neînchipuit ce se dezlănțuise asupra ofițerilor prizonieri care refuzau să se înscrie în divizia de trădători „Tudor Vladimirescu", „cel care va supraviețui și viitorului neștiut și se va întoarce acasă, să spună oricum, chiar gîngav, ceea ce pămîntul tace! E mesajul lor [al celor de sub pămînt], oricît de spălăcit și trunchiat ar fi mijlocit!".

Este de reținut supoziția Ilenei Mălăncioiu din articolul citat mai sus, anume că Marin Preda ar fi fost interesat să păstreze manuscrisul fiindcă i-ar fi putut folosi la „documentarea pentru volumul II al romanului *Delirul*, a cărui abandonare dezavantajoasă la jumătatea drumului îl obseda". Pentru Aurel State, a fi scris *Drumul crucii* însemna a-și fi făcut datoria față de morții gropilor comune din lagărele rusești și din pușcăriile comunismului românesc, și asta în pofida prigoanei și a urmăririi neîncetate de după 1964; însemna că s-a înfruntat încă o dată – sub ochii acelui Dumnezeu care fusese martor și al eroismului său de tînăr războinic, urmărindu-l de sus, de pe Ceatîrdacul Crimeei – cu acest rău istoric care a fost comunismul, hrănit din abjecția cea mai josnică de care omul este capabil. *Romancierul* Marin Preda, în schimb, a sesizat, probabil de la prima lectură, potențialul literar al acestei scrieri care, deși inegală, surprinde caractere umane și scene de

o autenticitate zguduitoare pe care nici un prozator nu le-ar putea inventa la masa sa de lucru, ceea ce autorul *Moromeților* știa, probabil, prea bine.

Revenind la istoria acestei cărți, aflăm deci că, percheziționînd locuința de la Mogoșoaia în care, la 16 mai 1980, a murit Marin Preda, Securitatea ar fi putut găsi și manuscrisul lui Aurel State. Era o „captură" pe care o vizau demult: ca și autorul ei, cartea era urmărită de Securitate. Să ne întoarcem în timp pentru a urmări cîteva dintre momentele acestei urmăriri, atît cît o putem cunoaște din documentele păstrate la CNSAS.

În 15.12.1976 Securitatea îi deschide lui Aurel State dosarul de urmărire informativă (DUI) cu numele de cod „Sotir". Instituția își propune „lucrarea lui State Aurelian prin dosar de urmărire informativă pentru a stabili" – între altele – „dacă are preocupări suspecte pe linia întocmirii unor lucrări literare cu conținut ostil" (subliniere în text)[1]. În dosarul de sub aceeași cotă, într-o *Completare la planul de măsuri în DUI «Sotir» privind pe State Aurelian* din 08.02.1978 se arată că „în luna mai 1977 Insp[ectoratul] de Securitate Timiș a informat prin Direcția I-a că din discuțiile purtate pe mijloace speciale T.O.[2] între Ovidiu Cotruș (acum decedat[3]) și Petrișor Marcel, rezultă că State Aurelian a întocmit o trilogie (roman) cu caracter autobiografic în care a tratat perioada celui de-al doilea război mondial la care a participat, prizonieratul în URSS și apoi condamnarea sa în țară după revenirea din prizonierat" (subliniere în text). În stilul inimitabil al Securității, documentul continuă: „Partea I-a intitulată «Războiul» ar fi fost predată de către State Aurelian lui Marin Preda ia[r] partea [a] II-a și a treia au fost trimise în Franța lui

[1] Dosar CNSAS I160215, vol. 2, fila 32 recto. Vom reda ortografia și punctuația organelor de Securitate. Între paranteze drepte suplinim elementele care lipsesc (litere lipsă, articole și prepoziții folosite greșit etc.), pentru a nu marca mereu cu *sic* frecventele greșeli ale „organelor").

[2] „Mijloacele speciale T.O." desemnează tehnica operativă de ascultare cu ajutorul microfoanelor.

[3] Poetul și criticul literar Ovidiu Cotruș a murit în 12 septembrie 1977, la cincizeci și unu de ani, în urma unei grave afecțiuni hepatice contractate în perioada detenției politice din care se eliberase în 1964.

Monica Lovinescu, al căror conținut a fost apreciat de Petrișor Marcel ca fiind «exact ca și cartea lui Soljenițîn intitulată *1914*»"[1]. Drept urmare, se efectuează la 12 mai 1977 o percheziție[2] care i-a ridicat lui Aurel State, de-a valma, carnete cu însemnări, caiete de notițe și referate din studenție, studii și traduceri în diferite faze de elaborare, probabil tot ce a găsit scris de mînă sau bătut la mașină, ba chiar și cartea lui Marcel Petrișor *Călătorie spre Soare Răsare*, publicată în 1976 la Editura Cartea Românească, deci trecută deja prin cenzură; dar, nu se știe niciodată, în neadormita ei vigilență, Securitatea își propusese oricum să urmărească „dacă State Aurelian este atras la activitatea dușmănoasă desfășurată de Petrișor Marcel"[3]. Nu se consemnează în acest proces verbal nimic despre motivele (sau măcar pretextele) care au detreminat respectiva percheziție; cu atît mai puțin va fi precizat scopul ei real, anume găsirea memoriilor de război, lagăr și închisoare. Ceea ce nu înseamnă că nu s-a găsit chiar nimic, fiindcă într-o *Notă* de la finalul documentului care anunță deschiderea dosarului de urmărire informativă se arată că „în ziua de 12 mai 1977 org[anele] de miliție ale Municipiului București au efectuat o percheziție domiciliară lui State Aurelian. Cu ocazia percheziției la cel în cauză au fost găsite printre alte materiale, și trei pagini scrise la mașină, rezultînd după numerotare, că fac

[1] *Ibidem*, fila 66 recto. Romanul istoric scris de Soljenițîn și publicat în 1971 se intitulează *August 1914*.

[2] La fila 53 recto a aceluiași dosar: „...am procedat la efectuarea percheziției cu care ocazie s-au ridicat următoarele : 1) 1 (un) studiu scris la mașină despre poetul Engberger (*sic*) dactilografiat compus din 37 file. 2) 1 (un) fragment roman fantastic compus din 25 file 3) traduceri scrise de mînă și dactilografiate compuse 55 file 4) 1 (un) studiu Hans magnus (*sic*) Enzesberger, dactilografiat compus din 58 file 5) traduceri poezii 13 file 6) 1 (un) referat metodică pentru învățămînt, scris de mînă compus din 10 file 7) 1 (un) caiet Istoria literaturii germane M. Isbășescu, dictando 8) 2 (două) caiete însemnări 9) 1 (una) agendă format mic, îmbrăcată în plastic culoare bleau (*sic*) 10) cartea «Călătorie spre Soare-Răsare» de Marcel Petrișor 11) 1 (un) referat despre Ch. Baudelaire, scris de mînă 12) diversă corespondență 13) 1 (un) caiet de însemnări, copertă maron, scris de mînă. Alte însemnări, bunuri, valori nu s-au mai ridicat."

[3] *Ibidem*, fila 32 verso.

parte dintr-un roman autobiografic", pagini neconsemnate în procesul verbal al percheziției[1].

Anchetat la Securitate, Aurel State va recunoaște că a scris un roman autobiografic care cuprinde evenimentele vieții sale de la plecarea în război pînă la eliberarea din pușcăria comunistă, în 1964, că a depus un exemplar la Editura Cartea Românească și că un alt exemplar l-a trimis în străinătate. Anchetatorii nu au avut motive să fie prea mulțumiți de strădaniile lor, fiindcă nu au reușit să „scoată" de la anchetat decît ceea ce el a dorit să le spună, adică mai puțin decît ceea ce deja știau: „În ce privește perioada și împrejurările în care a trimis romanul în Occident, State Aurelian încearcă să inducă în eroare org[anele] de sec[uritate] prezentînd ca recentă trimiterea manuscrisului, pe cînd din datele ce le deținem rezultă că această împrejurare a avut loc pînă în anul 1976 prin intermediul lui Marcel Petrișor"[2]. Într-un document ulterior datat în 8.02.1978 și care reia chestiunea, rezultă din ton că securiștii se simt insultați de atitudinea celui interogat; profesorul de germană pensionar, în baston, cu ani grei de lagăr și de pușcărie în spate, cu mai toate oasele fracturate de săritura de pe închisoarea de la Uranus, își permite să îi sfideze: „De menționat că State Aurelian a adoptat o atitudine de sfidare, fiind evidentă ipocrizia și fățărnicia de care a dat dovadă din însăși redactarea laconică a declarației prezentate organelor noastre"[3]. Într-adevăr, declarația lui Aurel State din 12 mai 1977 aflată în același dosar demonstrează neputința unui organ de represiune, reputat a fi atotputernic, în fața unui om vîrstnic, infirm și singur, dar decis să-i înfrunte cu orice preț pe anchetatori și să-și păstreze conștiința curată netrădînd numele nimănui dintre cei care l-au ajutat; cum am spus, el va declara doar ceea ce se știe deja și nu poate aduce pe nimeni în fața Securității, anume că în februarie 1977 și-a predat cartea, de aproximativ 600 de pagini, Editurii Cartea Românească. Urmarea merită citită:

„Am expediat în martie 1977 printr-un necunoscut al doilea exemplar al trilogiei pentru a găsi eventual un editor. Respectivul

---

[1] *Ibidem*, fila 32 verso.

[2] *Ibidem*, fila 33 recto.

[3] *Ibidem*, fila 66 recto.

vorbea germana și a fost de acord să ducă manuscrisul în vest, el însuși fiind din vest. Această discuție a avut loc undeva pe Mihai Bravul, în zona șc[olii] gen[erale] 85. I-am predat manuscrisul pe loc întrucît îl aveam la mine. Pînă la această dată nu știu unde a ajuns manuscrisul respectiv. [...] La întrebarea cine a dactilografiat manuscrisul pe care l-am trimis și în vest declar că nu-mi aduc aminte. Nu-mi amintesc cînd și cît a durat dactilografierea. Nu știu cum o cheamă și unde locuiește. E o femeie probabil mai tînără decît mine. [...] Menționez că după ce am depus-o la editură am vorbit despre această lucrare, dar nu rețin exact cui. Nu am vorbit nimănui despre faptul că am trimis în Occident această lucrare. Nu am cunoscut persoane în Franța, R.F.G. la care să apelez în vederea publicării acestui manuscris. Am trimis un exemplar în vest pentru că nu am exclus posibilitatea ca exemplarul depus la editură să se piardă, fiind convins că ceea ce am scris e util comunității românești"[1].

„Organele" caută în continuare. Într-o *Notă de lucru* din 06.09.1978, aprobată de colonelul Ion Burac, măsurile preconizate pentru urmărirea lui Aurel State par destinate supravegherii unui spion de talie internațională: Securitatea își propune să introducă „mijloace speciale tip I.D.M.[2] la domiciliul său, prin pătrundere secretă, în ideea de a stabili preocupările actuale, persoanele care îl vizitează, cine sînt acestea și intențiile de viitor. Menționăm că la definitivarea studiului de pătrundere secretă se va întocmi un plan separat." De asemenea, „pentru a studia comportamentul, preocupările zilnice, persoanele cu care se află în relații prezente va fi pus în filaj cu intermitență". Prin intermediul Inspectoratului de Securitate din județul Dîmbovița – care se ocupă de supravegherea familiei și a cunoscuților de la Godeni, satul natal al urmăritului – va fi verificată situația informatorilor locali „«C.N.» și «Porumbescu» care au fost în relații cu cel în cauză și în funcție de rezultat vom cere sprijinul pentru a studia posibilitatea trimiterii la București în scopul interpunerii lui «Sotir»". Își propun să-i reactiveze pe informatorii care „au furnizat informații despre

---

[1] *Ibidem*, fila 218 recto, verso.

[2] Interceptarea discuțiilor prin microfoane.

obiectiv în detenție" și să „clarifice care este situația actuală a legăturilor lui «Sotir» cu care a activat în lagăre și detenție și am în vedere pe următorii [...], dacă din rîndul lor sînt și informatori care ar putea fi folosiți pe lîngă acesta"; dintre cele unsprezece nume care alcătuiesc lista de posibili delatori, două sînt marcate ca aparținînd unor informatori (scris de mînă: „sînt. inf."). Unii dintre cei „cunoscuți că se află în relații cu «Sotir» [...] vor fi luați în studiu și se vor întreprinde măsuri de verificare în vederea atragerii la colaborare"; în privința altora, deja aflați în urmărire informativă, urma „să se coopereze cu ofițerii care au în lucru aceste cazuri pentru a fi la curent cu evoluția lor". Extinderea urmăririi este luată în calcul chiar și în cazul unor relații mai puțin strînse cu o familie din Sibiu „pe care îi vizitează uneori, iar prin intermediul acesteia are legături și cu o familie din localitatea Bazna. Împreună cu Direcția I-a vom analiza posibilitatea lucrării informative a persoanelor din Sibiu și Bazna în scopul de a stabili natura legăturilor ce le are cu obiectivul". Pe lîngă toate acestea, „clarificarea și verificarea situației prezente a rudelor lui «Sotir»"[1].

Cum din convorbirea telefonică interceptată, purtată între Marcel Petrișor și Ovidiu Cotruș, se știa că măcar o parte a textului cărții scrise de Aurel State se afla la Marin Preda, aflăm din documentul datat 6.09.78 că Securitatea își propune: „Cu sprijinul Direcției I-a se va analiza posibilitatea de a se interveni pe lîngă scriitorul Marin Preda pentru a intra în posesia exemplarului doi a lucrării autobiografice a lui State A."[2].

Eșec! Documentul ce poartă data 8.02 1978 arată: „*Cunoscîndu-se atitudinea pe care Marin Preda o manifestă față de astfel de cereri ale org[anelor] de Securitate*, măsura noastră a fost fără rezultat"[3]. De ce își mai propuneau în septembrie să întreprindă o acțiune care eșuase din februarie? Greu de spus. Documentele din dosarele pe care le-am studiat par uneori să fie rezultatul unor acumulări succesive de intervenții asupra textelor informative,

[1] *Ibidem*, 73 verso-74 verso.
[2] *Ibidem*, fial 74 verso.
[3] *Ibidem*, fila 66 verso. Cuvintele în cursive sînt tăiate cu o linie. Sublinierea aparține textului.

intervenții operate, uneori, la date diferite de cea anunțată în antet. Pe de altă parte, fiecare document le reia pe cele anterioare, refăcînd toată istoria urmăritului din perspectiva momentului redactării – ca în celebra carte *1984* a lui Orwell – și producînd astfel confuzii în ordinea cronologică a anchetelor, care oricum se repetă după același tipic și ale căror documente sînt redactate în același limbaj de lemn, drept care nu e întotdeauna simplu să se mai știe ce a fost întîi și apoi. În cazul în care, însă, nu ni se pare credibilă ipoteza straturilor redacționale multiple, putem presupune că, în pofida refuzului lui Marin Preda, „organele" nu consideră că pot renunța la a obține de la acesta textul cărții și își propun să continue presiunile asupra directorului „Cărții Românești". Or, pur și simplu, cum se întîmpla adesea în comunism, diferitele „măsuri" se transmit mecanic de la un plan la altul, fără a se ține seama de faptul că acțiunea propusă se efectuase și se soldase cu un refuz.

Oricum ar sta lucrurile, momentul morții lui Marin Preda readuce în discuție posibilitatea de a obține un exemplar al cărții scrise de Aurel State. Redăm în întregime *Nota* din data de 21.05.1980, semnată de căpitanul Ion Dumitru: „La data de mai sus am discutat cu Mr. Oprișor Onițiu din cadrul Serv. 120 care ne-a relatat următoarele: După decesul scriitorului Marin Preda, imediat s-au prezentat la locul de creație (Mogoșoaia) organele procuraturii și miliției împreună cu specialiști care au inventariat toate lucrările ce i-au aparținut. Cu acele materiale se va crea un fond «Marin Preda». Toate materialele pe care Marin Preda le-a primit de la diverse persoane în timpul vieții sale, nu se pot restitui autorilor, conform normelor în vigoare. Ofițerul a comunicat că la inventarierea lucrărilor lui Marin Preda a participat și un informator al său, în calitate de specialist. Cu acesta va stabili și modalitățile de a intra în posesia lucrării lui State Aurel intitulată «Drumul care nu știe nimeni unde duce» pentru a o studia și aprecia caracterul acesteia. Informatorul va stabili dacă lucrarea este trecută în procesul verbal de inventariere"[1].

Totuși, cartea nu ajunge la organele de Securitate atît de amatoare de lecturi anticomuniste. Îi regăsim urma cu cîteva luni mai

---

[1] *Ibidem*, fila 156 recto. Subliniere în text.

tîrziu: un *Raport privind pe Aurelian State lucrat în DUI*, datat în 13.10.1980 şi semnat tot de Ion Dumitru – avansat între timp la gradul de maior, probabil şi pentru constanța cu care urmăreşte să „prindă" această carte cam „iute de picior" pentru el – arată că „În prezent această lucrare a ajuns în posesia tov. Vasile Nicolescu din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste, fiind trimisă de editura «Cartea Românească» pentru a hotărî asupra ei, întrucît are un conținut necorespunzător. Tov. Col. Varvenia a discutat în prezența noastră cu Vasile Nicolescu, care a comunicat că această lucrare se află la dumnealui și va fi supusă studiului unei comisii care va hotărî asupra ei. În situația că această lucrare va fi găsită că are un conținut necorespunzător, neputînd fi publicată i se va comunica autorului acest lucru și i se va restitui. Întrucît i s-a explicat că org[anele] noastre cunosc că acest material are un conținut necorespunzător şi dacă poate fi trimis pe cale oficială către noi, Vasile Nicolescu a afirmat că nu se poate face acest lucru. În schimb a promis că va căuta să rețină lucrarea cît mai mult la dînsul, fără a o restitui autorului, fiind pusă spre analiză a unor redactori de specialitate. Cînd va hotărî ca să-i restituie lucrarea lui State Aurelian, vom fi anunțați și noi pentru a cunoaște acest lucru"[1].

Imediat dedesubt, o însemnare care poartă drept titlu chiar data de 13.X.1980, semnată indescifrabil de cineva cu grad de colonel, arată în ce mod urma Securitatea să utilizeze informaţia venită de la Consiliul Culturii: „Tov. Ion D-tru, dacă nu se poate reține lucrarea, să urmărim cînd State A. va intra în posesia ei, să procedăm la ridicarea acesteia de la autor sau locul unde va fi dată spre păstrare, cu ajutorul şi sub acoperirea organelor de miliție"[2]. În 14.03.1981, într-o *Notă de analiză*, securiştii încă îşi mai propun: „Printr-o combinaţie se va căuta să se intre în posesia exemplarului lucrării lui State Aurelian, existent la Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste"[3]. Posibilitatea ca lucrarea să fie multiplicată şi ca încă un exemplar al ei să fie trimis în străinătate pare să le dea răcori, aşa încît îşi propun să întindă o plasă cu ochiuri dese:

[1] *Ibidem*, fila 171 recto-verso. Subliniere în text.
[2] *Ibidem*, fila 171 verso.
[3] *Ibidem*, fila 192 recto.

„Prin rețea și celelalte mijloace se vor căuta informații pentru identificarea persoanelor care au cunoștință și participă la multiplicarea lucrării, în vederea prevenirii unor astfel de activități. Sarcină permanentă. Răspunde Mr. Ion Dumitru. Efectuarea de cercetări și percheziții asupra persoanelor suspecte de deținerea lucrării în vederea intrării în posesia acesteia. Astfel de măsuri se vor lua asupra numiților State Aurelian, Fonea Florin, Zeană Corneliu, Stoica Lia-Maria, Mălăncioiu Ileana, Iulian Constantin. Termen 15.IV.1981. Răspunde Mr. Ion Dumitru. Pentru a stabili dacă a scos în străinătate un alt exemplar al lucrării, se vor lua măsuri și de identificare și audiere a numitei Jana (Iana), prietena lui Radina Ion-Remus, care în luna august 1980 a vizitat pe Fonea Florin pentru a obține de la el materialul în cauză și a-l scoate în exterior. Termen 25.IV. 1981. Răspunde Mr. Ion Dumitru“[1].

Aurel State e urmărit constant, chemat la Securitate și supus interogatoriilor în mai multe rînduri. În 19.06.1982, de pildă, i se ia un interogatoriu în care i se cere să arate pe cine frecventează, cît de des, în ce împrejurări le-a cunoscut pe respectivele persoane (pe care, oricum, Securitatea le supraveghea demult și care formează o listă ce trece de la un „plan de măsuri“ la altul și de la o „notă de analiză“ la alta) și care sînt scopurile întîlnirilor. Cartea nu scapă nici ea de urmărire și autorul va declara – oare pentru a cîta oară? – că „A fost bătută la mașină în 2 exemplare: un exemplar depus la Cartea Românească, iar al doilea expediat printr-un intermediar necunoscut cu rugămintea să-l depună spre păstrare, pentru a nu se pierde. Menționez că nu am dat-o nimănui spre difuzare (spre a fi citită). Lucrarea menționată am terminat-o în prima și deocamdată singura versiune aproximativ în 1973-4? Nu am elaborat de atunci nimic închegat“[2].

Ar fi fals să ne imaginăm că aceste interogatorii se desfășurau ca niște conversații de cafenea. Tot fals ar fi să credem că vreun document din dosarele Securității ar vorbi despre metodele specifice anchetei. Dacă citim însă printre rînduri, putem „vedea“ cîte ceva.

---

[1] *Ibidem*, fila 192 recto-verso.

[2] *Ibidem*, fila 214 verso.

Parcurgem o declaraţie de anchetă luată scriitorului Marcel Petrişor în 21 iulie 1982[1]. Anchetatul răspunde, în 19 puncte, întrebărilor interogatoriului (neprecizate în text). Totul porneşte de la carte şi se întoarce, obsesiv, la ea: momentul cînd Aurel State îşi scrie cartea, numărul dactilogramelor, iniţiativa trimiterii în străinătate, persoanele prin care Marcel Petrişor s-a interesat despre soarta cărţii în Occident, persoane cu care Marcel Petrișor a comentat cazul lui Aurel State, relaţiile dintre anchetat și autorul cărţii etc. Lectura declaraţiei lasă impresia că Marcel Petrişor profită cu umor de anchetă pentru a-i pune pe securişti în situaţii imposibile: astfel, scriitorul le explică cum l-a sfătuit pe Aurel State că ar fi bine ca „familia Ierunca" să cunoască textul respectiv „pentru ca şi Virgil să-şi spună părerea asupra cărţii şi asupra șanselor ei de evaluare în critica universală"; menţionează că el însuși s-a interesat dacă volumul lui Aurel State a ajuns în Franța „ca să-mi verific simţul critic, evaluarea valorică ca o carte document istorico-existenţial ca aceea să intre şi în atenţia criticii universale"; el, Marcel Petrişor i-a făcut lui Aurel State „obiecţii privind stilul şi compoziţia", i-a spus că lipsesc antieroii, că în partea referitoare la prizonierat „nu există diferenţieri în tratarea comportamentului diferitelor naţionalităţi fie din necunoaşterea lor, fie dintr-o unitate pe care omul s-ar fi putut să o manifeste în condiţii grele de detenţie", că în partea a treia se confundă anumite etape cronologice. Putem bănui cît de interesate au fost organele de anchetă de atari precizări privitoare la arta romanului. Apoi anchetatul îl elogiază pe Aurel State în cîteva paragrafe consistente, pentru integritatea sa morală ireproşabilă. În schimb, singurul lucru pe care îl cunoaște despre opiniile politice ale acestuia este că „îi repugnă fanatismul de orice natură şi că pentru el singurul ţel în viaţă a mai rămas desăvîrşirea unei existenţe în care nimeni şi nici el să nu-şi poată face niciodată nici un reproş". Cît despre sine însuşi şi convingerile proprii, Marcel Petrişor nu are are „cristalizată nici o convingere decît aceea că niciodată un om

[1] *Ibidem*, filele 219-225. Declaraţia olografă a lui Marcel Petrişor nu este datată. În schimb, data acesteia apare pe fila 263 în copia (de mînă!) făcută de un funcţionar al Securităţii şi aflată în acelaşi dosar.

nu trebuie să fie sau să devină asupritorul celuilalt, indiferent pe ce motive." Nu știm dacă nu cumva aceste lecții de morală pentru uzul Securității vor fi fost plătite scump, dar e sigur că autorul lor „s-a răcorit" pronunțîndu-le.

Să revenim. În această declarație, citim și un pasaj care arată că ancheta continua să utilizeze ca „argument" bătaia; vorbește Marcel Petrișor, constituindu-se prin aceasta martor, lucru care nu putea fi convenabil nici măcar atotputernicei Securități: „State Aurel m-a căutat după ce a fost anchetat spunîndu-mi acest lucru, iar la remarca unei ușoare deformări a feței, mi-a spus că a fost lovit în timpul anchetei sale în legătură cu cartea pe care a scris-o".

În ceea ce mă privește, știu din mărturia orală a lui Marcel Petrișor că, în urma unei anchete de acest tip, lui Aurel State i s-a cerut să spună, în cazul în care va fi întrebat despre proveniența contuziilor faciale, că, fiind beat, s-a lovit de un copac! De altminteri, încercarea de a-l compromite pe un om ireproșabil e caracteristică strategiei de rutină a instituției respective: în *Nota de analiză* din 14.III.1981, semnată de locotenent-colonel Ghineț Virgiliu, colonel Grigoriu Petru și maior Ion Dumitru, se prevede: „Pentru compromiterea și izolarea lui State Aurelian față de persoanele din anturajul său vor fi chemate la organele de securitate și audiate în afară de persoanele de la punctul «c» și celelalte legături menționate, ocazie cu care se vor lansa versiuni de dicreditare a acestuia, iar asupra unora se va acționa cu măsuri operative ce se vor impune (avertizare, atenționare)"[1].

Aurel State era conștient de faptul că brutalitatea anchetelor și continua presiune la care era supus prin supravegherea continuă, chemarea periodică la interogatorii, încercările de intimidare a celor apropiați și a cunoscuților, recrutarea de informatori din mediul familial se datorau în măsură copleșitoare faptului că își scrisese memoriile și că și le trimisese în Occident. Fără această mărturie, el ar fi fost încă unul dintre zecile de mii de deținuți politici ce trăiau în România anilor '80 reduși la o cvasi-muțenie: persecuția politică la care fuseseră supuși și torturile înfiorătoare ale închisorilor erau știute, în multe situații, doar de fami-

---

[1] *Ibidem*, fila 192 verso.

lia apropiată, iar cunoscuții auzeau doar că unul sau altul dintre ei „a făcut pușcărie": nimeni nu dorea să afle prea multe despre această periculoasă experiență de care fiecare era îngrozit cu asupra de măsură. Autorul unei cărți, însă, nu mai putea fi redus la muțenie: paginile scrise vorbeau în locul lui și, de îndată ce ar fi fost publicate, puteau arăta care au fost efectele „insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste", în ce mod s-a construit, cu ajutorul pușcăriilor și al lagărelor, „societatea liberă a oamenilor muncii", care era adevărata față a „umanismului socialist" și a „omului nou" precum și care era adevărata valoare a celorlalte abjecte poncife vehiculate de mașinăria propagandistică. Nu pot uita cum Marcel Petrișor a povestit odată că unul dintre torționarii care îl băteau sălbatic i-a spus: „Noi vă omorîm, și tot noi o să scriem și istoria, așa cum o să vrem *noi*". O carte ca aceasta de față nu îi putea împiedica pe torționari să îl ucidă pe autorul ei, dar îi putea împiedica să scrie istoria așa cum voiau *ei*. Lucru pe care și *ei* îl știau. Și, așa cum am spus, îl știa și Aurel State. O aflăm doar indirect, dintr-o murdară „turnătorie" din 6 august 1982 a uneia dintre membrele prin alianță ale familiei sale, soția unui văr (ce era ministru la data la care se produce delațiunea) care își semna declarațiile cu gingașul nume Brînduș Viorica. „Sursa" relatează, *în termenii ei*, o discuție cu Aurel State, care îi povestește cum a fost anchetat prietenul său Marcel Petrișor: „Petrișor a mai spus că în timpul anchetei a fost întrebat dacă știe despre un avocat la care Aurel State i-ar fi spus că atunci cînd state [sic!] nu va mai fi, acest om prin metode juridice să facă lumină în cazul lui State *ca să știe toată lumea că el a trebuit să moară pentru că a scris o carte*"[1] (sublinierea mea).

În această atmosferă s-au desfășurat ultimii ani ai vieții lui Aurel State. O amintire personală mă urmărește: mulțumită lui Marcel Petrișor, minunatul nostru profesor și prieten, am putut citi, prin primăvara lui 1983, împreună cu soțul meu, dactilograma cărții pe care acum o îngrijesc, poate exemplarul personal al autorului, vînat ani la rînd de Securitate și bine ascuns. Fiindcă urmărirea se înăsprise chiar în acea perioadă, Marcel Petrișor ne-a

[1] *Ibidem*, fila 266 verso.

cerut să distrugem *imediat* cartea, rămînînd de neclintit la orice propunere de a încerca să o ascundem: „Nu știți cu cine aveți de-a face!“, ne-a spus el atunci, iar tonul i-a fost mai convingător decît cuvintele: în locul cunoscutei sale jovialități – gravitatea celui care trecuse cîndva pe lîngă moarte, în locul umorului – spaima de a-și pune în primejdie prietenii. Atunci am distrus cartea, arzînd-o filă cu filă. Sper și acum că Aurel State ne va fi iertat.

În 19 noiembrie 1983 autorul *Drumului crucii*, viteazul ce părea să nu știe ce e frica, „cavalerul fără prihană“ – cum l-au numit cei închiși împreună cu el – pleacă în „basmul lui «Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte»“ unde îi este dat, poate, să guste fericirea celor prigoniți pentru dreptate.

Primul volum al cărții – memoriile de război și din prima parte a prizonieratului sovietic – a fost „predat la imprimat“[1] tot în luna noiembrie a anului 1983, anul deținutului politic român. Nu putem avea, desigur, nici o dovadă tangibilă că între predarea la tipar a acestei cărți și moartea autorului ar fi vreo legătură: putem presupune, în mod plauzibil, că Securitatea, aflînd de iminenta apariție a unei cărți pe care a căutat-o fără succes atîția ani, a grăbit moartea autorului. Este, după cum am văzut mai sus, și supoziția distinsei colaboratoare și prietene a lui Aurel State, Ileana Mălăncioiu[2].

Drumul crucii a apărut, așadar, la Coresi Verlag din Freiburg, în 1983. Prefața lui Remus Radina evocă momentele cele mai semnificative ale vieții autorului, precizînd, în încheiere: „Acest manuscris a zăcut peste șase ani prin diferite rafturi prăfuite. Este meritul Domnului Nicolae Constantinescu, întemeitorul editurii «Coresi», că el vede lumina tiparului“[3].

Prin strădania poetei Ileana Mălăncioiu, cartea apare pentru prima dată integral, în două volume, la București, publicată în 1993 de Editura Litera.

---

[1] Aurel State, *Drumul crucii*, Volumul I, Freiburg, Coresi Verlag, 1983, pe verso-ul paginii de titlu.

[2] „Ileana Mălăncioiu în dialog cu Lucia Negoiță“ (II), în *Familia*, III, martie 2010.

[3] Remus Radina, „Prefață“, în Aurel State, *op.cit.*, p. IV.

* * *

Cartea propune, înainte de toate, o impresionantă galerie de personaje, care atrage atenția prin varietatea ei: de la soldatul hîtru și pus pe șotii, care sfidează moartea cu umor, pînă la rege, întrezărit de trupele române aflate în campanie într-un moment în care e departe de a le stîrni entuziasmul; de la ofițerii români care refuză trădarea de a se înscrie în divizia „Tudor Vladimirescu" la politrucii de tipul Anei Pauker care le-o predică; de la convoierii și gardienii sovietici, și apoi români, pînă la șefii de lagăre și comandanții de închisori, aparent stăpîni pe viața și moartea a mii de deținuți, dar neputincioși în a înfrînge caracterele care doresc să-și păstreze rectitudinea; trădători, fugari, hoți și criminali, dar și oameni cu mințile pierdute de atîta suferință, alături de adevărați eroi și de aceia care nu se tem de cei ce ucid trupul, dar nu au putere asupra sufletului; bestialitatea opresorilor și a puternicilor zilei, lașitatea și neputințele omenești ale multor oprimați, solidaritatea și vitejia exemplare ale puținilor rezistenți.

Pe de altă parte, textul surprinde prin contrastul dintre realitățile de o cruzime tulburătoare ale războiului ori ale lagărelor și privirea de o puritate adolescentină a autorului: oricine va citi pasajele care descriu un cîmp de maci sub focul ucigaș al mitralierelor, sau viața de zi cu zi a unei femei simple, dar libere, privite pe ascuns de deținutul ce tînjește după libertate, va înțelege că darul principal al cărții stă tocmai în acest mod de a privi oroarea cu ochii nevinovăției, ai unei nevinovății greu păstrate și scump plătite.

De asemenea, emoționează imaginea – poate idealizată – a României de altădată, privită prin ochii celui ce știe că a pierdut-o pentru totdeauna: Aurel State nu are în vedere, în mod explicit, o astfel de dimensiune a cărții, dar ea este vizibilă pentru cititorul atent: amintirile din școală, întoarcerile în satul natal sau trecerea rapidă prin Bucureștii din vremea războiului, multe figuri ale celor ce-au împărtășit aceleași suferințe dezvăluie acel chip al unei realități nu lipsite de umbre, dar a cărei lumină a fost definitiv îngropată de regimul adus cu tancurile de la Moscova.

Nu sînt multe aspectele strict literare care pot atrage atenția: nu literatură este de căutat în *Drumul crucii*, ci mărturia netrucată

a celui care și-a făcut o datorie de conștiință din a pune nume pe mormintele anonime ale celor ce nu au mai fost lăsați să vorbească. Fără îndoială, Aurel State povestea mai bine decît scria. Episoade pe care le-am urmărit cu sufletul la gură, relatate cu un umor discret și cu o înțelegere adîncă a suferinței și a căderilor pe care ea le poate provoca, le-am regăsit mai palide și parcă mai confuze în carte. Este adevărat că textul n-a putut fi lucrat atent și cîntărit îndelung: autorul era sub urmărire și probabil că de îndată ce scrierea a căpătat o primă formă, a trimis-o în străinătate, fără să mai fi putut medita pe îndelete la ea, cumpănind și șlefuind detaliile. Chiar și așa, cartea a supraviețuit prigoanei, deci a învins-o: ea este ultimul „salt înainte" al eroului Aurel State.

Anca Crivăț

TABEL CRONOLOGIC

1921, 29 aprilie: Aurel (Aurelian) State se naşte la Godeni-Argeş, fiind cel mai mare dintre cei patru copii ai ţăranilor musceleni Ion și Elisabeta State.

1928-1932: Învață la şcoala primară din Godeni.

1932-1940: Urmează cursurile Școlii Normale din Cîmpulung.

1940-1941: Urmează Şcoala Militară de Ofiţeri de Rezervă din Ploiești.

1942-1944: Luptă pe frontul din Răsărit, în Batalionul 1 Vînători de Munte. Este rănit de patru ori şi decorat cu Virtutea Militară, Crucea de Fier şi Ordinul Mihai Viteazul.

1944, 12 mai – **1955**, 11 noiembrie: Prizonier de război. În 12 februarie 1949 este acuzat de „crime de război" pentru participarea sa la luptele împotriva partizanilor sovietici şi condamnat de tribunalul militar din Simferopol la 25 de ani muncă de lagăr.

1955, 11 noiembrie: Prizonierii de război români sînt eliberaţi şi repatriaţi.

1956, iarna – **1957**, vara: Este internat în spital, la Bucureşti, pentru afecţiuni gastrice contractate în prizonierat. Internat, de asemenea, în sanatoriile TBC de la Brebu și Moroeni.

1957: Se califică primul la examenul de admitere la Universitatea din București, Facultatea de Filologie, Secţia de limba şi literatura germană.

1958: În 12 februarie este arestat din preventoriul studenţesc TBC, acuzat de „uneltire contra orînduirii sociale". În iulie sare de pe clădirea închisorii bucureştene Uranus, în încercarea de a se sinucide, nedorind ca sub tortură să depună mărturie împotriva unor coinculpați nevinovați ca şi el. Numeroasele și gravele fracturi sînt tratate la spitalul închisorii Văcăreşti.

1959, august: În urma procesului, este condamnat la 18 ani de muncă silnică și 7 ani de degradare civică.
1964, 1 august: Este eliberat de la Aiud, cu ultimul lot de deținuți care refuzaseră „reeducarea", și se stabilește la București.
1964-1983: Își încheie studiile universitare și este profesor de germană, traduce, scrie *Drumul crucii.* Este supravegheat în permanență de Securitate.
1983, 19 noiembrie: Moare în spital, în condiții incomplet elucidate. Spre sfîrșitul anului apare postum, la Editura Coresi din Freiburg, primul volum al *Drumului crucii.*
1993: *Drumul crucii* apare integral, în două volume, la Editura Litera din București.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Pentru ediția de față am lucrat cu cele două texte menționate mai sus, publicate de Editura Coresi (Freiburg, 1983) și de Editura Litera (București, 1993). Am utilizat, de asemenea, unele materiale pe care mi le-a pus la dispoziție scriitorul Marcel Petrișor.

Am optat, în acord cu editorii, pentru tipărirea cărții într-un singur volum (cele două volume ale ediției din 1993 devenind Partea I și Partea a II-a). Am operat în text unele modificări de topică și de punctuație, cerute de fluența frazei; am corectat unele greșeli ortografice din manucrisul dactilografiat și/sau din edițiile anterioare. Am îndreptat anumite nume proprii și sintagme în limbi străine (mai ales în germană și rusă). Am adăugat cîteva note de subsol acolo unde am crezut că ele ar ușura înțelegerea textului de către un cititor mai puțin familiarizat cu realitățile evocate. Toate notele îmi aparțin.

Auxiliilor mele editoriale (prefață, tabel cronologic, note) li se adaugă, în structura ediției, două anexe – evocarea făcută lui Aurel State de regretatul Radu Mărculescu (coleg de generație care l-a cunoscut direct, purtînd împreună crucea gulagurilor) și poezia scrisă de Răzvan Codrescu (Vasile A. Marian) în 1983, la moartea autorului –, postfața semnată de Marcel Petrișor și Răzvan Codrescu (text reprodus din numărul pe luna mai 2011 al revistei *Rost*, dedicat lui Aurel State la 90 de ani de la nașterea sa) și un mic foto-documentar.

Datorez mulțumiri Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) pentru profesionalismul și promptitudinea cu care mi-au pus la dispoziție documentele ce mi-au fost necesare pentru reconstituirea permanentului regim de urmărire și de exterminare dirijate împotriva autorului și a cărții

de față, precum și Editurii Rost și Fundației Sfinții Închisorilor pentru generoasele eforturi editoriale.

Mulțumiri se cuvin și numeroaselor persoane care, cu entuziasm și competență, s-au implicat, direct sau indirect, în acest demers editorial: Marcel Petrişor (prietenul cel mai apropiat al autorului), Ileana Mălăncioiu (ale cărei strădanii anterioare mi-au fost de mare folos), Răzvan Codrescu, Maria Axinte, Valentin Dan, Rodica Netea, Gheorghiță Ciocioi, Claudiu Târziu, Ionuț Gurgu, Lucian D. Popescu și Mihai Rotaru (autorul portretului de tinerețe reprodus pe coperta IV).

A. C.

DRUMUL CRUCII

PARTEA I

DRUMUL DESPRE CARE NIMENI NU ŞTIE UNDE DUCE

Străbătusem printr-o întîmplare – în cupeurile pluşate ale trenului pentru răniţi nr. 2 – fîşia sudică a stepei, poala imensului suman rusesc, de care era prins, ca o găteală, ciucurele de aur tătar al Crimeei. În trecerea spre front, primăvara, vestită zglobiu de cîntul copiilor pe plaiurile româneşti, întîrzia mahmură în stepele Ucrainei, ca să se înalţe ca o fîntînă arteziană peste peisajul sudic crimeean. Tăriile vibrau în frageda dimineaţă, anunţînd vecinătatea întinselor oglinzi marine. Firea mustea de lumină, saturînd pînă şi solul cretos peste care primăvara începuse să-şi întindă steagurile.

Lanţul munţilor Iaila, mereu în stînga noastră, curgea fumuriu-albastru spre sud, dominat de arca Ceatîrdacului. De la ultimul popas, înainte ca firele vieţii noastre să se fi prins în încîlcita ţesătură a războiului, Ceatîrdacul semăna cu un căuş de scos apă din fîntînile vechi, aşezat pe lespedea Iailei. Cu el, neasemuita dimineaţă răsturna peste grădinile Bacciseraiului cascada de lumină din marea ascunsă de munţi.

– Îmi îngădui, domnule elev, să mă aşez lîngă dumneata. Vreau, de fapt, să te împiedic să însemni, în acel carnet cu scoarţe de marochin, cine ştie ce bazaconii despre vîltoarea în care te-ai aruncat.

Înainte de a fi îngăimat ceva, locotenentul de rezervă Georgescu, moş Ion Roată, cum cică i se spunea, alipit de-abia în ajun, împreună cu cîţiva foşti răniţi, grupului nostru – Corpul de Munte din Simferopol –, se aşeză, continuînd să peroreze:

– Lipsit deocamdată de experienţă personală, vei fi încercînd să dai densitate unui cadru vag, neexplorat, poate sub imaginea unei agitaţii de îmbulzită răspîntie cu ţipete, nechezat şi zăngănit

de chesoane. Ține seamă, însă, că un jurnal de război, chiar de-i ținut conștiincios și cu har, rămîne doar scheletic. Dacă se vrea fișă psihologică, va fi spălăcit; ca document, va fi fragmentar... Cine poate surprinde învolburarea văzută şi nevăzută a lumii, seismele geologiei fizice şi psihice, tensiunea acțiunilor care sfărîmă şi se sfărîmă, problematica... spiritualitatea care le transcende?... Peisajul e sfîşiat de inimi care explodează ca nişte grenade, iar gloanțele care şfichiuesc şi ucid în „Țara nimănui" sînt gînduri de oameni... Ah, sînt stupid de sonor! – se autocenzură nepoftitul interlocutor...

Tot aşa, fără protocol, se năpustise şi la Simferopol, după ce făcusem cunoştință, în disputa „corifeilor" – aşa-i numise el pe cei doi tovarăşi de închisoare, Aramă şi Dobre, profesori și ofițeri de rezervă, „stînga și dreapta dezorientării politice interbelice", expediindu-i cu aceeaşi formulă: „condotieri ai celor doi mari nebuni, care vor da numele epocii noastre"...

– Cum o fi îngăduind bunul Dumnezeu ca, la un pas de raiul din jur, să se clatine lumea la Sevastopol, ca la judecata din urmă? – gîndi tare, oftînd, un ostaş uscățiv, între două vîrste, cu semn de rănit pe brațul bluzei de vînt.

– Crezi că mai poate vreun Dumnezeu să țină în frîu nebunia acestei lumi? – făcu front și spre acesta neliniștitul luptător, despre care ostașii spuneau că-i „bun de pus la rană". E chixul creației. Nimeni nu i se mai poate sustrage... Doar afaceriştii şi tîrfele... pe ei nu-i stîrpește nici un război! – adăugă el, ca pentru sine, tăcînd apoi brusc.

Soldatul uscățiv de alături se întinse şi, după un timp, îngînă: „Primăvară dulce,/ Fiul meu preadulce,/ Frumusețea unde Ți-ai pus?"[1].

– Hei, Sandule! Ce-i cu tine? A trecut şi Învierea şi tu tot prohod cînți! – se amestecă jucăuş un tînăr cu panglică de Virtutea Militară[2] la cheutoarea bluzei, dezmorţindu-se. Într-un ceas sîn-

---

[1] Versuri din Prohodului Domnului care se cîntă în Vinerea Mare (III, 14).

[2] Decorație militară instituită în 1872 de regele Carol I (care relua o mai veche inițiativă a lui Alexandru Ioan Cuza). La început, se acorda pe timp de pace și ofițerilor inferiori (sergenților), pentru vechime în armată. Din 1880, Carol I a instituit sub același titlu o medalie de război, sub forma unei cruci, acordată pentru fapte de arme.

tem la „Naşu": e indicativul Batalionului I de la Sinaia – mă lămuri el, citindu-mi întrebarea pe faţă – şi începem, frăţioare, praznicul. Ocazie rară... deh! – „că o dată vede naşul..."

Gluma îi stîrni şi pe ceilalţi trecuţi prin lupte şi spitale şi care, se pare, n-aveau auz decît pentru ce era altceva decît război, încît începură să-l tachineze pe cel mai tînăr dintre ei pentru o Marusie la care înnoptaseră în Simferopol.

– Ia, mînzule, din bucatele noastre nemţeşti! Nu te sfii că n-ai împărţit cu noi „bucătura" de ast' noapte...

Şoferul Tatrei, camionul kaki de campanie care ne ducea plocon lui „Naşu" şi altor batalioane din Divizia I de munte, pregătea de drum maşina, fredonînd cu o tremurată voce de cap: „Bulgăraş de gheaţă rece,/ vara vine, iarna trece/ şi n-am cu cine petrece". Versul ultim îl reluă cu atîta năduf, de izbucni singur în rîs.

Locotenentul Georgescu, ieşindu-şi brusc din îngîndurarea care-i făcuse chipul frumos, îmi vorbi despre trupurile noastre care nu pot să zboare, oricît neastîmpăr, credinţă sau aventură le-ar purta, şi apoi despre „drăguţa de ea, doamna moarte".

– Zăltaţii aia, cu „... moartea, cea mai scumpă nuntă dintre nunţi"[1], au contaminat cu mistica morţii tocmai pe cei mai buni dintre oamenii tineri şi cuminţi – ameninţa el o lume de care, după cum înţelesesem din discuţiile de la Simferopol, nu era chiar străin. Uite la tinerii aceştia, care şi-n bluzele de vînt arată ca miri de viţă aleasă şi ai să pricepi, începînd de mîine, urîcioasa şi atrocea pustiire a morţii. Moartea nu e, dragul meu – cum vrei tu – o scară pe care să urci în tine pentru a privi în necunoscut... „Corifeii" – mi s-a spus – s-au întrecut cu strălucire, ca-n *Muntele magic*[2], ca să te cîştige. Din cîte intuiesc, nu poţi fi înregimentat nicăieri. Dar nu ştiu cît e vis, aventură, durere pentru ce ne-a luat ţarul roşu, sau sete de cunoaştere, în ceea ce te mînă. Te ascunzi... poate din decenţă. Dar în ce crezi? Te eschivezi că războiul, „acest dat", trebuie străbătut şi nu tras la fit, chiar dacă arderea ne va face

[1] Fragment de vers din imnul *Sfîntă tinereţe legionară* (text de Radu Gyr).
[2] Aluzie la romanul cu acest titlu al lui Thomas Mann, în care două personaje cu vederi filosofice şi politice distincte încearcă să îl convingă pe protagonist, prin lungi dispute, de valabilitatea opţiunilor lor.

scrum. Moartea pe cîmpul de luptă ai inclus-o în socotelile tale, ca pe-o necesitate inexorabilă... parcă chiar cochetezi cu ea. Dar de ce ai optat pentru această cale? Ce-ţi alimentează disponibilitatea aceasta nelimitată, prin care, din alt punct de staţie – al lui Aramă, de pildă – ai fi putut lupta tot aşa, „fără condiţii", împotriva războiului sau a altor „daturi"?... Îţi răspund îndată, nu te grăbi – îmi ghici el întrebarea. Mie mi s-a dat o şansă... în loc să mă lase să înnebunesc într-o celulă. Dacă m-aş întoarce în concediu două-trei săptămîni, m-ar aresta. Stăpînirea n-are linişte să mă vadă alături de oamenii cărora le-am fost învăţător. Poate aş fi venit şi eu cu tine, voluntar în Răsărit, bineînţeles fără spaimă că războiul s-ar putea termina înainte de a sosi eu. (Faptul că mă tutuia şi înţepa îmi făcea bine.) Dar, pentru ce aş lupta în fiecare zi aici, în Răsărit, convins că războiul va fi teribil, şi mai ales pierdut, îţi voi mărturisi, dacă va fi necesar, mai tîrziu...

– Nu, acum! Vreau să pricep ce poate mîna pe cineva să se angajeze voluntar într-o luptă pierdută. Poate sîntem mai înrudiţi decît s-ar părea. (Poate m-ar ajuta să mă înţeleg mai sigur, speram eu.)

– Fie! Dar numai două vorbe, acum: cînd se va instala peste noi samavolnicia inamicului, desfigurîndu-ne copiii, va trebui să ştiu că am luptat ca să preîntîmpin siluirea... Ei – arătă spre ceilalţi –, camarazi de destin, speră în *happy end* fără să disece prea mult lucrurile. Aşa e neamul. Speră, cum a sperat mereu: „Nu ne lasă Dumnezeu drăguţul, că destul am pătimit".

Ultimele gînduri mi le spunea parcă aplecat ca un prieten peste umărul meu, deşi eu eram mai înalt, în camionul care se grăbea pe panglica de asfalt spre centura Sevastopolului („după Singapur, a doua cetate-fortăreaţă din lume").

În rama cerească a primăverii pătrundeau, înghiontind inima, zburătăcind gîndurile, exploziile îndepărtate ale războiului. Apăsarea creştea ca un mers de huidumă, crăpînd liniştea cu miresme.

Peste feţele tinerilor trecu pentru cîteva clipe, ca o umbră, încordarea, ca să facă apoi pe întrecute haz de necaz. (Nu le mai aud vocile; nu mai ştiu de ce rîdeau.) Pîndeam vuietul îndepărtat şi de pe aria vieţii mele grăbeau spre margini, ca într-un orizont fizic în clipe de primejdii, imagini cu oameni şi locuri îndepărtate.

În centrul gol al ființei se pregătea, ca într-un ring de turnir, să pășească ceva nemaivăzut, schițîndu-se ca întîlnirea unui fantastic cuplu de adversari. Moartea, namilă fără chip, călca apăsat de pîrîiau încheieturile existenței ca vreascurile în pădure. Își aștepta, zornăind dezmățat, adversarul. Cînd o să se arate acesta, gol, ca o statuie, se va striga din fundul lumii: „Opriți turnirul! Cine e cel ce pășește fără armură? Amînați lupta pînă la egala lor înarmare!". Dar eu, adunîndu-mă brusc, voiam să dau semnalul de începere.

Depănarea grotescă a turnirului se întrerupsese. Ajunsesem la postul de comandă al diviziei numit, parcă după chipul tuciuriu al generalului, „Barosanul".

– Îi lipsește doar ghiocul – șopti cineva de îndată ce acesta apăru din căsuțele din livadă.

Ce ne va fi spus despre viitorul bătăliilor ce vor urma era tot așa de nesigur ca adevărul rostit de ghicitoare și însoțit de aceleași proprii semne înflorate de întrebare. De-aș fi dat frîu liber fanteziei, care uneori se complăcea să opereze cu cealaltă față a lucrurilor, sporind neîncrederea inspirată inițial, l-aș fi văzut poate pe general mizînd și pe altă carte decît pe cea pe care ne-o arătase nouă, neofiților.

Drumul spre „Nașu", pe marginea unui rîuleț cu înălțimi fumurii peste care mijea primăvara, era punctat cu ritmul metalic, sacadat, al rafalelor de arme automate. „Cățeaua bate, zăluda", înjurau cu ciudă călătorii.

– Vezi cum sînt oamenii? – se anunță iarăși locotenentul Georgescu. Exploziile grele îi îngîndurează ca apropierea unui destin. „Lătratul cățelei" îi scoate din sărite, de parcă i-ar prinde de suman prin gard.

Camionul opri în bătătura unui cătun cu nume tătar, „Șuli". Căsuțele răspîndite printre pomii în floare adăposteau trenul regimentar al batalionului.

– Iată-ne la „cășile" noastre fără neveste! – vesti dezghețatul șofer, ieșind din cabină. Dărăpănătura din stînga e adjutantura. Alături, aprovizionarea cu meniu nemțesc și ciorbă lungă românească. Lîngă cimitirul tătar, pe costișa din dreapta, cu cruci albe de mesteacăn, e prea multă liniște. Nu vă grăbiți într-acolo! Mai sînt mirese de răsfățat și neveste iubărețe de împăcat...

În biroul adjutanturii ne întîmpinară prietenoși, vorbăreți, furierii t.r. cu expresii intelectuale, gătiți toți cu panglici de război. Sfiala simțită în fața eroicului conclav va fi în parte corectată de spusele celor din linia întîi, despre cum se infiltrează furierii pe listele celor propuși la decorare după marile bătălii. Solidari cu cei de pe poziție, ne vor descoase și ei despre ce se mai vorbea în țară despre întoarcerea mereu amînată a vînătorilor de munte. Bătuseră din 22 iunie '41 – conform ordinelor de operații – peste 3.000 de km pe jos, din nordul Bucovinei, peste Nistru, stepele sudice cu bătăliile și încercuirile de la Harkov, Malaia Belozovka. Urmau apoi: intrarea în Crimeea, luptele din Iala, Sevastopol, debarcările de la Kerci, Sudak, Feodosia, Eupatoria, și iarăși Sevastopolul de acum, itinerar de labirint însemnat cu cimitirele celor căzuți. „Împrospătările cu picătura nu pot reface rîndurile rupte cu japca. O să ne vină acasă numai numele", oftau ei.

Profesorul Aramă, trimis pentru „reabilitare", nestînjenit de Dobre, adversarul său ideologic din timpul călătoriei, rămas la Batalionul IV, rezuma starea de spirit defetistă și accentua îngrijorarea maselor care nu mai credeau în „războiul fulger"[1] ca în primele zile, cînd, contaminate de demonstrații și parăzi militare, sau ascultînd înregistrările clopotelor catedralelor din Cernăuți și Chișinău, transmise pe posturile de radio, credeau că trupele româno-germane au și eliberat Basarabia și nordul Bucovinei ce fuseseră încorporate în URSS prin ultimatumul din 1940. Precaut, dar activ, începea activitatea de la om la om, demonstrînd deocamdată că războiul era nepopular.

În așteptarea serii – drumurile spre linia întîi erau sub observația artileriei inamice – mă îmbăiasem, gîndind la scăldatul morților, umblasem prin ogrăzile unde fumegau bucătăriile de campanie și trebăluiau soldații trenurilor de luptă. Primisem apoi invitația unui fruntaș înalt și chipeș la o gustare cu tot tabietul, cu lichior franțuzesc și țigări grecești. „Domn" Ion, ordonanța și agentul de legătură al comandantului companiei de cercetare, era

---

[1] Traducere a termenului german *Blitzkrieg*, care desemnează doctrina militară despre o ofensivă foarte rapidă și generalizată, doctrină aplicată de armata germană în cel de-al doilea război mondial.

din Breaza, consătean cu comandantul de batalion și cu Triță Botescu, șeful său direct. Pe îndelete, mă iniție în relațiile de familie și cumetriile batalionului.

Majoritatea vînătorilor din Sinaia, ca de altfel și cei din Predeal și Brașov – garnizoanele Diviziei întîi – erau „munteni“ născuți cu schiurile la picioare, ciobani, pădurari, negustori ambulanți, oameni descurcăreți, frecați cu lumea, descuiați la cap; fizic: supli, rezistenți, pe scurt „țin la greu“, mă asigură guraliva mea gazdă:

– Se cruceau nemții prin Ucraina cînd, după 50-60 kilometri de marș, și asta aproape zi de zi, eram la timp pe noile baze de atac, scoțîndu-i nu o dată din încurcătură, cu toată înfumurarea lor. Purtați în vehicule, ei ajungeau înainte în localități și-și ocupau domnește cantonamentul, crezînd că, dacă-și pun sentinele, noi o să dormim peste gard sau, iarna, în zăpadă. Cu noi își găsiseră însă nașul. Se plîngeau că-i „ciupim“, deși, dacă nevoile războiului o cer, n-aveai ce-i face. Domn major Năstase, venit c-un detașament înainte de Capela, se trezește că uitase felinarele coviltirelor – „motorizata noastră“ – la Sinaia. Raportează șefului. Ăla: „Felinare să te faci!“. A chemat și el sergenții – au căzut, săracii, cînd ne atacau ca turbații marinarii care reveneau beți, strigînd „Uri! Uri!“, cu grenade și baionete, să ne scoată din poziție. Noi nu eram decît un șir – fără rezerve – degerați. Era timpul debarcărilor. După cucerirea Capelei, nemții ne lăsaseră singuri să păstrăm poziția în jurul Sevastopolului, iar ei plecaseră să serbeze revelionul pe litoral. I-au luat apoi rușii, debarcați noaptea, ca din oală, iar pe răniții din spitalele din Feodosia turnaseră apă și îi aruncaseră pe plajă, de-i găsiră ai noștri sloi. Iar Triță spăla și lega picioarele băieților degerați și-i ruga să nu plece. Așa am ținut poziția. O să vedeți mormanele de ruși din fața șanțului, acolo unde nu i-au putut îngropa. Cu dezghețul, put rușii ăștia mai rău ca nemții. Ai noștri sînt mai uscați, mai curați.

– Și cu felinarele?

– Da! N-am uitat. Năstase le-a spus sergenților la fel: „Felinare să vă faceți!“. Au ochit băieții un tren nemțesc cu de toate și și-au luat felinarele uitate. Vedeți alianța noastră scîrțîie, dar tot îi obligăm din cînd în cînd s-o respecte...

Ne înecau tot marşul cu praful maşinilor. Unul de-al nostru, bolnav, îl roade bocancul sau are altă treabă, face un semn: „Ia-mă, Fritz, lua-te-ar tata!". El strigă ca-n grajd, neamţul n-aude, n-a vede. Vînătorul de munte: „Ah, d-ăsta mi-eşti! Te-nvăţ eu alianţă!" – şi pac, un cartuş în cauciuc.

– Lasă-i ciorilor, „ficiorule", fiecare pasăre pe limba ei piere! – interveni un bărbat matur, cu ochii îngînduraţi, mic de stat, cu vorbire moale, moldovenească. (Doar „ficior" fusese voit accentuat ardeleneşte.)

– În treaba asta începută ast'vară, m-aş fi însoţit şi cu iadul... Dar spune-mi, domnule elev, eşti din părţile noastre, de bună seamă, de-ai venit de voie, cum te aflai pe la adjuntantură? Ai de plătit nedreptăţi personale?

– Nu, Moş Tîrnaveski! – îl lămuri Ion. Nu-i bucovinean.

Şi, lăsîndu-şi camaradul nedumerit, îmi povesti, ca bună gazdă, întîi mie, cum Andrei Tîrnaveski venea noaptea peste linii, înainte de începutul războiului, din satul lui ocupat de ruşi prin ultimatumul din '40, şi cum călăuzise cercetarea, în dimineaţa în care începuse războiul, în spatele pichetelor sovietice. De-atunci rămăsese la noi. Îl botezară vînător de munte. La trecerea Nistrului, deşi rănit, a refuzat evacuarea, i s-a dat Virtutea [militară] pentru incursiuni militare şi s-a vindecat la trenul regimentar.

– Cînd începe lupta, se duce în linia întîi, şi numai cînd e linişte ascultă de ordinul lui Triţă şi gospodăreşte p-aci. Numai o dată s-a dezlipit de compania noastră.

– Cum?

– Din neştiinţă m-am rătăcit – reluă el, hotărît să nu-l mai lase pe guralivul de Ion să-i rezume, ca-n jurnalul de război, viaţa. Am fost aduşi din luptele de partizani, cu maşinile, la Capela. Cum n-au pierdut şoferii drumul, nu ştiu! Cînd ne-am dat jos, beznă îngheţată, cum n-am mai întîlnit. Ne-am pomenit urcînd ca-n munte. Cine ştie cît am mers, şi ne-am oprit. Ce e? „Comandanţii de companie la colonel, pentru recunoaştere!". Şi-au început să pleznească exploziile. Fulgerele ne-au rătăcit şi mai şi. Nu mai ştiam pe ce lume am ajuns. Cînd crăpa cerul, tremurau stîncile ca-n visurile urîte, şi iarăşi se strîngea noaptea ca smoala. Rămîneai singur, singurel. Strigau răniţii. Am pansat orbeşte pe

unul lîngă mine. Parcă nu era om. Rînjea la fulger... Găsește-i pe ai tăi! Auzeam fugi scurte prin explozii... ca la: „Unde ești, Chimiță?“ – cînd se joacă copiii –, dar mai rău. Am dat peste doi sublocotenenți: Stoenescu și Aldica. Îi știam bine din război, de la a doua... Se sfătuiau. Comandanții de companii, cică, căzuseră toți. Doar cel de batalion și Triță ar fi răniți. Mă gîndeam la domnul căpitan: o fi avînd vreun suflet lîngă el? M-au luat cu ei, ca să nu orbecăi singur. Planul era să înaintăm, pînă cînd ne-om lipi de liniile „lor“, iar în zori să ne ridicăm și noi să cucerim dealul Capela, că degeaba căzuseră atîția în ultimele zile.

Stilul nesfătos, fără nuanțări afective, ci doar rostit moale moldovenește, se întrerupse brusc cu „Așa a fost dat, să nu cadă Capela pînă n-o venit Batalionul I...“

– Dar cum, că doar n-ați primit-o în vis? Ce-ați făcut în întinderea de timp și loc, pînă ați pus steagul pe turlele Capelei?

– N-am pus steag. Nici n-aveam pe ce. Erau ruine și peste ele am rămas, cu sufletul la gură, noi. Nici n-am putut să-i urmărim pe rușii intrați în panică, care alergau să se îmbarce la Sevastopol... Totul ținea de Capela... N-aveam cu ce să-i mînăm. Și au revenit în zilele următoare, și-au adus oameni, și iată ne aflăm, după o iarnă care ne-a mîncat sufletul, tot pe pozițiile din decembrie. Ce-am făcut atunci? – își reaminti el întrebarea. N-am făcut decît să mergem... cred, pe un șir, că muntele nu te lasă altfel. Ne-am cățărat, ne-am dat drumul în gol și, la un timp, după ce n-am mai putut de urcuș, ne-am zis: „Ce-o fi o fi, om vedea cînd s-o crăpa ziuă“.

– Și cînd s-a luminat?

– A început iadul, de fierbeau pietrele. De pe înălțimea din față cădeau în vale băieții noștri, iar cei care mai ajungeau în văioaga de sub pantă erau secerați din cazematele de pe firul apei. Toți pereții de piatră erau plombați cu cazemate. Și noi ne-am făcut loc printre ruși și din spatele lor – că acolo sub creastă ne pomenisem – ne-am apucat să-i scoatem cu grenade din cazematele care-i prăpădeau pe ai noștri. Și-au reușit, drăguții de ei, să urce și să cucerească Capela.

Ca să-mi ascund uimirea, îl descusui despre viața lui. Făcuse școala de arte și meserii și-și întocmise o gospodărie chibzuită. Îi plăcea să citească. Venirea rușilor îi surpase, ca și altora, și casa, și țara. Soția, învățătoare la Crasna, fu înghițită, cu mulți din

sat, de ţinuturile siberiene ale Krasnoiarskului. Aflase că orfanii – doi băieţi – urmau din toamnă cursurile liceului militar din Tîrgu-Mureş. Neamurile din partea bunicului de pe Tîrnave aveau grija lor. „Adaosul *-ski* la nume ni l-au pus ţarii, ca să uităm de noi".

– Dar drumul ăsta unde duce? – l-am întrebat mai apoi pe Andrei, arătîndu-i calea prăfoasă ce se înălţa din pomet. Ne despărţisem ca să scriu cîteva scrisori alor mei, cum că nu mai eram în ţară, ci mă încredinţam altui drum.

– Furierul cercetării, căzut azi trei zile, ţi-ar fi răspuns: „E drumul despre care nimeni nu ştie unde duce". Eu îţi spun altfel: „E drumul de care ţi-aş dori să nu-ţi pară rău niciodată, oricum şi oriunde te-o purta".

Mă surprinsesem, de-a lungul măruntelor pregătiri de dinainte de a urca în linia întîi, pîndit sîcîitor, ca de un străin, de cineva din mine. Luciditatea necruţătoare cu care intervenea în ceea ce se înşira de-acuma ca un ritual desfoia ironic inocente catifelări, reveriile desprinderii de viaţa tînără, netrăită. Speram că primejdiile viitoare îl vor amuţi, deşi avea să se vadă curînd că stăpînirea lui se întindea tocmai asupra zonelor seismelor interioare, pregătind viitorul: „straşnicul inchizitor" care mă va împinge, peste ani, de pe acoperişul unei închisori, în gol.

Fără a mai aştepta căderea serii, mă prinsesem pe la apus de soare de un agent de legătură, care mergea la postul de comandă-batalion. Pe potecă, dinspre poziţie, coboară grăbit, elastic, călcînd ca-n joacă, un tînăr blond, uscăţiv, fără nici un semn la bluză, afară de alb-roş-negrul panglicii de la Crucea de Fier[1]. Înainte de a fi spus zîmbind „lume nouă", mi-l dorisem prieten. În cîteva minute ştiam unul despre altul esenţialul. Era elevul plutonier Fane Stroescu, fiul hotelierului „Caraiman" din Buşteni, din aceeaşi promoţie a şcolii de ofiţeri de rezervă, dar de la Bacău. Începuse războiul ca elev caporal, fusese apoi încheietor de pluton al sublocotenentului, la Capela. Scăpase teafăr din toate luptele şi comanda acum un pluton din compania a doua, la dreapta cercetării. Sătul de război dintru început, fără să se fi oferit în vreo

[1] Cea mai prestigioasă decoraţie militară prusacă şi apoi germană, existentă pînă în prezent.

acțiune, era – cum voi afla curînd – unul dintre cei mai încercați și de nădejde luptători ai Batalionului I.

Despre ale mele, gîndea altfel: „Să fi rămas în țară, cum era hotărît. Să schimbi un regiment de gardă de pe Valea Prahovei cu linia întîi la Vînători de Munte!".

– Bine dar... – mă uitai admirativ la semnul de luptă.

– Tinichele! – răspunse el neprefăcut.

– N-am văzut decît în jurnalele de război și pe coperta revistelor.

– Acum sînt încă rare, dar vor fi, ca-n orice inflație, mai multe; momeală ieftină, bună doar să te ia nemții cu mașina dacă trebuie să ajungi mai repede undeva, sau să fii servit ca lumea, în cantinele lor și-n *Soldatenheim*[1].

Se ducea, cît mai era încă relativ liniște, să se spele pe afară și pe dinăuntru de mîzga războiului.

– Am să te caut cînd revin!

Și plecă voios ca un copil chemat de larma celorlalți. Mai sus, pe-o pantă, în boschet, bordeie cu mitraliori. Se odihneau, curățau piesele Z. B., nebărbieriți și cu șireturile desfăcute. În ciuda tinereții lor și a uniformei, nemilităroși. Mă opri un ofițer cu aceeași neglijență exterioară, fără protocol și fără să ia notă de prezentarea mea reglementară. Era comandantul companiei de armament greu și avea nevoie de un comandant de pluton. Îmi înșiră pe degete avantajele: rezervă de batalion... și... și... și nu mai știu ce. Ca și cînd n-aș fi trecut printr-o școală de ofițeri, mi se păru că mă condamnă să stau mereu doar în linia a doua, ori undeva în spate, departe de luptă. Judecata mea era simplă: mitralierele te leagă de mîini și de picioare, iar eu voiam aripi. Mai sus, la postul de comandă, cerui unui gradat să mă anunțe, dar tresării cînd mă pofti înăuntru. Coborîi nesigur în întuneric treptele de pămînt, împingînd foaia de cort de la intrare. În prima clipă înregistrasem totul: bordeiul înalt, luminat, pe bărbatul spătos, chipeș, cu părul și mustața pe oală, căruntă, sprijinit cu palmele pe harta întinsă pe masă – care părea un altar... – și ochii, care s-au desprins la for-

---

[1] *Soldatenheim* (germ.): cămin soldățesc; purtau acest nume cluburile destinate militarilor germani.

mula de prezentare scrutîndu-mă o clipă; şi zîmbetul care-i creştea în ochii sprîncenaţi; şi cruciuliţa albastră a Ordinului Mihai Viteazul[1], semnul de rănit. Nu-mi scăpă nici expresia enigmatică a ofiţerului cu alură sportivă, cu părul perie, tuns scurt, care din planul doi mă urmărea cu neastîmpăr inteligent, prin lentilele groase, parcă neînrămate.

Peste cele spuse, cei trei oameni – de fapt sublocotenentul Stoenescu nu scoase nici un cuvînt – comunicau ca şi cum se ştiau, ca şi cum toţi aveau harul de a vedea prin lucruri, înțelegeau deplin contexte abia schiţate. E o rară bucurie ca oamenii să comunice cu toată fiinţa lor fără pînde, platoşe şi opacităţi, deschişi şi deschizînd fără violenţă semenii, fără a înceta să fie ei înşişi, dar receptivi și accesibili. Estimările reciproce se făceau destins, ca un schimb de daruri felurite.

Moş Tufă, porecla răutăcioasă a colonelului, era neinspirată în ambii termeni, vrînd poate, în cadrul comunicării, să spună că nu era un „statmajorist". Nu ascuţimea minţii era tăria lui, ci un simţ al măsurii şi deschiderea inimii. Îşi consulta subalternii, însuşindu-şi cea mai potrivită soluţie. În luptă trecea reconfortant, îndemnînd fără febre şi crispări, cu băţul de drumeţie, ca pe Vîrful cu Dor, în programul de garnizoană. Adjutantul era aşa de deosebit de comandant, încît părea, din planul doi de unde sugera şi impulsiona inteligent şi cu efect desfășurarea operațiilor, în rolul unui Mefisto, fără satanism însă, şi prin aceasta tragic. Uneori, în singurătate, mai ales în perioadele de refacere, gînditorul şi geograful din el erau tiranizaţi de un copil zvăpăiat, înduioşător de neajutorat.

Se înfundau disperat în înserare explozii, iar trasoarele se încrucişau în planuri fanteziste sau ricoşau, bezmetic, în faţa noastră. Agentul de legătură al cercetării, sergentul Ţuguianu, mă conducea prin şanţuri surpate la post-comandă „Triţă". Mă apăsa fără menajamente ori de cîte ori, întinzînd gîtul ca un gîscan, eram

[1] Cea mai înaltă distincție militară românească, înfiinţată de regele Ferdinand în 1916, la cîteva săptămîni după intrarea României în primul război mondial. Se acorda doar ofiţerilor, pentru acte de eroism, gradelor inferioare fiindu-le rezervată Virtutea Militară.

primejduit de întîmplările nopţii. „Pînă vă veţi deprinde, care unde se duce, prudenţă! Atenţie, coborîm!". Oprisem în întunericul mai dens al unui bordei neluminat, la „Să trăiţi, d-le căpitan!" al agentului. Mai mult bănuind o mînă întinsă, mă prezentai, strîngînd-o.

„Dacă mă apasă ceva?".

– Nu! (Înţelesesem just că întreba de vreo vină, adică dacă-s trimis cu sau fără „acte" pe front.)

Mă surprinsese acel: „Eşti cinstit?", venit de la cineva pe care nu-l vedeam la faţă. Mi se păru că „sînt" şi ascultam pe nevăzutul care spălase picioarele soldaţilor îngheţaţi. „El a ţinut poziţia batalionului în atacurile din iarna lui '42", îi auzeam pe Ion şi Tîrnaveski, parcă de faţă, în timp ce căpitanul meu mă punea în temă.

– Înveţi de la Popa Aldea, fost primar la Secăria, şi Negulescu Ştefan, subofiţeri prin merit. Negulescu e mai copil, e de vîrsta ta, găzar din Dîmboviţa. Trei fraţi voluntari pe front, toţi cu Virtutea Militară, iar tatăl lor e dus cu vorba, la Sinaia, că va fi trimis şi el pe front cu eşalonul viitor. Se ţine în baston după plutoanele de instrucţie, pe lîngă Castelul Peleş. Oameni... îngăimă căpitanul indescifrabil.

– Du-te cu bine!

Şi căpitanul numi pe cineva să mă conducă în poziţie. Şanţul de legătură întîlni în unghi drept linia întîi.

– Spre dreapta e compania a doua şi-n stînga sectorul cercetării. Atenţie, branduri!...

Fîlfîiturile distincte au crăpat în explozii de aproape. Mă opri la primul pîndar lîngă puşca mitralieră.

– Cum e?

– Nimic! – răspunse el morocănos, continuînd să privească peste ţara nimănui.

Îmi încercai norocul la al doilea post de luptă. Un tinerel îşi certa pe înfundate un prieten din bordeiul ce se deschidea la doi paşi. „Nu vrei să mi-o aduci, lasă că dau eu peste tine după un schimb!". Şi rîseră amîndoi.

– Unde sînt ruşii? – întrebai, fiindcă terenul urca uşor, proiectîndu-se pe fundalul cerului. Hai să mi-i arăţi!

Sării din şanţ şi, tîrîş, ajunserăm la creastă, unde mă dumirii. Deluşorul din faţă, desprins din fondul întunecat, era pensulat în

treimea inferioară cu pete alburii, pe care scăpăratul de la gura țevilor schița zigzagul șanțului. Pe poziție circula deja, înveselind, vestea că a sosit un tînăr comandant care se dusese să vadă inamicul. Întîmplarea îi distra. „Fricoșii încurcă multe", comentau ei ieșiți din bordeie, ca pe o ulicioară din sat. Aprecierile despre noul venit le făceau ca și cînd l-ar fi văzut pe un ecran. Un bărbat spătos, nebărbierit, îmi întinse mîna rîzînd, de parcă mă întîmpina în ograda lui: Popa Aldea. Și alții la fel. Doar unul se prezentă regulamentar, sprinten, îngrijit îmbrăcat, de parcă n-ar fi stat tot în bordeie. Și fugi iute să-mi aducă ciocolată. Mă conduseră apoi la postul de comandă-pluton, un bordei șubred, dar încăpător, la cîțiva metri în spate. Bordeiele sigure, înghesuite, ca un mormînt, nu-mi conveniseră niciodată. Spaima mare a copilăriei, cînd ne hîrjoneam, în absența celor mari, prin paturi, era să mă înghesuie cineva cu pătura pe cap. Iar mai tîrziu, în primele clase din internatul școlii normale din Cîmpulung, zăvorîrea în baia de aburi.

Cei doi subofițeri hotărîră ca Mitică Bacă, fostul popotar al batalionului, un poznaș cu „darul beției", să-mi fie ordonanță. Am ieșit în trei, în noaptea înaltă, să învăț ungherele și tainele poziției, nepotrivit de tăcută pentru reprezentările mele, dar expusă, din cauza unghiului mort în care zăcea, surprizelor luptelor apropiate.

– Dintr-un salt erau peste noi și asaltul trebuia oprit în primul minut. Ei făceau risipă de oameni, veneau strînși în valuri, dar le venisem de hac cu te miri ce rezerve. Cu cîțiva băieți curățam șanțul cu grenade și pistoale mitraliere, înainte de a se dumiri unde-au ajuns, în timp ce Fane Negulescu cu o grupă torpila din stînga baza lor de atac, înghesuită în contrapantă. Confuzia provocată de Fane – era specialitatea lui – ne ajuta peste minutele necesare așternerii barajului de oprire. În rest, în nopțile liniștite, tabietul obișnuit: brandurile din timpul distribuției de alimente, „cîrîitoarele" care nu ne lasă să dormim, scuturînd saci de grenade pe unde nimeresc. Înainte, „prietenii" ne ofereau „program". Începeau cu muzică populară – ziceau ei, „moldovenească" – ca nadă pentru discursul politrucului (Florică al nostru le cînta ca răspuns la „garmoșca" cazaciocul, Katiușa, *Ocii ciornîi*, de-l aplaudam cu toții). Buna dispoziție era însă stricată de „invitația la dezertare" (ne spuneau de cîte ori vom mînca pe zi, că vom avea dreptul să muncim, iar la

sfîrşitul războiului ne vom întoarce într-o ţară nouă). Ai noştri răspundeau: „Terciul mîncaţi-l singuri, fraţilor! Hai, pentru Marusii vom veni o dată să vi le lăudăm, c-apoi s-or osteni ele să ne caute! Dar colhozurile şi puşcăriile, dacă vă plac, ţineţi-le pentru voi!".

– De ce să muriţi pentru călăul de Hitler şi sluga lui, Antonescu? – începeau ei.

– Pe călăi şi slugi, să-i ia dracul, dar ce, nu prea aveaţi pămînt, de-aţi muşcat din al nostru?

Ei cu „drepturile şi fericirea popoarelor" – şi ţin'te fluierături, înjurături, de se încingea o focărie ca-n atacurile din iarnă. Foarte greu îşi revin oamenii... iar unii, sărmanii, deloc!

Şoaptele noastre priveau tot, şi casă, şi moarte, şi speranţă. Peste ele se aprindeau în răstimpuri rachetele cu paraşută (mătasea ei era colecţionată cu grijă de soldaţi) şi toţi scrutau ţara nimănui.

– Ne aşteaptă – îşi reluă Aldea gîndul despre lupte. Fane a adus acum trei zile doi prizonieri. Se pregătesc întruna, de-au făcut din Sevastopol cetate.

– Lăsaţi că dăm noi o raită pe „dincolo", dar muteşte! Să nu ne afle Triţă. Nu ne lasă. Ţine la om, dar moartea te ia şi din pat.

– Dacă o cauţi cu lumînarea, te găseşte mai repede – i-o întoarse Aldea.

Raita se făcu, chiar în noaptea următoare, dar nu se soldă cu nimic, în afară de ucenicie. Ţara nimănui e tărîmul morţii şi al primăverii schilodite. Putoarea dulceagă e tăiată doar de gustul amărui al exploziilor care te caută peste tot, şi tot ce zvîcneşte din rădăcina primăverii şi a tinereţii e muşcat înainte de a se împlini în rod. Numai seva pulsează în întîmpinarea oricărui destin.

Neastîmpărul şi disponibilitatea spre gratuitate ale lui Fane Negulescu începură să opereze în mine ultimele retuşări. Oricum, nu-mi convenea să fiu purtat de inspiraţia unui nesocotit îndrăzneţ. Şi totuşi, la începutul unei nopţi întunecate, îl urmasem într-o nesocotinţă a lui, poate ca să nu se îndoiască de mine, deşi îmi fusese frică: „Să tragem în picaj cu trasoare în cazematele din faţă!". După primele cartuşe înfipte în petele alburii, mă strigase Fane Stroescu, blondul vecin de sector. Abia săriserăm în şanţul nostru şi fîlfîiturile brandurilor, bine reperate, ca bătăi de aripi ale unor păsări mari, căutîndu-ne parcă umerii, erau peste noi!

treimea inferioară cu pete alburii, pe care scăpăratul de la gura țevilor schița zigzagul șanțului. Pe poziție circula deja, înveselind, vestea că a sosit un tînăr comandant care se dusese să vadă inamicul. Întîmplarea îi distra. „Fricoșii încurcă multe", comentau ei ieșiți din bordeie, ca pe o ulicioară din sat. Aprecierile despre noul venit le făceau ca și cînd l-ar fi văzut pe un ecran. Un bărbat spătos, nebărbierit, îmi întinse mîna rîzînd, de parcă mă întîmpina în ograda lui: Popa Aldea. Și alții la fel. Doar unul se prezentă regulamentar, sprinten, îngrijit îmbrăcat, de parcă n-ar fi stat tot în bordeie. Și fugi iute să-mi aducă ciocolată. Mă conduseră apoi la postul de comandă-pluton, un bordei șubred, dar încăpător, la cîțiva metri în spate. Bordeiele sigure, înghesuite, ca un mormînt, nu-mi conveniseră niciodată. Spaima mare a copilăriei, cînd ne hîrjoneam, în absența celor mari, prin paturi, era să mă înghesuie cineva cu pătura pe cap. Iar mai tîrziu, în primele clase din internatul școlii normale din Cîmpulung, zăvorîrea în baia de aburi.

Cei doi subofițeri hotărîră ca Mitică Bacă, fostul popotar al batalionului, un poznaș cu „darul beției", să-mi fie ordonanță. Am ieșit în trei, în noaptea înaltă, să învăț ungherele și tainele poziției, nepotrivit de tăcută pentru reprezentările mele, dar expusă, din cauza unghiului mort în care zăcea, surprizelor luptelor apropiate.

– Dintr-un salt erau peste noi și asaltul trebuia oprit în primul minut. Ei făceau risipă de oameni, veneau strînși în valuri, dar le venisem de hac cu te miri ce rezerve. Cu cîțiva băieți curățam șanțul cu grenade și pistoale mitraliere, înainte de a se dumiri unde-au ajuns, în timp ce Fane Negulescu cu o grupă torpila din stînga baza lor de atac, înghesuită în contrapantă. Confuzia provocată de Fane – era specialitatea lui – ne ajuta peste minutele necesare așternerii barajului de oprire. În rest, în nopțile liniștite, tabietul obișnuit: brandurile din timpul distribuției de alimente, „cîrîitoarele" care nu ne lasă să dormim, scuturînd saci de grenade pe unde nimeresc. Înainte, „prietenii" ne ofereau „program". Începeau cu muzică populară – ziceau ei, „moldovenească" – ca nadă pentru discursul politrucului (Florică al nostru le cînta ca răspuns la „garmoșca" cazaciocul, Katiușa, *Ocii ciornîi*, de-l aplaudam cu toții). Buna dispoziție era însă stricată de „invitația la dezertare" (ne spuneau de cîte ori vom mînca pe zi, că vom avea dreptul să muncim, iar la

sfîrşitul războiului ne vom întoarce într-o ţară nouă). Ai noştri răspundeau: „Terciul mîncaţi-l singuri, fraţilor! Hai, pentru Marusii vom veni o dată să vi le lăudăm, c-apoi s-or osteni ele să ne caute! Dar colhozurile şi puşcăriile, dacă vă plac, ţineţi-le pentru voi!".

– De ce să muriţi pentru călăul de Hitler şi sluga lui, Antonescu? – începeau ei.

– Pe călăi şi slugi, să-i ia dracul, dar ce, nu prea aveaţi pămînt, de-aţi muşcat din al nostru?

Ei cu „drepturile şi fericirea popoarelor" – şi ţin'te fluierături, înjurături, de se încingea o focărie ca-n atacurile din iarnă. Foarte greu îşi revin oamenii... iar unii, sărmanii, deloc!

Şoaptele noastre priveau tot, şi casă, şi moarte, şi speranţă. Peste ele se aprindeau în răstimpuri rachetele cu paraşută (mătasea ei era colecţionată cu grijă de soldaţi) şi toţi scrutau ţara nimănui.

– Ne aşteaptă – îşi reluă Aldea gîndul despre lupte. Fane a adus acum trei zile doi prizonieri. Se pregătesc întruna, de-au făcut din Sevastopol cetate.

– Lăsaţi că dăm noi o raită pe „dincolo", dar muteşte! Să nu ne afle Triţă. Nu ne lasă. Ţine la om, dar moartea te ia şi din pat.

– Dacă o cauţi cu lumînarea, te găseşte mai repede – i-o întoarse Aldea.

Raita se făcu, chiar în noaptea următoare, dar nu se soldă cu nimic, în afară de ucenicie. Ţara nimănui e tărîmul morţii şi al primăverii schilodite. Putoarea dulceagă e tăiată doar de gustul amărui al exploziilor care te caută peste tot, şi tot ce zvîcneşte din rădăcina primăverii şi a tinereţii e muşcat înainte de a se împlini în rod. Numai seva pulsează în întîmpinarea oricărui destin.

Neastîmpărul şi disponibilitatea spre gratuitate ale lui Fane Negulescu începură să opereze în mine ultimele retuşări. Oricum, nu-mi convenea să fiu purtat de inspiraţia unui nesocotit îndrăzneţ. Şi totuşi, la începutul unei nopţi întunecate, îl urmasem într-o nesocotinţă a lui, poate ca să nu se îndoiască de mine, deşi îmi fusese frică: „Să tragem în picaj cu trasoare în cazematele din faţă!". După primele cartuşe înfipte în petele albuni, mă strigase Fane Stroescu, blondul vecin de sector. Abia săriserăm în şanţul nostru şi fîlfîiturile brandurilor, bine reperate, ca bătăi de aripi ale unor păsări mari, căutîndu-ne parcă umerii, erau peste noi!

Peste mine, care tocmai atinsesem fundul şanţului, surpară malul, îngropîndu-mă. Negulescu, care tocmai se ridica şi se angaja în zig-zagul următor al poziţiei, scăpă iarăşi teafăr.

În jurnalul de război care va rămîne pierdut într-o luptă din Caucaz, consemnasem juvenil neobişnuitul acestei aniversări. Împlinisem 21 de ani. În loc de banchet, grupa sergentului Neagu rămăsese fără meniul tocmai primit şi lăsat pe parapet în graba distribuţiei. Oamenii din şanţuri primeau zilele de mai bucuraţi, înviorîndu-se şi gătindu-se ca toate vieţuitoarele. Numai pocnetul scurt al ţintaşilor marca tensiunea încinsă de exploziile în mişcare ale depărtărilor. Fane Stroescu mă plimba pe şanţuri şi-mi arăta, altfel decît subalternii mei, teatrul de război: Valea Ceornoaia cu şirurile de plopi, mereu fumegînd de explozii, înscrisă pe axul celor două localităţi tătare: Şuli, unde începuse drumul meu, şi Novo-Şuli, sub pantele Gorei Sapun, centura portului Sevastopol. În stînga noastră, aproape central pe harta capului de pod, bastionul cu înălţimea Capelei, poarta blestematei cetăţi, întredeschisă în decembrie '41 şi înţepenită aşa în încleştarea celor doi adversari.

Fane Negulescu, plictisit uneori de unghiul mort al plutonului, hoinărea prin sectoarele vecine să riposteze trăgătorilor de elită adversari. Încercase într-o zi să tulbure o idilă, sub un boschet, în spatele liniei ruseşti. Fane Stroescu se mînie, descoperindu-l:

– Piei din faţa mea, că cine ştie ce se întîmplă! Nici dragoste nu-i laşi să facă, cînd tuturor le arde buza de-o fată...

– Dar... dar era al doilea – încercă Negulescu să se scuze, surprins de ieşirea elevului plutonier, tizul şi camaradul lui de arme.

– Nu te mai apăra!

Şi mă lua mai departe, întorcîndu-i spatele.

– Mi-e drag băiatul ăsta – îmi explică el mai tîrziu, şi-i admir firescul cu care rezolvă situaţiile grele de care ne lovim, învingînd frica, laşitatea. Pe ăsta l-a făcut maică-sa neînfricat de la început. Curios, războiul care uzează tot, pe el încă îl cruţă, deşi se risipeşte cu inconştienţă. Lipsa asta de complexitate însă, primitivismul ăsta eroic, aventurismul, în epoca problemelor de conştiinţă, mă irită ca o lipsă de gust... Iar cu scrisorile, de care mă întrebai, care continuă să sosească pentru cei căzuţi, acolo mai pui nişte vorbuliţe în locul unor oameni plecaţi pentru totdeauna, că eh! n-ai ce face; moartea

n-are leac. Găsește însă vreun reporter de război sau vreun popă fără parohie, că ăștia pot turui și-n fața mamelor sau nevestelor văduvite; sau, fiindcă văd că însemni uneori în carnetul de marochin, scrie odată despre cei ce nu mai sînt și despre noi. Chiar dacă va fi doar pe nisipul pe care-l netezește vîntul. Înseamnă cu o linie viața mea tînără, stinsă înainte de a iubi. Spui că n-ai forță plastică? Caut-o în ideea că oamenii nu trebuie să facă război. Iar idealurile, Golgota, nevoia de jertfă, tot ce ridică pe om din animalitate, să fie înlocuite cu altceva care să avînte viața. Să nu se mai stîrpească tinereți ca ale noastre în țara nimănui. N-are nici o justificare tot ce se face din hoit. Nici un „dar", te rog. Nu-mi plac teoriile. Eu cred în ce ți-am spus, și gata! Dacă oamenii trebuie să sîngereze în lupta vieții, s-o facă cucerind imensul necunoscut, știutul nostru e doar o insuliță de incertitudini. Deci împotriva omului...

Mi-aminteam de întîlnirea cu adjutantul Stoenescu. După prima noapte de veghe, mă întinsesem să mă odihnesc, cînd Mitică Bacă, ordonanța, mă anunță că mă caută cineva. Stoenescu mă luă de departe:

– Ești nebun? Păcat de tine! Frate de mi-ai fi, nu m-ar durea mai tare!

Uluit, după întîlnirea de la postul de comandă din ajun, care cînta încă în mine, nu știam cum să reacționez.

– Sigur că eu și alții sîntem buni de legat – reluă el. O dată prins în război, nu mai scapi de el niciodată. Singurul lucru pe care-l mai poți face e să-ți alegi răspicat dintr-un început drumul. Ori tragi sfori, simulezi, înscenezi atacuri „reușite", perii, dai plocoane, scoți panglici ca saltimbancii ca să-ți „pice" tinichele – ca vecinul tău din stînga, căpitanul Dechemvrie... și... și (urmau nume necunoscute, fără explicații) –, ori rămîi om pentru ceilalți oameni, ajunși la aman (ca Triță, de pildă) și te nimicești, dîndu-ți trupul și sufletul tău. Părerea că dăruirea și suferința te sporesc și te fac mai tare e valabilă pentru încercări limitate în timp și doar pentru cei care sînt, oricum, de preț. Cei răi se fac și mai becisnici. Războiul nu e ucenicie pentru nimic. E Golgota fără înviere. Te-ai băgat singur sub cruce, du-o cum se cuvine!

Gîndurile mele nu erau de spus. Ar fi fost lipsă de decență și, mai ales, de înțelegere.

MACII DE SUB ZIDURILE CETĂŢII

În bivuacul din livezile vecine Capelei, nimeni nu vorbea de perspectivele străvezii, deşi nu de florile mărului ne schimbaseră unităţi de infanterie din poziţie defensivă. Era ca şi cînd oamenii puteau răsuci în ei, simplu, un comutator. Se odihneau mult, rîdeau şi se distrau, care cum voia. Disponibilitatea pentru divertisment şi companie erau, ca la copii, nelimitate. Meniul german devenise dintr-o dată de zile mari. Toate bunătăţile de faimă europeană îmbelşugau masa ostaşilor, destinaţi pentru ceva special, pe care nimeni nu voia să-l discute acum. Neobişnuită în acest totuşi straniu *week-end* era absenţa oricărei convulsii spastice, îmbuibări, beţii. De unde venea voia bună de praznice împărăteşti, ca acasă? Cine erau, la urma urmelor, aceşti oameni? Într-o zi se opriseră în livadă, fără vîlvă, ca nişte excursionişti, cîţiva ofiţeri superiori din corpul de munte, cu generalul comandant, un om care nu semăna cu nici un general, ci mai curînd c-un fermier de treabă, iubit de toţi din jur şi respectat în unicitatea lui într-atît, încît protocolul militar era lăsat cu grijă de-o parte.

– Am venit să fumăm împreună o ţigară de-a noastră – începu el moale ca un moldovean. Ce mai fac Triţă, Cojocărescu?... – se interesă el de mai mulţi cunoscuţi... Nu, nu... lăsaţi-i! – linişti el pe cei grăbiţi să-i cheme.

Doar pe Medrea, fostul şef al protocolului din '40, trimis cu „acte" să nu se mai întoarcă, nu-l putu opri decît pe jumătate „să-mi comande".

– Elev plutonier! Adună compania!

Bătrînul mă privi o clipă atent şi începu să dea cîte un pachet de „Naţionale" fiecăruia din rîndul care se constituia. Generalul întreba din cînd în cînd: „Mă ştiţi cine sînt?", la care vînătorul răspundea isteţ: „Sînteţi domnul general al nostru", şi trecea la flan-

cul stîng, printre cei noi. Generalul comandant zîmbea, părînd că nu observă trucul ostaşilor care-şi aşteptau iarăşi pachetul de ţigări, în timp ce suita golea de daruri maşina, cu braţele încărcate.

După plecarea oaspeţilor, băieţii povesteau pe întrecute cum se ţin copiii din Simferopol după *diadia gheneral*, iar el îi încărca, pentru cei flămînzi de acasă, cu alimente luate din depozitul corpului de vînători; despre cantinele care astîmpără foamea necăjiţilor – şi numărul lor în război era mare... Pînă şi radioul sovietic, cu toată „religia urii împotriva cotropitorilor", vorbea de omenia generalului Avramescu. Asta nu-l va împiedica însă ca, după cotitura din '44, „să dispară"[1] dintr-un comandament al frontului antihitlerist. În încercuirea de la Malaia Belozowka, un ofiţer de carieră pretindea că aplicase tocmai ideea pentru care fusese respins prima dată la examenul de general; şi cîştigase bătălia. Gurile rele ştiau despre „talpa iadului", nevastă-sa, care se mutase în cadrul Crucii Roşii, în Crimeea, lîngă el. Se vorbea mai tîrziu prin închisorile ruseşti că, o dată cu sfîrşitul tragic al soţului, trecuse şi ea prin Lublianka sau Butîrca.

Huzurul din livadă se termină într-o după-amiază cînd batalionul, adunat pentru comunicări de ordine importante, îşi aştepta comandantul plecat la Divizie. Apăru din liziera desişului însoţit de adjutant şi, după „Pentru onor înainte prezentaţi arm'!", Naşul îşi începu discursul. Se vedea din tonul festiv în care enumera victoriile vrerea lui de a-şi înaripa vînătorii pentru cucerirea cetăţii Sevastopol, hotărîtă „din înalt ordin". O pregătire de artilerie şi aviaţie de şapte zile va premerge asaltul general, sprijinit masiv de tehnica modernă a războiului. Dar, o dată cu derularea întregii campanii, se asociau în vorbirea comandantului evocări de nume şi amănunte înduioşătoare, iar el îşi cunoştea soldaţii ca puţini alţii. Emoţia urca în vocea sa, şnuruind şi gîtlejurile ascultătorilor.

---

[1] Generalul Gheorghe V. Avramescu (1884-1945), participant la primul război mondial, cînd a fost decorat pentru activitatea sa militară. Comandant al Corpului de Munte (vînătorii de munte erau trupe de elită ale armatei române), a participat în iulie 1941 la ofensiva anti-sovietică din Bucovina de Nord. A luptat apoi pînă la Nipru şi Bug, ca şi în Crimeea, unde se petrece episodul povestit de Aurel State aici. Moartea sa s-a petrecut în condiţii suspecte, în primele zile ale lunii martie 1945, cînd a fost ucis, cu mare probabilitate, de NKVD.

Ascultam şi priveam, cuprins de nelinişte, încercata familie a luptătorilor din Sinaia în fața atîtor morminte şi amintiri răscolitoare şi, ca şi cînd mi-ar fi fost încredințată regia reuşitei entuziaste a scenei, tremuram, căutînd pe chipurile oamenilor posibilitatea preîntîmpinării deznodămîntului, fiindcă plînsul era pe aproape, de neoprit. Un singur om nu era prins în lunecuşul general spre bocet, consumînd delicii mute din iminenta catastrofă. În umbra şefului, adjutantul aştepta cu diavolească linişte punctul culminant. Și acesta se apropia cu fiecare frază a comandantului, care încerca, punînd tărie în cuvintele înecate de plîns, mereu aceleaşi, să schimbe total fața micii noastre lumi.

– Pentru toate aceste jertfe, dragi vînători de munte, pentru frații căzuți, să mergeți, să mergeți... – şi aici, lipsindu-i comparația salvatoare, îşi făcea vînt, reluînd: pentru aceste jertfe...

Și cînd tensiunea căutării crescu la paroxism şi şeful ajunsese iarăşi la marginea golului, adjutantul se aplecă şi-i şopti ceea ce comandantul înhăță uşurat, punînd cunună cumplitei încercări:

– Să mergeți, să mergeți... ca trenul!

Un hohot de rîs mîntuitor schimbă brusc expresiile, scuturînd batalionul. Hopul fusese trecut ca prin miracol, iar colonelul, aiurit ca un copil, îşi certă nedumerit colaboratorul, cu glasul însă nelimpezit de plîns:

– Cum ca trenul, măi Stoenescu?

Voia bună nu-şi găsea margini. Vom merge ca trenul peste Sevastopol, credeau bieții luptători cînd începu uraganica pregătire. Șuierau, vuiau torentele de proiectile de toate calibrele peste capetele noastre, înecînd în fum obiectivele. Tunul de la Baccisarai, de 606, era condus, după spusele unor inițiați, de un „profesor de balistică". Fiecare țeavă de tun va trage în acest atac mai multe proiectile decît în toată campania de pînă acum. Piesele de artilerie vor fi aruncate după acest efort la fier vechi şi nimeni nu avea să se neliniştească de această uzură, fiindcă Sevastopolul acoperea, pentru cei angajați, tot teatrul de luptă, ca şi cînd aici s-ar fi hotărît soarta războiului însuşi.

Dar aici se sacrificau – gîndeau scepticii – fortificațiile întregii istorii a acestor pămînturi. Din secolul V î. Hr., grecii scobiseră în stînci tunele pentru mărfurile lor. Țarismul sprijinise pe for-

tăreaţa Sevastopolului dominaţia Mării Negre şi visul de a ieşi la Mediterana. Todtleben fortificase cu temeinicie nemţească cetatea pe o adîncime de 30 de kilometri, în vederea războiului Crimeei din 1853-56. Bastionul Capela şi centura Gora Sapun adăposteau osuarele unui şir de neamuri. Cimitirele italian, englez, francez, turc, obiective de luptă în noul plan, aşteptau noi candidaţi la „nemurire". Puterea sovietică, de la instalarea ei, pregătise Sevastopolul ca pe unul dintre pilonii grandiosului viitor edificiu. Dar peste contraargumentele treze ale acestei teze treceau din zori pînă în noapte escadrilele *Stukas* a două flote aeriene în formaţii de paradă şi tot capul de pod încremenea sub căderea în picaj. Ostaşii se ridicau atunci netulburaţi la creastă, să vadă neobişnuitul spectacol. Bombele erau aşezate „cu mîna" peste obiectivele din volumul masiv de fotografii aeriene, puse la dispoziţia noastră pentru pregătirea celui mai ştiinţific atac pe care-l va trăi răsăritul. Înfloreau pretutindeni jerbele de fulger ale exploziilor, iar luptătorii erau pregătiţi ca în şcolile militare pentru colaborarea cu artileria şi aviaţia pînă la imediata apropiere a liniilor de atac. Recunoaşterile, vizitele la observatoare, studiul obiectivelor la lada cu nisip, caroiajul hărţilor, folosirea codului grenadelor fumigene de toate culorile, panourile de săgeţi indicatoare şi distanţe trebuiau să aducă ciocanul de foc asupra oricărei rezistenţe din sector de pluton. Fiecare subunitate îşi cunoştea de la început obiectivele. Batalionul I va intra în acţiune la timpul stabilit din 7 iunie, pornind de pe nervura de piatră, Nasul Capelei, pentru a cuceri aeroportul Balaclavei. Batalionul IV-Predeal, „iarăşi favorizat", va deschide spectacolul, pregătindu-ne baza noastră de atac. Mulţi murmurau şi pentru faptul că misiunea noastră se va încheia sub Gora Sapun, după ce vom cuceri 25 şi 35 violet, înşirate ca nişte altare în coasta sudică a Văii Negre (Ciornaia Balka). Sigur, nemţii îşi rezervau iarăşi aplauzele scenei de efect, intrînd în port, după ce noi vom fi dispărut însîngeraţi în culise.

Cele şapte zile de pregătire au trecut şi, sub acelaşi acompaniament uraganic, se ridicară pe arcul de 30 de kilometri al segmentului de cerc (cu rază tot de 30 de kilometri), asaltatorii cetăţii. „Vîrful vestic al triunghiului, de pe baza căruia pornim atîţia, nu are loc pentru prea mulţi biruitori", socotea adjutantul îngîndurat,

în trecere pe la mine, însoțit de Stroescu, fostul lui încheietor. Batalionul așteptă ultima replică a Batalionului IV, pentru a intra în scenă. Inamicul, spre surprinderea generală, după ce fusese pisat de ciocanele noastre de foc, riposta cu mînia adunată în cele șapte zile, ca bogatîrul din bîlinele[1] lor, care lăsa să i se ferece mîinile, iar după ce adversarul obosea lovindu-l, era gata să-l primească în pumni.

– Îți mai amintești, Fane – întrebă adjutantul într-o pauză de explozii –, de refrenul obsedant al alpinistului din compania lui Curteanu: „Eu am rămas sub zidurile Troiei"? Avea el obiceiul să bombăne cînd îl sîcîia cineva: „Vedea-l-aș cu casca pe piept!". L-au găsit ai noștri după Capela cu casca pe piept. Ăsta da umor!

„Eu am rămas sub zidurile Troiei", repeta adjutantul din ce în ce mai înverșunat la exploziile care se spărgeau lîngă noi.

– Ce te tot uiți la mine și taci? – se înfurie el brusc pe mine. Nu ți-e frică că te sugrumă singurătatea, înainte de a-ți închide gura definitiv?

– Ce se întîmplă în față de nu intrăm în acțiune? îi întrebai pe ei, care știau totdeauna mai mult decît mine. Citindu-le însă neștiința, mă aplecai în mine, căutînd parcă iezerul la care să nu fi ajuns zbuciumul firii intrate în clocot.

– Ba da, mi-e frică, dar pe afară. Înăuntru mi se limpezește că voi muri azi-mîine; sînt însă grăbit să fac ceva și vreau să văd pînă atunci tot ce e între viață și moarte. Mi-e mai insuportabil să fac ce nu se cade sub stăpînirea spaimei pe care n-o pot înlătura (n-am nimic eroic), decît să suport moartea fizică. E ca și cînd mi-ar filma sau descrie cineva toate reacțiile de acum, confundîndu-mi-le cu idealul și arătîndu-le altora, iar eu aș fi printre ei, auzindu-le judecata. Eu trebuie să încerc, nu în fiecare zi – sînt prea mic pentru așa ceva –, dar cel puțin uneori, să văd dacă aceste idealuri „țin" sau, mai bine zis, dacă eu „țin". Am nevoie de dovada că visele oamenilor nu sînt fantasmagorii și că noi, cei obișnuiți, le-am putea împlini. Fiindcă nu pot experimenta pe mulțimi de

---

[1] *Bîlinele* – cîntece epice aparținînd folclorului rusesc; între personajele acestora se numără și *bogatîrul*, un tip de personaj masculin cu trăsături idealizate de forță și vitejie.

oameni și pe veșnicii viabilitatea aspirațiilor noastre, din nevoia unei dovezi, o încerc pe viața mea, care-mi stă la îndemînă. Dacă reușesc, chiar știrb, incomplet, atunci se poate trăi. Alții mai buni o vor face mai des și mai deplin. Alternativa cealaltă însă...

– Domnule elev, sîntem chemați în față. Triță e sub peretele de stîncă din „vestibul" dincolo de care au atacat cei din Batalionul IV. Companiile întîi și a treia cică sînt deja în poziție. Pe toate potecile se scurg răniții din Batalionul IV.

Surprinși, nedumeriți, părăsim cu toții poziția de așteptare. Din creasta cu foc se deschidea încăperea „vestibulului" – teatrul de luptă din Decembrie – cu ruinele Capelei care adăposteau observatorul principal din care aluneca spre vest Nasul. Sub stînca albă, cu un perete perpendicular pe axul de piatră al Capelei, furnicau ostași, apărați de focul direct. Imaginile din plină după-amiază tremurau ca fotografiate noaptea la lumina magneziului. Încîlcit la coborîre într-un mărăciniș, mă încordai de-mi plesni centura. Adunați la adăpostul stîncii albe, Triță Botescu ne comunică ferbil ordinul de acțiune al diviziei și cum să ajungem pe baza de plecare la atac, de unde porniseră în zori invidiații camarazi din Predeal. Aveam de ocolit stînca albă pentru a intra în compartimentul alăturat, cîmpul de acțiune în care, încadrați de companiile întîi la stînga și de a treia la dreapta, urma să cucerim Nasul Capelei. Ajunserăm repede pe linia de pornire, de unde se deschidea, cu margini de fum, un cîmp de maci. Camarazii noștri din dreapta nu se vedeau nicăieri. Numai plăpîndele tije purtau pios candela de sînge a florilor sub rafalele armamentului din cazematele Căpățînii de zahăr, con impozant de piatră din vestul fîșiei de atac, scăpărînd fulgere din vîrf pînă în temelii. Era atîta dezmăț de foc încît te minunai cum mai pîlpîie macii sub sarabanda morții.

Peste cîteva zile aflarăm însă că *Zuckerhut*-ul[1] din hărțile noastre se apărase în primul atac numai cu jumătate din efectivul său, restul apărării jucînd cărți în adăposturile fierăstruite din inima muntelui. Descoperii cu greu, în stînga, printre boschete și vița-de-vie a pantelor neregulate care urcau în masivul Capelei, o

---

[1] *Zuckerhut* (germ.): căpățînă de zahăr.

grupă din compania întîi care făcuse front spre vulcanul în erupție al Căpățînii. De unde să știu atunci că din observatorul artileriei, ca dintr-o lojă de gală, generalitatea germană și română priveau primul tablou al spectacolului de funcționare fără greș a mașinăriei scenice, dar nedumeriți că vînătorii nu trecuseră nevătămați prin focul dezlănțuit. Comandantul diviziei ordonă, pentru încîntarea oaspeților, să intre Batalionul I, și compania a treia înflori îndată pe platoul de maci. Focul de flanc din gurile *Zuckerhut*-ului determină pe cei doi ofițeri subalterni să schimbe, ca la rocada pe tabla de șah, direcția de atac, și sublocotenentul Simionescu antrenă în iureș plutoanele spre dealul Căpățînii. Ușurința, ca pe cîmpul de instrucțiune, cu care s-au rotit cu 90 de grade grupele și impetuozitatea cu care ostașii porniră în urcuș îi făcură pe oaspeți să-și ridice mîinile înmănușate la chipiu, reînnoind elogiul vînătorilor de munte. Abia plecați străinii sub impresia înaripaților agățați în rețelele Căpățînii, „Barosanul" ordonase oprirea atacului. Ordinul său însă, pe mine nu mă mai ajunse. Amestecul halucinant de elemente eterogene, varietatea de reacții umane, intensitatea trăirii, noutatea primului atac, chiar dacă nu se desfășurau dincolo de timp și spațiu, afectau dilatînd totul, încît logica nu va putea opera ordonator întîmplările acestei zile. Cum se pot oare înghesui între ceasurile după-amiezii și miezul nopții atîtea acțiuni, uneori străine, cînd ele trebuiau provocate, desfășurate și duse la capăt? Pe ce zigzaguri prin țara nimănui, clocotind vulcanic, s-au desfășurat kilometri de fugă – și cîți? – cînd liniile de plecare și sosire erau de fapt distanțate de cel mult doi kilometri, cînd pauzele erau numai cît să ne tragem sufletul între două salturi? Și mai ales cum pot rămîne în viață oameni care se mișcă sub ciocnirea a două mașini de distrugere încinse la paroxism, ore de-a rîndul și chiar cu pierderi mai puține decît suferiseră cei inactivi și adăpostiți în acea zi?

Pornisem la atac în dispozitivul unei scheme oarecare cu două grupe în linia întîi, grupul de comandă cu mine între ele, iar cele din linia a doua, cu Popa Aldea, urmîndu-ne la o distanță care să-i scoată pe cît posibil de sub aceeași tragere. Ajunși în marginea cîmpului de maci, acționai exact opus sublocotenentului Simionescu, ferind căpățîna de zahăr și folosind terenul acoperit și frămîntat din stînga. Alergam ca într-un concurs cu premii, și

numai şuieratul scurt al proiectilelor, care se înfigeau în noi, ne trîntea la pămînt. Mitică Bacă mă urmase ca umbra, întrebînd înalt, hectic: „Vă place, domnule elev?". Ordonanţa, care minimalizase meritele evidente ale celor doi încheietori, susţinînd că şi el, dacă ar fi vrut, ar fi realizat tot atît, mă întrebase, în urma opoziţiei mele, ce trebuie să facă spre a merita Virtutea Militară.

– Să faci tot ce fac eu – stabilisem baremul. (Se legase şi voiam să-şi realizeze hotărîrea.)

– Cînd m-oi întoarce la Buşteni, iau din gară trei trăsuri: în prima pun bascul de munte, în a doua taraful de lăutari şi în ultima chiui eu, ca să ştie tot poporul că s-a întors din război Mitică Bacă – zicea el.

O salvă de artilerie, care parcă întîi explodă şi apoi îşi anunţă plecarea, mă răni însă pe mine la cap, iar pe el îl pulveriză, de nu mai găsirăm dintr-însul decît o fîşie de scrisoare de dragoste, sosită pentru mine şi luată cu el în atac, ca să mă apere.

Doar pe Istodor, al doilea căzut în acea zi, un muncitor cuminte de la Arsenal, îl găsirăm în noaptea următoare. Era greu ca un buştean în pădure. I se rostogolise casca de pe cap, iar spatele, sprijinit pe un muşuroi, îl ridica ţeapăn. Capul tînăr cu chelie străluci sub lună, holbîndu-şi ochii nedumerit că i se tulbură somnul.

Cîte o bandă metalică din marcajul zonelor deminate actualiza în trecerea noastră, ca în slalom, primejdiile străbătute, fără să ştim pe care parte era determinat. Ca să nu forţăm prea mult norocul de a nu fi călcat pe o mină, alergam şi pe cealaltă parte a benzii. Arşiţa şi pulberea amăruie a exploziilor ne uscase şi băşicase cerul gurii. Masca de gaze, care se zbătuse incomod pe şold, fusese demult aruncată. Avîntata mişcare a plutonului spre înainte ridicase ostaşi din Batalionul IV. Pe cei ce zăceau, îi crezusem la început morţi – deşi ei, după ce îşi reveniră din şocul atacului destrămat şi, chinuiţi poate de scrupule sau de teama răspunderii (avuseseră o misiune şi, în afară de rănire şi moarte, nimic nu-ţi îngăduie s-o întrerupi precaut), se strigară între ei, îndemnîndu-se să urmeze un elev din Batalionul I care atacă Nasul Capelei. Şi astfel grupul de atac crescuse. Un căpitan, rămas fără companie, ni se alătură; alţi trei subofiţeri, cu grupe de ostaşi, intrară în dispozitivul nostru. Fane Negulescu, care de la prima rănire nu se

mai depărtase de mine, mă prinse, pe la asfinţit, în mers, de bluză; văzuse că scuturam, în mişcarea braţului drept, sînge pe mînecă. Mă arsese cu cîteva momente înainte deasupra cotului, dar trebuia să trecem în viteză o zonă bătută. Un glonte din dreapta îmi trecuse prin braţ, cînd acesta era în afară de profilul trunchiului. Fără crisparea braţului, glonţul mi-ar fi spart osul. Vestea rănirii ameninţa să surpe ceea ce crescuse, în condiţii vitrege, pînă la însufleţire. Fane îmi vorbea bucuros despre cartuşul de aur, visul luptătorilor obosiţi; cineva însă se înspăimîntă.

– Şi acum ne lăsaţi singuri?

– Nu!

Înaintarea deveni însă prudentă. Abia acum, cînd 80 de luptători mi se încredinţaseră, mă înspăimîntă nesocotinţa cu care trecusem peste toate. Se însera. Într-o pauză de foc, lăsasem în urmă un brîu de iarbă, peste care treceau razant rafale de arme automate. Flancau piciorul pantei, obiectivul atacului zilei. Ne oprirăm în boschete, căutînd un loc unde să înnoptăm pînă la dezlănţuirea atacului de a doua zi. Era evident că inamicul nu ne bănuia apropierea. Întîmplarea ne adusese lîngă un mamelon acoperit, pe care îl încinserăm cu un lanţ de pîndari, cu misiuni de supraveghere încredinţate subofiţerilor.

Deliberînd, ne convinsesem că retragerea spre liniile noastre ar fi dus a doua zi la o reluare de la capăt; ceea ce era înspăimîntător. Soluţia era să rămînem totuşi neştiuţi sub nasul adversarilor. Rachetele lor, împuşcate din trei părţi, ne orientau asupra modului de a acţiona a doua zi. Noi, „compania fantomă", urma să răsturnăm dintr-un salt centrul apărării inamice. Era puţin probabil ca acum, după dezlănţuirea atacului general, ei să-şi plaseze forţe pe înălţimea noastră părăsind poziţii îndelung pregătite. Unei incursiuni i-am fi putut face uşor faţă. Singura problemă era să înştiinţăm Batalionul despre locul şi planul nostru şi, mai ales, să-l convingem să nu repete greşeala de a începe atacul sub focul de flanc, ci să alunece de la observator pe Nasul Capelei spre vest. Pumnul aplicat de noi în flancul Nasului ar fi uşurat reuşita.

Oamenii nu dormeau. Taina noastră pîndită atît de aproape îi ţinea treji. Proaspătul fior al nopţii alunga miasmele războiului. Se depărtase aerul încins, greţos, de vomă, al abatorului...

Apariția din direcția atacului trecut a unor umbre semnalate de pîndari în peisajul lunar ne încordă ca pe niște strune. Era o grupă. Chibzuia poate dacă să treacă lotul de iarbă ca să cerceteze înălțimea... ascunzișul nostru. Nu ne bănuiau prezența și nu trebuia să ne trădăm prin foc... Dar puteau fi de-ai noștri. Fane se oferi, conștient că era pierdut, dacă... Încuviințai, dorind sălbatic să fie ce sperasem dintru început. Liniștea cu care umbrele rămîneau lîngă Fane confirma speranța, dar nu alergai într-acolo, reținut de spaime fără rost. Fane trecu poienița lunară cu un muntean uscățiv, vioi, sergentul Țugui, care din ordinul „Nașului" trebuia să ne găsească și să ne aducă la unitate. Aflaseră de la răniți despre mișcarea noastră spre înainte.

Amenințarea să ni se surpe iarăși treaba de-o zi mă făcu să raportez în scris – pîndind cîteva rachete inamice să mă lumineze – tot ce aveam pe inimă. Rămăsei așteptînd ziua cea mare. În zori Țugui veni cu ordinul categoric să-l urmăm, fiindcă în zilele următoare vom ataca din stînga Capelei. Tot ce făcusem, și mai ales visam să înfăptuim, fu șters ca de pe-o tablă de școală.

La postul de comandă-companie, într-o cazemată cu un tun – pe care nici n-o bănuisem în ajun, era adăpostită compania. În încăperea cît o clasă stăteau lungiți ostașii. Parcă le eram străini. Băieții mei se amestecaseră printre ei, povestind, înviorîndu-i. Eram bucuros să-l văd pe Medrea.

– Nu mă interesează sinucigașii! – mă ului acesta, nedrept și impertinent. (El, care spusese: „Copilul ăsta e singurul sub comanda căruia doresc să lupt la Sevastopol"!)

Dincolo de foaia de cort, paravan, căpitanul mă întrebă ca pe un răufăcător:

– Îți dai seama ce-ai făcut? Aventurierii primejduiesc oamenii cînd îi au sub comandă. Comandanții de plutoane, Voinescu și Brechtel, la mine! Îți iau comanda!

– Pentru?

– Pentru incapacitate!

Voiam să întreb, amintindu-mi ordinul din ajun, despre a cui incapacitate era vorba, dar dragostea ostașilor, clădită în suferință pentru acest om, era adevărată. Cei doi subalterni împărțiră plutonul de alpini.

– Cîţi morţi ai avut?

– Istodor şi Bacă.

– Numai?

Şi, supărat că se iritase stupid, îmi strigă tot mie:

– Marş! Să nu te mai văd!

Tînărul blond cu şuviţe pe frunte, deschis la bluză de vînt şi nemilităros în mişcări, care mă privise cald (celălalt, un nume nemţesc, era distant şi cazon ca un SS-ist), nesocotind mînia şefului, veni cu mîna întinsă. Ce minunat trebuie să fie acest tînăr, luminos şi îngîndurat în acelaşi timp!

– Trimite-l imediat la postul de prim-ajutor să-l evacueze! – se supără Triţă şi pe blajinul şi puternicul sanitar, în stare să poarte un rănit în braţe ca pe un copil.

– Refuz evacuarea! Rămîn la batalion şi-mi voi găsi loc ca simplu luptător, dacă cercetării nu-i trebuiesc.

La postul de prim-ajutor, colonelul, anunţat, se bucură juvenil de isprava din ajun. Îl distrase luarea comenzii şi mînia lui Triţă, brezean de-al lui. Fu necesar ca doctorul Chelaru şi plutonierul Tudoran, cîştigaţi pentru tratamentul meu pe loc, să pledeze, asumîndu-şi răspunderea. Doctorul, venit din garda regală, avea o robusteţe fizică şi morală ţărănească, pe care se altoise armonios *l'homme du monde*, dîndu-i acestuia seva, iar munteanului din el *l'usage*[1]. Aşa vor fi fost cnejii munteni, gîndeam eu, văzîndu-i mobilitatea în a corecta reacţiile felurite ale răniţilor, în ciuda nopţii nedormite şi a celor două zile de febrilă activitate. Îmbărbăta ruşinînd pe bocitori, „ăstuia îi confişti basca şi-i dai un batic în schimb“, certa însă şi pe singularii care, cu o crîncenă voinţă îşi stăpîneau orice: „nici chiar aşa, frăţioare, că eu umblu prin carne vie, nu prin lut. Ţi-am găurit coapsele ca pe un Schweizer şi tu te uiţi parcă aş scoate stafidele din cozonac. Cu atîta stăpînire şi puţin noroc, ai fi meritat o soartă mai bună“.

– Lăsaţi-l în pace, domnule doctor, că de cîteva zile tot oftează că i s-a măritat logodnica! – îl trădă careva.

– Călcîiul lui Achile al tuturor vitejilor – se amestecă Tudoran, bucuros să-şi plaseze „ştiinţa“.

[1] *L'homme du monde* [...] *l'usage* (fr.): omul de lume [...] manierele elegante.

După aceea se adresă iarăși pacientului său, un scund rotofei, cu un seton în braţ:

– Nu te smiorcăi, că și fără bocet vei fi evacuat!

Pe răniți îi însenină îmbarcarea, deși trambalarea în ambulanța divizionară le ascuțea durerile. Tărîmul rămînea însă în spate; chiar dacă-i aşteptau sălile de operație și spitalele, nu mai auzeau tunul.

– Nu rom, cafea, Tudorane! – strigă doctorul, care se mişca somnambulic.

În bunker, alături, mai era loc lîngă cei ce dormeau sub foi de cort. Răcoarea nopţii mă făcu să mă apropii de vecini, dar oboseala se risipi cînd mă dumirii că vecinii aşteptau numai pînă ce era gata casa de veci la care lucrau de zor groparii. Crucile albe din tulpini de mesteacăn, cu înscrisul pe tăblițe de lemn, erau ultima osteneală depusă pentru ei de cei rămași în batalion. Un plutonier gospodar pregătea dinainte în cimitir gropi pentru cei neînregistrați încă în catastiful Celui de sus.

Batalionul ocupa poziția în stînga Capelei, pe Stînca Roșie care cobora spre Camary, adîncitura în care se topeau spre sud pantele bastionului şi unde trupele germane însoţite de blindate reușiseră prima pătrundere. Șanţul de cazemate de sub ruinele Capelei, pe versantul sudic, le flanca pătrunderea, zădărnicind exploatarea succesului inițial. Două batalioane de munte încercaseră zadarnic să măture versantul spre aeroportul Balaclavei. Abia angajaţi pe versantul vestic al Stîncii Roşii, erau prinşi într-o potcoavă de cazemate, dintre care unele trăgeau, neobişnuit pentru sistemul nostru de luptă, chiar în susul pantei. Se adăugă și focul viu dezlănțuit de pe ultimele muchii de piatră care se desprindeau ca nervurile unei frunze din axul Nasului Capelei, atacat de noi în prima zi, dinspre nord.

Chiar sub creastă, paralel cu axul Nasului, era Luiza, o poziţie fortificată cu cazemate, tunuri și mitraliere care se înfigea drept la 30-40 de metri sub flancul drept al batalionului. Destinaţia ei era, evident, zădărnicirea pătrunderii pe adînciturile din jurul masivului Capela. Generalul Manstein[1], unul dintre marii generali

[1] Erich von Manstein (1887-1973), prusac de origine, strateg legendar, unul dintre cei mai importanți generali (*Generalfeldmarschall*) ai lui Hitler.

ai războiului, comandant al forțelor din bătălia Sevastopolului, ordonă Diviziei I de munte cucerirea Luizei. Am urcat în poziție, cu gîndul ascuns de a mă bate pentru Luiza. După bucuria revederii cu ai mei, sigur și cu Triță (emoționat și bărbos ca în toate întîlnirile noastre din lupte), mă tîrîi în plină zi peste botul de sub ruinele mănăstirii ocupate de compania locotenentului Dobre Ion din Batalionul IV, care se rotunjea înainte de a se despleti în toate nervurile sale spre sud și vest. Recunoașterea fu zădărnicită de o baterie antitanc din marginea aeroportului Balaclavei, pe care o vedeam și care, descoperindu-mă, mă înspăimîntă cumplit. Proiectilele iuți se scurgeau de-a lungul spinării, mușcînd piatra veșnică din jur sau vuind în golul din spate.

Mă aruncasem într-o adîncitură în piatră peste două cadavre nemțești: unul, din lupte mai vechi, uscat în zdrențele uniformei fumurii, celălalt, înnegrit și umflat de plesnea ca un butoi de putoare. Le înghesuiam ca să scap de proiectilele, aici razante. Sila că o să se spargă ca o bășică și o să mă năclăiască ca într-un smîrc mă împinse să fug pînă la poziția companiei. În după-amiază trecu de-a lungul liniei un trimis al batalionului, care anunța că Divizia de munte angajează voluntari pentru cucerirea Luizei. Victorioșii vor fi propuși la cele mai mari decorații de război: la „Mihai Viteazul"– ofițerii, la „Virtutea Militară"– trupa. Voluntarii vor fi, la lăsarea serii, la postul de comandă-batalion. Așteptasem să se consume neadeziunea ostașilor – nu voiam să-i influențez – și mă anunțai pe tăcute. Mă căută curînd sublocotenentul Holban, revenit din spital, ofițer activ, camarad de promoție cu sublocotenentul Simionescu, cel care asaltase spectaculos Căpățîna și căruia, după căderea sa, Pamfil Șeicaru îi închinase articolul de fond din *Curentul*.

Mircea Holban, vlăstar de calitate al unei familii cu nume, blond, micuț și delicat – cine știe cîte fete vor fi visînd la ochii lui albaștri, gîndeam privindu-l – citat pe ordinul de zi, deținător al întregii panoplii de distincții militare, era luptătorul lucid, care cumpănea, nu se hazarda niciodată și se cruța cu zgîrcenie ori de cîte ori putea să înfăptuiască ceea ce trebuia făcut, fără ca vreodată să se fi „fofilat". Încercase să-mi scoată din cap „copilăria", demonstrîndu-mi absurdul unei asemenea întreprinderi, soluția

fiind una singură: să intre în acţiune *Stukas*-urile în picaj şi să scoată toate cazematele Luizei ca pe nişte măsele găunoase. Aici nu mai era vorba de lucrări camuflate, sau false, ca acelea din fotografiile aeriene; e un şanţ de 3-400 de metri care trebuie pisat cu ciocanul de foc, nu asaltat cu piepturile goale. „Nici cel puţin decoraţiile nu te pot ispiti! Colonelul ţi-a spus că te-a propus la Virtutea Militară. Triţă, mîhnit foarte, a dat dispoziţii ca în viitor orice comunicare care te priveşte să treacă întîi pe la el. Nevoia ca un om atît de generos şi înţelegător să te cenzureze ar trebui totuşi să-ţi dea de gîndit".

În bunkerul postului de comandă, sub conducerea secundului – Naşul era la Divizie – se desfăşuraseră discuţiile despre noua misiune, consemnîndu-se (neobişnuit protocol) într-un proces-verbal numele participanţilor, misiunea, sugestiile şi hotărîrile lor. Voluntari erau patru gradaţi din alte batalione şi doi dintre-ai noştri: nu mi-i amintesc acum, cu toată deznădejdea ce mă cuprinde că şi în memoria mea s-au stins numele lor. Voiam ca aici cel puţin să fie pomeniţi. În anii grei care au urmat îi mai aminteam în chip de rugăciune – ca să-mi dea putere – alături de numele celor căzuţi sub comanda mea. De caporalul Lăcătuş, da, mi-amintesc: un bărbat la 30 de ani pe-atunci, oacheş, domol şi plăcut la chip. El va rămîne mereu aşa, ca să se împlinească spusele prietenului lui mai tînăr care, întrebat reportericeşte de cel ce întocmea protocolul despre şanse, declarase, tot în acelaşi stil, una esenţială: de a rămîne mereu tineri cum sîntem acum. Căpitanul. Dechemvrie, vecinul meu din stînga de la Şuli şi citat de Stoenescu, după sosirea mea, ca cel care-şi trăgea dibaci spuza pe turta lui, ocupa locul cel mai important în procesul verbal. Bun vorbitor, atent şi „prevenitor", lua din gura oamenilor simpli părerea şi o formula istoriceşte, memorabil.

– Să se treacă acest protocol şi în jurnalul de operaţii al batalionului, să rămînă mărturie pentru viitor.

– Dar de unde luăm voluntari pînă la 30 (aceasta se socotise să fie tăria incursiunii) – mă nedumerii eu.

– E grija mea, dragă!

Şi iarăşi, întrebat, se consemnă în protocol participarea ostaşilor necesari din compania I, care vor fi înştiinţaţi, prin grija sa,

la timp. Grupa de pionieri venită să ne ușureze, cu aruncătoarele de flăcări, intrarea pe șanțul Luizei, „va orbi cazemata mare de sub poziția noastră și, o dată începută lupta de șanț, se va retrage". Sublocotenentul Jipa, un tinerel mlădiu ca o fetişcană, cu un palmares redutabil de cazemate cucerite, cunoscut în toată divizia, mă liniști: „Dacă nu ne simt pînă am intrat în șanț, totul e numai o chestiune de viteză".

– Bine, dar noi doi – mă adresai căpitanului –, cum ne împărțim atribuțiile? Voi fi încheietorul dumneavoastră sau îmi dați o grupă de soldați cu care să acționez?

– Nu încheietor, dragă, ci comandantul luptei pe șanț – sublinie Dechemvrie, cu toată tăria. Ne-ar bate Dumnezeu dacă te-am nesocoti.

– Și dumneavoastră ce faceți?

– Conduc întreaga acțiune și asigur sprijinul de foc, cînd voi veți fi încleştaţi în luptă. Plecați de la mine cu oamenii mei și totul se va termina bine. Oricum, Luiza trebuie cucerită prin surprindere, după miezul nopţii, asta e important, restul...

Pregătirile se făcură într-un fel de carieră a Stîncii Roșii, fără să știm cum arătam. Bezna ne acoperea și chipurile, și perspectivele, ca în război. Convenisem să mascăm tot ce ar sclipi sub rachete luminoase. Să nu sune nimic. Să umplem sacul de merinde cu grenade. Să nu se piardă de mine orice-ar fi. Vorbeam cu Jipa şi caporalul Pantazi, singurul din compania I pe care-l ştiam din poziție. Era student la Academia Comercială, prin ultimii ani, cu cazier la Siguranța Statului. Vorbea cu „bădie" și „Doamne, ajută". Soldații mîncaseră și se odihneau, fumînd în pumni. Cei doi mă îmbiau la fumat și la un gît de lichior. Numai „după", îmi stabilisem eu obiceiul, de care mă voi ține tot războiul. În trei, hotărîsem de unde să începem cei 150 de metri de tîrîş, pieziş, depărtîndu-ne în unghi ascuțit de linia batalionului, ca să ne scurgem spre capătul șanțului dinspre compania de cercetare. De fapt, aşteptam miezul nopţii. Ca şi cum inamicul ar fi participat la întocmirea protocolului nostru, rachetele fîlfîiau cu aripi de beznă peste clipele noastre. Şi, ca să ne dea şi lovitura de grație, zburau pe deasupra noastră „cîrîitorile" cu saci de grenade și lichid incendiar, arzînd pietrele goale ale Capelei pe care veghea lanțul

vînătorilor. Trebuia să lăsăm o pauză lungă ca să le adoarmă vigilența. Cînd n-am mai putut aștepta, am plecat șerpește, tîrîndu-ne mut în susul pantei. Din cînd în cînd, mîna mea și a lui Jipa se căutau și se înțelegeau deplin printr-o ușoară apăsare. Mine! am țipat, în noi, și mîinile și-au comunicat în mod nestabilit, dar inteligibil, primejdia. Minele, ca niște penare de școală, n-au fost deminate, poate nici de pionier, ci ocolite cu grijă de fiecare. Parcă ne așezam genunchiul, piciorul, cu mîna, pe locul controlat mai întîi, ca într-o mîngîiere, cu palma. Eu aș zice că ne-am tîrît un ceas, încremenind doar cînd pîlpîiau rachetele și eram crispați, ca vuietul din noi să nu trezească pe cei ce ne așteptau. Vedeam, de fapt, cu și fără lumina rachetelor, la cîțiva pași, acoperișul cazematei-pion. În tăcerea insuportabilă alunecară tijele celor două aruncătoare de flăcări, înarmîndu-se. Sub buza alburie a șanțului, eram gata de asalt și așteptam flacăra orbitoare să intre în crenele, marcînd începutul „nebuniei". Două izbituri fără flacără... Nu funcționează aruncătoarele de flăcări! Și le armară din nou, să mai încerce, dar primii eram în șanț, posedați numai de ideea de a înfunda grenade prin toate crenelele, ferestruicile, gurile de bordeie și, fără să așteptăm efectul, să ne grăbim prin întortocherile șanțului pînă s-o sfîrși. Lanțul de explozii înăbușite coșmaresc de spațiile închise ale cazematelor și adăposturilor, urletele celor smulși din liniște sau somn de trăznetul grenadelor, încercările celor mai prompți de a răspunde ne rupseră firul goanei. Noi însă eram în inima Luizei și cei rămași în urmă, folosind panica care dezorganiza totul, curățau cazematele, adăposturile, dezarmau pe cei ieșiți din adăposturi din cauza exploziilor. Aruncătoarele lor de flăcări ajunseră în mîinile noastre, iar mitralierele cu șiraguri de trasoare consumau benzi întregi urmărindu-i pe cei înnebuniți de surpriză în încercarea lor de a fugi pe sub creastă. Ne surprindeam uneori, îndopînd automat toate găurile, că părăsisem șanțul principal. Ne corectam pista trecînd peste încercări de rezistență nelichidate pînă la capăt, doar-doar vom ajunge la sfîrșitul șanțului. Și iată-ne ajunși și acolo! Ei însă fugeau către creastă pe deasupra șanțului nostru cu mantăile fîlfîind, aplecîndu-se să nu intre cu capul în cer, fără arme, prăbușindu-se parcă într-un hău. Abia cînd am reușit să plasez cum se cuvine filmul șanțului în cadrul

cuprins între cer şi pămînt, căpătau înţeles şirurile de trasoare antitanc şi antiaeriene care veneau dinspre răsăritul tulbure – că erau ale noastre, ne sprijineau, dar de cînd? Abia acum se conecta auzul la reţeaua de funcţionare integrală a simţurilor. Am lăsat pe Lăcătuş – tînărul lui prieten căzuse în lupta cu grenadele – şi alţi cîţiva să păstreze sfîrşitul şanţului şi, însoţit de nu ştiu cine, pornii spre punctul de plecare. De fapt, batalionul nostru trebuia să intre imediat după cucerirea Luizei în poziţia ocupată, iar cei rămaşi în viaţă urma să ne odihnim şi să ne bucurăm.

Se luminase de ziuă şi cei aşteptaţi aveau nevoie de o zi întreagă să-şi digere bucuria, ca pe un greu festin. 127 de prizonieri aşteptau în grupuri, ghemuiţi pe şanţ, sfîrşitul injectat de propaganda lor. *Vot Komandir*[1]! – anunţară ostaşii supraveghetori. Nefericiţii – de altfel straşnicii luptători din ultimele zile – se agăţară ca disperaţii de zîmbetul şi mişcările mele. Căutam pentru ei ţigări şi ciocolată prin buzunarele bluzei. Acum vedeam că mîinile-mi erau umflate ca nişte pîinişoare însîngerate; bluza de vînt tăiată şi pătată. I-am trimis cu însoţitor, în timp ce unul zburlit, nebărbierit, cu faţa aspră răvăşită de arşiţa din el, îmi săruta genunchii. Ochii lui rîdeau ca ai unui nebun şi mesteca ceva neînţeles, grăbindu-se după ceilalţi spre poziţia noastră.

Ziua se înălţa ca un perete fisurat la bază, gata să se surpe, peste încercuitorii Luizei, lăsaţi inexplicabil la voia întîmplării. Aşteptam riposta inamicului, după ce-şi revenise din şocul loviturii, pentru a nimici pătrunderea şi a repune punctul de sprijin pierdut la destinaţia iniţială.

Cei 15-20 de luptători, înşiraţi pe 300-400 de metri de şanţ, marcau firul de foc, străduindu-se să menţină iluzia forţei capabile de o asemenea pătrundere. Neştiinţa inamicului, armamentul lui automat, belşugul de muniţie la îndemîna prea puţinor mîini ne favorizau. După primul contraatac, destrămat cu sprijinul zelos al întregii linii de la Stînca Roşie, de parcă îi apăsa pe suflet că ne lăsaseră în gura lupului, bateriile inamice antitanc de la piciorul pantelor scoborînde din nervurile Capelei, de acolo de unde începeau cîmpurile de maci, se porniră să surpe metru cu metru

[1] *Vot Komandir*! (rus.): Comandantul!

meterezele Luizei. Eram prea puţini ca să avem pierderi. Cuceritorii, înveseliţi că supravieţuiau, îşi anunţau premeditat prezenţa, sunînd cu foc ca din clopoţei, ici şi colo şi pretutindeni, sperînd, spre turbarea colosului legat la ochi, să continue jocul pînă la sfîrşitul zilei. Roşu, un soldat necunoscut pînă la Luiza, nedezlipit de mine după căderea caporalului Lăcătuş cu care marcam, spre a nu fi surprinşi, spate în spate, sfîrşitul şanţului cucerit, vîna cu puşca pe cei care se mişcau după obicei în interiorul poziţiei inamice.

– Am fost braconier şi cred că numai întîmplarea îmi poate veni de hac – apucase el să îmi spună printre picături.

Întorceam capul să-l văd. Să pătrund dincolo de chipul pişicher, roşcat, stăpîn pe sine, de parcă nu-l pîndise ieri legea şi azi moartea, preocupat acum de bateriile care ne biciuiau cu foc. Era sigur că nu-şi găseşte ţinta şi mă convinse şi pe mine cînd una dintre baterii, care-i era mai la îndemînă, încetă tragerea.

Pînă către seară, zădărnicii încercarea altora de a înlocui servanţii căzuţi. Cu apropierea serii în aşteptarea căreia ne biruiseră setea şi încordările luptei unei zile lungi de vară, Roşu se distanţă cu cîţiva metri de şanţ, pe partea care urca, pentru a supraveghea spre Nasul Capelei, de unde deja pe lumină inamicul încercase să ne surprindă. La un zgomot neobişnuit, întorsei capul, tocmai la timp ca să surprind un final la fel de neobişnuit. Un lungan cu puşca în stînga ridică dreapta înarmată cu o grenadă cu coadă, pentru a lovi. Fulgerător, reconstituii filmul. Cercetaşul inamic se apropiase nevăzut prin mulajul pietros, dar, surprins de prezenţa vînătorului, se ridicase ca şi acesta în picioare. Roşu era cu mîinile goale, iar acesta, neinspirat, venea să lovească cu grenada. Roşu se aplecă şi, ridicîndu-şi arma, o descărcă în namila care se prăbuşi cu braţele arcuite de încordarea surprizei. Iute aruncarăm la întîmplare grenade, pentru a-i opri pe ceilalţi. Larma de pe şanţul Luizei anunţa pătrunderea batalionului aşteptat.

Fane Negulescu şi alte voci cunoscute mă căutau. N-am răspuns, nu ştiu de ce. Voiam să nu mă întîlnească, poate fiindcă mă ascunsesem de ei din pricina Luizei, sau poate că eram incapabil să-i însoţesc la luptă în noaptea care ne cuprindea.

Nu-mi priau odihna şi convalescenţa de lîngă comanda batalionului. Acolo, în faţă, încleştarea nu se potolise, deşi inamicul

fuses scos din toate ramificațiile bastionului Capela. Pierderea Luizei şi presiunea batalionului din noaptea următoare înclinară balanța în favoarea noastră. Pe Valea Neagră se duceau lupte grele pentru fiecare metru de şanţ. Forțe noi inamice apărau orice nouă poziţie. Inamicul dispunea de efective capabile să acopere simultan toate articulațiile sistemului eşalonat, pe toată aîncimea. Fiecare cazemată se împotrivea îndîrjit, sprijinită de păienjenişul savant construit de foc... „Consumaţi cît mai multă muniţie!“ era îndemnul scris pe orice ladă de armament a inamicului. Noi pentru prima dată consumam după nevoi, dar transportul pe linia de luptă ne obliga la raţionalizare. Întreaga mişcare era de fapt numai pe şanţurile lor, din care îi împingeam pas cu pas. Uneori întreaga subunitate se înşira trecînd muniția, mai ales grenade, din mînă în mînă, pentru duelul cîtorva. Problema era să dislocăm din blocul apărării înălţimile succesive 25 şi 35 violet din flanc, pentru a pune capăt luptei de cîrtiță desfăşurată pe o zonă de cîțiva kilometri. Sprijinul celor două flote aeriene Löhr şi Richtoften era nemicşorat, dar peste insul care nu cedează e mai greu de trecut chiar decît peste fortificaţii ingenios ascunse care atrăgeau prin lucrări false plasarea sprijinului nostru de foc gol. Porțiunile cedate prin luptă erau din loc în loc sistematic înălțate, pe fundul şanţului, prin cîteva lopeţi de pămînt, obligînd pe cel în trecere să-şi arate capul trăgătorilor de elită care pîndeau pe un şanţ paralel. Fulgeraţii rămîneau uneori în picioare din cauza îngustimii şanţului şi morţii instantanee, ca încremeniți de un somn copleşitor. Unii priveau cerul cu fixitatea prea obosiților, fără să vadă nimic, ca Moraru, mitraliorul meu cu ochi albaştri. „Se bat ca nişte diavoli marinarii ăştia!“, înjurau ai noştri.

Contraatacurile lor ţîşneau scurt, ca din pămînt; unităţi de femei încercau ca furiile să ne smulgă îndărăt şanţurile. Viclenia slavă făcuse pe îndelete tot pămîntul capcană. Numai cîmpurile de maci – holde de candele – pîlpîiau peste pămîntul încins de încleștare ca într-un prohod fantastic: „Primăvară dulce,/ Fiul meu cel dulce,/ Frumuseţea unde Ţi-ai pus?“... Locotenentul Dobre căzuse undeva pe Valea Rea, în atacul pentru cucerirea primului şanţ antitanc. Se ridicase singur; compania, obişnuită numai cu mersul de cîrtiță, pe sub pămînt, nu-l urmase. Soldații povesteau

că pe crucea lui de mesteacăn, albă, nu se știe cine a pus o flamură pe care un ofițer cu informațiile o ascunsese.

Recunoașterea pentru cucerirea lui 35 violet, platoul mare care se ridica între Valea Rea și aeroportul Balaclavei, am făcut-o cu Triță Botescu. Sculptorul Voinescu, rănit la cap într-o busculadă în zori, fusese evacuat. Mircea Holban însă, angajat în dreapta, încerca ridicîndu-se întruna din Valea Neagră și atacînd pe flanc, să ne ușureze atacul frontal; dar noi doi, surprinși într-un luminiș de niște mitraliere rusești care trăgeau chiar de la vîrful pantei pieptișe a lui 35 violet, nu ne puteam mișca. Restul companiei aștepta în craterele exploziilor, unde pantele sud-vestice ale Capelei se pierdeau în cîmpul de maci, la 300-400 de metri în fața obiectivului nostru. Fîșia sîngerie de maci se lărgea în stînga lui, ocolindu-l și pe el, și pe 25 violet, pentru a se întîlni la Novo-Șuli, sub pantele Gorei Sapun, cu deschiderea Văii Negre, urcînd împreună spre nord pe sub terasa acelei centuri cu alte căpățîni ca de zahăr ale Inkermanului. Peste pregătirea de artilerie a atacului nostru se suprapuneau barajele de oprire dezlănțuite de inamic. Printre explozii, din stînga, se auzea, înalt, de argint, semnalul de atac al gorniștilor.

– Auzi-i, tot ca la '77! – înjură Triță, băgîndu-și capul în colțul de piatră care ne apăra pe amîndoi.

Rafalele de mitralieră ne măsurau pe o parte și alta lungimea, prăfuindu-ne.

– Du-te – făcu el o pauză –, e tîrziu! Treceți peste culoarul deminat, pînă sub pantă – îmi strigă din urmă.

Ajuns la ai mei, ne grăbirăm ca școlarii după sunatul clopoțelului. Fîlfîiau brandurile pe deasupra noastră.

– Nu vă culcați! Viteză!

Am trecut, forțînd peste exploziile cu razanța joasă, ca ropotul unei herghelii demente. Sub pantă, gata să plesnim asemenea motoarelor sub presiune depășită, așteptarăm cîteva clipe, zorind gîfîit pe cei necosiți de fulgerele care șerpuiau la rasul ierbii ca o furtună vara în munte. Din șanțul de pe buza rîpei se rostogoleau, precum bolovanii, grenadele. Începurăm urcușul ajutați de mîini, „ca să ieșim din zona exploziilor" (oare la cîte secunde explodau?). Fane cu cîțiva se cățărau agil, ambițioși să ajungă primii la creastă...

– Au ajuns, i-auziți-i, strigă ura!

Și grăbeau cu toții. Cei ce ne ușuraseră intrarea în șanț țipau inamicului un cuvînt făcut de ei: „predaite“, și aceia, nemaiavînd de ales, înțelegeau, expediați fiind apoi fără arme în josul pantei. Ne-am tras sufletul zece-douăzeci de minute, reorganizîndu-ne: lipseau mulți. Cineva mă liniști, explicîndu-mi că plecaseră cu Fane pe șanț, spre dreapta. Și, într-adevăr, Fane venea cu vreo douăzeci de prizonieri. Se speriase și el trezindu-se deasupra unor baterii de brand, îndopate fără pauză. Se ridicase singur în picioare și, după o rafală de pistol-mitralieră care cerea liniște, îi silise pe cei surprinși să termine războiul. *Voina concila*[1], îi îmbună el acum, chicotind pieziș, ca țărăncile tinere cînd rămîn știrbe și rîd.

– Domnul sublocotenent Holban dirijează grupa de mitraliere a subofițerului Năstase cu binoclu, ca la poligonul de tragere – adăugă el, adresîndu-ni-se. Și a zis să continuăm atacul.

– De-aici se vede tot, ca la operă – se minună Fane de lîngă Popa Aldea, tăcut și mulțumit de el, ca de un frate mai mic.

Băieții urmăreau evoluția escadrelor de *Stukas*.

– Ai dracului nemți, cad în picaj și după ce și-au terminat bombele!

– Mi-ar fi frică să nu mă-nfig în pămînt, nu-i vezi ce aproape își lasă bomba?

– Aparatul se redresează singur, măi deșteptule; mașină bună, ce crezi!

– Mașină condusă de mașină – i-o reteză morocănosul de Staicu.

– Lasă, nea Staicule, că mata la toate le găsești cusur! Fratele meu, pilotul de vînătoare, zboară acum pe *Stukas*, și numai mașină nu e!

– Altă gîscă-n altă traistă, mînzule!

– Gata, cumetrelor, că mai avem pînă la Sevastopol – îi potoli Popa Aldea.

– Trecem peste holda cu maci răspîndiți în trăgători, domnule elev, nu?

– Sigur – îl aprobai eu și pornii pe planul ușor înclinat, grăbind ritmul, fiindcă din ce în ce mai multe proiectile se spărgeau în drumul nostru.

---

[1] *Voina concila* (rus.): Războiul s-a încheiat.

Începură să şfichiuiască gloanţele în întîmpinare. Intensificarea focului ne obligă la salturi individuale. Cîteva explozii apropiate mă surprinseră alergînd și, pălmuindu-mă violent peste ambele tîmple, mă ameţiră. Căzusem şi încercam să mă ridic. Oboseala se apropia prea grea, mişcările rămîneau în intenţie. Orizontul se legăna ca o ramă în cutremur. Oamenii se ridicau alternativ ca nişte păpuși mecanice într-un joc stricat, în care miști masa pentru ca soldații de plumb să înainteze ca la război... Aha! copiii imită şi trîmbiţele în luptă, dar parcă apăruseră alţii... prin fereastra din stînga, iată! Cineva îi împinsese neştiutor pe inamici la contraatac. Se izbeau soldații de plumb ca berbecii, unii de alţii. „Fiți cuminţi, că-i stricaţi... şi cine o să vă mai cumpere alţii?“.

– Cine eşti, de te amesteci în jocul copiilor?

Îmi adunai brusc forţele ca să-l înfrunt pe urîtul zburlit care se apropiase atît de mult de faţa mea încît nu mai vedeam jocul soldaţilor cu resorturi stricate... ba nu, pe cei de plumb... Ah! pricep – visez... zmeul mă aruncă pe umăr şi aşterne-te pe fugă! Cine i-o fi punînd piedică? Uite, l-au trîntit! Doamne, cînd am să scap de internatul ăsta? Să am cămăruța mea liniștită, albă. Așa colegi... vorbesc de-ți sparg urechile, și doar a sunat stingerea... Cineva mă legă peste tîmple, ca să nu mă doară, dîndu-mi în somn să beau... apă vie... ca să-i aduc sub ascultare pe toți zmeii şi să n-o mai răpească pe Ileana Cosînzeana...

– E domnul elev de la Cercetare, veniți, domnule sublocotenent! Un prizonier rus îl duce în spate...

– Vrea să se pună bine cu ai noştri – se amestecă alte glasuri. Bine face... Bravo, Ivan! Dă-i o ţigară! Vă aprind şi dumneavoastră una? – mă întrebă un vînător mustăcios.

Sublocotenent Băiașu, de la armamentul greu, ceru de la sanitarul companiei brancardieri, dar rusul nu-l dădu. Soldații rîdeau.

– E meritul lui, de ce să i-l ia alții?

– Tu nu mai eşti Ivan, ești un Costică de-al nostru. Domnule sublocotenent, fiți-i dumneavoastră nașul, dar în bidonul dumneavoastră, că romul meu s-a vărsat... pe gît!

Și noul Costică, fiindcă așa o să-i spunem toți care-i vor afla sau nu povestea, rămase la batalion, mai întîi la postul de primajutor, sub aripa plutonierului sanitar Tudoran, apoi ca șofer pe

un camion, şi el rusesc, al batalionului. Pe mine însă m-au trimis la spital la Simferopol, ambulanţa diviziei fiind supraaglomerată. În salonul 13 erau patru ofiţeri tineri, toţi în pijamalele lor de mătase. Zburdau ca mînjii. Nimic din ce văzusem în maşina ambulanţei n-ajungea aici. Cazurile erau expediate după prima intervenţie spre ţară, cu avioanele sau trenurile. Toţi, afară de cel mai volubil, erau cu răni uşoare la cap, cu pansamente decorative, „eroice", peste frunte. Huzureau, aşteptînd cucerirea Sevastopolului. Dacă n-au avut cel puţin noroc să fie trimişi în ţară!

– Sîntem posesorii schijei de aur şi te cooptăm şi pe dumneata în ordinul nostru.

Mă deranja „cooptarea".

Cele patru paturi se eliberaseră chiar în dimineaţa aducerii mele; fuseseră ocupate de un pionier ars de aruncătoarele de flăcări, care se chinuise îngrozitor, şi de popotarul unui grup de munte, rănit grav pe cînd distribuia hrana. Intrase în comă şi-l luaseră şi pe el.

– Dar domnul căpitan? – întrebai vizînd pe ofiţerul zgomotos care se tăvălea de rîs la o glumă a vecinului.

– Pe dînsul nu l-a lovit la cap, dar i s-a suit la cap – mă informă cel întrebat.

– Pardon, *mon cher*, cazul meu vi-l prezint singur – sări căpitanul, schimbîndu-şi veselia ca pe-o mască.

Şi, grav, profesorul mă anunţă:

– E un caz rarisim. Priviţi dungile de-un paralelism perfect de-a lungul coloanei vertebrale!

Parodiind dezinvolt o întoarcere la stînga-împrejur, îşi dezveli dintr-o mişcare exersată, aruncînd poala pijamalei peste cap, spinarea plinuţă, dungată ca-n descriere.

– Observaţi atent punctul terminus, noada, în cazul de faţă!

Şi iarăşi, întorcîndu-se şi potrivindu-şi pijamaua ca pe-o tunică, reluă:

– În anul mîntuirii una mie nouă sute patruzeci şi doi, cetele de vînători de munte, luptători plăcuţi Domnului, s-au ridicat cu mînie dreaptă să nimicească cetatea ucigaşă a Sevastopolului. Căpitanul de oaste din Tîrgul Braşovului, aşezat paşnic pentru o clipă, după ce-şi umezise cu măsură buzele arse, simţi aripa morţii

peste capul lui, și în aceeași clipă, scula uriașă a alunecat călare peste coloana spinării, totdeauna dreaptă cu aripioare metalice către temelia dumisale. Nu-i rămase decît să se strîngă din toate sfinctrele, ca un ac să nu le mai poată pătrunde. Dar, mîna Domnului s-a întins peste dînsul și omul rămăsese întreg.

Păstrînd proiectilul de brand pentru a-și dovedi dreptatea cauzei, clovnul se înclină și, ajuns la pat, începu cu voce lină și ochi micșorați de petrecăreț: „Lume, lume, soro lume...!".

Sanitarii conduceau un nou rănit, cu un cocoloș de vată și pansament drept cap. După cîteva minute se ridică în așternut și ne privi prin două găuri în vată. Chema cu amîndouă brațele, agitîndu-le, ca de emoție. „Pe dumneata te vrea", săriră cu toții, pe măsură ce reacția lor de a răspunde chemării era anulată de „nu"-ul arătătorului celui nou. Ajuns la el îmi prinse cu bucurie mîinile, depărtîndu-mă parcă să mă vadă mai bine

Nedumerirea mea nu fu ajutată cu nimic de gîngăvitul gutural explicativ. Voiam să-l menajez, dar cum? Vedea că e de nerecunoscut. Îmi întinse cartonașul de rănit: subofițer Năstase... comandantul grupei de mitraliere din Cercetare. Înțelesei îndată, din mișcarea sugestivă a degetelor, că două cartușe îi trecuseră prin gura deschisă. „Nu"-ul lui tacticos ne lămuri însă că nici dinții și nici limba nu-i fuseseră vătămate. Căpitanul, contaminat de gestica lui Năstase, se hazarda să dovedească că sînt frați, fiindcă la Năstase fusese interesată partea de sus; la el, cea de jos, a coloanei, iar la adresa inamicului și-a împins degetul gros al dreptei printre următoarele două. La o săptămînă m-au luat cei patru colegi de salon să le arbitrez o întîlnire de volei cu chirurgia. Fiindcă dreapta mea adunase la fiecare luptă noi schije și era încă umflată, doctorii mi-o puseseră în eșarfă. Unul dintre jucători fu chemat la Franz Joseph, colonelul comandant al spitalului. Pasiunea mea pentru volei mă împinse să-l înlocuiesc: întîi lovind cu mîna bună, dar fiindcă extrema cealaltă de la plasă – se juca fix – ridica minunat pentru tras, începu-i să-mi probez mîna încercată. Nu știu însă cine mă pîrîse maiorului chirurg și iată-l, c-o falcă-n cer și cu una în pămînt, acuzîndu-mă că vreau să-mi înrăutățesc situația pentru a chiuli prin spitale, în timp ce... Mi-am luat hainele și am plecat cu o „ocazie" la Sevastopol. Postul de prim-ajutor era

înțesat de brancarde și răniți care se tîrîseră, Dumnezeu știe cum, pînă acolo. Unii erau ajutați de apropiați sau de cine se nimerise pe lîngă ei. Însoțitorii însă nu se grăbeau să se întoarcă. Mai furau și ei cîteva ceasuri, în care cîte nu se puteau întîmpla. Extenuarea li se citea pe chipuri și în mișcări: odată așezați, încremeneau cuprinși de somn.

Adjutantul, anunţat de doctor, telefonă să-l aștept. Ostași din cercetare aduceau în prelată, mișcîndu-se greu, neritmic, somnambulic, un corp greu. Înghețai de spaimă. Popa Aldea, cald încă, cu două găuri de sînge în lespedea frunții, plecase, pentru totdeauna, dintre cei vii. Parcă respira încă, dus de somn ca de-o apă. Era mai liniștit decît oricînd, fără să mai aibă nimic pentru noi sau pentru tinerețea lui, care se stingea încet, o dată cu ziua. Îl însoții cîteva zeci de pași, ultimii, plîngînd amar.

– Liberați locul pentru răniți noi! – trezeau sanitarii pe cei vii, adormiți.

Intram în labirintul de șanțuri de sub Gora Sapun a Văii Negre ca într-o închisoare grea, pentru încă trei zile și trei nopți. Compania Cercetare nu mai avea nici un comandant. Căpitanul și subalternii căzuseră răniți. Din toată compania am rămas un pluton, cu care intrăm în Sevastopol. Furia asta de zi și noapte se va rupe brusc; trebuie să-i supraviețuim, gîndeam toți. Fane povestea printre picături despre luptele de la monument și despre... șirul cu plopi.

– Pe firul de apă, o cazemată secera orice mișcare (abia am distrus-o). Priveam după aceea: pîrîul parcă curgea din crenel, și deasupra și-n jur boschete, nici urmă de fortificații. Am plecat la atac peste șanțuri, ce-o fi, o fi, și mă pomenii cu inima oprită într-un șanț pustiu acoperit cu liane și curpeni ca de viță-de-vie. Se brodise că numai eu călcasem pe șanțul ascuns și, atent, o luasem spre dreapta... dar parcă eram în casă seara, auzeam prăpădul de afară înfundat. Fac două colțuri și, un pic pripit, mă trezesc, după al treilea, la cinci pași de un marinar așezat pe-o treaptă de pămînt cu pistolul mitralieră pe genunchi, își ducea bucătura de pîine la gură. Amîndoi cu gura căscată, amîndoi dăm să deschidem foc. Prima rafală o băgai în peretele șanțului, nimerindu-l însă înainte de a mă doborî el. Cei din cazemată dădură să iasă în

spatele lui. Sus mîinile!... Și crezînd, ca întotdeauna, că nu eram singur, le ridicară.

A doua zi ne adunarăm puterile pentru ultimul șanț antitanc de lîngă Novo-Șuli, chinuindu-ne toată după-amiaza să-l păstrăm. Au contraatacat de trei ori și ne-am bătut crîncen pe deschiderea mare a șanțului. În timp ce scobeam cu Linemann-ul adăposturi individuale, începu să fiarbă platoul Gora Sapun, ultima centură care ne închidea perspectiva, dominînd peste Sevastopol și Chersones. Adjutantul Stoenescu trecu, comunicîndu-ne să nu ne angajăm dincolo de antitanc în nici o acțiune de hărțuială. Gora Sapun era supus bombardamentului cu *Nebelwerfer*-uri[1], un fel de Katiușa nemțească cu detentă, care distrugea orice viață.

– Cruță-i pe cei rămași, cît poți! Șefii, avizi de glorie, le cer nemților noi sectoare. Toți vor să intre în Sevastopol sau să ajungă la mare.

Ziua următoare, ultima zi în Valea Rea, am primit totuși din nou ordin de atac: să ocupăm un prag al pantei Gora Sapun. Eram refăcut după un somn de plumb – mă trezisem cu capul într-o adîncitură, cu pietricele intrate în față. Nimeni în afară de mine nu dormise, din cauza vulcanului dezlănțuit peste ce mai rămăsese din Sevastopol. Întîmpinați de foc dezlînat, ne bucuram că pe înălțimile din dreapta ale Ikermanului, după un scurt vacarm de luptă, apăruseră vînătorii de munte din Divizia a patra. Sîntem strigați din urmă, incredibil, ca pe terenul de instrucție. Se roteau brațele pentru încetare.

– Adunarea! Batalionul I, adunarea! – se auzea prelungit din toate părțile.

Ostașii rămași (cam o companie) se îndreptau către șaua dintre 35 și 25 violet, alene, ca la spartul tîrgului. Bătălia încă nu se sfîrșise, dar toți socoteau că ne terminaserăm misiunea și nu mai așteptam decît întoarcerea în țară. Eram însă prea răriți, prea obosiți pentru explozii de bucurie. Am trecut apoi prin spatele Căpățînii de zahăr, pe lîngă înălțimea Capelei, ca pe lîngă decoru-

[1] *Nebelwerfer* (germ.): lansatoare de ceață, un nume de cod destinat să ascundă adevărata funcție a acestor arme germane, care erau, de fapt, niște aruncătoare de rachete.

rile şi recuzita învechită ale unui spectacol jucat. Ne ancorau însă în prezent cadavrele de pretutindeni, cu putoarea care te leşina. Noroc că mai departe, la doi kilometri, între înălţimi, într-un găvan, rîuleţul proaspăt formase un lac spre care alergau ostaşii, ca să se învioreze. Într-un ceas-două, toţi se scăldau, ieşind din el iarăşi proaspeţi şi cu dor de vacanţă. Dacă ne-am fi îmbăiat şi pe dinăuntru! – regretau ei cuminte, pregătindu-se pentru odihnă. Destinderea care începea să se instaleze fu întreruptă după-amiaza următoare. Echiparea! şi iarăşi trecurăm pe lîngă toate locurile încercărilor, ca într-un cerc magic din care nu mai puteai scăpa niciodată.

Ne ridicarăm pe platoul-centură, Gora Sapun, devenit crater lîngă crater, cu înălţimi proiectate dement de explozii. Se spunea că trupurile inamice rămase întregi aveau fire de sînge la gură, ochi şi urechi. Această răscolire atroce nu mai semăna cu nici o luptă. Un coşmar în care eroismul sau visul scîncesc neajutorate. Peste fîşia de uscat de 1-2 kilometri pe care aveam misiunea s-o străbatem pentru a tăia Balaclava de Chersones, se întindea „marea cea mare". La ea ajunsese Ţara Românească, pe celelalt ţărm, în titlul domnesc al lui Mircea cel Bătrîn. Cîţi căzuseră în aceste 25 de zile de luptă, visînd-o!... Şi, iat-o! Dar biruinţa avea un gust amar. Urca precum o pantă lină de cerneală întunecată sub cerul înalt de vară. Ambarcaţiuni improvizate şi bărci încercau să se depărteze de ţărm cu foştii apărători ai cetăţii. Erau urmăriţi de artilerie în tragere directă. În dreapta, sub panta scoborîndă a centurii, se prelungea cu un ţărm abrupt triunghiul de uscat al Chersonesului, ca o scenă unde se consuma un final fără ieşire. Pe marginea centurii, bateriile de artilerie germană, conduse de ofiţeri cu mîinile înmănuşate la spate cu caschete de paradă, trăgeau asupra limbului de uscat cu forturile Maxim Gorki.

Cine-şi închipuia atunci că spectacolul acesta se va repeta, cu rolurile schimbate, peste alţi doi ani, cînd noi vom apăra acelaşi Sevastopol, iar ei ne vor înghesui pe scena Chersonesului? Coloane cernite cu cei mai nefericiţi oameni de sub soare, prinşii de război, curgeau părăsind amfiteatrul unde se jucase ultima scenă de luptă – o sută de mii de foşti luptători mai lăsaseră loc, în crunta bătălie, pentru un fir îndoielnic de speranţă.

Aviația germană, în zbor razant peste înălțimea pe care o depășisem, îi mitralia din greșeală pe ai noștri și încă pe cîteva sute de prizonieri, scoşi cu trudă de prin pietre și adăposturi. Grenadele fumigene oranj abia le putură opri nesăbuința. Batalionul ataca în ultima misiune, cu Stroescu pe dreapta și cu restul cercetării în stînga. Alte două plutoane, în afară de companiile de comandă și armament greu, mai puțin încercate numeric, rămaseră încă la dispoziția batalionului. Am grăbit să ajung pe țărmul stîncos abrupt, lăsînd în grija ostașilor curățarea terenului. Prizonierii erau trimiși în urmă, spre un viitor dezolant de cenușiu. Făpturile acestea jalnice își denunțau evreii și politrucii. Soldații, scotocind peste tot, dădură peste un depozit de lenjerie de vară, la care nemții puseră repede sentinele. Vînătorii, cu cîteva grenade, după ce tratativele eșuară, capturaseră cîțiva saci îndesați. „Cine știe dacă n-o să facem și plajă aici! " – se justificau băieții. „Numai un cap de neamț nu pricepe că la mare nu te poți lipsi de costum de plajă".

Într-un tîrziu, Fane Negulescu îmi așeză la picioare, acolo de unde priveam fără gînduri întinsul albastru, un rucsac nou-nouț, doldora de pachete neatinse de ruble. Le găsise într-o firidă, în stîncile țărmului abrupt. Desfăcui banderola cîtorva teancuri și, din înalt, le lăsai să se desfrunzească alb în golul albastru marin.

CASETA CU GĂTELI ȘI NIMICURI

Ți-o dau în dar... Bucură-te! – glumi Fane Stroescu. Caseta e din bazarul de la Uluk-Uzen. Să-ți amintească de trecerea vînătorilor de-a lungul munților, cînd partizanii, parcă intrați în pămînt, ne vor fi spionat, poate, din tainițe albastre, așteptînd zile mai bune. N-are, din forfota și pestrițul bazarului în care ne-am pierdut pentru o oră, lăsînd totul în plata Domnului, decît proveniența. În această privință seamănă un pic cu tinerețea noastră. Cine știe, poate că tocmai în caseta aceasta cuminte și fără har vei umbla mai des, amintindu-ți. Ideea darului am luat-o de la cuceritorii Sevastopolului. Bieții băieți își fac daruri mici în locul întoarcerii în țară. Și permisiile care au început sînt tot niște biete daruri.

– Ce să păstrezi în ea? Hai să vedem... – schimbă el, preocupat, iarăși tonul. Oricum, nimic din ceea ce ar semăna cu tine: hierastime, măști grave, stampe... Ce-ai zice de un cercel de tătarcă sperioasă ca o ciută? Dar fără arome din rubaiatele lui Omar Khayyam... Hei, unde mi-e mintea, să-ți zic un vers de vis și dragoste?!... Dar și fără tînguiala muezinului din minarete...

– Inventarul continuă – reluă el oficial. Dar picurul ăsta de rouă? E o lacrimă de cristal, nu te mira! Să-l adînceşti cu miresme de Șiraz, în centrul pîntecului unei dansatoare dintr-un sarai, după ce, prin chemarea mîinilor, te va fi mutat din tine, altundeva... S-ar cuveni să păstrezi în ea și un semn al legendei care se înfiripă sub ochii noștri. Cele cîteva sute de grănicieri și ostași din gardă, aduși să umple rîndurile celor căzuți, au primit la Sinaia doar bluza de vînt și basca. Restul se întîmplă aici. Treabă care se face pe nevăzute și pe îndelete și mai ales prin cei cu har, din harul ce a pîlpîit în candelele macilor de sub zidurile cetății. E o schimbare la față, o taină mare... Dar dacă-mi ceri ca la armată – se îmbufnă el din senin – semne exterioare, poftim:

Unu, cînd povestesc, în loc să doarmă (de Capele, sau dor de casă). Doi (Fane ridică două degete iarăşi iritat de a nu-şi fi găsit tonul nimerit pentru spectacolul ce şi-l propusese), cînd tăifăsuind aşază samarul pe căluţii de munte cu care au împărţit viaţa şi moartea. Le-am dat şampanie de Sudak cu găleata, iar cînd n-au vrut icre negre, ne-am făcut bocancii cu ele.

După o pauză, Fane Stroescu continuă să ridice deget după deget, subliniind prin ridicarea sprîncenelor – ca un mim bun – înşirarea mută a semnelor exterioare ca să arunce apoi: nouăzeci şi nouă.

– Ieri la program, subofiţerul Nuţă, om cuminte şi cu frica lui Dumnezeu, cum îl ştii, se încruntă la un gradat din grănicieri: „Unde te trezeşti?". Acela, nedumerit, întrebă: „Dar ce-am făcut?". „Calci ca un infanterist! Vînătorul de munte e altceva...". Iar deasupra pui un medalion real, dar fabricat în serie... Cînd vin din permisie, te ascult... La ora 14 decolează avionul – mă surprinde el cu noutatea, fără să mă privească... Nici nu-ţi închipui ce carusel e în mine... Nu vreau despletiri proustiene; nici n-ar încăpea într-o casetă – se forţă el să revină la tema-pretext.

Cînd trîmbiţele de argint fulgerară în cerul înalt de iulie, batalionul de la Sinaia crescu cu o frunte pe cîmpul smălţuit. Înălţimile cu genealogie străveche ale Iailei aşteptau la cuvenita distanţă, înconjurîndu-l protector. Dinspre munte lunecau spre deschiderea Aluştei limuzinele în lac negru ale cortegiului regal.

Sclipind în soare coborî generalitatea româno-germană. Din a doua maşină deschisă, spre care se mişcară toţi purtătorii decoraţiilor şi fireturilor de aur, se ridică alene tînărul Rege, dominîndu-i pe toţi prin statură, mişcînd agale picioarele elefantine, purtat parcă de ceata care se mărea, urmîndu-l ca pe o scenă de operă. Păşiră cu toţii pe covorul de iarbă. Întinerit şi sprinten, colonelul nostru, după ce ordonase prezentarea armei pentru onor, alergă ca un tînăr caporal şi raportă cazon formula: „Să trăiţi Majestate! Batalionul I de Vînători de Munte... efectiv... gata şi aşteaptă ordinul Majestăţii Voastre". Regele, oprit mult prea departe în faţa unităţii, schiţă cîţiva paşi, însemnînd trecerea în revistă, şi se opri. Din suită se şopti ceva şi colonelul chemă ofiţerii în faţă. Regele se mai mişcă o dată şi dădu mîna, apatic, unei duzini de ofiţeri,

deschizînd gura numai în fața penultimului venit din batalionul de gardă, comandantul companiei, care asaltase Căpățîna de zahăr: „Ce faci, Ciocane?“.

Ofițerii trecură în front. Iar se șopti ceva și colonelul tună: „Pentru onor înainte prezentați arm!“. Regele făcu efortul unui somnoros: „Sănătate, camarazi!“ și se întoarse, urmat de suita pestriță. Cineva gîndea destul de tare sa să fie auzit: „Vii tu, rege, după cucerirea Sevastopolului, și nu chemi nici măcar un ostaș din unitatea citată de cîteva ori pe națiune, să-i prinzi pe bluză o Virtute Militară?“. O altă dispută, în șoaptă: „Nu-l apăra! e de o seamă cu mine. Eu sînt cioban și pot gîndi; el, rege, nu“.

Stop-cadru.

Un alt scurt-metraj se derulă limpede ca într-o amintire de copil peste spinările întoarse ale înalților oaspeți.

În flancul unor tribune goale, în Bucureștiul anilor de dinainte de război, o mare de școlari în alb aștepta în rînduri strînse. Dinspre tribune apăru o limuzină deschisă cu cineva statuar, dar în frac, ca pe un podium de concert. Agita ritmic avîntat cilindrul înalt. Doamne, nu se poate! Se răzvrăti inima mea de copil. Dar ceea ce refuzam eu să pricep, pricepu îndată mulțimea de străjeri: piepturile tinere înălțau în golul din jur urale în ritmul mișcării dirijorale. Cînd cerul se umplu de ovații, apăru regal, pe un cal alb, în pelerina Ordinului Mihai Viteazul, Carol al II-lea, salutînd imperial cu sceptrul. Trupurile albe vibrau contaminîndu-se crescînd în lumina majestății. (Sub poza regală o minte stîngace dibuia cealaltă față a lumii.)

Urmă o imagine duioasă. Un tinerel de vîrsta noastră, în uniformă de vînător de munte, puțin somnoros, trecu pe un cal roib trupeș, arătîndu-ne profilul frumos de medalie. Degeaba aș fi încercat să opresc derularea imaginilor.

Intrase în cadru, bîțîindu-se neajutorat în contratimp, pe o minune de cal arab, desenat în peniță parcă, o imagine cu fața spoită alb în jurul unui petic negru, în uniforma de albastru nepictural al Frontului Renașterii Naționale. Mi se făcu milă de crisparea în care încerca omul de stat să intre în ritm. (Dacă-l trîntește calul!)

Se rupsese zăgazul: nu se mai putea opri nimic și întreg corpul diplomatic, într-o împestrițare de rase, ținute, uniforme, fizio-

nomii, cu pinteni la tot soiul de încălțări, pe felurite rase de cai săltînd în șa fiecare în legea lui, încheia trena. Vîlva provocată de înalții oaspeți, acum în drum spre castelul de la Livadia al prințului Voronțov, nu se potolea. (Peste doi ani, spre același castel se vor îndrepta Roosevelt, Churchill și Stalin, ca virtuali biruitori, să împartă lumea.)

– Dar colonelul Cojocărescu l-a ținut în brațe!... Maiorul Leonhard a crescut la Peleș!

– Dar el, Regele Mihai, și-a pus tresa de sublocotenent în batalionul nostru! Ferdinand și Carol i-au fost comandanți de onoare...

– Dar cîți vînători nu i-au ridicat pantalonașii bucălatului prințișor și nu l-au purtat ca Ducipali, cu respect și teamă să nu dărîme dinastia? – se aprindeau alții în jur, încercînd să zîmbească numai fiindcă aparatele de filmat, cu susurul metalic al harnicelor mașini de cusut, pregăteau un vestit jurnal de război cu Regele și vînătorii din Crimeea, peste mare.

Singura personalitate în civil din suita regală, cunoscut de altfel de toți ca președinte al Consiliului de Miniștri, profesorul universitar Mihai Antonescu, impecabil în gri, înmănușat, începu, după plecarea regelui, ritmînd cu melonul tiradele meșteșugit construite, vestitul discurs la care leatul mormăi de mai multe ori „de mamă“, discurs pe care ordonanța mea, „Chelul“, de meserie covrigar pe tren, cu aspectul unei funii înnodate în cîteva locuri, dar măscărici înnăscut, îl va repeta, cu mici modificări, ținîndu-l la zi în decursul campaniei. Astfel, după Caucaz, celebrul discurs al ordonanței începea cu: „Dragi vînători de munte, voi care ați dus gloria neamului pînă în Caucaz și retur...“, dar cu totul altă reacție avea asupra trupei decît varianta omului de stat. Primul ministru gîndea, împreună cu conducătorul statului, că prezența vînătorilor de munte pînă la sfîrșitul războiului era garanția sigură a menținerii prestigiului nației, și la această construcție expresivitatea limbii române în gura „leatului“ cu state de război deveni efervescentă. În mai '44, cînd totul se ducea de rîpă, conducătorul statului îi va aștepta pe vînători la Constanța, ca să facă ei minunea pe care nimeni nu o mai putea face. Viața oamenilor mari e adesea subminată de ei înșiși, iar ziua socotelilor va fi o zi a morții.

* * *

Satul tătar Şumi era lipit de peretele de stîncă ca o colonie de cuiburi de rîndunici. Casele de la piciorul neregulat al pantei aduceau însă, la exterior, cu casele satelor noastre de munte. Aveau uneori şi bolta de viță-de-vie de la noi, care te conducea pînă sub „sală", unde la ei se desfăşura viața familiei ziua, pe timp frumos, la rotan, cu furca sau cu cusătura în mînă. Așa era în ziua cînd, cantonînd batalionul „crescut ca un cozonac", cum zicea leatul, acum, după ce „primise transfuzia", mă apropiam cu starostele localităţii şi tălmaciul de buchetul de tătarce cu obrajii rotunjiţi ca nişte mere, nu de soi, dar zdravene, pietroase, cu părul aspru împletit în codiţe sub fesul aşezat deasupra (o găteală dintr-un brîu de cîţiva centimetri, terminat cu un con de înălţime mică, doar de 2-3 cm, gătit cu fireturi şi bănuţi de argint).

Apropierea noastră le stîrni pe gureşele tătarce care, fără să-și desprindă ochii de la noi, rostogoleau aspre cuvinte guturale cu ritm neregulat, dar presant, ca o hurducare de roţi pe caldarîm. Forfota lor netălmăcită creştea nu spre spaimă, ci spre uimire. Tălmaciul, un soldat dobrogean, discuta aprins cu starostele despre populația tătară și despre Dobrogea, un fel de El Dorado al năpăstuiţilor urmaşi ai Hanatului de Aur de teama căruia tremurase o întreagă lume. Cei mai avuți încercau, prin „relaţii", să ajungă în Dobrogea, și mulți gălbiori tătăreşti, ascunşi cu zgîrcenie, se scurseseră în punga unor afacerişti care tîrguiau visele oamenilor. Iar cei sărmani care n-ar fi putut da decît greu pielicele caracul visau zadarnic la o administraţie românească.

Una dintre copile aduse o bătrînă din casă. Cu mîna streaşină deasupra ochilor mă privi îndelung. Mă prinse apoi de mînă şi mă conduse într-o încăpere fără mobilă, gătită după obiceiul tătăresc cu perne lungi de-a lungul pereţilor, iar deasupra cu tingiri de aramă. De grinzile grele pe care se sprijinea tavanul spînzurau, înmiresmînd toată casa, ciorchini mari de struguri chihlimbarii. Aroma fructelor de toamnă pătrundea totul, asemenea celei de gutui din casele noastre bătrîneşti. Bătrîna scoase dintr-un scrin din încăperea cealaltă, cu o perdea în loc de uşă, o fotografie de mărimea unei cărţi poştale şi mi-o aşeză în mînă cu vorbe necu-

noscute de o catifelare sonoră nouă, nebănuită timbrului turanic. Tînărul din fotografia spălăcită, făcută la un bîlci de altădată, îmi semăna. Prin tălmaci, care le traduse numele meu cu „*altîn*“ (aur, în tătară), mă rugară să rămîn acasă la ele. Le-am promis că voi veni în vizită, fiindcă sectorul companiei mele, pretextai eu, era în marginea dinspre Aluşta, ceea ce duse la o legare şi dezlegare rostogolită a cascadelor guturale în jurul numelui Zeinab, de care – din cît am înţeles – m-ar fi vrut departe. În casa lor primitoare adusei doi ofiţeri, fraţi dintr-o familie înstărită din Macedonia. Starostele, descusut cu dibăcie de tălmaci, lăudă frumuseţea tinerei fete, pomenită de rivalele consătence. Era studentă la institutul din Simferopol şi revenise aici în vremurile astea grele împreună cu mama ei, profesoară, tot neobişnuit de frumoasă şi ea.

În casa lui Zeinab, unde era o încăpere mare, prevăzută de autorităţile locale să servească de cantonament, repartizai o grupă de-a cercetării. Mama, un chip frumos, spiritualizat, de intelectuală, fu asigurată de staroste că-i va aduce în casă prieteni şi gospodari. Prin umbra odăilor se refugie ca o părere Zeinab. Mi se păru că ne scrutează din ascunziş ca o ciută ajunsă în siguranţă. Fugea mereu din calea mea, deşi cu noii locatari se familiarizase destul de repede. Întîrziam uneori la masa de sub pometul grădinii, să-mi ţin la zi jurnalul. Şi aşa avea să fie, două săptămîni, zi de zi, pînă la ceasul nebănuit al plecării noastre.

În ajun, însă, se lăsase surprinsă, ca şi cînd ar fi reţinut-o maică-sa; ne aşezarăm faţă în faţă la o masă în casă şi Zeinab, prin gesturi şi cuvinte germane, pe care atunci nu le pricepeam, pretinse carnetul de marochin şi, asigurîndu-şi superioritatea, prin postura de profesoară de tătară, mă îmbie să scriu şi să repet şcolăreşte, niciodată îndeajuns de convingătorul *men sene sevem*[1]. Pe Zeinab o căutam în afara ei, ca şi cînd era dincolo de trupul care se deschidea virginal ca o magnolie. Te purta ca un pîrîu ca să vezi ce e în jur. Mă încurcau uneori tumbele şăgalnice din ochii mari, dar tot ei mă smereau cînd se îngîndurau. Unde duceau oare? Nu erau bulboană şi nici capcană, ci o oglindă în mîna cuiva care se juca cu soarele.

---

[1] *Men sene sevem* (tăt. crimeană): te iubesc.

A doua zi, o dată cu pregătirea pentru deplasare, alergai să-mi iau rămas bun. Îmi închise portița, mă obligă să repet despărțiți de poartă lecția de gramatică: singurul verb pe care mi-l predase. Îmi ceru carnetul și-mi arătă că înainte de plecare mi-l va da. Îl aduse și fugi ca la început. Nu stătu în poartă și nici nu urmă batalionul, așa cum se întîmpla de fiecare dată cînd un alt „batalion" ne însoțea în lungul cîtorva zile de marș. La primele halte încercasem să ascult prin intermediul tălmacilor de tătară lectura foilor scrise și lipite pe margini de Zeinab. În loc de Cîntarea Cîntărilor, ei îngăimau cu totul altceva, bîzîind ca niște bondari în jurul unui lujer.

Povestea frumoasei tătarce din răsărit nu mi-o închipui ca pe o iubire neîntîmplată, ci doar ca pe un tulburător popas unde se desfac ale cerului și ale pămîntului. Acolo așteaptă Zeinab dezlegarea vrăjii, fără să știe că mai sînt.

* * *

De parcul Sudakului nu se mai îngrijise, cine știe de cînd, nici un grădinar. Boschetele creșteau sălbatic ca-n pădure împiedicînd mersul pe aleile înguste și eu socoteam că eram singurul care se aventura să le străbată în după-amiaza caldă. Nu pentru plimbare treceam prin parcul sălbatic, ci pentru a vedea în ce măsură clădirile albe, zărite din stradă printre copaci, ar putea adăposti la un loc compania, simplificînd de la bun început problemele de instrucție și disciplină. În foșnetul ramurilor împinse în mers de-o parte și de alta revenea o melodie.... sau o părere. Nu!.... Fredona o fată – culmea! – „Țigane, ai îmbătrînit...", o romanță din timpul adolescenței mele. Nedumerirea creștea, versul prim revenea cu un „r" graseiat, sporindu-i farmecul. Încercai să descopăr cîntăreața, fără a o speria, croindu-mi drum cu grijă și plăcută emoție.

Dar „hoțoaica" m-auzise venind și trăgea cu ochiul pe furiș. Rămînînd însă întinsă pe bancă, cu bărbia în pumni, continuă versul: „Și nu mai știi ce e un dor". Mă oprii, minunîndu-mă că știe românește, și tînăra cu codițe blonde împletite, în halat alb, se ridică, îmbiindu-mă cu ochii să m-așez. Amuzați de dificultățile înțelegerii, cu toate că numai prin româneasca ei era posibilă comunicarea, ne împrietenirăm înainte de a o ști. Învățase româ-

neşte şi „trăise“ cu bateria a patra. Cu toate încercările mele de-a o apăra, făcea însă cu dezarmantă inocenţă şi alte gafe, roşind şi rîzînd cu naturaleţe atunci cînd înţelegea cum se primejduise.

Această tătarcă blondă, farmacistă la spitalul pustiu, venea zilnic la slujbă, sperînd prin aceasta că va funcţiona şi spitalul. Rezolvasem repede problema cantonamentului. Fane îşi cunoştea tîrgul. Firesc, îmi arătă apoi unde locuia. Se intra din strada principală direct în odăiţa ei cu aproape nimic în ea. Obişnuia să mă întrebe dacă era adevărat că e „urîtă foc şi răutatea lumii“. Reveneam zilnic, iar dacă întîrziam, mă căuta. Îmi dansa pînă obosea dansuri tătare vechi şi apoi mîncam struguri. În anii institutului dansase la Kremlin în faţa lui Stalin. Dansul era pasiunea ei şi, cînd evolua, o făcea cu o umbră de tristeţe. Privind-o, mă lăsam dus de chemarea mîinilor, care ademeneau... dar cu toată supleţea şi expresivitatea trupului ei, simţeam că gestica îşi pierduse tîlcul şi împlinea doar un rol decorativ. Curînd începu să-mi spună că i se propusese să lucreze la popota grupului. Mă împotrivii indignat, închipuindu-mi-o trecînd peste mesele zgomotoşilor ofiţeri tineri, printre avansurile şi glumele echivoce, dar, mai ales, bombardată de curtea asiduă a celor mai vîrstnici. Aişe, oprită pe stradă, oriunde, se apăra declarînd copilăreşte că e îndrăgostită şi adăugînd fără ocol şi de cine.

Dar între noi nu era povestea obişnuită, nu era nici o poveste, iar tinereţea şi reprezentările mele despre prietenia cu o fată excludeau orice asalt, dar şi practica soldăţească de a veni în vizită cu raţia de pîine. În seara cînd Aişe mă anunţă că de-a doua zi va începe să lucreze la cazinou, mă înclinai mut în semn de adio. Încercase să mă oprească femeieşte, închizîndu-mi ieşirea cu trupul şi braţele răstignite în rama uşii. Îmi prinsese apoi frenetic mîinile, sărutîndu-mi-le. Mă strigase înecată în plîns după ce plecasem în noaptea pustie.

Din afecţiune pentru ea, o împiedicam să trăiască himere ce populau Sfînta Sfintelor. Existau cîndva tineri avuţi care-şi îmbrăcau dinţii sănătoşi în aur. Rîdeam de ei, dar, pe alt plan, făceam la fel.

Acel zmeu de hîrtie care zburase cel mai sus, tinereţea mea, începută fără devenire – experienţa ulterioară o va uza doar – înregistra la Sudak primul accident nerecuperabil. Pentru că, folosind „teribila voinţă“, nu mă voi mai întoarce... La un ceremonial al decorării cu Crucea de Fier de către succesorul lui Manstein,

von Matenklot, o revăzui la banchet pe Aişe, chelneriţă. Mă rugă, lipind mîinile, s-o aştept. Ştiam că greşesc, dar nu o ascultai, fiindcă îmi spuneam că pentru ea povestea era de viaţă şi de moarte, dar pentru mine nu. La întoarcerea Armatei Roşii, Aişe, tătarca mlădie ca ramul cu mîţişori catifelaţi de salcie, luă otravă.

* * *

Adjutantura batalionului din Sudak arăta acum ca un birou de comandament, cu cabinete, birouri de operaţii şi informaţii rînduite după toate legile scriptologiei de care nici războiul nu ne vindecă. Treceam să-mi ridic corespondenţa particulară pe care curierii îşi făceau bucuria să mi-o pună deoparte.

– E de la Băzăvan – mă anunţă şeful adjutanturii, plutonier major Ţăpuş, schior cu nume la vremea lui, proprietarul unei vile „ca un pahar" de la Sinaia, reşedinţa de vară a regilor.

„Majurii", regii neîncoronaţi ai unităţilor, ştiau să îşi scoată din plocoanele aduse de permisii şi demobilizări valori mai durabile decît curcanii umpluţi cu nuci şi stafide. Băzăvan, cu o virtuozitate de pianist, „lua de pe buzele" căpitanului zvelt, fin, nesportiv, sprijinit de un scaun din faţa sa, un „cuvînt pentru ostaşi", cu o destinaţie festivă.

Apropierea mea întrerupse fără protocol redactarea. Pauza, umplută de o discuţie despre scrisorile de la Cîmpulung, şi separat despre cele de la Cîmpina, se prelungea. Noul căpitan sublinie, stăpînindu-şi iritarea, că „aici se lucrează", iar Băzăvan îmi transmise dorinţa căpitanului Crin de la operaţii, să nu închid scrisoarea pentru buchetul cîmpinean, fiindcă vrea să le scrie şi el acestor şcolăriţe (de o seamă cu Anca lui), care, din cauza unei tăceri prelungite, ceruseră, oficial, ştiri despre prietenul lor.

Pe noul venit îl privii în treacăt, fără să răspund, continuîndu-ne şueta. Simţeam că depăşesc măsura, dar mă certai singur, că prea îmi fac procese din nimicuri. Căpitanul, stingherit de nepoliteţea prelungită, se prezentă: George Fonea. Auzind însă celălalt nume, se bucură avîntat – aflase la Corpul de Munte... citise... ascultase scenarii radiofonice – şi peroră ca toţi contaminaţii de eroism. O întîmplare din ajun mă înarmase să-i răspund cu ace-

eași măsură. Sub fereastra odăii tătărești în care locuia sculptorul Voinescu, pe la care trecusem ca de obicei, sta tolănit „leatul“, spunîndu-și de-ale lor. Răsfoiam un bloc-notes cu schițe grafice pe tema unei mitologii românești. Victor mă făcu atent să ascult discuția din grădină. Ostașii se mirau de un Marin, cunoscut al lor din concentrări, care, în ciuda isteţimii lui oltenești, venise pe front cînd toată țara știa că pe aici ajung doar „cei săraci cu duhul“. Răspunsul lui Marin îmi scăpă, dar reieșea că nu venise singur, ci cu căpitanul lui, tot oltean, ca să facă acordul între gînd și faptă. Argumentația lui Marin stîrni rîsul taberei, pornită pe voie bună. Știau cu toții că există acord muzical, hai economic, militar, dar de un asemenea acord, căruia să-i cadă mesă doi olteni deodată, n-auziseră.... ha-ha-ha!... Cînd în răspuns mi-am arătat și eu știința despre „acord“, George Fonea (poetul de la *Revista Fundațiilor Regale*, *Ramuri*, *Iconar*) rîse cum numai el rîdea de propriile lui pozne, ca și cum nu l-ar privi. Nici unul dintre noi nu putea să bănuiască că viața ne va lega, cu toată deosebirea firii noastre, încît să nu mai putem scăpa niciodată unul de altul.

Curierul special, tocmai sosit, înmînă căpitanului Crin corespondența secretă. Mai tîrziu acesta va povesti un lucru de care eu făcusem haz atunci, deși mă privea în mod special și care-l va face pe Colonel, revoltat peste măsură, să mă apere cu îndîrjire:

– Ai intrat ca un apucat tocmai cînd voiam să închid ușa pentru a rezolva corespondența. Ți-am explicat și cu bine și cu rău să mă lași – ne aveam mai bine –, dar tu, morțiș: „Să văd plicul mare!“. Mă înfiorase, nu știu de ce, siguranța și imperativul cu care pretindeai acest lucru. Mi se părea, devenind nesigur, că nici autoritatea militară nu te-ar fi scos din biroul de operații și informații. Am deschis plicul mare, pe care n-aveai cum să-l fi văzut, și l-am citit, deși știam că tu priveai peste umărul meu. Unitatea era înștiințată de Președinția Consiliului de Miniștri că elevul t.r. „e un ins pierdut pentru interesele neamului și nu poate fi adus pe o cale de simțire românească“, dar, fiindcă ai fi fost foarte bine educat și cu priză între ostași, se ordona atenta ta supraveghere, urmînd ca la cel mai mic indiciu de ieșire bolșevică să fii trimis sub escortă la București.

Mai tîrziu, dintr-un punct de vedere opus celui de care eram suspectat acum, aveam să fiu la fel tratat. Eram pe drumul bun, nu?

TULPINI FULGERATE

Intenționam să numesc „Sînge de frunze" paginile despre lupta cu partizanii, dar un sîrb mi-o luase înainte, numindu-și astfel cartea.

Mișcarea partizanilor din Crimeea își reveni destul de repede din lovitura primită prin pierderea Sevastopolului din '42, începînd să primejduiască tot mai hotărîtor drumurile, eșaloanele de împrospătare, unitățile izolate. Cu vechi tradiții, strașnicii luptători, prin surprinzătoare și crude acțiuni de gherilă, avînd legături, cum era și firesc, cu populația din care-și recrutau uneori forțat întăriri, erau la zi cu situația efectivelor, armamentului și munițiilor inamicului. Pescuiseră ici și colo cîțiva dezertori de-ai noștri care în rîndurile lor își găsiseră vocația de luptători și reușiseră chiar să recruteze, pe drumurile ocolite ale dragostei, inițiați în desfășurarea operațiilor la nivel de comandamente superioare. De pildă, sergentul t.r. Mihăilescu, de la Corpul de Munte, comanda din biroul de operații, alături de îndeplinirea obligațiilor lui zilnice, oficiale, și o brigadă de partizani în Italia.

Și nu-i deloc de mirare, cînd te gîndești că, în lojile operei din Simferopol, frumusețile locale, în toalete europene, străluceau alături de însemnele de război ale vremelnicilor biruitori. În absența amanților prindeau însă emisiunile înstelatei Moscove și ale aliaților, fiind destul de inițiate și în știința de dincolo de bine și rău a activității subversive. Fiecare ajuta cu ce avea la îndemînă eliberarea, fiindcă știau, în ciuda pancartelor de pe stradă în culori incendiare ale *Führerului* „eliberator", că nu de dragul lor mureau „cruciații" în răsărit. Partizanii erau puși prin înțelegeri internaționale în afara legii.

Asupra mea însă exercitau o fascinantă atracție. Ascultam de cîte ori se ivea prilejul discuri cu muzica lor. Căutam să desco-

păr sau să îmi închipui viața lor ascunsă de frunze sau de masca iernii. Probele lor de sălbăticie mă înstrăinau, însă. O formaţie germană de lucru fu încercuită pe Valea Asportului şi lichidată. George Fonea, alarmat de singurul supraviețuitor scăpat din cleştele necruțător, găsi pe scena de luptă o grămadă stivuită de 120 de cadavre cu svastici crestate pe piept şi scabros profanate.

Interesul tainic pentru crunta categorie de luptători nu şubrezea întru nimic fiorul dorinţei de a-i înfrunta. Eram „cealaltă parte", dar nu reflexul lor. Indiferent cum eram întîmpinaţi, ne băteam după legile luptei. Cine se vrea fiară, fiindcă e tratat ca o fiară?

Acțiunile mari în desfăşurare nu dădeau rezultate. Partizanii, înfrăţiţi cu muntele, ne scăpau regulat printre degete. Atacau cînd le convenea şi nu primeau lupta pregătită sau impusă.

Se înfiinţaseră – nemţii nu erau buni pentru asemenea acţiuni – plutoane de luptă în batalioanele de munte, din voluntari, sub comanda ofiţerilor cu experienţă, spirit de orientare şi de independenţă, care-şi încercau norocul căutînd lupta unde partizanii erau stăpîni, departe de posibilitatea unui ajutor, cînd orice rănit constituia pe potecile de munte o problemă, iar 2-3 luptători puteau ţine în şah o unitate. Şi fiecare a făcut treabă după cum era făcut. Nu puteau fi controlate decît acţiunile-limită, succesul sau dezastrul. Voluntari cu motivaţii felurite se găseau, cînd riscul nu era zilnic, iar avantajele (regim de hrană, libertate, mişcare) se anunțau permanente.

Camarazii mei de unitate nu mă invidiaseră cînd îmi surîse norocul, nici nu priviseră critic legendele iscate: că-mi căutam moartea şi n-o găseam, sau că aveam noroc de oameni, cînd alţii se duceau cu totul la fund. Acceptaseră totuşi numirea mea la comanda acestui pluton ca pe un drept sau ca pe un tribut, trebuind să rezolv ceea ce pe ei „nu-i aranja". Mă vor înțelege cei ce ştiu ce grea e crucea gloriei pentru un ins comun, care încerca numai un lucru mai puţin obişnuit: să facă ceea ce se cuvenea, ca şi cînd ar avea har.

– Bine, dar asta e un soi de impostură, de lipsă de gust şi mai ales de stil!

Poate să fie şi aşa, iertîndu-mi-se totul, cu condiţia să nu-i folosesc pe alţii pentru îndeplinirea visurilor mele şi cenzurîn-

du-mi vanitatea, lucru aproape imposibil, dată fiind spaima mea de ridicol. Plutonul nostru fu astfel constituit, urmînd a se înnoi mereu. Stabilisem că se poate pleca oricînd la companiile de origine, iar ucenicia, ca să nu se dezmintă legendele, fu norocoasă dintru-nceput. Batalionul se mutase din Sudak la Bezbojnic (care se tălmăceşte „fără Dumnezeu"), iniţial fostă mănăstire şi apoi colhoz[1]. Companiile cantonau prin satele tătăreşti de sub Iaila: Ortalan, Blejbailan, Koktaşi spre deschiderea Karasubazarului. Fiindcă tot ce atingeam îmi reuşea, începusem să cred că pot din ochi să descopăr luptătorii care-mi trebuiau. Era, socoteam eu atunci, un fel de frumuseţe compatibilă cu lupta şi mi se părea că-mi formasem ochiul să descopăr luptători şi printre cei mai nearătoşi. Campionii sau bunii instructori erau aproape din principiu excluşi. Despre cum îmi foloseam libertatea de a-i pregăti trebuie să recunosc că, dacă Triţă Botescu îmi luase la Sevastopol comanda pentru incapacitate, noul comandant al grupului – un om foarte de treabă, şi neavînd deloc prejudecăţile celor ce ştiau ceva despre mine – mi-ar fi luat-o, suspectîndu-mă de nebunie.

Povestind, după ani, n-am lîngă mine pe nimeni dintre cei ce-au ajutat pe evanghelişti, pe magi sau pe marii meşteri, iar viaţa trecută se ridică în faţa-mi ca un munte cunoscut, de pe care însă m-am prăbuşit şi pe care visez acum din nou să-l urc.

Să urci o potecă de munte cu încordarea că orice boschet pîndeşte, că liniştea sfîntă care urcă printre tulpini pînă la cer s-ar putea sparge, absurd, ca un vitraliu, înseamnă să te expui unei schimbări, unei limpeziri, ca-n liniştea în care instrumentele aşteaptă acordate semnul baghetei de începere. Dar partitura e neştiută, iar concertul, de cîte ori are loc, sfărîmă instrumentele atît de minunat înstrunate, iar cînd nu are loc, cît poţi oare aştepta în tăcerea solemnă a sălii goale?... Publicul e după cumpărături la piaţă sau lîncezeşte în pat – se imprimă cel mult pentru vreo retransmisie – sau dacă nimeni nu e interesat de asemenea spectacole... cine le pune la cale? Ce afacerişti, care Dumnezeu? De ce

[1] În foarte multe situaţii, regimul comunist ateu a transformat lăcaşurile de cult în colhozuri, cooperative de mici meseriaşi, depozite de mărfuri, cluburi, muzee ale ateismului, şi doar în cel mai bun caz în şcoli sau spitale.

nu le trece prin minte instrumentiştilor acestora, mai înalţi, mai palizi şi mai frumoşi, mai esenţiali decît acasă, să facă greve ca hamalii din porturi? De ce aşteaptă aceste făpturi mai înalte decît orice tulpină să se dezlănţuie furtuna cu fulgere?

Plutonul urca în şir indian, gata să-şi desfăşoare grupa de şoc în evantai sau să-şi articuleze restul grupelor în dispozitivele cerute de luptă. Nu ne liniştisem după neşansa de a fi întîrziat cu un minut: oalele fierbeau pe foc în bordeiul părăsit în grabă şi nici urmă din cei ce-şi pregătiseră sub jumătatea pantei popasul. Se simţise mirosul de fum în spaţiul desfrunzit al pădurii. Fane Negulescu fu trimis cu o grupă să facă o mişcare de învăluire spre dreapta, tăindu-le eventual retragerea, după declanşarea acţiunii. Fane însă, căzînd pe frunzişul umezit ca pe un lunecuş, îi alarmase cu un foc involuntar, nemaifiind deloc în stare să-i găsim – parcă-i înghiţise pămîntul. Răscolirăm expeditiv împrejurimea, dar degeaba. Două zile mai tîrziu însă, capturînd un partizan, ne fu dat să auzim:

– Vă ştiu, sîntem cunoştinţe vechi, v-am văzut căutîndu-ne; cînd ne-aţi stricat prînzul, eu am întîrziat o clipă – după focul izolat care ne-a vestit că sînteţi pe noi – şi, auzindu-vă venirea, m-am ascuns într-un tufiş. De-acolo am urmărit încremenit toată mişcarea şi mi se părea că n-o să mai plecaţi. Noroc că mi-aţi lăsat mîncarea neatinsă! Dar, deh, soarta!... O mai amîni cu un ceas, cu o zi, dar nu scapi.

Al doilea ghinion îi urmă îndată primului. Ieşiţi din nou la potecă, ne oprisem sub culme să ne consumăm restul de hrană. Era a patra zi de bătut munţii degeaba. Avanpostul, ascuns în tufiş sub celălalt versant, auzi pe cineva vorbind liniştit, în timp ce urca spre noi. Nevăzuţi şi neauziţi, îi aşteptam. În clipa în care trebuia să-i somăm sau să deschidem foc, se aruncară la pămînt, rostogolindu-se ca sălbăticiunile, rupînd-o la fugă, urmăriţi de cei mai iuţi alergători din grupa de şoc. Cei doi aruncară pe rînd sacul cu merinde (o bucată de carne pămîntie şi un boţ de sare umezită învelit într-o zdreanţă), apoi încărcătoarele cu muniţii, dîndu-şi drumul pe-o pantă de sub potecă şi intrînd ca sub pămînt. O dată cu fulguiala umedă care se înteţea, apărură însă urme multe, proaspete. Febra ne cuprindea crescînd. Ne întreceam cu potopul

de fulgi care ştergeau peisajul şi urmele. Ne devansau cu foarte puţin şi spoream continuu tempoul. Fane cu două grupe accelera pe deasupra potecii şi trebuia să ne anunţe cînd va depăşi înălţimea coloanei lor. Intervenţia lui urma să se declanşeze după ce noi aveam să deschidem foc asupra ultimilor. Prima cotitură a potecii o atinserăm în clipa în care ultimele spinări dispăreau. Urmară cîteva coturi scurte după care, în sfîrşit, poteca dreaptă se pierdea sub noianul de sus.

Începuse să mă enerveze nepăsarea, somnolența cu care se mişcau, ca-n ograda lor, unde nu putea să survină nimic; se fereau doar de avalanşa umedă şi zdrenţuită a zăpezii. Fane comunica depăşirea, dar urmăriţii mergeau mai departe cu capu-n sac. Ajuns în spatele ultimilor, de puteam să-i scutur de guler, încep să mă trezesc necrezîndu-mi ochilor. Erau soldați de-ai noştri, dintr-altă unitate, într-o acţiune de sondaj a regiunii; locotenentul se afla către capul coloanei, îmi răspunseră amărîții de ei, care nu știau pe ce lume se găseau. Îi oprii pe-ai mei. Ce să vorbesc cu locotenentul? Am hotărît să ne coborîm în Eni-Sala, sat tătar în care nu mai fusesem, aşezat pe un drum greu accesibil ce lega Karasubazarul de mare şi dincolo de care se ridica un masiv dificil în care nu se aventurase nimeni din cauza partizanilor.

Am coborît intenţionat în sat la cîteva ceasuri după lăsarea întunericului. Strîns între pante repezi, satul era cufundat într-un tău de beznă. Înaintea noastră, pe uliță, bocăneau unii vorbind româneşte. Erau dintr-o companie de pionieri de munte ai Diviziei I şi se bucurau de oaspeţi, mai ales că unul din plutoane, chemat la comandament, urma să se înapoieze abia a doua zi. Cineva dintre ei, „majurul" companiei, se oferi să-mi conducă plutonul direct în cantonament şi să-l hrănească, în timp ce o altă umbră mă însoți la postul de comandă – o încăpere scundă (lipită cu pămînt pe jos, cu ferestrele camuflate) – în care un gradat mai vîrstnic scria acasă.

– Cine a venit? – întrebă o voce răgușită din cealaltă odaie.

Intrai, prezentîndu-mă unui domn – și el umbla fără grade! Semnase tocmai corespondenţa companiei, cu un Ionescu înalt.

– Sînteţi cîmpinean? – mă scrută el.

– Get-beget sinăian – minţii eu, nu ştiu de ce.

– V-am văzut într-o fotografie, la cineva în Cîmpina.

Cu volubilitate i-am trezit interesul pentru intenția mea de a arunca o privire la masivul muntos sudic din coasta lui.

– Nu e rău, dar s-ar putea să aveți surprize și... numai cu un pluton?!... – făcu eliptic gazda mea. Noi sîntem numai de zece zile în strîmtoarea aceasta, dar, deși satul are 20 de tătari pentru pază, nimeni nu vorbește despre partea asta. Alaltăieri am urcat cu cîțiva ostași înălțimea de unde veniți dumneavoastră, ca să vedem marea, și cîțiva dintre ei, văzîndu-ne gata de drum, s-au oferit repede să ne călăuzească. Le-am dat o sticluță cu rom și mi-au promis să mă ducă ceva mai departe, de unde se deschide panorama spre Sudak și Starîi-Krim. Firesc ar fi fost, văzîndu-mă amator de drumeție, să mă îmbie cu masivul cu pricina, mai sălbatic, dar... chitic.

– N-ați putea să chemați trei dintre ei pentru drumeția pe care au propus-o, ca să-i abat eu unde vreau pentru o zi, fără să bănuiască? Sticluța de rom o dau eu, deși e destinată bătrînilor cu care m-am împrietenit prin satele de munte și cu care taifăsuiesc despre istoria Hoardei de Aur și a Mariei de Mangop. Se bucură cînd vine Altîn. Apar sprijinindu-se în toiag, cu un pahar de vin vechi, parcă ar fi împărtășanie, dar numai cu un păhărel, din care Coranul nu le îngăduie să guste. Romul însă, mai nou decît legea prohibițiilor, îl degustă cu pioșenia cuvenită vinului.

– Cei tineri au crescut ca buruienile – se plîngeau bătrînii.

– Iar antisovietismul lor e găunos ca și habotnicia celor vîrstnici – mă supărai eu, amintindu-mi de o greșeală proprie ce friza iresponsabilitatea.

Povestea se întîmplase în Ortalan, reședința Cercetării, sat lipit de piciorul muntelui împădurit, unde – asta am aflat-o mai tîrziu de la ibovnica unui ostaș – venea uneori noaptea Caplun, fostul secretar al organizației din Crimeea, între-un timp căpetenia partizanilor din Iaila. Aici apăruse o orășeancă, venită din Kerci să-și vadă „babușca"[1], și, numai zîmbete și ochi, îmi ațînea calea (sigur și altora, mai mici sau mai mari în grad), îmbiindu-ne cu arsenalul obișnuit; sporovăia despre nevoia de a schimba o vorbă în satul ăsta plicticos de tătari (ea, tătăroaică), despre bucuria de a

[1] Bunica.

dansa și a asculta muzică bună într-o companie plăcută (totdeauna în căsuța bătrînei ei); de ce nu și o plimbare la lumina lunii? – avansa ea, rîzînd nevinovat, lăsîndu-se cu plăcere dezmințită de agitația plastică a întregii făpturi. Ca să mă scuz, îi spusei, printr-un soldat translator pe care îl chemase altădată spre a fi verbal mai convingătoare, că sînt îndrăgostit de cineva de departe. La cîteva seri, ordonanța se întoarse din drum – dormea sub pază în cantonament – ca să mă anunțe că Zina „cea frumoasă" plîngea în drum și dorea să-mi vorbească.

– Cheam-o înăuntru!

După un minut:

– Vă roagă să ieșiți dumneavoastră; tătarii-gazdă s-ar supăra dacă ați primi vizite în casa lor.

Convingător, îmi zisei, și, așa cum eram, am ieșit. Din plînsul ei înțelesei că „babușca" plecase la cartofi (îmi arătase spre munte)... și nu se întorsese. I s-o fi făcut rău. Dedusei din jelania ei că mă roagă să mergem împreună s-o căutăm. Aha! Ascultasem de cîteva ori obișnuitul cor rusesc de fete și odată, la plecare, gazda îmi spusese la ureche să nu mai plec nicăieri seara, fără pistol-mitralieră. Dar dacă ești iarăși prăpăstios? îmi reproșai. Fata o fi avînd chiar nevoie de ajutor. Să mă duc să-mi iau pistolul-mitralieră, gîndi pe jumătate prudentul din mine. Dar dacă chiar te duce la partizani, ce mai rezolvi cu un pistol? Te duci sau nu te duci? se încinse polemica interioară. Dacă te duci după pistol, nu-ți trădezi decît frica, de altfel inutilă. Or, fata venise la unul curajos!

Plecai totuși așa cum ieșisem. În marginea satului, spre munte, ne somă sentinela. Mi-am spus numele – nu știam parola.

– A, dumneavoastră sînteți? – se bucură el din întuneric.

– Cine ești?

– Roșu de la Luiza, Roșu, vînătorul. Am luat Virtutea Militară cînd am intrat peste tîrfa aia de Luiza. Dar de ce vă duceți așa departe? E primejdios – se îngrijoră el, ca omul care văzuse multe.

Îl lăsai nedumerit, gîndind în sinea mea: înainte de moarte, cică trăiești amintirile aievea. Ne depărtam tăcînd. Dar unde și-or fi dat întîlnirea? Le-a fost frică să nu fie prea aproape de sat. Ah, ce proști sînteți!... N-aveți stofă... lovitura e să furi adversarul din mijlocul taberei lui – mă ocupam numai de ei – ca să nu-mi plîng

de milă şi de ruşine. Nu meriţi, frăţioare, să faci umbră pămîntului. De aceea vei fi scos acuşi-acuşi din scenă. Zina începu să strige, pasămite pe „babuşca". Dar cine să răspundă dacă „ei" nu veniseră? Începui să sper violent. Hai, mai strigă o dată, ca să împlinim forma, hai, fată, fuga-fuguța, c-am întrecut orice măsură, provocînd soarta. Făceam efort să-mi țin paşii mai îndelung lipiți de pămînt. Îl iertai pe Roşu care iarăşi ne somă.

– Cam mult, domnule elev, oricum să fie într-un ceas bun!

Am condus-o la căsuța din marginea livezii care împrejmuia cantonamentul companiei de Cercetare. Se limpezise cerul. Erau stele înalte peste oameni şi ale lor. Zina, care mă rugase intrînd în casă s-o aştept o clipă, reveni înveselită.

– Babuşca doarme. Hai, eu dorm în camera de alături!

– Am treabă – şi am arătat spre companie, pe care am evitat-o nevăzut, făcînd un ocol.

Doamne, iar m-am întins la vorbă! Amintirile astea sînt ca mlaştinile din nord; o dată prins de ele, nu mai scapi, te pierzi...

A doua zi, cu două ceasuri înainte de a se lumina, mă despărţii de inginerul petrolist de la Astra Română, el înnoindu-şi invitația de a-l vizita acasă cît mai curînd; eu mulțumindu-i pentru ospitalitate şi pentru rația efectivului meu pe o zi pe care i-o voi deconta prin unitate. Pornii cu cele trei călăuze în uniformă germană spre înălțimea cu perspectivele lăudate. Corectura itinerarului o făcurăm după ce, lăsînd satul în urmă, spre neliniştea călăuzelor, ne angajarăm pe masivul priporos. Rezistența tătarilor creştea pe măsură ce ne ridicam în înalta dimineață la creastă. Acceptai să rămînă în urmă, ca şi cînd n-aş fi observat, convins că vom avea o zi plină. Strălimpedea dimineață, în simplitatea-i de gală, folosea doar două culori mate: albul ninsorii proaspete pentru pămînt şi un albastru de anilină marină pentru cer. Şi era frumoasă nespus. Ce va aduce pînda noastră în paletă? Înălțimea golaşă sub care ne oprisem se lega printr-o şa, acoperită şi arcuită în adîncime, ca un braţ îndoit, cu cea din fața noastră, împădurită de toată panta verde. Deasupra cotului îndoiturii se ridica un burg de piatră păzindu-i taina. Lui Fane Negulescu i se năzări pe panta de sub binoclurile noastre o umbră de fum. Alte două perechi de ochi ageri, chemate pentru deliberare, vedeau părerea de fum, dacă-i

întreba Fane, și nu-l vedeau, dacă nu erau ajutați. Hotărîrăm să acționăm ca și cînd ar fi inamic, trecînd prin șa, dar, înainte de a ne angaja în coborîre, Fane trebuia să intre în burg și să-l păstreze asigurîndu-ne spatele în consumarea luptei. Nemulțumit că-l țin pe „tușă“, începu să bombăne. Nu ridicam tonul cînd voiam ca amenințarea să aibă efect asupra lui. „Pe viitor nu vei mai fi neglijat și vei rămîne la comanda plutonului de alpini în garnizoană“ (era plutonul organic al nostru). În liniștea pe care sufletele noastre o schimbau în tensiune crescîndă, treceam părelnic din tulpină în tulpină, în timp ce, în cuibul de vulturi, se instalară fără vreun incident vînătorii. În flancul drept al frontului tăcut, desfășurat, cobora un jgheab folosit cîndva pentru lunecarea lemnelor, paralel cu axul nostru de mișcare, pe care, nevăzut chiar de noi, luneca cu o grupă celălalt încheietor al plutonului de vînătoare, Sandu Simionescu. Avea misiunea de a nu ne pierde din ochi, devansîndu-ne cu adîncimea unei grupe. Nările noastre adulmecau cu fiecare pas fumul piperat.

Trezia atacatorilor se ascuțea dureros. Privirile schimbate din spatele copacilor țîșneau de pe fețele cu surîsul încremenit, obosite de încordare ca niște măști. Printre tulpinile copacilor, sub stratul proaspăt de zăpadă, panta se schimba în acoperișuri de bordeie. Două dintre ele fumau pașnic în încremenirea din jur. Sandu, protejat de un arbore, agita arătătorul către în jos: sînt aici! În timp ce unii călcau neauzit pe acoperișul plat al celui mai larg bordei, din ieșirile orientate spre vale se auzeau voci; una îi liniști pentru cîteva momente, povestindu-le ceva ce stîrni un rîset polifon auzit din surdină cu un fîlfîit.

Ridicai degetul, ca un dirijor bagheta, și Sandu dezlănțui două rafale scurte de pușcă-mitralieră asupra intrărilor pe care noi nu le vedeam. În pauza de foc, fură somați să se predea. Fulgerător începu să fiarbă sub picioarele noastre vacarmul. Țipete, înjurături, rafale lungi se încîlceau trimise în gol spre vale, fără să ne primejduiască. Grenade explodau inutil în fața celor două bordeie alăturate; la celelalte două bordeie din stînga, fără fum, nici o mișcare. Ne traserăm cîțiva metri înapoi, la adăpostul tulpinilor, pentru a crea spațiul de siguranță necesar ca focul grupei care-și va vedea ținta să se desfășoare nestingherit. Pîrîiala asediaților și

asediatorilor nu ducea decît la amplificarea sonoră prin pantele apropiate. Alt semn opri focul nostru și apropiindu-ne de marginea acoperișului aruncarăm, sperînd să nimerim și înăuntru, grenade cu întîrziere. Ne retraserăm așteptînd lanțul exploziilor din care cîteva bufniră înfundat. Sub ochii noștri, la cîțiva pași, țîșniră trăgînd în fugă, spre vale, făpturi dezarticulate care se prăbușeau una după alta sub focul fără greș din spate și flanc. Și totuși unul alergă neatins, scăpîndu-ne.

Fostul sergent Dobre, trimis pe front spre reabilitarea unei pedepse mari pentru falsificarea unor documente militare, sări orbește dintre atacanți, înainte ca ai noștri să poată opri focul, în urmărirea norocosului fugar. Îl ajunse abia pe panta urcîndă unde, după o luptă fără arme (sconta, predîndu-l viu, să fie reabilitat), îl înfrînse și ni-l aduse. Asediații ieșiră în încă două-trei reprize, descărcînd în fugă pistoalele mitralieră sprijinite pe umăr, la întîmplare, spre spate, pentru a cîștiga clipele necesare. Dar nimic nu-i mai putea salva. Vînătorii, adăpostiți de copaci, îi prăvăleau pe îndrăzneți cu rafale scurte. Se repetă somația, dar ultimii ieșiră tot cu intenția de fugă. Ordonai încetarea focului și cinci-șase dintre fugari fuseră imobilizați în luptă. Numai doi ridicară mîinile, teferi însă. Erau ultimii. Trimisei încă o grupă pe înălțime ca să-i oprească pe cei ce, atrași de zgomotul luptei, s-ar fi grăbit să vină în ajutorul lor, primejduindu-ne reușita.

În bordei se mai auzi atunci ultimul foc al luptei. Comandantul unei brigăzi, care se găsea în bordeiul mare, își ridicase singur viața. L-am văzut în fotografiile găsite asupra lui: un bărbat frumos, înalt, fire deschisă, adesea cînta, ciocnea pahare prin stațiuni cu vegetație sudică sau pe arterele Moscovei, mereu însoțit de femei frumoase. Fotografiile erau în majoritate din vara trecută, din timpul luptelor noastre de la Sevastopol. Fusese ultima lui vacanță, fiindcă la începutul toamnei sosise, cu alți ofițeri, din Moscova, pentru reorganizarea mișcării de partizani. Noapte de noapte erau aprovizionați de aviație.

Într-o acțiune trecută capturasem nouă parașute cu alimente. Mai de preț erau parașutele de mătase, cu sforile împletite foarte rezistent. Proviziile: conserve de legume, un soi de spirt medicinal și mari cantități de vată vînătă. Nu departe de aici, la Suat,

spuneau prizonierii care pufăiau ţigară după ţigară, cinstiţi cu rom de ai noştri, se găseau comandamentul brigăzilor de partizani condus de Makrauzov, succesorul lui Papanin (care survolase Polul Nord), și aeroportul. Mai povesteau nu ştiu ce despre ceata celor trei sute a lui Feorodenco. Se controlară bordeiele de unde se scoaseră hărţi, schiţe, corespondenţă, adrese, fotografii, mai ales de localnice, material extrem de preţios cum avea să reiasă din concluziile Biroului II, căruia i-a fost predat totul. Prizonierii refuzară însă să transporte un tovarăş de luptă grav rănit, aproape muribund, care, întrebat de ce nu se predase în această situaţie fără ieşire, răspunsese simplu: „Sînt soldat".

Ne-am îndepărtat – nu mai aveam hrană – spre cel mai apropiat sat tătar din deschiderea Karasubazarului, situat la 40-50 km de baza de plecare. Soarele înclina spre asfinţit cînd ni se deschise priveliştea unui sat mai mare, aşezat pe fundul unei căldări. Descoperindu-ne de departe, localnicii începură să alerge spre şanţurile care încingeau satul şi deschiseră foc. Rachetele noastre, chiuiturile, agitaţia braţelor nu fură luate în seamă. Atunci ne-am oprit. Fane se oferi să se ducă singur să-i lămurească. Îl lăsară să se apropie, iar după un sfert de oră ne primiră triumfal. Mai greu fu să-i ţinem departe de prizonieri, pe care-i revendicau, fiindcă acum cîteva zile partizanii le luaseră o sută de oi.

Ne dădură adăpost şi hrană şi, sub pază ca în război, petrecurăm noaptea aici, eu în casa unui fruntaş, condamnat ca de obicei la protocol, iar ostașii bucurîndu-se firesc de prietenia și ospitalitatea localnicilor. Neloială fu doar încercarea înarmată de a ne lua prizonierii, bine păziţi de noi.

Marşul forţat, început înainte de zori, era întrerupt numai la intrarea în localităţi, cînd soldaţii aveau bucuria copilărească să-şi cînte marşul, creaţie proprie, vestind formarea plutonului de şoc, cu inima de foc care, prin refren, îi chema pe toţi să-i vadă pe vînătorii bandelor şi spaima partizanilor. Anunţasem din prima garnizoană românească batalionul, aşa că abia ajuns, obosit şi nemîncat, trebuia să mă prezint îndată la Divizia de Munte, la Biroul III Operaţii. Ajunsesem cu o ocazie la locul comunicat, dar căpitanul de Stat Major, Liliescu, se îndreptase spre popotă, plecînd de acolo între timp spre cantonamentul lui, unde un soldat

dichisit şi domnos – ah! ordonanţele de comandament! – îmi făcu cunoscut că şeful se odihneşte. Îi cerui iritat să-l anunţe cine-l caută şi de unde vine. Auzii discuţia din odaia alăturată şi ordinul statmajoristului de a mă prezenta la ora 16 la Biroul III. Cum va fi arătînd această mărime, care de la masă intră în pat şi, în cunoştinţă de cauză, mă programează la birou la ora 16? Ordonanţa îmi repetă satisfăcut ce-mi rămînea de făcut. Oare mai aveam ceva de spus? – se întrebă el, văzînd că nu plec.

– Spune atunci...

Şi i-am tras o înjurătură crasă, cu tot năduful.

Peste două săptămîni, într-o seară, apare „domn Ion", ordonanţa şi agentul căpitanului Botescu – cel care mă pusese în temă, ospătîndu-mă la venirea pe front – comunicîndu-mi că mă aşteaptă Triţă. Hait! Iar mi-au făcut „partizanii mei" vreo poznă, gîndii eu. Tot Ion mă chemase la şef cu cîteva zile înainte de ultima acţiune, cînd acesta, indignat la culme – cea mai gravă greşeală pe care putea s-o comită un ostaş nu era, pentru el, dezertarea, dormitul în post, ci furtul – mă acuzase că „bandiţii mei" îi furaseră tătarului vecin tigaia cu plăcintă de oaie din ţăst, tocmai de sub nas. Din spirit de corp, m-am îndoit şi am argumentat că totuşi „derbedeii" nu sînt proşti să-şi fure chiar vecinul. Mai sînt şi alţii... şi-am împins vina pe compania lui Criveanu. Căpitanul, îndărătnic:

– Du-te şi controlează! Acum cinci minute s-a petrecut faptul!

Mă apropiasem agale de cantonamentul plutonului pîndind însă orice reacţie de sub ochelarii de soare. S-a semnalat apropierea mea! Am intrat şi, renunţînd plictisit la raportul obişnuit, mă aşezai pe patul comun. Îmi aprinsei o ţigară, uitîndu-mă plictisit la încăperea cealaltă. Nimic suspect. Apărură venind de la companie şi cei doi subofiţeri. Din senin, anunţ: „alarmă III", ceea ce însemna: aşa cum te găseşti, adunarea afară! Subofiţerii primiră dispoziţii să caute tigaia cu plăcintă de oaie prin tot cantonamentul părăsit în grabă! Ce ştiţi despre tigaie... S-au minunat credibil. Am ţinut să-l întreb pe fiecare. De 40 de ori. Nimic! Am plecat convins că prea li se pune în spate băieţilor tot. Asta a fost joi. Sîmbătă mi-am învoit ostaşii să treacă pe la companii ca să-şi vadă prietenii. Şi am plecat cu poştalionul, cu cel din compania a doua, ca să-l văd pe Fane Stroescu la Koktasi.

Pe jumătate absent, nu prea luasem seamă la hazul și tachinările făcute pe seama lui Pătru, un mototol cum nu mai întîlnisem: omul, deși fugise de la Sinaia pe front și-l repartizaseră la cercetare, nu știa să ia nici „drepți". Ca să scap totuși de patruzeci de avocați, după două-trei săptămîni de instruire, deși n-au schimbat mare lucru în el, l-am admis să meargă cu noi în acțiune. Pătru făcea acum fețe-fețe. Ceilalți îl hăituiau ca pe un vînat, mai ales Ioniță, cel mai frumos fruntaș al meu și de altfel bun prieten cu Pătru. „Dar lăsați-l în plata Domnului!", m-am îndurat eu. Ei: „Hai, Pătrule, dă-i drumul!". Pătru, roșu ca focul: „Dați-mi voie să raportez... ", și-n liniștea instalată ca la comandă pocni ca o explozie: „Eu am luat tigaia!". Am crezut că aiurez. Oricine, dar nu ăsta! – mi-am zis.

– Tătarul vecin e un om al naibii... Eram de serviciu, rupsesem coada la topor și m-am dus să-l împrumut pe-al lui. N-a vrut să mi-l dea. Îl ajutasem să-și facă gardul și se ducea în casă din cînd în cînd și se îndopa pe furiș cu plăcintă de-a lor... dar la gură nu se ștergea. După treaba cu toporul le-am spus băieților: Las, că i-o coc eu! Ei! A doua zi, băieții: „Dacă ești în stare, ia-i tava cu plăcintă din țăstul din fața casei". Mi-am răsucit o țigară și-am plecat s-o aprind la focul lui. El intrase pentru o clipă în casă și... m-am întors cu tava, dracii ăștia mă spionau de la fereastră.

– Unde era tava, la alarmă? – l-am întrerupt.

– La mine, o legasem în față de cureaua pantalonilor, se întărise, era coaptă... cu fundul tăvii în afară. Și cînd v-au văzut băieții venind, mi-am pus mantaua, dar mi-a fost foarte frică, zău!... Să nu vă supărați, domn elev, vă rog din suflet!... – și avea lacrimi în ochi.

– De ce nu mi-ați spus cînd v-am întrebat eu, pe rînd? – mă simții eu lezat.

– N-ați spus dumneavoastră odată, cînd ne povesteați nu știu ce, că omul trebuie să tacă, chiar dacă-l pici cu ceară?

Domn Ion îmi spuse că plutonul se pregătește deja de deplasare. Vom fi transportați auto într-o mare acțiune... „D-aia a venit un ștab de la Divizie".

Triță era la masă cu un ofițer de cavalerie elegant și volubil.

– Uite, Radule – împlini Triță oficiul amfitrionului, prezentîndu-mă –, el e...

Cavaleristul se ridică surîzînd curtenitor şi se prezentă:

– Căpitanul de Stat Major pe care l-ai băgat... Nu eram singur, puştiule, aşa că mă vei ierta. După acţiunea-bombă pe care o începem astă seară eşti, cu învoirea domnului căpitan Botescu, invitatul meu pentru o săptămînă, în tîrgul de pe Rîul Negru. Acum: atacăm lagărul central al partizanilor de la Suia-Suat. E o consecinţă a acţiunii tale, a tot ce am aflat din materialul găsit şi de la prizonieri, pe care i-am convins să vă călăuzească. Comandantul Crimeei a trimis la Divizie o scrisoare de felicitare Batalionului I. Doi dintre ostaşii tăi vor primi E.K.II[1] pentru acţiunile de pînă acum. În două ore vei întîlni la Rosental, sub masivul Suia, Detaşamentul Nord al acţiunii, format din grupul de recunoaştere al Corpului de Munte, cu patru escadroane de cavalerişti, bineînţeles, fără cai. Şeful Biroului II, căpitanul de Stat Major Nonopan, va reprezenta divizia în Detaşamentul Nord. La ora 21 e consfătuirea de comandament şi după miezul nopţii vă deplasaţi spre obiectiv. Detaşamentul Sud, dintre care două batalioane de munte, cu forţe de artilerie, se grupează să intre în acţiune conform ordinelor respective.

Abia sosiţi la Rosental, plutonul intră în cantonamentul pregătit şi primi masă caldă; călăreţii, ca totdeauna admirabile gazde, preluară toate obligaţiile de pază şi pregătirea eşalonului de muniţii care ne însoţea pînă în apropierea teatrului de operaţii. La consfătuire se elaborară ultimele dispoziţii. Totul era gîndit, cîntărit, împărţit şi încredinţat subunităţilor de cavalerie: avangarda şi ariergarda, asigurarea flancurilor, posibilităţile de intervenţie, manevrele. Plutonul nostru, singurul fără ofiţer, era undeva în coada coloanei şi reprezenta numai o valoare cantitativă. Belşugul de grade mari şi atmosfera generală aveau ceva din frecatul mîinilor înainte de o afacere bună. Un ofiţer neamţ – ce căuta aici? – alerga şi el la pomul lăudat.

După miezul nopţii începu bocănitul de-a lungul unei văi de bolovăniş cu doi pereţi de întuneric de-o parte şi alta. Eram singurii fără manta şi fără cizme grele. Dacă nu mi-ar fi fost teamă că peste marşul de omidă al coloanei, în fiece clipă poate

[1] Crucea de Fier (*Eisernes Kreuz*) clasa a II-a.

începe să joace viesparul de foc al trasoarelor, aş fi dormit de oboseală în căruţa cu muniţii, cu tot frigul care strîngea. Am început să urcăm Suatul asemănător cu o suveică şi accesibil, după cum arăta harta, numai prin ascuţişurile din nord şi sud. Sub pantele laterale abrupte, Detaşamentul Sud trebuia să împingă unităţi de capturare a inamicului strîns din nord şi sud pe suveica muntelui. La crăpatul de ziuă, nici un semn nu arăta că „buzunarele“ în care trebuia să alunece inamicul ar fi la locul lor. Calea către înălţime, sub formă de jgheab, era brutal barată cu tulpini şi lăstăriş de copaci prăvăliţi. În tulbureala dimineţii, inamicul nevăzut începu să-şi toarne peste jgheab şi margini focul, ca nişte lături. Legătura firului telefonic cu şaua înălţimii, găsită a doua zi, arătă însă că pîndarul ne putuse şi număra. Mă întrebam de ce inamicul nu folosise confuzia în care ne încîlcisem? Coloana era aproape în întregime prinsă ca într-un tunel. Din faţă erau chemaţi vînătorii să deschidă calea. Ne-am mişcat aşa cum ne găseam de la primele focuri, cînd părăsisem drumul, smulgîndu-ne prin hăţişul împletit ca un gard de gazdele de sus. Eram uşori şi fierbinţi şi bucurîndu-ne că inamicul, împins pas cu pas, se retrăgea printre tulpini, în această vînătoare stranie. I-am împins şi peste pragul cel mai înalt într-o şa lărgită ca o albie, dar ne-am poticnit cînd să ne rostogolim şi peste al doilea prag, pe panta din care se netezea apoi spre sud aeroportul, din celălalt ascuţiş al suveicii. Focul automat din coroanele arborilor împiedica orice mişcare, văzută de sus ca-n palmă. Escadroanele se apropiau şi căutau scăparea în larga covată, mînate de o pîrîială turbată de foc. Am înţeles că ne prinsesem în capcană la locul pregătit cu şiretenie de inamic. Cei cîţiva partizani căzuţi în înaintarea noastră erau doar momeala care trebuia plătită prin dezastrul întregului detaşament, strîns în contraatacurile pe care le lansau cu urlete de sub marginea sudică şi din spate. Încercarea de a rupe obstacolul se soldă cu moartea fulgerătoare a trei dintre ostaşii mei. În vacarmul care va clocoti toată ziua, vestea că Fane Negulescu fusese rănit ne determină să ne smulgem din încleştarea frontală în care ne blocasem. Rana încheietorului nu era fără importanţă. Călăreţii îşi reveneau treptat-treptat din şocul luptei neobişnuite şi îşi scoteau mantalele, se reorganizau, împuşcau

cu rafale lungi coloanele desfrunzite. Strigătul neajutorat de „Ce facem, dom' elev?“ se schimba în altele, luptătoare: „Unde trimitem grupele?“, „Contraatacăm în spate?“. Un locotenent, care mă izbise dintru început prin calmul și spiritul întreprinzător, amplasase brandurile într-un luminiș și consuma febril muniția greu adusă, contribuind la instaurarea unui echilibru în dezastrul care amenința să se surpe peste noi. 22 de ofițeri redeveneau nu comandanți de subunități tactice, care deocamdată nu își găseau întrebuințare, ci luptători și comandanți de grupă. Treptat-treptat, îmi transformasem vînătorii din lanț de protecție în unitate de intervenție asupra punctelor unde se produceau contraatacurile care încercau, prin epuizare, toate variantele spre a ne veni de hac. Veneau neînfricați în grupe de 20-30 și ne ciocneam în luptă apropiată, ochind din spatele tulpinilor de care ne lipeam trupurile. În orele după-amiezii expediarăm spre eșalonul 5, cu Sandu Simionescu, celălalt încheietor al meu și pază de cavaleriști, răniții (30-40), care erau un balast pentru desfășurarea și, mai ales, pentru sfîrșitul luptei. Morții, mai mulți de-o duzină, la care se adăugau încă trei vînători căzuți în contraatacuri, nu mai erau povară pentru nimeni. Ciudat, toate încercările întreprinse de Nonopan, statmajoristul diviziei, de a lua legătura cu o puternică grupare sud, eșuară. Mi-era frică de noapte. Scăpasem întîmplător de o catastrofă. Trebuia să fugim de-aici!

Am propus ca la lăsarea serii, sub protecția vînătorilor care vor menține lupta, întreg detașamentul să-și dea drumul pe panta estică a înălțimii și apoi, de-a lungul văii, să se îndrepte spre celălalt cap al suveicii, urmînd ca, după desprindere, vînătorii să treacă iarăși în avangardă, pentru a face joncțiunea cu forțele principale. Din fericire colonelul, comandantul detașamentului, nu era călăreț vanitos – dar mai erau oare între noi, în acea oră, vanitoși, afară poate de mine, crunt umilit de această zi? –, deși șeful Biroului II încheia raportul scris al acestei zile cu concluzia: „Fără acțiunea personală... și a plutonului de vînători, detașamentul ar fi fost distrus“.

Focul dezlănțuit de noi pentru a acoperi retragerea detașamentului, ar fi prezentat pentru o ureche atentă semnul unei desprinderi forțate, dar poate că nici adversarii noștri cărora nu le reușise

deplin stratagema, ratînd fructificarea ei, nu mai aveau calmul necesar unei asemenea estimări. Cînd am apreciat că gruparea s-a angajat spre sud, am rupt lupta, prin cea mai bruscă grabă realizabilă, lăsînd cerul înnoptat să fulguiască un linţoliu peste camarazii noştri căzuţi şi părăsiţi. Pe vale, unităţile care formau pe această parte „buzunarul“ aşteptau, ca orice buzunar, să fie umplut. Sus, adversarul surprins de tăcerea noastră bruscă, dezlănţui un foc furibund. La aproximativ un kilometru de mers, s-a trecut în fruntea detaşamentului care ne aştepta şi am ajuns fără peripeţii în spatele liniei la care-i opriseră partizanii pe cei din sud care, cu alt chip de a acţiona, și-au supus adversarul bombardamentului de artilerie şi branduri, aşteptîndu-l pe lîngă focuri să plece.

Am luat de la cineva o foaie de cort pe care am aşternut-o împăturită pe cîmpul de zăpadă şi am dormit tun pînă dimineaţa, cu toate încercările vînătorilor de a mă trezi. A doua zi am vizitat locurile părăsite în acea noapte de partizani şi ne-am găsit camarazii din Detaşamentul Nord, goi – fuseseră jefuiţi de haine –, dormind albaştri de ger sub pătura pufoasă de zăpadă. Spre seară am fost schimbaţi de formaţii de tătari în uniformă germană, care trebuiau să împiedice reocuparea Suatului de către partizani, ca şi cînd n-ar fi fost mai departe munți destui.

Morții noştri au fost transportaţi şi depuşi fără fir de trandafir în biserica din Rosental. I-am găsit întinşi pe lespezile unei biserici înalte, fumurii și înghețate – în care nu se mai oficia de mult. Erau îmbrăcaţi în alb. Colonelul comandant îmi spusese cu mîndrie: „... le-am pus ciorapi și boneţele. Reuşesc eu să le scad cumva“. Potrivit ordinelor în vigoare – din motive de economie – cei căzuţi trebuiau să fie înmormîntaţi în saci de hîrtie. Și colonelul-gazdă s-a ostenit să le facă gropi, sicrie, cruci... „Să-i îngropăm după legea noastră creştinească!“. Fanfara militară, preoţi, delegaţi ai unităţilor româno-germane erau de faţă. Cînd apăru în cadenţa gravă a marşului funebru şirul celor 21 de sicrie de-a lungul aleii de pomi desfrunziţi, tot detaşamentul cu arma în prezentare – aşa am vrut noi să le dăm neregulamentar onorul – plîngea cu hohote pe cei încă tineri şi fierbinţi în ajun, hărăzindu-li-se doar, ca o răscumpărare pentru tinereţea lor fulgerată, să rămînă în amintirea noastră veşnic tineri.

PRIMA ÎNTOARCERE ACASĂ

Cîmpulungul Muscelului, primul scaun de domnie al Țării Româneşti, rămăsese pînă în anii dinaintea celui de-al doilea război mondial un orăşel proaspăt, curat și duminical, cu loc pentru viața tînără, fără încremenirile stemelor şi lespezilor – care fac vestite alte locuri cu atîta trecut –, dar și fără deschiderea asurzitoare spre viitorul vieții de azi, cu înălțimile albastre ale Făgărașilor, dar şi cu deschiderile dunărene sub ochi, cu legănarea de doină a muscelelor sub tălpi, cu locuri de stație fără orientare turistică spre pretutindeni, cu ierni molcome ca fulgii din amintire, cu veri proaspete, cu fînețe de mireasmă, grădini de pomet, cu ritmuri de brîuleț, dar și cu armonii de ie musceleană și în locuri, și în oameni. Îmi amintii brusc că-l uitasem. Aici venea bunul Dumnezeu, ca un gospodar cuminte, după ce-și isprăvise lucrarea, să se bucure de priveliștea unei nunți țărănești, nemaiputînd însă schimba rostul lumii și soarta mirelui – cînd va trece puntea – decît dacă „Cosînzeana" – mireasa și nașii voievozi îi vor mai da din zilele lor; și tot aici veneau ursitoarele neîndurătoare ca să găsească, în firida ferestrelor, ciocănelele de țuică care cîntă gîlgîite pe gît.

Mă întorceam acasă în concediu pe un drum ocolit. Dusesem în Sinaia și Brașov vești de pe front. Trecusem cu o „ocazie" Carpații, peste Bran, pînă la schitul de maici, sub bisericuța scobită în stînca din Nămăiești, iar o altă „ocazie" mă lăsase pe înnoptat la ieșirea din Cîmpulung, la drumul Godenilor, pe care-l bătusem altădată vreme de un ceas, de cîte ori veneam la școală sau la tîrg.

Pe potecile pe care îmi plăcea să lipăi desculț după ploaie, trecusem copil, pentru prima dată – și atunci tot singur – spre bîlciul de la Sfîntul Ilie. De pestrițul și forfota lui se lega prima mea dez-

amăgire și neajungere. Mă înghesuiam cu mîinile goale, numai ochi, pe lîngă clondirele pîntecoase cu limonadă, bănuind cine ştie ce ambrozie, încîntat de clinchetul vătraielor şi grătarelor de mititei pe lîngă care toate bunătăţile de acasă păleau. Mă amăgise reclama șarlatanilor fotografi care pescuiau cîte un desculţ, promiţîndu-i că-l scot cu cizme. Zăboveam pe lîngă caruselul cu copii în cer şi tarabele cu stămburi multicolore sau la „zidul morţii" în interiorul căruia alerga un motociclist în viteză asurzitoare, înfiorînd inimile oamenilor.

Dar omul care, fără armuri şi maşinării, rupea lanţul ca pe o sfoară, muşcînd din metale ca din cocă, nebiruit şi frumos în toate dovezile puterii sale, deveni primul meu ideal. Îl urmărisem pentru a-i afla taina după reprezentaţie. Aşezat în umbra cortului, nepăsător de privirea sfredelitoare a unui copil, își taie o felie de pîine, ungînd-o apoi gospodăreşte cu untură. Fără să mai adauge ceva ori să rostească vreo formulă sau rugăciune – îi privisem, apropiindu-mă atent, buzele –, uriașul începu să mestece cuminte ca Joian, bouleanul vecinului din padină. Toate ademenirile bîlciului, zgomotos şi pestriţ, păleau însă în faţa vrerii mele de a face ca omul „neobişnuit". Mă grăbeam spre casă îmbogăţit cu o taină, dar și cu un ghimpe în inimă... Plîngeam însă peste un ceas de ciudă că dumicații unşi după reţetă nu voiau să alunece pe drumul devenirii visate.

Pe locurile peste care treceam, mă uitam după copii – ca noi cei de atunci – care-şi duceau caii la păscut noaptea, înfioraţi de flăcările albastre ale unor comori ascunse de vreun bogat, pierdut şi el. După hoinăreala zadarnică ne mîngîiam cu poveşti despre blestemele cu care erau ferecate. Cucerеam atunci prin expediții o *terra incognita* pe care acum, după atîta umblet cu hărţi şi ştiinţă cartografică, nu o mai puteam reconstitui. Și fiindcă nu întîlnii în drumul spre casă nici o ceată de lunatici căutători de miracole, îmi închipuii cum le-aş fi spus o poveste de război, cu morală (care se va întîmpla aievea în curînd), despre un prieten care pornise să-și salveze din încercuire fîrtatul. În drum îi şoptise însă cineva că va reuși numai cu preţul propriei vieţi.

– Știu – strigase prietenul. De aceea am şi pornit.

Mă oprii la hanul luminat la care muntenii și muntencele, călărind bărbătește spre satele dinspre Curtea de Argeș, poposeau adesea. „Crîșmărița primitoare" – așa era și numele hanului – nu mai prididea cu servitul și răspunsul la atîtea limbi dezlegate.

Unchiul Strălucea, client veșnic grăbit care aici nu se așeza niciodată, pendula încă sigur pe picioare, cu păhărelul în fața tejghelei, gîndind tare. După ce sărută crucile de război, își lipi fruntea de semnul de rănit, „p-astea le pup ca pe o amantă, dar de semnul acesta de sînge mă cutremur". Începu apoi să mă aducă la zi cu ale lui: „Tîlharii de la primărie", îl obligau să plătească „fonceria" – darea pentru drumuri – „pe mine, nepoate, care am mers toată viața numai pe șanț".

Se aflase în salonul mare de alături, acum în toiul dansului, că venisem din război, și cîteva fete apărură în costumul național, totdeauna îmbrăcat la serbări și petreceri, să mă primească.

– Împărătesele noastre, mai strălucitoare ca în Bizanț și mai vii. Eu, nepoate, în fața Marioarei mele, în ie și maramă, aș sta în genunchi... Trebuie s-o dezbrac ca să mă apropii de ea.

Era liniște cînd am intrat în salon. Învățătorul Emil Enescu din Bughea, jucător de dansuri bătrînești, și un străin, în care recunoscui pe Popescu-Județ, camarad mai vîrstnic din școala de ofițeri, începuseră un brîuleț. Lumea însă, după ce se minună cîteva momente privindu-i, se neliniști: cine să intre alături de ei, că deh! era obrazul tuturor în joc. Au pornit cîțiva să aducă din odăițele hanului dansatori mai vîrstnici, care erau la un pahar de vin cu nevestele. După aceea, ține-te brîu, de cîntau pînă și pauzele! Tăcuse și țambalul, bătut îndrăcit de „gurista" tarafului. Numai ritmul pașilor înaripați, cu precizie de cronometru, mîna brîulețul de vibra hanul înalt ca o vioară. Cu „Vecină, dragă vecină, ține bărbățelul bine, că vine seara la mine...", tînăra cîntăreață încerca să dea răgaz tarafului ca să cinstească și lăutarii. După aceea, bătrînul Murgilă se aplecă iarăși pe vioară, deschizînd cu valsul imperial trecerea împărăteselor noastre de toate zilele.

– Opriți! – comandă unchiul Strălucea, părăsindu-și pentru cîteva minute postul de sentinelă de la tejghea. Cîntă-i frate, Murgilă, „nepotului" venit pentru o clipă din război, hora miresei, fiindcă „mîndrețea de el" n-o să aibă parte de ea!

Și, fără ginere, fără mireasă, zglobia melodie stîrni lacrimi. Lumea, depărtată prin petrecere de grijile proprii, îmi plîngea tinerețea pierdută.

– Am să pun, nepoate, pe Andolii, Hodoghină, La Soare, Căbartă (și înșiră, cu lacrimile suite în glas, înălțimile cu nume ciudate și povești uitate), cruci albe de mesteacăn – și am să cer de la București să schimbe numele Căii Victoriei cu numele tău.

Am plecat cu mama, pe care vestea venirii mele o adusese pentru întîia dată, de cînd știu, la bal, bucurată și întristată ca toate mamele în război, lăsînd lumea să mă plîngă și să mă uite. În ziua următoare m-am întîlnit cu Lia-Ciocîrlia.

Lia, „fata cu pajul[1] de aur", studentă la Medicină în anul II, și-n ultima duminică a vacanței de Paști acum, mă purtă ca pe un steag prin tîrgul adolescenței noastre, gătit ca totdeauna cu costumele naționale și uniformele tuturor școlilor de băieți și fete. Războiul ne ajutase în chip felurit pe amîndoi: mîndriei ei îi dădeau satisfacții imaginile și comentariile pe care războiul le cultivă, revendicîndu-mă deschis de cîte ori eram menționat, iar pe mine mă echilibrase, mutînd în primul plan altceva grav și copleșitor, ei revenindu-i funcția decorativă a unui luminiș. Profesorii de la alte școli, pe care soarele îi scosese la mesele de pe trotuar ale cafenelei Bulevard, aflau de la directorul și colegii lor de la Carol I meritele și calitățile fostului lor școlar, pe care cei doi ani de la absolvire le crescuseră considerabil. Școala Normală-Internat din Cîmpulung, înălțată sub dealul Flămînda cu bani din caseta personală a primului rege, vestită în țară pentru tradiția și absolvenții ei, era încă în timpul nostru animată de ambiția de a-și plasa absolvenții în primele locuri la examenele de diplomă pe centru și de a spori an de an trofeele concursurilor interșcolare. Bine gospodărită, concepută ca o unitate independentă, cu uzină, încălzire, aprovizionare cu apă, brutărie, sere horticole, fermă cu animale și terenuri agricole proprii, cu un corp profesoral temut în comisiile de diplomă și bacalaureat și cu o ceată de pedagogi, toți ofițeri de rezervă, temuți de noi, elevii, școala patronată de Apos-

---

[1] Pieptănătură feminină în care părul, lăsat lung pe umeri, este rulat la capete spre partea dinăuntru, imitînd pieptănătura pajilor.

tolul Andrei, primul chemat, îndătinase un stil de activitate sever supravegheată, în care tot ce nu era în orarul școlii fusese amînat după absolvire. Elevii, copii ai satelor, mulți fii de învățători și preoți, crescuseră acolo supuși, într-un amestec de mănăstire și cazarmă, pentru a fi luminători ai satelor.

Toți crescuserăm închiși în sălile înalte, în bibliotecă sau în pătratele curții, sub același orar suveran. De unde mi se trăgea numele de „călugărul Hildebrand“, din clasele mici? Mai tîrziu se va cita porecla în birourile de anchetă, ca dovadă că eram un fanatic înnăscut, cînd înnăscută mi-a fost doar toleranța de a admite orice poziție, chiar pe cele ce vizau desființarea mea, ca într-o necesitate de simetrie grafică, cînd oricărui punct îi corespunde, și la aceeași distanță, un altul de cealaltă parte a axului. La începutul adolescenței eram „felina“ pe care profesorii de gimnastică voiau s-o orienteze spre Institutul de Educație Fizică, așa cum cei de filozofie mă voiau îndreptat în direcția opusă.

În clasa a VII-a devenisem, spre supărarea mea, „domnișoară“... tocmai în perioada cînd viața începea să treacă biruitoare peste ziduri și peste paznicii noștri, irupînd o dată cu primăvara în sălile de meditație și dormitoare. Începusem prin a redacta scrisori pentru colegii mei îndrăgostiți, exersam compunînd la comandă. Mă bucuram de singularitatea poziției de neangajat, deși mă șubrezise dorul de dragoste. Dacă aș fi optat – mă temeam eu, speculînd, pentru una dintre elevele care-mi dădeau întîlniri prin colegii cunoscuți de ele, aș fi pierdut admirația celorlalte.

Săptămîna Străjeriei dintre 1 și 7 iunie amenința ca un asediu mîndria de însingurat. Toate școlile de băieți și fete se întîlneau pentru pregătirea ansamblului de gimnastică și aprigele campionate interșcolare. Stadionul cînta zi de zi adolescența, ca o stupină primăvara.

Ignoram cu premeditare ovațiile suporterelor la meciurile de antrenament, riscînd – spre neliniștea coechipierilor – să ni se retragă favorurile. Pe podiumul înalt, de pe care executam ca model suita de mișcări, acționam ca un profesionist distant, cu un aer jucat de blazat. Simțeam că devenisem „nesuferit de încrezut“, dar nimeni nu pricepea că, dacă nu m-ar fi ținut această mască, m-aș fi risipit ca lumina soarelui peste făpturile, zîmbetele, în-

drăznelile și cruzimile lor. Destrămarea ajunsă la paroxism mă obliga, în singurătate, la un efort de concentrare: dintre colegele dintr-a VII-a rămîneau trei școlărițe care nu mai erau de triat, mai ales că erau adesea împreună: „Fata cu pajul de aur", Gea, premianta clasei lor, și Ochi albaștri. Nici vara nu limpezi mai mult. Strașnicul din mine însă, care peste un an avea să se maturizeze monstruos de rapid, susținea atunci că toate-s mofturi și că eu n-aș fi fost îndrăgostit decît de dragoste, iar nicidecum de vreuna dintre cele trei grații.

Ultima vacanță, ca tot ce stă sub semnul așteptării, trecuse greu. Colindam în toamnă cu Voinești și Cotișel – nu știu de ce ni se spunea „cei trei englezi" –, colegi de clasă și parteneri de baschet și volei, librăriile, bucurîndu-mă pentru ultima oară de forfota anului școlar. La „Vlădescu", în capul bulevardului, cea mai mică dintre cele patru librării asaltate de școlărimea tîrgului, se amesteca, contaminat de aceeași febră, celălalt trio feminin. Exercițiul pe aceeași partitură le făcu pe fete să mi se adreseze cu familiaritate, sub trei pretexte diferite: Gea voia o rocă pentru o colecție de mineralogie; Ochi albaștri, o carte de versuri, *Corabia cu tufănici*, iar Pajul de aur, șugubeață și sigură în joc, căuta un cumpărător pentru o Religie de clasa a VII-a, pe care avea să mi-o aducă a doua zi la ora 15 în fața Bărăției, semnul trecerii pe acolo a cavalerilor ioaniți din secolul XIV. Voia ca întîlnirea să devină istorică. Hotăram însă, ignorînd alt joc al vieții, în timp ce mă bucuram de inventivitatea și străvezimea conștientă cu care se juca, să nu mă duc la întîlnire. De aici, ochii neastîmpărați ai Pajului de aur nu mai luau notă de prezența mea, chiar dacă ne-am fi întîlnit pe același trotuar. Ignorarea existenței mele puse capăt tuturor ezitărilor și căutărilor, cristalizîndu-se în urmărirea nălucii.

Reputația unui școlar de merit abia mai acoperea aceste ieșiri în gol, surpînd orice încredere în sine. Umblam absent, o vedeam că nu mai fuge, detecta sigur starea mea sufletească, dar ce folos, cînd nu aveam curaj să mă opresc? Corul colegelor care anunța pe „idolul Geii" trecea mai departe „decît un nufăr de o stea"[1]. În seara cînd întîmplarea îmi oferi o ultimă ocazie, coboram dinspre

[1] Vers din poezia „Doliu" de Tudor Arghezi:

parc tocmai cînd ea ieșea pe poarta casei pe care i-o descoperisem trecînd adesea pe străduța acum pustie. La jumătatea drumului dintre noi, la stîlpul cu cercul de lumină, vom începe povestea, gîndeam eu, potrivindu-mi mersul ca să ajungem deodată. Ochii și genele lungi s-au plecat. Ce să pun în această clipă? Nimic nu era pe măsura așteptării și dorului. Încordarea, care nu știa să înflorească pentru miracol, se declanșă, mînînd pașii mai departe. Voința ca o frînă încercase să-mi oprească cu scrîșnet mersul. Să mă-ntorc și să-i pun sufletul în palme: Ia-l, bea-l! Dar trecusem, amîndoi ne depărtam lăsînd în spate conul de lumină. Teama de ridicol, scutierul straşnicului, mă mîna din urmă ca din harapnic.

La Cercul Militar, în sala de spectacol a orașului, formațiile de teatru repetau spre sfîrșitul trimestrului, „Zorile" de St. O. Iosif și „Vicleimul" pentru spectacolul din decembrie. După consumarea episodului magilor, Gea, interpreta principală în piesa următoare, mă rugă în culise să asist la repetiția lor. Jocul ei, urmărit din sala ticsită de școlărime, mă capta liniștitor, luminîndu-mi propriul labirint. Natura ei deschisă, reconfortantă, chema spre un liman. În limpezimea care începea să se înfăptuiască, pîndea o umbră străină, ademenind ca o ispită. Insistența învestită într-o privire te smulge involuntar din contemplare, aducîndu-te la realitate.

Lia, pe care acum o descopeream, privea în umbra sălii, intuind primejdia. Se ridică îmbiindu-mă abia perceptibil și se îndreptă spre ieșire. Pe scări o opri cineva. Nu făcu nici un efort să se desprindă. Nu-mi rămăsese decît să-mi continui cu ciudă drumul spre internat.

Pentru Traian Percek, situația fără ieșire în care mă închipuiam nici nu exista. Venise în ultimul an de la Cernăuți, cu patima marilor orașe și dezinvoltura unor atuuri de vîrstă și structură. Jucase hochei pe gheață la Dragoș Vodă, deschisese o expoziție de acuarelă și grafică, cu toamna Cîmpulungului, primea scrisori la o adresă din oraș. Înaintea vacanței de Crăciun rugase pe director, prieten și coleg de senat al tatălui său, să-mi permită să-l petrec la gară. Într-o cofetărie liniștită de pe bulevard veni și rîndul poveștii mele. Traian hotărî scurt, pentru a-mi salva vacanța, să taie firul încîlcit și să medieze cunoștința, deși pe eroină o știa doar din vedere.

– Dacă știi unde locuiește, sun și ți-o aduc. Mergem!

Afară, fără ştirea noastră, se porniseră fulgii mari de zăpadă să fluture stoluri în jurul luminilor, ascunzînd oraşul. În calea bucuriei sufletului nostru copilărit de vestitorii albi venea, prin dreptul librăriilor, prinzîndu-i în paj și gene, ea. Oprisem intenția colegului, strîngîndu-i tăcut mîna, şi mă prinsei în mersul agale alături, fără însă să pot opri, învolburarea albă din afară și dinăuntru, nici una dintre podoabele pregătite în singurătatea chinuită: tăceam crispat. Unde se desprindea strada pe lîngă grădina publică, ea rupse tăcerea, spunînd simplu, dar cu glas bun, că trebuie să meargă acasă. Probabil bîiguisem să o însoțesc şi, după altă tăcere, ca într-o vrajă pe care nu puteam nicidecum s-o sparg, îmi vorbi, ca să mă ferească dintru început de o greşeală, despre Gea și elanul acesteia pentru mine. Eram ridicol de nefericit, dar, înainte de a ne despărți, mă îmbrățișă inspirată – „Mi-a fost teamă că te pierd", îmi va spune ea mai tîrziu. Împrejmuiţi de viscolul alb, care ne purta ca un carusel nebun, eu înălţam însă, în înstelarea albă, triluri pentru Lia-Ciocîrlia.

Obligaţiile ultimului an de şcoală şi febra examenului de diplomă nu ajungeau pînă la sferele în care pluteam. În timpul orelor visam sau scriam scrisori pe care le duceam singur la întîlnirile de zi cu zi, către seară, cînd fugeam din internat, printr-un loc pregătit peste gardul grădinii. Rupsesem partea de sus a unei scînduri, pe care o aruncam în întunericul neumblat din afară; după ce mă arcuiam elastic prin spărtură, o puneam iarăşi la loc. Veneam către miezul nopţii, după ce colindam parcurile părăsite şi toate coclaurile, reuşind de fiecare dată să ajung în dormitorul clasei a VIII-a, care, după ce predasem conducerea internatului clasei a VII-a, se bucura, în ciuda tradiţionalei animozităţi dintre elevii cei mai mari și trupa pedagogilor, de un regim „republican".

Dragostea mea se întorcea acasă, grație unei mătuși binevoitoare iniţiată în taina noastră, totdeauna însoţită. Dar cu toată grija și concursul prietenilor, povestea „celor doi lunatici" deveni cunoscută; poetul internatului nostru, Vasile Georgescu, colaboratorul unor reviste literare bucureştene, pe care o să-l îngroape apoi războiul, îi scrisese romanul. Cei vîrstnici o înțelegeau cu duioşie, iar tinerii și-o visau. Într-o zi însă, într-un chip urîcios, ajunsei în fața directorului.

Sîmbătă seara, în plină primăvară, la o săptămînă după ce poetul nostru fusese eliminat pe o lună pentru fugă din internat – eu îmi continuam ieşirile – toată şcoala, încolonată sub conducerea pedagogului Caplan, plecase la cinematograful din centrul oraşului. Ieşisem din sală înainte de sfîrşitul filmului, fiindcă aveam întîlnire cu Lia. O descoperii în forfota obişnuită a orelor serii de pe bulevardul numit de un poznaş, tocmai din cauza îmbulzelii, „bulevardul pardon“ şi, spunîndu-i eu numele în dreapta şi-n stînga, mă trezii în faţa monumentalului meu director. Bine dispus şi înţelegător, ca şi cînd era firesc să ne vedem la promenadă, mă întrebase de impresiile despre film şi dacă toate erau în ordine şi la locul lor (se referea la spectatorii-elevi). Îi răspunsesem cursiv şi – ca totul să fie fără reproş, ticluii explicaţia prezenţei mele pe bulevard: un unchi mă văzuse în ultimele şiruri la ieşirea din sală – acum intrase în debit, după ţigări – iar eu cu învoirea pedagogului-şef...

– Foarte bine, foarte bine, să aveţi grijă, să nu rămînă cineva pe drum!... La revedere, dragul meu! – mă bătu el prietenos pe umăr şi continuă plimbarea.

Pierzîndu-mi din cauza amicalei discuţii ţinta, o căutam febril în acel du-te-vino de sub castanii înnoptaţi, gătiţi cu policandrele înfloririi, cînd încremenit descoperii la cîţiva paşi pe pedagogul-şef, oprit de director. Nu puteam auzi discuţia, evident, neplăcută, cu nu ştiu ce asigurări zeloase din partea pedagogului care îşi da cuvîntul de onoare, ca în toate situaţiile. Bruscările directorului începuseră cu: ce cauţi pe bulevard, cînd elevii sînt la sfîrşitul filmului... Pedagogul, plecat ca din praştie, zărindu-mă, se scuză că nu ştiuse nimic de plecarea mea; el apucase, prins în vina de a părăsi postul, să-l asigure pe cuvînt de onoare că nu dă şi nu va da nimănui voie, fără ştiinţa direcţiei.... Directorul, scandalizat că singura argumentare şi apărare a pedagogului vinovat era risipa de cuvînt de onoare, atunci cînd el nu se îndoise nici o clipă de mine, îl întrebă pînă la urmă pe Caplan – toţi vorbeau că directorul nostru era şi un iscusit avocat al baroului – şi de cazul în speţă. Iar Caplan, bineînţeles, nu mă mai putuse salva. Mă trezii, ca o vită destinată tăierii, în coloana care mergea spre internat. În faţa dragostei nu puteam să apar demascat şi mototolit, fără justificarea cel puţin de a fi fost în apărare.

Clasa noastră, „clasă de premianți“ – bună la carte – era formată din elevii a șase școli desființate în decursul celor opt ani. Sita deasă de la Carol I alesese doar 30. În clasa a VIII-a însă, cînd rigorile internatului sufocau și cînd se specula orice situație favorabilă pentru escapadă, aceasta deveni o problemă. Printr-o fată în casă din serviciul directorului – nu știu care dintre colegi cultiva această relație, din motive „tactice“ – se află că directorul va pleca sîmbăta viitoare la București, prilej pentru domnii elevi de-a VIII-a să pună la cale o petrecere la o cîrciumioară sub urcușul Mioarelor. Paznicii, „cinstiți“, n-au văzut, n-au auzit. Lipsiră șeful clasei, Nichifor Nedelceanu, mai copt și mai cuminte decît colegii și alți cîțiva, mai șterși și mai cu frică de stăpînire. Eu, pur și îndrăgostit, n-aveam, bineînțeles, ce căuta într-o speluncă. „Oficiam“!

La ziua albă, cu exaltarea nopții de chef, ceata, înzestrată cu instrumentele tarafului, voia să intre triumfal pe poarta celei mai bune școli normale din țară. Și gardianul treaz – își dormise noaptea prin vecini –, și portarul, și mai ales taraful care revendica țambalul și viorile, încercaseră să-i abată în fața porții pe luminătorii satelor de la încălcarea cu tărăboi a regulamentului. Directorul fu anunțat imediat. Pledoaria unei delegații de neîncriminați reușise să-l înduplece, rămînînd să ispășim totuși în bloc consemnarea pînă la sfîrșitul anului de internat.

Între două furii de buchiseală, perioadă în care eram lipsiți și de biata supapă a celor două ore de învoire duminicală, aflîndu-se că directorul pleca iarăși la București, se plănui să ciocnim un pahar de vin nu la *Sabie*, ci în sala de mese, după terminarea programului. Cum să scapi de ochii de Argus ai economului, o figură hilară cu melon, căruia noi îi spuneam „Chamberlain“, cu care, prin controlul la gram de la bucătărie unde noi verificam hrana, eram și așa permanent pe picior de război? În clasa a VIII-a nu era secetă de idei și formarăm iarăși o delegație ca să-l „îmbrobodim“ pe omul directorului.

Chiar în seara cînd ne așteptau damigenele pe care înșiși paznicii, „cinstiți“, le aduseseră sub suman, ne anunțarăm în audiență la „Sir Chamberlain“, rugîndu-l să ne facă cinstea de a prezida o agapă colegială în cinstea a doi elevi-absolvenți care-și serbau ziua

de naştere, asigurîndu-l de stima noastră... mîine, cînd ne vom întîlni dincolo de comedia paragrafelor şi regulamentelor, în viaţa adevărată, în care el se ridică stîlp şi model...

Aşteptasem să-şi pună gulerul tare şi îl condusesem, urmîndu-l cu protocol, în sala unde clasa, în cea mai „ortodoxă" atmosferă şi ţinută, se ridică în picioare cu un iezuitism demn de o cauză mai mare. Emoţionat luă locul de cinste oferit de şeful internatului, la masa care nu mai aştepta decît binecuvîntarea – complicitatea clasei nu mai avea fisuri – şi, fiindcă începuserăm să facem lucrurile prea bine, cineva îi sugeră discret să spună cîteva cuvinte pentru cei ce ne dăduseră prilejul să-l avem în fruntea mesei. El, prompt, se ridică înălţînd cana grea de porţelan – ceilalţi vor face la fel – pentru închinare, dar, ameţit de „unanima preţuire", abia reuşi să îngăime: „Să dea Dumnezeu...", cînd, umplînd cadrul uşii din senin, ca un *deus ex machina*, directorul, încremenindu-ne, i-o reteză: „Să nu mai dea Dumnezeu, domnule econom...". Cascada invectivelor începu cu „derbedeilor" şi răscoli toate epitetele în speţă din lexicul deloc sărac al poporului nostru. Cum s-or fi putut scurge pe lîngă o asemenea baricadă cele trei duzini de viitori apostoli? Numai Percek aşteptă, reţinut de director, să care damigenele la economat, dosind una, pentru buzele celor opăriţi care nu atinseseră cănile. Dar toate erau copilării în comparaţie cu încălcarea codului de onoare şi, mai ales, de către cine?

– Mi-erai drag în taină, pentru căldura cu care apărai oamenii şi înţelegeai slăbiciunile altora, fiindcă tu erai curat. M-am perpelit nopţi în şir acum doi ani, cînd te-a ridicat Siguranţa Statului noaptea din internat, deşi mă linişteşeşi, asigurîndu-mă că nu ai nici o legătură cu organizaţiile clandestine; însă eu ştiam că premianţii de la alte şcoli fuseseră trimişi, pentru un vis, în faţa curţilor marţiale, înfundînd închisorile. M-am mîndrit cu lacrimi în ochi cînd chestorul Tiliceanu mi-a spus că, după ce maiorul de jandarmi te interogase, ai refuzat să condamni pe ilegaliştii[1]

---

[1] „Ilegaliştii" erau legionarii aflaţi sub prigoana carlistă pe fondul arestării liderului lor, Corneliu Zelea Codreanu. În liceele din România interbelică existau nuclee ale Frăţiilor de Cruce (organizaţie a Mişcării legionare destinată tinerilor).

dintre care s-a dovedit că nu făceai parte, deși de aceasta, ți-a spus el, depindea eliberarea. Am lăsat ca întoarcerea ta să fie aproape un triumf, pentru a isca un dram de frumusețe și-n alții. Si-acum minți fără scrupule, ca un borfaș, pe un om care te-a iubit.

Nu mai puteam suporta și-am cerut aplicarea regulamentului.

– Din slăbiciune pentru tine, îți las liberă alegerea între 3 la purtare pe trimestrul III și eliminarea din școală pe o lună și jumătate. Luni, la ora 13, îmi comunici!

Colegii răsuflară ușurați aflînd că pedeapsa îmi lăsa perspectiva de a mă putea pregăti în liniște pentru examenul de diplomă. În sinea mea, însă, optasem pentru cealaltă alternativă. Indignarea directorului îl va face, luni la ora 13, să-mi pună, sub ochii mei, nota la purtare. Începui să-mi aplic planul, întîrziind în bibliotecă, răsfoind reviste și cărți străine, mai ales la istoria pedagogiei, predată de el. Așteptam, convins că voi reuși.

Curînd după examinarea unei serii de colegi, profesorul, nemulțumit de lipsa de personalitate a „tocilarilor" care reproduceau fie notițele, fie manualul, ceru clasei altă optică asupra problemei și, cînd tăcerea deveni penibilă, mă anunțai cu versiunea pregătită, topind rezistența catedrei. Urmă elogiul, materializat corespunzător la disciplina în cauză. Dar nu dezlegarea aceasta era pregătită pentru mine. Continuai munca, dînd impulsuri unei elasticități de structură, așa că la o sinteză asupra iluminismului, cînd iarăși colegii nu dovedeau un stil propriu de zbor, mă lansai uluind, bucurîndu-l pe bunul director, care cu *noblesse oblige* închise ferestrele 3-ului de la purtare, „pentru că era mai mult decît o problemă de cunoștințe și expunere".

Se simțise confirmat în acele aprecieri și după rezultatele lucrărilor scrise la examenul de diplomă. Exista atunci temerea ca rivala mea, o absolventă urîțică, dar temeinic pregătită, să nu obțină superioritatea pe centru. Nichifor Nedelceanu, premiantul clasei noastre, făcu însă o asemenea impresie la oral, încît comisia îi majoră și nota la scris, asigurînd cîmpulungenilor cununa.

Așteptasem zadarnic în toamnă bursa pentru un institut de psihologie din străinătate. Situația internațională devenise critică. Vîndusem ziare, fusesem model în ateliere de belle arte. Trecusem examenul de admitere pentru a deveni pilot de vînătoare. Tata va

ști să-mi zădărnicească intenția de a zbura, amenințînd pe primarul care autentificase consimțămîntul inexistent al părinților. Examenul de admitere la Școala Normală Superioară nu se ținu în 1940, iar pentru apostolat nu aveam încă putere să lucrez mii de zile „fără glorie". Normaliștilor le erau închise drumurile spre universitate, pentru binecuvîntatul motiv ca toți să meargă în sate.

România devenise stat național-legionar. Carol II și Conducătorul[1] îmbrăcaseră cămașa verde, dar legionarii nu mai semănau cu ei înșiși, trezind îngrijorări. Sute fuseseră aleși cu grijă și uciși, sub Carol. În conducerea statului mocnea conflictul dintre Conducător și Legiune. Se apropia o scadență și nimeni nu mai putea să se sustragă acelui *mane, tekel, fares*[2] și nici să schimbe datele fundamentale pentru altă dezlegare.

Pe arterele mari de circulație ale țării treceau în tonalitatea fumurie a uniformelor și vehiculelor, impresionînd prin impetuozitate și aparența de monolit om-mașină, forțele misiunii Hansen.

Cîmpulungul se apăra de toate cu frumusețea toamnei, ascunzînd însă și ea ghimpi, pentru susceptibilități de îndrăgostită. Pe bulevardul cu povestea, discuta aprins o singură pereche. Lia îmi răspunse la salut, ca și cînd abia ne despărțisem. În capul bulevardului, pe lîngă bustul lui Negru Vodă, întemeietorul legendar al Țării, m-aș fi vrut dintre voinicii lui cu fruntea lată, departe de prezent. Revenind, mă oprii în fața vitrinei unei librării, urmărind, reflectat, discuția fără sfîrșit. Abia după ce plecasem, Lia mă prinse din urmă, încercînd să mă îmbuneze. Apucasem însă să-i spun că plec îndată acasă și că mă săturasem de teatrul jucat de ea cu atîta măiestrie.

– Am să-ți scriu. Poate, liniștit, ai să gîndești altfel.

Ripostai, fără pauză, că-i voi trimite scrisoarea nedeschisă.

---

[1] Generalul – apoi mareșalul – Ion Antonescu.

[2] *Mane, tekel, fares*: cuvinte profetice menționate în *Daniel* 5, 25 (*Mane, mane, techel, ufarsin*, adică „Numărat, cîntărit, împărțit"), pe care degetele unei mîini au scris-o pe pereții sălii de ospăț a lui Belșațar, regele Babilonului, pe cînd Cirus se afla la porțile cetății spre a o cuceri. Prorocul Daniel a tălmăcit-o astfel: (*mene*) zilele lui Belșațar sînt numărate, (*techel*) el cîntărește puțin în balanță, (*ufarsin*) regatul său va fi împărțit între mezi și perși. În sens larg, cuvintele reprezintă un avertisment privitor la o primejdie iminentă.

Abia ajuns, aşteptam în faţa primăriei poştaşul, deşi ştiam că scrisorile din Cîmpulung, situat în linie dreaptă numai la 7 kilometri, ajung printr-un oficiu poştal ocolit, abia a treia zi. Poştaşul, de pe gloaba lui nărăvită să oprească la fiecare cîrciumă, îmi făcu semn abia la timpul cuvenit că aveam scrisoare. Îl lăsasem să-şi bea singur paharul de vin, iar pe drum numai straşnicul inchizitor din mine asigurase integritatea scrisorii, fiindcă acasă, în liniştea balconului cu viţă, se încinsese aprigul dialog dintre îndrăgostit şi tiran, în timp ce aliaţii întrepizi ai primului încercară, întîi cu o lamă şi apoi cu o andrea, să deschidă, fără nume, aşteptata misivă. Intervenisem şi eu, pledînd pentru rezolvarea firească a litigiului cu un răspuns firesc al îndrăgostitului, deşi straşnicul, care-mi va surprinde mai tîrziu, în lupte, toate spaimele şi mă va ameninţa că, dacă voi face caz de „eroism“, îmi va arăta filmele de sub cheie, îmi închisese gura, întrebîndu-mă dacă hotărîrea de-a trimite scrisoarea nedesfăcută fusese luată silnic: iar dacă nu, de ce nu era respectată? N-a mai urmat nimic, decît returnarea scrisorii şi aproape un an de şcoală militară, întreruptă de izbucnirea războiului şi de reapariţia la un regiment grăniceresc de gardă, „pe zonă“, în Cîmpina. Aici, pe a doua treaptă a începutului, va înflori, pentru tinereţea şi zbaterea mea de a pleca pe front, buchetul plăpînd de fetiţe-şcolăriţe prietene, păstrat cu grijă înmănuncheat, atunci cînd Camelia, Despina şi Inge îmi vor da în taină prima întîlnire.

CUIBUL DE CIOARĂ DE SUB STREAŞINA CAUCAZULUI

Marşul peste Stari-Crîm şi Feodosia-Kerci se desfăşurase numai noaptea, întrerupt de un popas de-o zi şi-o noapte în bivuacul de sub ruinele templului grecesc al lui Miltiade, popas necesar transbordării peste strîmtoarea Kerci; marşul a continuat apoi, în peninsula Taman, către noul sector de luptă din capul de pod Kuban. Itinerariul crimeean, datorită „coloanei a cincea," în întregime feminină, „nu lăsa ziua pentru somn". Acuarelele lui Victor Voinescu din bivuacul „neoficial" surprindeau viaţa tînără şi nesigură de ziua de mîine. „Oricum, în războiul de 30 de ani n-au fost atîtea marketenderine[1], nici atît de dezinteresate", glumea Stroescu, nedumerindu-se mereu că Victor picta numai întîmplător şi repetînd întruna, dur pentru visul sculptorului, că chipurile basmelor n-au strai de piatră, ci de vorbă. Mersul noaptea e oricum greu, dar cînd apune luna, te cuprinde somnul ca lîngă nevastă! încerca din cînd în cînd cîte unul să-şi mai înviorеze fraţii, după ce pălea şi efectul reprezentaţiilor lui Chelu, măscărici oficial şi uneori ordonanţă care, călare de-a lungul coloanei, după ce termina discursul din ziua inspecţiei regale şi suplimentul de program, comanda, galopînd pe lîngă subunităţi:

– Somn de voie, începeţi!

Caucazul intra cu fiecare etapă în viaţa noastră.

– Nu mai e vedenia măreaţă care învăţa mut că nu oricum poţi fi om. Şi nici nu mai sprijină cerul[2] – spunea Victor, după ce

[1] Prostituate care însoţeau trupele.

[2] Aluzie la mitul lui Prometeu, înlănţuit de Zeus pe o stîncă a Caucazului drept pedeapsă pentru a fi adus oamenilor focul şi osîndit ca vulturul stăpînului zeilor să îi devore, zilnic, ficatul. Confuzie cu titanul Atlas care, în mitologia greacă, susţinea cerul.

ne „jucasem de-a somnul“ la apusul matinal al lunii şi la sfîrşitul marşului –, ci se schimbă, făcîndu-se, cu fiecare pas spre el, piatră grea de mormînt.

Batalionul I, rezervă de divizie, în care intrau pentru prima dată şi unităţi germane, primise misiunea de a închide Valea Lipki, paralelă cu linia frontului de pe înălţimile dintre Neberhajevskaia şi Novorosisk, în cazul cînd inamicul, pătrunzînd dinspre deschiderea Krimskaia, ne-ar fi putut întoarce aripa frontului sprijinită pe mare, căzînd în spatele Novorosiskului. Pionierii germani pregătiseră linia Günther, neocupată acum, sprijinită pe front în şaua dintre Krähnest (Cuibul de Cioară) şi Dolgaia, tot pentru a bara valea. Comunicatele de război din răsărit începeau cu bătălia pentru Krimskaia şi valea Kubanului. Dezastrul de la Stalingrad şi Don dusese la retragerea grăbită a pătrunderii adînci a Diviziei a III-a de munte şi a trupelor germane din Caucaz, iar mareşalul Jukov, făuritorul unei mari victorii sovietice, pornise la lichidarea capului de pod Kuban, care se ascuţea în spatele nostru cu peninsula Taman. Dacă nu rup la Krimskaia – vacarmul încleştării de mai multe zile ajungea la noi ca vuietul unei coli imense de tablă scuturate dement de un colţ –, se vor rostogoli cu tot Caucazul în spate peste noi, gîndeam cu toţii. Paralel cu ipotezele de intervenţie, vînătorii construiau bunkere pentru iernat, întrecîndu-se în concurs cu premii, legau cunoştinţe cu bateriile germane aşezate pe văioagele care cădeau perpendicular în şir pe Valea Lipki, jucau volei sau se familiarizau cu linia întîi. Deocamdată lupte stînse se duceau numai pe înăţimea Dolgaia, unde inamicul se fixase sub liniile noastre şi în care se ajungea dintr-un salt. Sublocotenentul Jipa, partenerul pionier la cucerirea Luizei, exasperat de asaltarea continuă a poziţiei, îşi amorsa la dezlănţuirea atacului tot şanţul minat, retrăgîndu-se pe unul paralel săpat la cîţiva metri în spate şi revenind după explozii să cureţe linia de luptă pentru a se pregăti iarăşi de „oaspeţi“. Acalmia restului sectorului rusesc contribuise la transformarea Krähnest-ului într-un soi de solar cu perdele de crengi, fără lucrări temeinice de sapă pentru o poziţie de apărare. Un biet cuib de cioară în faţa temutului Caucaz!

Într-o noapte, după ce se potolise nebunia dinspre Krimskaia, batalionul nostru preluase apărarea dintre Dolgaia şi Krähnestkaia;

mie, la flancul stîng întărit cu un pluton de armament greu, îmi revenea misiunea de a păstra „cuibul". Ne apucaserăm înnebuniţi să săpăm şanţuri în piatră. O dată cu instalarea noastră se înteţea şi focul. Pregătesc trageri de reglare, gîndeam toţi, şi a doua zi, către prînz, păţirăm şi, vorba băieţilor, „ruşinea." O incursiune inamică, de tăria unui pluton, trecuse, în haine nemţeşti prin şanţul observatorului german împins pentru a supraveghea unghiul mort. Ca să nu trezească atenţia, făcuseră curăţenie – pe tăcute – cu arme albe. Spre seară, după ce exploraseră spatele poziţiei, încercînd să se reîntoarcă pe acelaşi drum, treziră însă bănuiala caporalului Ioniţă, pîndar la puşcă-mitralieră. Ce nemţi or mai fi aceştia, îşi spunea el, deschizînd foc asupra grupului care se strecura grăbit spre inamic, uitîndu-se neliniştit înapoi şi părînd foarte încurcat de obstacolele de sîrmă ghimpată pe care noi le pregăteam în faţa poziţiei. Cei trei căzuţi nu aveau asupra lor nici un semn de identitate, iar ceilalţi scăpaseră pe panta abruptă, în unghiul mort al supravegherii noastre. După aceea am raportat, fără să ţin seamă de efectele exterioare ale faptului şi, bineînţeles, nici o unitate germană nu-şi revendică morţii. Am făcut apoi tot ce se mai putea în scurtul timp rămas. Am îndopat cu muniţii fiecare post de luptă, pregătindu-mi luptătorii pentru ideea unui asediu individual. Ne-am fi încercuit cu sîrmă ghimpată, dacă am mai fi avut timpul necesar. Curînd după miezul nopţii începu „hora"... Ei, dacă-i aşa, nuntă să fie! încercam noi să stăpînim stihia stîrnită-năuntru.

– Dom' sublocotenent, dom' sublocotenent – aud strigîndu-mă cînd părăseam adăpostul (tresa de ofiţer o primisem de cîteva zile) –, „dîrlogii strînşi, că iapa-i nărăvaşă!"...

Şi ultimii doi, chicotind fără rost, s-au înfipt în întunericul cu fulgere. Krähnest-ul primea, clătinîndu-se, izbiturile salvelor de artilerie de pretutindeni.

Bateriile amice îşi cruţau muniţia, aşteptînd atacul. Aviaţia sovietică paralizase transporturile la strîmtoarea Kerci. Din luminişurile înălţimii împădurite din faţă scăpărau ţîşnirile tragerilor directe. Strînşi ca-n pumn, încremeneam cu fiecare spargere. Manta, taciturnul meu sergent, uitase să mai repete: „Aţi scăpat?". Rămăsesem singur? Mă smulsei din înghesuirea cumplită a ropo-

tului de explozii. Manta se pipăia neîncrezător că supraviețuise. Se spulbera lumea din jur, viața, amintirea. Golul se umplea cu vîjîitul ciocanelor care pisau Krähnest-ul. Secundele vieții crăpau neritmic. Se dezarticulase orologiul existenței. Va mai bate?... Să mai bată?! Înfipsei amîndouă mîinile în mine. Căutam un sprijin: o dorință... o imagine să mă țină lucid pînă la ultima clipă. S-o văd spărgîndu-se și numai apoi să părăsească Krähnest-ul.

– Mamă, mamă, de ce m-ai părăsit?! – se înghesui Manta lîngă mine. (El găsise ceva.)

Mă învioră nedumerirea: dar ceilalți? Fiindcă trebuia găsit sprijin pentru a trece puntea. Căutînd în cutremurul din afară și dinăuntru ceva de care să mă țin, mă trezii cu o amintire hazlie pe care vreun capriciu o lasă să cadă în vîltoare: o tînără accidentată nu mai putea merge decît sprijinită, dar, scăpînd bastonul, se apucă de borul pălăriei. „Ce faci? Dă-mi mîna, lasă-ți pălăria!". „Trebuie să mă țin de ceva!"...

Treceau avioanele de asalt peste cuib, mitraliind, incendiind. Perdelele de crengăriș ale „solarului" fumegaseră înecăcios, schimbînd aerul. Zăceam descoperiți sub observația și focul inamicului.

– Ne-au lăsat cu fundul gol! – încercă să glumească caporalul Ciufu, „un Popa Aldea mai palid," lîngă care aterizasem după un salt scurt, cu Manta. Ce-o fi făcînd Maftei?

Venise cu el din batalionul de gardă și era comandant de grupă la joncțiunea din stînga cu Batalionul 23 de munte. Subalternii direcți (cei trei subofițeri de pe Krähnest fuseseră dispersați, în ideea că nu vom putea comunica: Sandu Simionescu, pe flancul stîng; în centru – Năstase, comandantul plutonului de armament greu, cel căruia îi trecuseră norocos prin gură două cartușe la Sevastopol; iar Fane Negulescu, în dreapta lui Ioniță) făceau legătura cu plutonul sublocotenentului Victor Voinescu. El trebuia să asigure și spatele, și legătura telefonică, scoasă de la început din funcție. Cîți vor fi rămas pentru atacul iminent? Rachetele împușcate de rușii gata de asalt spre buza Krähnest-ului cereau nervos lungirea tirului de artilerie. Eram la o aruncare de grenadă, dar ei, feriți de focul nostru, se puteau concentra în voie. Flancul nostru drept de pe Dolgaia, de unde se vedea unghiul mort, asis-

tase neputincios la pregătirile inamicului de a ne asalta. Artileria avertizată continua să tacă.

Inamicul ținea în șah toată poziția – ca să blocheze rezervele –, dar intensitatea focului infanteriei creștea pe flancul nostru stîng. Printre rafalele artileriei se îndesau pîrîiturile de pădure incendiată ale luptei apropiate. Seriile scurte de Z. B. marcau pe cei rămași și apariția inamicului pe îngusta și deteriorata noastră terasă. Era un gol în lanțul tragerilor noastre din dreapta. Încerca să-l umple timbrul cadențat al unei singure puști mitraliere, cu rafalele din ce în ce mai repezi. Nu se mai putea distinge nimic. Rușii se ridicau cu țipăt pentru asalt, sfărîmîndu-se însă în puținii metri care le mai rămăseseră, ca niște covrigi. Alții noi mișunau printre pietre cu mișcări iuți de șobolani încolțiți. Tunurile își mutaseră vuietul în spate.

– Rușii au intrat peste 23! – se auzi din stînga.

Se aruncau cu disperare grenade. Amuțise brusc pușca mitralieră din dreapta. M-am aruncat cu Manta într-acolo. Mitraliorul zăcea ca un sac trîntit în amplasamentul neterminat. Mă încurca la tragere. Manta, în spatele meu, încărca febril, fără să vadă cutia cu încărcătoarele deja pline. Nu-mi puteam închipui cine era mortul. Nu era chipeșul Ioniță. El era în dreapta, s-a dus să umple golul, mă liniștеam eu în timp ce încercam să scot din luptă o mitralieră dezlănțuită care parcă se îneca accelerînd. I-am întrerupt de cîteva ori furia, dar cine reușea să reînceapă tragerea îl ținea cu capul la pămînt pe celălalt. Siguranța apropiată mi-o făceam cu grenade. Firidele amplasamentului aveau încă provizii. Cineva, pe care iarăși nu l-am recunoscut, a dat buzna peste noi cu ultima noutate: sîntem încercuiți, din poziția lui 23 ne-au căzut în spate și „borfăiesc" bordeiele. Fane Negulescu și Ioniță fac pe partizanii printre ei și mai aruncă o grenadă prin fostele noastre adăposturi. Între noi și Voinescu, pe vreo sută de metri nu mai rămăsese nimeni din grupa lui Ioniță. Pătru, cel cu plăcinta tătarului, ar fi zis însă că vrea să ia Virtutea Militară. Insulițele noastre de foc, apărîndu-se din toate părțile, fiecare după legea și chipul ei, „scriindu-și fiecare povestea," apărau cuibul de cioară, spre nedumerirea și turbarea observatoarelor de pe înălțimea dominantă din față. Și iarăși dezlănțuiau bateriile din poienițele vecine, pentru ca să-și

poată face din Krähnest şi poziţia deja cucerită baza de plecare pentru a inunda Valea Lipki, spre prăbuşirea frontului. Cum însă pe Krähnest cei mulţi erau ei şi exploziile nu-i alegeau, rachete de recunoaştere se ţineau lanţ. Dar cît putea dura jocul? Artileria noastră se trezise; noi eram însă copleşiţi. Nu ne rămînea decît să „sfîrşim jocul frumos": să putrezim în găinaţul cuibului de cioară, aş fi zis eu în locul inchizitorului din mine, fiindcă şi el îşi încheia socotelile. I-am dat lui Manta greaua misiune să ajungă printre încîlceala dintre ai noştri şi ai lor la postul de comandă, să spună că noi am rămas pe Krähnest, iar ei să-şi asigure flancul, care era ca şi descoperit. Manta îi nedumeri însă pe cei de la comanda batalionului. Ne considerau pierduţi încă din zori, judecînd după violenţa bombardamentului şi al forţelor de infanterie aruncate de inamic în luptă. Nu pricepeau însă de ce se lungise agonia pînă către prînz, şi mai ales după prăbuşirea poziţiei lui 23. Batalionul nu putea totuşi să-şi rişte singura rezervă, compania comandată de căpitanul Crin, cînd existenţa unităţii era pe muchie de cuţit.

Peste cei ce deliberau dur, fără sentimentalism, dădu buzna sublocotenentul Mircea Davidescu, din compania de comandă, unul dintre luptătorii greu încercaţi, la care uzura părea irecuperabilă. Încercase în concediu să rămînă în ţară, „conştient că mai mult încurcă" – se şi logodise –, dar de unde să scoată bănetul pentru şperţ? La reîntoarcerea în unitate, cîţiva îi pledaseră în faţa colonelului cauza, fiind scos din linia întîi şi încadrat la plutonul de pionieri. Mă înconjurase de la început cu o tandră prietenie, la care reacţionam stîngaci, impresionat de resursele lui de bunătate şi afecţiune. Atacul lui Mircea Davidescu împotriva opticii pragmatice în care oamenii sînt preţuiţi numai cît timp dau, culmină prin cererea de a veni personal cu un pluton în sprijinul meu.

– Nu pot trimite o subunitate inutil la moarte, dar, în cazul de faţă, nici nu pot opri eventualii voluntari să-şi ajute camaradul căzut în nenorocire. Îi găseşti, te duci! – hotărî colonelul.

Din plutoanele de transmisiuni, pionieri şi grupul de comandă batalionar se anunţaseră 30 de voluntari. Aproape jumătate din ei trecuseră prin plutonul meu de luptă împotriva partizanilor. Au ajuns, conduşi de Manta, aproape înjumătăţiţi. Mircea, iluminat de bucurie, ca nici un alt om, îşi redobîndea în frîntura de şanţ

lîngă mine ritmul respirației. „Avem aceeași bluză de vară – mă privi el, atent cu toată fața, din ochii albaștri –, dar schimbăm căștile". L-am lăsat să-o facă. Nu mi-am amintit atunci că pe pînza de camuflaj înghirlandată cu frunze de viță scrisesem și versetul: „Din pămînt ești și-n pămînt vei merge".

– Și acum? – se adună el, așteptînd.

– Contraatacăm cu tot ce a mai rămas. Nu spre Victor – mă împotrivii eu intenției schițate de a spune ceva. Contraatacăm, trecînd peste Krähnest, poziția ocupată a lui 23. Trecem doar în viteză, aruncînd grenade ofensive, și tragem din mers.

Pornisem voluntarii lui Davidescu în stînga, antrenînd în mișcare supraviețuitorii de pe Krähnest, înviorați c-au ieșit din înțepenire, trecînd cu foc peste infiltrările inamicului șocat de apariția noastră. Apărut ca din pămînt, pentru cîteva clipe, Fane Negrescu striga „Ura!". Și toți alergau cu urale, bucuroși că se mai poate trăi. Ioniță și caporalul Năstase, ca doi frați tineri, trăgeau din două puști-mitraliere, ținute de cureaua peste umăr, oprindu-se scurt din mers, cu nu știu cine, în dreapta, printre colții de piatră ai Krähnest-ului. „Fug, fug! Pe ei, nu-i slăbiți!", chiuiau de bucurie vînătorii. Panica se lățea peste inamicul comasat, care aștepta doar lichidarea unei rezistențe și peste care se dezlănțuia din senin un contraatac de cine știe ce proporții. Cei trecuți în spatele liniilor noastre, rupți de baza lor, încercau să se salveze, reîntorcîndu-se, dar erau vînați în mers de ai noștri. Observatoarele de vis-à-vis, exasperate de întorsătura neașteptată a lucrurilor, dezlănțuiră trageri furibunde pentru a opri contraatacul care răsturna totul. Inamicul, retrăgîndu-se în debandadă, intra în propriul foc. Cineva a strigat că Mircea Davidescu e rănit în burtă. Voiam să mă opresc, să ne oprim cu toții... dar intrasem deja într-un mic luminiș, necunoscut. Lîngă primele tufișuri în față, trei soldați roșii – unul purta budioncă pe cap și rînjea – se aruncaseră la pămînt ca să deschidă foc, tocmai cînd descoperisem că trecusem pe lîngă un trăgător rus care-și punea pușca-mitralieră la umăr. Deschisei foc din pistolul mitralieră. Frînt din umeri, acesta intră cu fața în pămînt, în timp ce eu mă prăbușii ca secerat, sărindu-mi pistolul din mînă. Văd și azi fulgerăturile albe la gura țevii și rînjetul lățit al celui cu corn. Se ridicau să vină. S-ajung pistolul... încercasem

să mă ridic, dar trupul nu mă asculta în întregime. Două grenade explodară peste cei trei, şi în smucitura către arma căzută, mă înhăţase cineva de mijloc, încremenindu-mă... Fruntaşul Simion, un bondoc viguros şi ştirb, mă purtă, apoi ajutat de alţii, într-o foaie de cort, după ce nu ştiu cine mă pansase. Înţepăturile pe care parcă le simţisem erau: plaga triunghiului Scarpa, la stîngul, şi un setos urîcios în coapsa dreptului. Surprinsesem la postul de prim-ajutor îngrijorarea doctorului Chelaru. Mai greu ajunseră cei ce-l purtau pe Mircea Davidescu pe o brancardă. Îngrijorător de palid, i se bucurau doar ochii întrebînd febril: am ajuns la timp la tine, spune-mi, spune-mi! Asigurarea mea îl împăca cu sine, atenuîndu-i durerile atroce, în timp ce salvarea ne purta halucinant prin exploziile aşternute de inamic pe Valea Lipki.

– Tu ai să trăieşti, şi mă bucur ca niciodată! – mi-a spus la despărţire, din brancarda care-l purta spre sala de operaţie, prietenul meu, Mircea Davidescu, născut în anul 1919 lîngă Cîmpina, la Cornu.

***

– Ai dormit bine? – se interesau, zîmbind, făpturile albe din sala de operaţie a ambulanţei divizionare II şi, fiindcă eu susţineam că nu dormisem, mă întrebau dacă mai ştiu pînă la cît numărasem şi cît arăta ceasul de mînă al anestezistului pe care-l urmăream, cică, foarte atent. Vorbeau că am noroc cu carul, că un cheag coagulat în plaga triunghiului Scarpa îmi oprise hemoragia, că nu de grenadă fusesem rănit, ci de o rafală automată.

Din poieniţa de lîngă ambulanţă, avionul cu două brancarde îşi lua zborul spre aeroportul din Kerci, ticsit de răniţi. Graba care mă năpădise în luminişul din pădurile de la Bakanskaia, de a fi cît mai departe, nu se potoli nici aici, şi totuşi abia tîrziu mă dumirii că „Leutnant Ştate“, strigat de sanitarii germani la primul Junkers, gata de decolare, eram eu. După schimbarea drenelor şi un nou pansament la spitalul din Simferopol, vom călători în acelaşi tren sanitar nr. 2, cu care venisem în primăvara anului trecut, plin de vise şi nerăbdare, de parcă războiul se putea termina înainte de a-l cunoaşte. Noaptea însă am fost din nou pe Krähnest. Primisem

ordin să mă duc acolo de cîte ori voi fi îndrăgostit. Dar acum... că n-aveam picioare? Sculptorul Voinescu îmi ceru dalta cu care mă pusese să înlătur o porţiune amorfă de piatră din macheta monumentului Vînătorilor de munte, ca să sape în scutul stilizat, alungit, care acoperea corpul tînăr desprinzîndu-se din lespedea fundalului, emblema. Primind dalta, sculptorul se răzgîndi şi mi-o propti în piept:

– Dă-mi inima, fiindcă prietenul nostru, Mircea Davidescu, se duce să-şi vadă logodnica!

Am țipat. Șuierau sirenele trenurilor dintr-un triaj necunoscut. Compartimentul de clasa I al trenului de răniţi se oprise în faţa peronului gării Tiraspol, punctul de destinație al ultimilor răniţi, nerepartizaţi în alte spitale din Transnistria. O radiogramă contramandase destinaţia iniţială, Bucureşti, din lipsa locurilor. Imobilitatea din cauza rănii făcea ca fereastra cupeului să înrămeze peronul ca pe o scenă. Priveam ca din lojă forfota a două cete în tainică vrajbă, dar înveşmîntate în alb, care evoluau pe fundalul scenei ca un balet. Stolul cu cruciulița albastră, ca orice nobilime făcută peste noapte, era înfumurat, întreprid în toate, cu un fel de bruscheţe şi risipiri de amantă; cel cu crucea roșie, în virtutea tradiției, mai conservator, mai decantat, ca regina-mamă – matern. O văduvă de rege şi o soţie de conducător se deosebesc prin multe, concurînd însă în patronarea operelor de binefacere în paralel. Brancarde cu răniți erau depuse febril în avanscenă, pentru a fi împărţiţi şi disputaţi de cele două feluri de spitale.

„Loja“ celor de pe Krähnest va fi curînd desființată. Tovarăşul meu de compartiment, un necunoscut pistruiat, cu păr ca de in peste frunte, rus leit, susținea ca într-un coşmar că fusese rănit tot pe Krähnest, de-ai noștri, cînd se întorcea de dincolo. Panglica de Virtute Militară şi Cruce de Fier de la bluza agățată în compartiment – eu gol-goluț, nu mă întorceam decît într-un cearşaf de-acolo – impuneau să fie crezut, dacă nu pentru povestea pe care cu chiu, cu vai o scosesem de la el, cel puţin pentru altele nespuse:

– Am făcut o şcoală după Odessa; ruseşte ştiam de copil. Am învățat de toate... să mănînc seminţe „în circuit,“ să scuip, să merg pe toată talpa. Mi-am îmbogățit repertoriul de cîntece rusești mai vechi și mai noi, la harmoşcă, cînt tot de mic, salt la cazacioc ca un

drac. Mai greu mi-a căzut „samahonca"; trebuia băută „zalpom". Dar există leac să nu te faci criță din primul „stacan". Treceam „cu treburi" dincolo, știam parola, nume, amănunte. Le află ai noștri de la prizonieri – cine nu spune nimicuri despre ai lui, cît mai multe, că doar nu-s secrete de stat? Ajuns între ei, în poziție sau în rezervă, căutam un tovarăș despre care știam îndeajuns... și era din unitate, sector... și întrebat de una, de alta, îi spuneam că plec pentru... 3 zile la Krasnodar... Păi de-acolo ziceți că sînteți? Unde locuiți? – Lîngă bazar, pe Veterinarskaia 7, deasupra restaurantului. – Atunci o știți pe Mașa de la Piteinipunct! Și dă-i cu povești, „gulianie" despre locuri dragi oricui. – Treci pe la mama, pe... nr..., dă-i ceasul acesta de mînă – e trofeu de luptă – și vino, frate, la întoarcere să mă vezi... Cînd dai de alții în spatele liniei e mai simplu; *Zdorovo bratțî, guleaite, guleaite?* (Noroc fraților, petreceți, petreceți?)... Cîte o Marusie: „Nu ne grăbim ca alții". – Hai, pentru o clipă pot să întîrzii și eu... o glumă („vesel" de felul meu) – pînă încep să cînt, că apoi nu mai scap ușor. Și cîte nu auzi, și cîte nu vezi! Cînd ai hîrtii în regulă și te comporți ca un „veritabil" Ivan... Ultima dată, am venit mai devreme (de obicei te conduce și așteaptă cineva în linia noastră, ca să n-ai probleme). Era liniște, dar m-a rănit un brand. Am avut noroc, după trei săptămîni de spital, era doar o chestie de înnoit pansamentul... Unde m-o opri, doar mă orientez și plec în concediu. Fiindcă ați luptat cu partizanii, ascultați una bună... dar era cît p-aici să-mi frîng gîtul...

Depus în avanscenă, așteptam. Un marinar cu ambele brațe amputate deasupra cotului, fără beretă, scund, dar spătos, cu o sticlă de vin înfiptă în buzunarul șalvarilor, ieșit ca din culise, după ce privi o clipă îngîndurat peste răniți, se apropie de mine, ghemuindu-se lîngă brancardă.

– Rănit! Unde?

– Eu, la Sevastopol.

– Unde, la Sevastopol? Și eu am fost la Sevastopol... – încercai, neajutorat, să-mi arăt compasiunea.

– Ceornaia Balca.

– Și eu am fost pe Valea Neagră... Plopii, monumentul... – înșiram eu.

M-a strîns cu cioatele de braţe, ca pe-un prieten regăsit.

– Ah, frate, războiul! – şi-l înjură netraductibil. Să bem!

Și-mi făcu semn să-i scot sticla şi să ne cinstim.

– Poftim, dragă, spectacol! – se indigna o cruciuliță albastră. Şi ofiţer, se pare! Iar eu – îşi imputǎ tînăra în alb – voiam să-l luăm la noi...

– Nu vă osteniţi! – replicai fără menajamente. Mă duc „alături".

Prietena ei, distrată de „scena înfrățirii", pleda în şoaptă, rîzînd, pentru achiziţie. Dar eu am continuat să cinstesc doi „fraţi" care se schilodiseră reciproc pentru „cauze sfinte", gîndindu-mă la viaţa noastră cea fără de leac. Nu-mi trecea atunci prin minte că, mai tîrziu, vom sta faţă în faţă, fraţi de acelaşi sînge, tot aşa de necruţători ca atunci pe Valea Rea sau la Krähnest...

A DOUA ÎNTOARCERE ACASĂ

Abia coborît din acceleratul Odessa-Bucureşti în Gara de Nord, în forfota altei vieţi, sînt oprit de un locotenent-colonel de la Comenduirea Pieţei:

– Unde vă sînt mănuşile şi sabia?

Am prezentat biletul de concediu medical, eliberat de spitalul „Crucii Roşii" din Tiraspol. Nici semnul de pe braţ cu patru fire de sînge aurit, nici bascul de vînător de munte, scrutate scurt şi treaz de ofiţerul spilcuit, nu scuzau încălcarea regulamentului de garnizoană. Să-i spun că nici uniforma nu-i a mea, că e împrumutată de la un sublocotenent din Institutul Medico-Militar, ce-şi făcea stagiul de practică în spitalul de răniţi? Că venisem de la Krähnest ca într-un giulgiu – în cearşaf, iar rapoartele prin care solicitam o simplă uniformă de ostaş nu se rezolvaseră pînă la ieşirea din spital? Că basca şi semnul de rănit, care oricum erau – să zicem – ale mele, fuseseră făcute în atelierul spitalului, dar nu de mîna fruntaşului Grigore, croitor îndrăgit de meserie – singurul rănit din cercetare care mai nimerise acolo –, ci numai prin grija lui, fiindcă dreapta îi fusese amputată? Îl pregătisem moral pentru „destinul de croitor ciung" la îndemnul maiorului dr. Ungureanu, un om pe cît de „spurcat la gură" pe atît de bun la treabă, care încercase însă cu iscusinţă totul, recurgînd şi la soluţia dură, numai pentru a-i salva viaţa. Bietul meşter avea să termine fiecare discuţie şi fiecare scrisoare-exerciţiu, schilodită, cu mîna stîngă, rugîndu-se ca un copil să-i arătăm sub care „boschet din grădină" îi îngropase dreapta!

Cu frunzele de viţă, pe care dibaci le contura din foarfece, rîzînd, sora Flavia, şefa sălii de pansament, nu puteai să te-acoperi nici măcar într-un parc cu statui, ci numai după ce chirurgul trăgea şi băga ca prin creier tuburile de cauciuc pentru drenaj, spre

suferința solidară a doamnei colonel Zamfirescu – pură ca o Pitie, dar care nu putea să-mi ierte că nu mă vaiet.

Poate că aş fi frînt cerbicia ofiţerului de cavalerie, amator prin profesie de picanterii, dacă i-aş fi putut arăta un lucru rar pe care-l îmbrăcasem şi care era al meu, cu „dedicații", muguri și boboci de trandafiri şugubăţ brodaţi cu arnici multicolori. Semnăturile de-o parte şi alta, a două tinere nedespărţite – prietene – numai pentru un timp înstrăinate, Flavia şi Virginia, îi garantau autenticitatea.

Atunci însă, „fără sabie şi mănuși", înclinasem o clipă, ispitit de semeția mereu atent cenzurată, să-i pun sub ochi apărătorului ordinii în garnizoană, înştiințarea Armatei a 3-a, primită în spital, că propunerea la Cavaleria Ordinului Mihai Viteazul fusese înaintată favorabil mai departe. Tăcusem însă ca protagonistul spectacolelor moderne, fără revărsarea sonoră a monoloagelor interioare, pînă cînd se descoperi că eram dintre ofiţerii de rezervă care puteau să moară și să trăiască fără sabie şi cel puțin cu o mănușă trasă.

Era timpul ca, în țara aflată de doi ani în război, să mă îmbrac civil. Amînam însă întîlnirea cu părinții lui Victor Voinescu, unde aşteptau două costume la fel, pentru plănuitul nostru concediu comun.

La Casa Oştirii, pe Berzei, lipsea destinatara misivei de dragoste încredințată de un rănit. Am anunţat-o pe tînăra colegă, mai curînd o şcolăriță în vacanță, că voi reveni a doua zi.

– Nu plecați, hai să ne uităm de-acolo, de la fereastră, împreună, pe stradă! Eu ştiu despre viață o mulțime de lucruri. Mătuşa mea, la care locuiesc, îmi dă să citesc o sumedenie de cărţi. Pe mama n-o ştiu, tata a fost închis cînd am intrat eu la liceu, şi apoi împuşcat la Miercurea Ciuc, aşa că sîntem numai noi două pe lume. Eu ajung înainte acasă și, pînă vine dînsa de la pensionul de maici, unde e profesoară, pregătesc totul.... Uneori aştept însă o scrisoare, precum cea pe care aţi adus-o... dar cine ştie de existența mea?! Cum sînt oamenii aceştia care trec?

– Parcă spuneaţi că ştiți despre viață o sumedenie de lucruri – o necăjii eu, urmîndu-i profilul pur şi grav.

– Da, dar parcă am în față foile risipite ale unui ierbar cu plantele aşezate, gata, iar alături etichetele cu numele şi clasa lor... şi nu mai ştiu care de unde vin.

– Dar „înțeleapta" mătușă nu vă spune?

– Sînteți nedrept! Dînsa îmi spune cum trebuie să fie oamenii, nu cum sînt... Și e înțeleaptă, fiindcă e bună și înțelege... Dar văd că vă grăbiți. Vă însoțesc pînă la ieșire.

Și deschise și închise niște dulapuri lungi cu balonsaide, cum văzusem, în trecere, în vitrinele magazinului de lux de pe Regina Maria.

– Sînt din cele de 25.000 de lei? – mă interesai eu.

– Pentru ofițeri costă numai jumătate – preciză ea. Vreți să vă cumpărați? Aici sînt *gris-sable*, dincolo crem. Alegeți-vă!

Și deschise un registru pentru a-mi trece numărul carnetului de ofițer. S-a lămurit pînă la urmă și ea, ca și mine, că ofițerii de rezervă nu aveau carnet pentru jumătate din preț.

– O clipă! – se adună ea, gîndind la o soluție. Puteți să-l luați. Aveți toți banii la dv.?... Atunci pînă la 4 mă găsiți aici!

Și, întunecîndu-se puțin, rosti aproape aspru:

– Dar fără flori, atenții... ci așa cum a fost acum.

Și iarăși se lumină.

În casa veche boierească din Theodor Aman, stăpînii, doi frați ofițeri superiori din Comandamentul Jandarmeriei, nu erau acasă. Ordonanța celui mai mare și mai apropiat mie ne făcu legătura telefonică. Era de gardă, dar spera că mă voi simți ca acasă pînă la întoarcerea sa. Îmi va trimite prin Ala Corvoponte banii pentru Casa Oștirii. Se pare că interlocutorul meu avea prea mult de lucru, fiindcă, avertizîndu-mă despre primejdiile potențiale ale cunoștinței cu mesagera sa, îmi dădu detalii neîntrebat – o levantină bogată, bolnavă de plictis, care-și pigmentează huzurul cu excentricități... tînjește după miracole – asta îți place, știu –, dar nu le mai poate detecta... Cum a devenit de-a casei? E prietena din copilărie a lui Jeny, asidua ta apărătoare împotriva oricui (se referea la fratele lui, cu care nu mă înțelesesem niciodată pe tema războiului), iar de la Revelion logodnica mea... Mulțumesc!... Sigur că sînt diferite ca cerul de pămînt... Era sigur că-i voi face curte... (de unde această siguranță?) – ea mă va stîrni atît cît permite inițial bunul gust –, dar de care „mai bine mori pe front decît să te îndrăgostești, fiindcă toți adoratorii ei devin valeții fără șansă de a-și mulțumi stăpîna. Cînd prin capriciu se reîn-

torcea la vreunul, îi da, cu o rafinată știință a răutății, asigurări „despre fericiri care nu veneau niciodată și de care el credea că nu-i capabilă, nici chiar în măsura în care orice femeie o poate face o dată pentru cineva".

O asemenea fişă bogată în date, despre un om cu atît gol în el sau în jur, prin telefon, putea să însemne şi că amicul meu mai mare, „nenea Ionel" – cum îl numeau cunoscuții mei cîmpulungeni –, se rătăcise cel puțin temporar în caruselul lui Ala Bala, fiind mai aproape de cei ce nu cred în femeie, „singurii imuni în fața blestemului iubirii pentru Ala" şi singurii cărora ea le mai acordă din favorurile ei, fiindcă această femeie care-i minte pe toţi, ăsta pare blestemul ei, are nevoie să fie minţită.

–Dacă e frumoasă, deşteaptă? Nu ştiu cum să-ţi spun. O cunosc de doi-trei ani şi m-am trezit susţinînd păreri contradictorii şi-n acest punct. Lasă impresia ca e şi una şi alta. Tot ce are e în slujba disimulării. Din acest tip îşi recrutează „oamenii" unele servicii secrete. Ce i-ar veni ca o mănușă, ar fi oficiul de amfitrioană într-o mare casă deschisă. Pe scurt, ca să mă plasez într-o altă epocă, eu aşa-mi închipui hetairele Antichităţii. Văd că te-am făcut curios. Să sperăm că acum te va salva „tinereţea"; peste ani – după cum te intuiesc – ți-ar putea fi însă fatală.

Ala-Bala, la care adăugasem, din rimele copiilor, „Portocala", apăru curînd, proaspătă şi firească. Lăsă un plic pentru mine, pe masă, „potrivit ordinului colonelului", dar rămase în picioare, gata de plecare, „avea nişte treburi imediate". Era încîntată să-mi citească pe faţă nedumerirea.

– Ce, nu-ţi funcţionează „recepţia"? – mă ironiză făptura şerpilină cu candori de Primăvară botticelliană.

În sinea mea mă întrebam ce o fi ascunzînd femeia asta sub ispita mulajului.

– Poate ne vedem altă dată, „fără himere" – şi mă ciocăni familiar pe frunte –, deşi mi se pare că pe undeva ne excludem. N-o ştiu din „fişele informative" – pe care le deţinem din aceeaşi sursă –, dar aşa... deşi nici eu nu-s astăzi „prea receptivă". Cine ştie, poate tocmai incompatibilitatea de structură ne-ar lega. În fond, sîntem amîndoi nefericiţi.

– Dar tu cum eşti? – o întrebai copilăreşte pe grăbită.

– Sînt o drăgălaşă – se copilări şi ea.

Şi tocmai cînd mă trezeam, gîndind că drăgălăşia ar putea fi „arsenalul“ ei, Ala reluă fără prefăcătorie:

– Le-am încercat pe toate, dar nu se prinde nimic de mine.

– Şi ce vei face mai departe?

– Vreau să cumpăr un rus!

Spusa ei neaşteptată mă izbi ca o perversiune în văzul lumii. Cu un „Pa!“ apăsat cu degetul pe buze, dispăru. De afară, prin fereastra deschisă îmi strigă: „Voi reveni!“.

Mă apăsa casa şi, ca să uit, am plecat să-mi continui programul bucureştean. Pe Calea Văcăreşti am sunat la profesorul Stoenescu, fostul adjutant din Crimeea. Îmi deschise o doamnă în negru cu părul alb, cu chipul bun, din care umbra tristeţii fugi cînd îmi auzi numele, ca atunci cînd în odăiţa copilăriei se făcea lampa mare, ca apoi să revină, ţinută însă mai departe prin colţuri. În casă mai era o fată tînără în alb, tot tristă. Îl aşteptau de-o oră – „Avem vizită“, înclină mama capul, cu un surîs ca un fluture alb, spre tînăra tăcută.

– Îl sun din nou, e la un bătrîn evreu, aici, la un pas.

Intră ca o furtună, zgomotos, strigînd, rîzînd, oprindu-se scurt: „Copilul nebun, mamă!“, făcu el într-o pauză spre mama încurcată, ca o prezentare, şi apoi, în altă pauză, repeta formula pentru fata în alb, duios, parcă i-ar fi întins o floare. Bucurat brusc de o „idee mare“, aduse dintr-o încăpere alăturată un acordeon de concert pe care încercă, spre spaima celor două doamne, o avalanşă de acorduri wagneriene, minunîndu-se copilăreşte de propria-i iscusinţă. Într-un tîrziu, doamna-mamă ne invită la masă.

– Asta nu! Noi mîncăm în oraş. El n-a venit „de-acolo“ ca să cineze în societatea unor doamne triste!

Încercai să-i rezist, pretextînd că-mi era tare foame, dar mă înhăţă de braţ cu: „sublocotenent, ascultă comanda la mine“, purtîndu-mă apoi prin Bucureştiul fără lumini, care- sub perdeaua camuflajului îşi începea viaţa febril, cu toate localurile pline.

– De fapt, nici nu mai ştiu unde te-aş putea duce – se opri el din mers. Pretutindeni e ceea ce ai văzut; invazia îmbogăţiţilor de război, de nu găseşti un loc: nemţimea, căreia deşi îi fuge pămîn-

tul de sub picioare, se comportă ca într-un dominion; aerele de „*noblesse d'épée*"[1] ale ştabilor noştri, şi de fapt de un *strip-tease* flămînd, luminat strident „*avant la debâcle*"[2]...

Şi rîse metalic de perspectiva „judecăţii din urmă".

– Hai să ascultăm un lăutar! – îl rugai eu.

Dar nici de Grigoraş Dinicu n-avusei parte. *Continentalul* era tot aşa de ticsit, iar la masa ober-chelnerului cu care tratase Stoenescu, lîngă perdeaua cea grea de la intrare, mă aşezai cu spatele spre local, ca să pot să-l ascult atent. Victor Medrea, picat ca din senin, băut şi ca totdeauna în mare vervă, impecabil în civil, cu distincţiile de război în miniatură la butonieră – nu ştiu cum ne descoperise – încercă zadarnic să întrerupă spovedania, oferindu-ne un loc central în acel *Hexensabbat*[3].

– Uite-l şi p-ăsta – lichidă Stoenescu breşa întreruperilor –, face tirade la ospăţul sardanapalic, în timp ce ai lui, fugiţi după rebeliunea din '41 în Germania[4], sînt închişi de hitlerişti la Buchenwald, rezervîndu-li-se, pentru a ieşi din istorie, vreo apariţie hilară de guvern fantomă! Celor care au rămas în ţara asta şi au umplut puşcăriile, li se face cinstea de a lupta în batalioanele de reabilitare formate la Sărata....

A doua zi de dimineaţă, în lumina de miere a toamnei, băteam de ceasuri întregi, mereu în doi, străduţa Rovine, de la un cap la altul, urmărindu-mi partenerul prin labirintul şi hrubele unei vieţi surpate, în care pătrundeau uneori gătelile molcome ale toamnei din grădina cu linişte şi tufănici a unei case cu parter înalt şi etaj de la sfîrşitul secolului trecut, spre care privea cîteodată, cu încordare, interlocutorul meu.

– Nu uita că te-am ales judecător şi atunci cînd, la începerea concediilor după Sevastopol, „mi-ai dat voie" să rămîn în ţară, şi acum, cînd nu-mi mai găsesc locul în ea! Se opri brusc.

---

[1] *Noblesse d'épée* (fr.): nobleţe de spadă, cei ce şi-au cucerit titlul de nobleţe cu arma în mînă.

[2] *Avant la debâcle* (fr.): înainte de dezastru.

[3] *Hexensabbat* (germ.): sabatul vrăjitoarelor.

[4] Aluzie la legionarii fugiţi în Germania după conflictul violent din 21-23 ianuarie 1941 cu mareşalul Ion Antonescu. În această împrejurare Adolf Hitler l-a susţinut pe Ion Antonescu împotriva legionarilor.

– Uite – mi-arătă el, tresărind, cu degetul, ca un copil, o făptură puţintică, ce da să iasă din casă spre grădină –, acea „măicuţă bătrînă“ îl caută pe Victor. Du-te! Du-te singur... Iartă-mă, eu nu pot!...

Şi plecă grăbit.

O doamnă tînără, cernită, mă conduse într-o încăpere cu storurile lăsate în care, sub autoportretul lui Victor Voinescu, mare şi luminos cît o oglindă, pîlpîia o candelă. Prietenul meu venea prin oglindă să se mire de candela cu puţină lumină şi de textul bocitoarei – cumnate, sau de doi oameni tineri care plîngeau. Dacă ar fi apărut şi măicuţa bătrînă... pe toţi întrebînd... cine mi-a văzut?..., Victor Voinescu, aşa cum îl ştia inima mea, n-ar fi plîns cu noi? Mai ales că el visase, dar nu mai apucase să sape în lemn sau în piatră, făpturile basmelor de totdeauna...

* * *

Ziarele anunţau începutul retragerii pe etape din capul de pod Kuban. Trecusem pentru cîteva ceasuri pe acasă... la Muscel. Tata, venit pentru cîteva zile de la brutăria lui, era în stupină. Ca totdeauna, umbla fără mănuşi sau mască în cei douăzeci de Dadant şi Layens[1] făcuţi cu mîna lui.

– Dacă îndeplineşti tot ce ai de făcut, fără grabă, cu linişte, înăuntru albinele nu te înţeapă, măre! („Măre!“ era cuvîntul pe care îl presăra cu bucurie oriunde.)

Şi totuşi amînă controlul, ca să „tainim“, plimbîndu-ne prin grădina cu pometul toamnei. Apăru mama, necrezîndu-şi ochilor. Se uită cu sfială cum călcam.

– Nici nu se cunoaşte că nu-i al tău! (Umblase vorba că-mi amputaseră piciorul.) Adevărat? – rosti ea ca şi cînd vorbeam „doar aşa...“ şi se ghemui repede, lipindu-şi fruntea de genunchiul stîng.

– Femeie, tu te-ai copilărit! – se miră tata, şi plecă să-şi vadă de stupi.

Cînd îi anunţai că plec cu primul tren să-mi iau uniforma de la Sinaia, mama nu găsi altceva ce să spună decît că nu mîncasem

[1] Tipuri de stupi.

nimic, iar tata – forțat de faptul că tocmai etalase, foaie după foaie, tot ce se scrisese despre întîmplările din război și scrisorile pentru Victor Voinescu, despre care eu nu știam atunci totul, pledă că trebuia să îmbrac iar bluza de vînt a Vînătorilor de munte. Că doar n-o să umblu cu cravată ca toți „învîrtiții" mobilizați pentru lucru, dintre care unii nici nu știau unde e gura minei de cărbune! Inima lor simțitoare nu știa c-or să treacă poate doisprezece ani pînă ne-om mai vedea.

Trecusem pe la „partea sedentară" a batalionului din Sinaia și-n ziua următoare nu-mi rămînea altă soluție decît să încerc, fără aprobare de audiență, să pătrund în Statul Major ca să obțin un bilet pentru avionul curier București-Simferopol, riscînd altfel să ratez capitolul „retragere", pe care într-un război cu atîtea retrageri „pe linii dinainte stabilite" încă nu-l trăisem. Drumul obișnuit spre front al permisionarilor și al împrospătărilor se făcea prin Odessa, pe cale maritimă sau aeriană și dura, din informații, o săptămînă, ceea ce nu-mi convenea deloc. Perspectiva de a rămîne, după sfîrșitul concediului medical la pregătirea eșalonului de război în Sinaia, o exclusesem, spre nedumerirea celor din garnizoană. Se părea însă că-mi surîdea norocul. Un domn înalt, în civil, îmbrăcat corect, cu aerul de rigiditate pe care-l au militarii de carieră la pensie și cu care călătoream alături în tramvaiul spre Cișmigiu, începu, cu familiaritatea cazonă a acestor oameni de treabă în relațiile cu ofițerii tineri, discuția care-mi trebuia.

– Așa eram și eu tînăr sublocotenent în primul război mondial... – clătină el duios din cap, gata să mă poarte, în ciuda războiului de atunci, prin cine știe ce paradis pierdut.

– Domnule colonel, am onoarea să vă raportez...

Și în două cuvinte i-am spus ce mă doare – acum cînd știam că el mergea zilnic la colonelul Zălaru, șeful serviciului Transporturi al Marelui Stat Major.

– Dar de ce spui „colonel"?

– Sînteți prea tînăr ca să fiți general – îl „manevrai" eu „pe linii interioare".

Subofițerul milităros de la intrarea importantului edificiu îmi bară calea, salutîndu-l corect pe „domnul general". Protectorul meu, convins de sfințenia mecanismului, îl rugă totuși să cheme

ofițerul de serviciu. Căpitanul, fără brațul stîng, cu „cucul“ de statmajorist și cruciulița albastră de crin stilizat a cavalerilor Ordinului Mihai Viteazul, îmi trezi din nou speranțele, prin simpla-i apariție. Mă prezentai spunîndu-i dintr-o răsuflare despre graba mea și că eram prietenul lui Radu Liliescu (cel cu înjurătura din Crimeea), care lucra acum aici. „Hai să-l sun pe Radu, atunci!“ și trecurăm pe lîngă cerberul neînduplecat la biroul ofițerului de gardă. Prietenul meu călăreț veni îndată, ca și cînd n-ar fi avut nimic de lucru și, după ce-mi făcu cartea de vizită pentru camaradul fără braț, mă purtă apoi pe sălile cu plantoane spre serviciul 4. Mă lăsă apoi, pentru a-i duce vestea maiorului Evolceanu, să aștept pînă ce își va face timp pentru mine colonelul rotofei, tuns scurt, fără haină, cu mînecile suflecate, care rezolva, vorbind, rîzînd și semnînd, hîrtiile ofițerilor eleganți din jur.

În contul colonelului care hotăra expeditiv, între două salve de rîs, problemele spinoase ale transportului unei armate aflate de doi ani pe picior de război, erau trecute multe șotii. El, cică, la salutul „Heil Hitler!“ al adjutantului misiunii Hansen a trupelor germane din țară, sălta sprinten de pe scaun, pocnindu-și călcîiele, leit oaspetele, și, ridicînd scurt brațul în salutul roman, tuna: „Hopa Mitică!“. Protocolul repetat îl făcu pe ofițerul german să se intereseze de istoricitatea corespondentului Führerului din salutul aliat, fiindcă în cazul primului termen, care începea cu același H – *heil* și hopa – identitatea părea evidentă. Colonelul îi potoli competent setea de cunoaștere, dovedind convingător că ceea ce era pentru poporul german „Acela“ pentru noi era, *mutatis mutandis*, Mitică, „Acesta“, așadar „chintesența rasei“. În cadrul unei recepții la palat – Regele și Conducătorul primeau felicitările de Anul Nou – adjutantul, care-l însoțea pe generalul Hansen, găsi tocmai atunci ocazia fericită de a-și exprima simpatia pentru aliați, rostind cu convingere: „Hopa, Mitika!“, versiunea românească a salutului cu care obișnuia pe atunci să înceapă orice prezentare. Prin spate mustăciră măști, se înveseliră ochi.

Și colonelul Zălaru fusese sublocotenent tînăr ca mine, în primul război..., dar unul din cele două bilete rezervate pentru curierii Marelui Stat Major pe care mi-l înmînă, era abia pentru a treia zi.

Regretele cunoscuţilor mei din Statul Major, maiorul Evolceanu şi căpitanul Liliescu, care conduseseră Divizia de munte din Crimeea, sunau a condoleanțe: „Toţi se pierd de-acum fără rost acolo". Mie mi se părea că nu-i totuna dacă, într-o cauză pierdută „chiar", în loc de o mie cad o mie unu. Întrebaţi despre ce va urma, ridicară din umeri: „Statul Major român, pe post de cronicar, înregistrează doar ce hotărăsc alţii".

A doua zi, oprii la timp un cunoscut, „un cap bine organizat" care, după ce mă puse în temă cu ce se petrecea în culisele politice, cu consfătuirile de la Snagov ale partidelor democrate interzise, încercă să mă inițieze în lucruri şi mai importante. Bietul de mine eram mulțumit de formularea cu care îl concediasem: nu închei contracte faustice, nu aspir la regia istoriei. Mă întorc la oamenii care scriu agramat scrisori din inimă şi scîncesc neajutorați în somn.

Timpul rămas îl petrecui în liniştea bibliotecii din casa celor doi frați macedoneni cărturari. Neîncrezători poate în ispita ei asupra unui barbar, programară să ieşim în ultima seară undeva în lume. „Carul cu bere" presupus a nu fi asaltat de snobii îmbogăţiţi oferea însă, după o sistematică examinare printre coloanele vechi, aceeași imagine.

– Dacă căutaţi un loc, sînteţi bine venit la masa aceasta – mi se adresă spre uluirea mea, ridicîndu-se, un domn monumental cu părul alb.

– Nu sînt încă sigur – îi mulţumii eu, căutîndu-i din ochi pe cei doi.

– Tot camarazi de front?...

Și, după cîteva amănunte, invitația ne cuprinse pe toți.

Se lămureau nedumeriri şi apăreau altele.

Amfitrionului lîngă care *ober*-ul aştepta ca un valet personal i se rezerva „de o jumătate de secol" aceeași masă la care se aşeza cîndva cu Ion Luca Caragiale, Vlahuță, Delavrancea. Împletind vrăjitorește multiple paranteze, fermecătorul bătrîn ne aduse lîngă paharele noastre oameni vii și vremuri de altădată. Intrușii dispăruseră. Evocarea magicianului atingea cu o aripă războiul independenței, de cînd păstra, cu prospeţimea unui băiețaş de zece ani, amintirea unui ţar grandoman, poposind lîngă Ploieşti

la conacul părinților săi, iar cu cealaltă aripă războiul din răsărit, cunoscut de luptători din spuse oficiale, dar plătit cu viața proprie. Popasurile pe la buchiniștii de pe malul Senei sau prim *slum*-urile londoneze le făceau convivii mei în trei, lăsîndu-mă să-mi spun, ca tînărul Piccolomini[1] din războiul de 30 de ani, că eu străbătusem doar țărmurile pustii ale vieții. Poate că tocmai faptul că-mi intuia zbaterea și steaua nefavorabilă îl făcu pe amfitrionul nostru ca și-n zori, la despărțire, să-mi ceară asigurarea că-l voi căuta oricînd pe bătrînul Ștefănescu, pentru orice mi-ar trebui în viață. Cu două zile înainte i-aș fi cerut să-mi procure contra cost un bilet de avion București-Kerci. Acum n-aveam nevoie de nimic.

Despre el am auzit – dar cîte n-am auzit! – că ar fi avut mai multă putere în Țara Românească decît Carol al II-lea, sau c-ar fi fost reprezentantul atotputernic al nu știu cărei oculte și că, la urmă de tot, ar fi sfîrșit demn în beciul unui organ de anchetă.

---

[1] Personaj istoric, Ottavio Piccolomini, duce de Amalfi (1599-1656), a avut o impresionantă carieră militară. A trecut în literatură ca personaj în trilogia lui Friedrich Schiller, *Wallenstein*, la care se face aluzie aici.

OPERNBALL[1]

Debarcaderul de la Kerci clocotea în înserare ca un cazan încins, gata să dea peste margini. Marea din jur avea un ritm, viaţa încă nici unul. În farurile vehiculelor, aprinse în ciuda interdicţiei, forfota de căruţe, maşini, cai, oameni se zbătea pentru cîteva clipe într-un fantastic coşmaresc. Agenţii de circulaţie gesticulau, ţipau copleşiţi de vacarmul încîlcit de claxoane, înjurături, nechezaturi.

Luptele aeriene încinse pe cerul pal al peninsulei Kerci între formaţiile sovietice şi puţinii vînători germani n-aveau spectatori, oamenii încleştîndu-se între ei să iasă din iad la larg. Treptat, treptat, noaptea punea surdină furiei şi, cînd din nou se auziră „bondarii" inamici, pensule mari de lumină începură să pipăie cu degete lungi cutele nopţii. Antiaeriana tăcu ca la o apăsare de buton. Avioanele prinse scînteiau în încrucişări de reflectoare, încercînd zadarnic să scape din strînsoarea tentaculelor lăptoase. Peste capetele noastre zbură, luînd înălţime, un singur vînător de noapte. Din întuneric, ca din spate, scuipă bulburuci ucigători de trasoare, iar bondarul hipnotizat de ochii de lumină şi lovit mişeleşte căzu la pămînt urmărit de toate fasciculele de lumină albă. Şi mîinile spoite se ridicară iară şi iară, pînă puricară blana întunecată şi noaptea se găti de culcare cu stele limpezi.

Cineva mi-l arătă, pînă la urmă, pe comandantul debarcaderului. Era răvăşit ca un pacient de ospiciu după o criză violentă. Auzindu-mi cererea de a trece în Kuban, gesticulă dezarticulat. Dacă ar mai fi avut grai, ar fi înjurat. Un locotenent de rezervă subaltern, cu siguranţă apatic din naştere, mă lămuri, liniştit după o asemenea zi, că dincolo nu mai trecea nimeni, că retragerea mergea ceas și că în cîteva zile ultimii apărători ai peninsulei Taman

---

[1] *Opernball* (germ.): Balul Operei.

vor fi transbordaţi. Din însemnările lui reieşea că batalionul de la Sinaia trecuse de 3 zile şi se afla în marş spre Karasubazar. Îi luai urma, apoi i-o pierdui... Unităţile evitau arterele aglomerate.

Mă ciocnii întîmplător spre ziuă cu sublocotenentul Irimescu, bucovinean iute şi aprig la mînie, student tomnatic la Cernăuţi, chipeş cum sînt adesea bărbaţii din „Ţara Fagilor". Era bun luptător, nu şi norocos însă. „Parcă se ţinea cineva de capul lui", cum spuneau soldaţii. Poate impetuozitatea cu care se angaja „în serpentine", sau poate amestecul străin de traiectorii în viaţa proprie făcea ca totul să iasă anapoda. Interesul pentru sociologie îl împinsese la studii universitare, deşi nu-şi neglijase datoria de învăţător. În ajunul licenţei fusese însă arestat. Îndrăgostit, îşi răpise mireasa dintr-o casă parohială, dar rămase văduv la prima ei naştere. Se împăcase cu socrii – copilul trebuia crescut! – însă veni cedarea Bucovinei şi refugiul.

Ajuns într-un spital din ţară, după Capela, nesuportînd în continuare „atmosfera bolnavă şi lamentaţiile corului antic", se întorcea acum pe front:

– Ajuns aici, să mori de rîs: nu-mi găsesc de 3 zile batalionul! Acum, sînt liniştit, cu norocul tău, se rezolvă pe loc şi asta, dar mă întreb ce-o să-mi strice pînă la urmă „pasienţa". Sau poate am intrat în faza cînd soarta nu mai operează prin destine individuale, ci „cu toptanul", *di granda, en masse*?... A, a? Taci din neştiinţă, au din prudenţă, au din meşteşug? – se jucă el cu marea întrebare.

– Uite batalionul! – arătai eu spre o livadă cu vînători.

– Uite-l pe locotenentul Mircea Criveanu, comandantul Cercetării!

În dimineaţa următoare, după o noapte lunară, Tatrele diviziei ne purtau peste Ialta, Livadia, Oreanda, Alupka, un şirag de minuni, unde muntele se îngemăna cu marea într-o primăvară continuă. Dincolo de stînca albă de la Kokosi, sub care golful rotund îşi schimba paleta de gală la fiecare ceas, ţărmul, lipsit de vegetaţia mediteraneană, se asprea spre Baiadari, ca să devină abrupt şi războinic la întoarcerea spre Sevastopol.

Frumuseţea împrejurimilor Alupkăi era prea atotcuprinzătoare şi suveran dominantă ca să fie ştirbită prin cele cîteva puncte de sprijin din sistemul de apărare al ţărmului.

Compania de cercetare intră în cantonament într-un sanatoriu nelocuit, străjuit de un pîlc de rodieri din care rodiile sîngerii fugiseră în josul panglicii de asfalt, întinsă jucăuş de-a lungul litoralului. Comandantul companiei luase deja măsuri ca depozitul „propriu" pe care şi-l formase în secret şi cu iscusinţă din bazele de aprovizionare destinate distrugerii în cele cîteva săptămîni de retragere, să fie mutat din Peninsula Kerci la Alupka. Cînd relaţiile, vorbele bune sau luatul cu japca nu ajungeau, Mircea Criveanu semna procese-verbale de primire fără să-şi facă procese de conştiinţă din creşterea datoriilor faţă de Germania, hapsînii administratori ai bunătăţilor visate de „leat" preferînd să dinamiteze sau să ardă totul, decît să dea o conservă sau un baton de ciocolată unui trecător. Locotenentul Criveanu era tocmai ceea ce nu fusese excelentul său înaintaş: bun gospodar şi ofiţer de gardă.

Abia sosiţi, el fixă îndată obiectivele imediate: acces la pivniţele Massandra[1] de deasupra Ialtei, unde binecuvîntatul Tokay, cultivat pe pantele însorite, avea dulceaţa de Malaga. Acolo era şi o căsuţă giuvaer, străjuită de un palmier, sub fereastra căreia marea îşi număra clipele. Fusese destinată nu ştiu cărei mărimi a Reich-ului. Cum însă îmbuibatul, atunci cînd frontul se mişca departe în Răsărit, nu jinduise după frumuseţe, acum, cînd Crimeea era ameninţată să fie închisă fiindcă frontul central se apropia cu aripa sudică de Pericop, n-ar fi venit aici – vorba lui Mircea – nici din ordinul Führer-ului.

Cum Mircea Criveanu nu se amesteca în luptă, lăsa subalternilor (pe atunci trăia sculptorul Victor Voinescu) deplina iniţiativă, el secundînd numai; însă în domeniul în care el excela, secundau subalternii, ascultîndu-l. Îl însoţisem în vizita protocolară la *Ortskommandatur*[2], unde uimirea ofiţerilor germani, cinstită din belşug cu Massandra „pentru care plăteam 80 de mărci butelia", dovedea că noi doi eram singurii ofiţeri români cărora le trecuse prin minte o asemenea curtoazie. Mircea i-ar fi cîştigat şi cu mai puţină germană decît aceea pe care şi-o mai reamintea: avea o fire plăcută, te binedispunea de la prima vedere, iar fetele se dădeau în

[1] Celebru vin de Crimeea.

[2] Comandamentul german local.

vînt după el. Plin de antren, se integra cu ușurință oriunde făcîndu-i pe cei din jur să se simtă în largul lor. Cu tact, fără grabă, îi invită pe germani la o masă românească și petrecerea se termină „conform planului". Încăperea cu fereastra cuprinzătoare dinspre mare o găti cu crizanteme, pe masa rotundă așezînd un chilim înflorat cu tente ruginii. Adînciți în fotolii în fața căminului, cu sufletele în palmă, închinam, în vecinătatea celor ce nu mai sînt, din cupele de cristal pe care boierul craiovean le primise de acasă pentru osebite cinstiri. Iar cînd clinchetul limpezimii de cristal al unei cupe își sfîrșea zborul în ultima izbire sonoră, totul se săvîrșea cultic. Era semnul unei mari însingurări în fața mării vieții, iar lacrimile nu întîrziau. Plecam de pe pervazul lat al ferestrei pe punțile de lumină pe care ni le întindea luna spre țărmurile stranii, la care încă n-ajungeam. Vor fi ancorat acolo tinerii noștri fîrtați, plecați așa de timpuriu. Rîvnitele chei ale pivnițelor de Massandra ajunseseră, deși numai pentru cîteva zile, în posesia lui Mircea. Vikokrim, organizația care gospodărise nemțește Crimeea, primise ordin să se evacueze cît mai era timp. Închiderea Pericopului, provocată de rapida înaintare sovietică, îi obligă însă să se întoarcă și să constate risipa succesorului.

Crimeea rămînea în spatele frontului în mișcare spre Vest. Încercările sovietice de a forța intrarea la Pericop și de a-și lărgi capul de pod de la Kerci vor rămîne infructuoase pînă în primăvara viitoare, cînd frontul se va stabiliza în spațiul Varșoviei și la Iași. Strîmtimea celor două intrări va favoriza apărarea noastră, ca să oprească, prin lupte grele cu forțe numeric mici, armatele mareșalilor Tolbuhin și Malinovski. Crimeea trebuia păstrată – teoretizau unii – pentru a se asigura cel puțin neutralitatea Turciei, pe care von Papen – diplomatul german de la Ankara – nu reușise s-o clatine. Optimiștii așteptau o pană de blindate germane pornind din podișul Poloniei spre Pericop, realizînd marea încercuire din Răsărit. Populația Crimeei, temîndu-se de ziua cînd va fi chemată la judecată și întrebată despre ce făcuse în timpul războiului sfînt de apărare a patriei, sporea numărul partizanilor, încercînd să îndrepte ce mai era de îndreptat. Partizanii deveniseră o forță numerică (circa cincisprezece mii) și erau în continuă expansiune teritorială, ocupînd sate din marginea masivului muntos.

Grijile soldaţilor noştri erau cele ale zilei şi bucuriile – cele ale locului. Mările însorite făcuseră fiice frumoase. Era destinderea meritată după încordarea din Caucaz, legănată de iluzia singurei ieşiri din orice strîmtoare, reeditînd, de va fi nevoie, retragerea din Kuban. Generalul Jenecke, conducătorul ei, ştia lecţia, iar noi – lucru dovedit – nu ne pierdeam cu firea.

Hoinăream în ceasurile de răgaz pe ţărm, ascultam marea, oamenii; mă ridicam spre cascada de deasupra Iailei, cu trîmbele înalte de apă străjuite de curcubee; treceam pe la bătrînul cărturar rus, cu barba pravoslavică şi cu cămaşa încinsă peste pantaloni, custodele castelului maur al prinţilor Voronţov de la Livadia, care mă surprindea de fiecare dată cu o carte nouă, cu un tablou sau cu cine ştie ce miniatură ascunsă prin tainiţele castelului. Dacă el avea de lucru, coboram treptele monumentale cu perechile de lei de Carrara spre ţărm, mă reîntorceam sub baldachinul înalt al sălii festive, ca să privesc apoi din nou de pe ţărm dantelăria crenelelor maure, deasupra cărora se contura sub cer, aproape, creasta munţilor. Spre nord continua lunecarea ca un zbor de pescăruş albastru spre promontoriul cretos cu castelul Rîndunicii, vedenie albă, cu silueta de castel medieval, fugită din cărţile de şcoală de la marină.

Alteori, dintr-o fereastră deschisă spre uliţele care urcau într-un ceas din vegetaţia sudică spre brădetul de sub munte, eram strigat de vreo fiică necunoscută a mării, semn sigur că cineva dintre ostaşii cunoscuţi venea în casă, potrivit obiceiului, ca să adauge la frugalele smochine şi măsline murate tot ce se mai putea aduce.

Cînd nu puteam trece doar cu bineţe pe lîngă casa-vagon de sub cantonamentul companiei, unde locatarele şi prietenele lor îşi invitau la dans cunoscuţii care le asigurau hrana, însemna că băieţii îşi consumaseră şi meniul şi suplimentul de Caucaz. Acum, din casa primitoare se auzeau aplauze. Şura, de la numărul 1, singura care locuia cu mama ei, nu mai puţin plăcută decît ea, se întreţinea la intrare cu un artelnic, din categoria mult disputată. Cei cu aprovizionarea erau mană cerească pentru femeile simţitoare. Rainovici era un om de treabă, la 40 de ani, mic de stat, vioi ca un viezure, o binefacere şi pentru cei din afara competiţiei: bătrînii sau copiii nimănui. Ochi siguri pentru oameni

și marfă, negustor bucureştean cu vad, găsea soluții să se mişte cu largheţe chiar şi printre piesele maşinii germane de aprovizionare şi distribuţie. De la el luau ofiţerii sute de mărci, pe care le achitau apoi lunar în lei familiei sale la Bucureşti. Rainovici voia să mă aibă ginere, numai ca s-o mai facă şi pe Șura să roşească. Ropotul de aplauze răsună din nou, stîrnindu-mă să mă înghesui printre ostaşi şi fetele din fundul culoarului, în dreptul ultimei uşi deschise. Dansatoarea îşi termină reprezentaţia între pereții unei camere obişnuite, schiţînd alunecări languroase, paşi dubli, izbucniri de cazacioc și tot ce i s-ar fi cerut, și găsea în colecția de discuri acoperire muzicală. O văzusem în zilele acelea umblînd singuratică pe ţărm. Purta aceeaşi rochiţă ţinută cu două bentiţe peste umerii ascuţiţi, ftizici. În „dans ţigan", pe care, ca o bună gazdă, îl oferi ultimului oaspete, trupu-i uscăţiv vibra ca o vioară mult cîntată. Laudele de circumstanță, traduse de cei din jur, o deschiseră în așa măsură încît Șura, sau altcineva, încercă să mă avertizeze. Dansatoarea primi aprecierea șoptită răsucindu-se în apărare ca o felină, pentru ca apoi să se dezlănțuie.

– Nu-s „fată bună"? Dar cum „fac" alte fete bune? Cum vin fetele bune pe lume? Prin ce portiță? Și cine i-a pus lacăt?

Începu monologul – grindină. Dar care femeie ascultă ca la tribunal rechizitoriul? Piesa cu tot „pitorescul" de lexic nu putea fi unicat.

– Nu vă schimbaţi toate prietenii, o dată cu schimbarea unităților?

– Dar tu-i schimbi în fiecare zi!

– A, aici era buba! Iar voi nu o faceţi din virtute? Ipocritelor neputincioase, saltele bătătorite, consumatoare de seminţe...

Nina Prioti îmi găsi urma mai tîrziu. Avea fetița bolnavă. Nu mi-o închipuisem mamă pe această femeie, atît de căutată pentru „vocația" ei și despre care toată lumea știa prea multe. Se gîndea la copil: „Mama mea e o sfîntă, ea îl crește". Mama ei era rusoaică și bătea, cînd o apuca dorul, drumurile muntelui pentru ca să-și vadă băiatul care, de ziua revoluției, arborase steagul roşu deasupra uzinei electrice din Ialta, fugind apoi la partizani. Mai tîrziu, după sfîrșitul „balului Operei", cînd Crimeea, veche de istorie, fu deşertată ca un buzunar de atotputernicul epocii şi risipită prin

tundre, întîmplarea făcu ca Nina Prioti să mă descopere în spatele gratiilor vagoanelor cu prinşii de război; nesuportînd priveliştea, îşi acoperi ochii, prăbuşindu-se.

Ceata mironosițelor, a sfintelor femei care însoţesc pătimirea muritorilor și nemuritorilor, s-o primească pe femeia aceasta, care s-a risipit iubind, în plînsetul lor!

Căpitanul Lupu, de la comanda grupului, șeful unei promoţii de stat-majorişti, instructor al regelui Mihai, care în primele lagăre din prizonierat va da schiţele tuturor operaţiilor de război „apărat de 4 milioane de baionete roşii", îmi adusese în zilele următoare, într-o motocicletă cu ataş, ordinul de a schimba escadronul de călăreți din creasta Iailei şi de a păstra „cu orice preț" punctul de sprijin din Ai-Petri din imediata apropiere a regiunii de partizani. Numai pe acolo se puteau scurge forțele de pe litoral spre Baccisarai.

La sosirea noastră viscolea în trecătorea înnoptată. Călăreţii ne primiseră ca pe mîntuitori. Scăpau de coşmarul unei iernări pe creastă, cînd zăpada ar fi troienit serpentinele, izolînd punctul de sprijin de litoral. Astfel ar fi rămas la discreţia partizanilor, care le dădeau deja tîrcoale.

Spre interiorul Crimeei panta era accesibilă, dar drumul într-acolo mărginea spre nord zona de partizani. Oricum, Foti Sala, noua reședință a batalionului, pe drumul spre Baccisarai, se afla la cîteva ore de marş. În zori mă despărţii de locotenentul Arnăuţoiu, comandantul escadronului care cobora de pe creasta bîntuită de rafalele viscolului spre ţărmul însorit. Ne împrospătasem împreună amintirile despre Cîmpulung. El era, în primele mele clase, pe buzele tuturor. Salvase în timpul pustiitorului incendiu trei călugări speriați de flăcări și fum din turnul mănăstirii Negru Vodă. Regele Carol îl decorase ca pe un viteaz. Ani de zile după aceea, familia învăţătorului de la Nucșoara fusese luminată de vitejia celui mai mare dintre cei trei fraţi. La cîteva săptămîni însă după despărţirea noastră, pe o potecă de munte, peste care trecuseră cai și oameni, chipeșul călăreţ călcă pe o mină. Douăzeci de ani mai tîrziu, închisorile din ţară vuiau că ceilalţi doi băieţi ai învăţătorului, ridicaţi împotriva puterii populare, fuseseră prinşi. Dar cu ei căzură toţi acei ce-i văzuseră şi ajutaseră de-a lungul

anilor, şi multă suferinţă se răspîndi în satele de sub munte, pînă departe de Nucşoara Arnăuţoilor[1].

Locurile cu întîmplările anilor scurşi se stratifică în om altfel decît în pămînt, sau în imaginile de pe zidurile bisericilor vechi. Sufletul, prin sevele lui de taină, are o putere osmotică unificatoare, doar memoria păstrînd unele imagini ca într-un vraf de fotografii ordonate cronologic.

Uneori, sub panta abruptă dinspre litoral se adunau nori albi ca-n cer, continuînd vălătucit brîul crestei lat de un kilometru, de-a lungul șoselei de trecere, peste ţărm și mare. Cel mai potrivit loc de staţie pentru această privelişte era cuibul de vultur, stînca a cărei faţă dinspre mare cădea patruzeci de metri după firul de plumb. Grilajul de protecţie se mai păstra încă. Scăldat în soare, cu marea de nori sub picioare, îţi venea, vorba lui George Fonea, „să tragi în lumea asta cu săgeata".

Alteori, peste creastă măturau vifornițe, făcînd să scîrțîie vegetaţia alpină la numai patru kilometri de pîlcurile de măslini. Printre rafalele de viscol, litoralul își aduna localitățile ca pe niște jucării, pe lîngă golfurile însorite.

Pentru a crea climatul păstrării „cu orice preţ" a punctului de sprijin, ne agăţam pistoalele-mitralieră la umăr, schiurile la picioare (Mircea Criveanu obținuse 60 de perechi de schiuri de la armata a 17-a) şi într-un du-te-vino împînzeam pe cîţiva kilometri creasta. Aveam schiori cu nume printre noi, iar ceilalţi, cînd nu reușeam telemark-ul, puneam frîna românească „pe fund", ca să nu zburăm în prăpastie. Ne ispitea să continuăm jocul și pe ceață, pentru senzația de a te cufunda înfiorat în gol. Dezgropasem holde de cartofi pe lîngă satele încorporate teritoriului partizanilor, pregătisem gospodăreşte lemne de foc pentru cabana din trecătoare, eram gata şi pentru asediu, deşi noi ne mişcam neastîmpărat ofen-

[1] Este vorba despre cei doi fraţi Toma şi Petre Arnăuţoiu. Toma Arnăuţoiu a organizat, împreună cu colonelul Arsenescu, un grup de luptători anticomuniști (grupul de la Nucşoara) care, în munţi, a rezistat urmăririi şi atacurilor Securităţii timp de 9 ani. Au fost trădaţi, prinşi şi, în 1959, executaţi. *Cf.* Ioana Raluca Voicu-Arnăuţoiu, *Luptătorii din munţi. Toma Arnăuţoiu. Grupul de la Nucşoara. Documente ale anchetei, procesului, detenţiei*, Editura Vremea, Bucureşti, 1997.

siv. Înainte de a se înzăpezi serpentina dantelată pe douăzeci și cinci de kilometri în pantă abruptă, comandantul de companie ne dărui, pentru sărbători, cel mai pîntecos poloboc din colecția sa. La botezul punctului de sprijin venise și noul subaltern al Cercetării, un ofițer de gardă din batalionul mareșalului, un tînăr brunet, cu părul sîrmos numai inele, milităros însă de se încruntau vechii luptători. Sublocotenentul Arion comanda punctul de sprijin unde se mutase și compania, la jumătatea distanței dintre trecătoare și țărm. Viața avea să i se împletească însă cu a noastră pentru decenii, ascultînd, poate, de legea sorții globale presupusă de Irimescu. Numele de „Floarea Reginei", dat punctului de sprijin de sus, plăcuse tuturor. Numai telefonistul, sîcîit de toate variațiile posibile sub care întrebau de noi cei de pe firul telefonic: regina florii, regina cu flori, floricica dintre regine etc. voia pentru a exclude orice echivoc, rămînînd totuși în domeniul floral, ca punctul de sprijin să poarte denumirea plastică a unei flori „vesele", violacee, pe care o poartă țigăncile sub cingătoare.

Într-o dimineață cu viscol, posturile de pîndă se treziră în fața rețelelor cu o ceată „buimacă" pe care fusei chemat s-o văd, fiindcă nu se lăsa descrisă. Rebegiții erau o formație de voluntari caucazieni – schiori sub comanda unui *Sturmbannführer*[1] – care orbecăiseră toată noaptea pe viscol pe creasta Iailei, nimerind înghețați în rețelele noastre. Le acordarăm asistența și îngrijirea necesară, lăsîndu-i apoi să doarmă. După-amiază se limpezi cerul și vizibilitatea adînci depărtările. Oaspeții, omeniți și înviorați, voiau să șteargă impresia jalnică din zori, cu un regal de schi. O duzină din ei evoluau deja ca într-un balet, probînd în interiorul punctului de sprijin, pe panta opusă cuibului de vultur, toate rafinamentele tehnicii lor.

Băieții voiau și ei să se arate. Hotărîi ca, în afară de Ciobanu, nimeni să nu-și pună schiurile. Oaspeții, văzînd că noi nu participăm la demonstrație, ne provocau cu îngîmfare la o întrecere. Pretextai o acțiune programată pentru dimineața următoare: Ciobanu însă, accentuînd neajunsurile înfățișării – părea un „mo-

[1] Grad paramilitar în partidul nazist (Partidul Muncitoresc Național-Socialist German).

totol“, care n-avea ce căuta pe o pistă cu pretenţii –, se apropia de noi. Îl certai de ochii lumii, în timp ce oaspeţii, înveseliţi de singurul contracandidat, mă rugară în toate limbile să-l las între ei. Campionul naţional fondist din '38 îşi juca cu şiretenie rolul. Privea aproape cu gura căscată de admiraţie din vîrful pantei, unde se proptise, virtuozitatea etalată, nelăsîndu-se însă, parcă de frică, ademenit să încerce. Doi dintre caucazienii mai împăunaţi decît ceilalţi complotau cu *Obersturmbannführer*-ul şi, înveseliţi, întrebară dacă, părîndu-i-se pîrtia prea uşoară, nu l-ar ispiti să încerce panta dinspre mare. Schiorii rîseră cu hohot. Ciobanu îi provocă prin intermediul rusei:

– Hai, încercaţi întîi voi, dacă vă ţin curelele!

În comentariile care se răreau, Ciobanu săltă uşor pe schi şi, făcîndu-şi brusc vînt cu ambele bastoane deodată, porni săgeată, sub ochii care se rotunjeau, mărindu-se, spre intrarea ultimei serpentine între sîrmele ghimpate. Abia înregistrau retinele trecerea neverosimilă peste serpentina troienită, şi săgeata dispăru ca suptă în golul ameţitor. Toţi grăbirăm prin spărtura sîrmei ghimpate să privim deznodămîntul. Coada cometei de zăpadă spulberată luneca cu chiotele ciobanului din Bucegi spre pădurea care – curînd chiuind şi ea, îl înghiţi de tot. Oaspeţii mei nu mai aşteptară întoarcerea lui Ciobanu care urca către Cuibul de Vultur pe poteca priporoasă pe care aduceam alimentele în rucsaci.

În preajma sărbătorilor începură marile acţiuni de lichidare a grupărilor de partizani, cu participarea masivă a artileriei şi a forţelor de aviaţie. Încercuirile se făceau potrivit planului; inamicul era strîns pe zone mai mici, scăpînd însă fără pierderi hotărîtoare prin vreun ochi al plasei. Partizanii nu erau legaţi de teren şi nu primeau lupta decît cînd erau constrînşi. Miile de prizonieri capturaţi proveneau din umplutura urcată în ultimele luni în munte. De fapt, partizanii nu mai puteau fi lichidaţi. După ce ai susţinut partituri diferite ca solist, nu te mai aranjează să fii doar un număr în diverse formaţii. Dar războiul nu lasă nici iluzoria libertate de alegere, totul fiind aici cu scadenţe grăbite. Uneori mă întrebam ce-i susţinea pe oamenii condamnaţi la război să trăiască astfel, şi uneori chiar frenetic? Steagurile, cauzele sfinte? Dar ce mai rămînea din sfinţenia unei cauze, cînd în numele ei trebuia să ucizi?

Reversibilitatea sau egalitatea de şansă în raportul ucis-ucigaş anula oare faptul că unul din cei doi rămînea în această stranie întrecere întotdeauna la pămînt? Era nevoia de spectacol, de a participa la teatrul vieții, la marele mister, așa de imperioasă că nu ne-ajungea postura de spectatori, lăsîndu-se distribuiți în finalele tragediilor, cu speranța c-am putea fi distribuiți și a doua oară? Pe cei ce nu sperau că vor supraviețui, luîndu-și libertatea de a ieşi singuri din joc la o anumită alternativă (captivitate – libertate, de pildă), să-i fi ţinut oare setea de cunoaştere?

Din răspîntia atîtor și atîtor întrebări, părăsisem la jumătatea lui martie '44 punctul de sprijin pentru a ne grupa la Uzembaş, cu sentimentul că ne înscriem într-un spectacol final, cu *happy-end*... Din creasta înnoptată de-a lungul căreia ne mișcam spre nord ni se deschise, o dată cu limpezirea nopții de ceață, priveliştea unei insule de luminițe care se înmulțeau în valea Uzembașului. Pîlpîiau la început ca lumînările din noaptea prohodului, văzute de pe o înălţime. Pe măsură însă ce timpul trecea și noi ne apropiam, se făceau din torțe vetre de incendiu, cuprinzînd tot ce putea să ardă dintr-un sat întins de munte. Ne oprirăm înspăimîntați de tălăzuirea stihinică a trombelor de flăcări, urmate de prăbuşiri, răbufnind în spulbere de scîntei. De pe uliţele înfricoșător de strîmte, tătari în uniformă germană alergau să pună foc și celor cîtorva case care mai rămăseseră sub pădure. Incendiile repetate, întrerupte și iarăși reluate cu toată demența proporțiilor subliniate de noapte, aveau să mai apară, în desfășurarea ansamblului, doar ca repetiții parțiale ale spectacolului ultim, la care vor participa aglomerări de oameni, pămîntul, cerul și marea.

La puțin timp după noi sosi batalionul cu noul comandant. Colonelul Marinov, „domnul prefect“, un bărbat blond cu prestanță, fără insistențe, pisălogeală și căprării (atribute legate fatal de micii și mai marii comandanți), convenise tuturor în garnizoană, la Foti-Sala. Un adevărat „domn“ – poate cam comod, fără nici una dintre apucăturile speriatului înaintaş, un stat majorist care, după ce-l schimbase pe „Naşu“, îşi ţinea noaptea subalternii la discuții, muzică sau joc de cărţi. Voia să-i ajute cu orice preţ să treacă peste nopțile de spaimă. Omul, ce-i drept, le scăpase temuţilor duşmani din mînă numai printr-o minune. Rămînea ca domnul prefect să

se arate şi în luptă. Şi s-a arătat. A doua zi, deşi se prevedea că nu vom intra în acţiune, era ordin să nu părăsim unitatea. Stroescu, lovit şi el de pierderea sculptorului Voinescu, îmi propuse să lăsăm totul baltă şi să plecăm în zori spre satul Gavro, fostul lui punct de sprijin. Fane Negulescu, încheietorul meu, singurul care ştia de escapada noastră, nu trebuia să mă găsească pînă spre seară. La întoarcere, Stroescu intrase să-şi mai ia ceva uitat, cînd limuzina domnului prefect, venind dinspre Foti-Sala, se opri lîngă mine. Colonelul era bucuros că putem schimba cîteva cuvinte, mai ales că împrejurările nu fuseseră deloc favorabile, iar despre viitor – cine ştie... Nici o aluzie, nici un ton din partea domnului prefect, la prezenţa mea departe de unitate, iar eu, mai rigid cu cele militare, tăcui chitic, lăsîndu-l pe Fane Stroescu să se descurce singur. În ziua următoare, cu hărţile în mînă, aveam de stabilit, din depărtare, înălţimea Basman spre care ne îndreptam pentru a verifica dacă era inclusă în apărarea inamică a Munţilor Negri, zona dificilă în care partizanii urmau să fie constrînşi să dea bătălia hotărîtoare. Toţi, în afară de colonel, opinam pentru una din cele două înălţimi gemene, el singur pentru cealaltă. Luminatul strident al soarelui ne împiedica să le vedem de departe în ambianţa lor. Imposibilitatea de a stabili precis locul de staţie făcea ca unghiul de marş să fie citat ca argument de ambele tabere. Ofiţerul observator de artilerie care ne însoţea ceru bateriei de control, cu care era legat prin radio, să tragă cîteva proiectile fumigene pe Basman. Colonelul avu cîştig de cauză. Ajunşi sub primul din şirul de obiective, plutonul de alpini al Cercetării primi misiunea să ajungă pe creastă şi s-o păstreze, devenind „ţîţîna uşii – formată de mişcarea în desfăşurare a batalionului – care se va închide şi deschide spre Munţii Negri". Marginea liberă a „uşii" fu însă prinsă în focul luptei şi colonelul mă chemă să încerc o manevră prin stînga – manevra încercată cu o companie de dreapta fusese blocată – pentru a cădea în spatele partizanilor. Inamicul stăpînea creasta înălţimii vecine împădurite, greu accesibilă şi ninsă din plin. De acolo deschisese foc de branduri şi automate asupra flancului care pendula în explorarea Basmanului. Fane Stroescu, încercînd să urce, fu oprit sub creastă de pistolari. George Fonea încercă cu o companie să-l ajute, dar intră sub acelaşi foc.

– Cazi cît mai repede – pe unde crezi – în spatele lor, fiindcă ne toacă mărunt!

Din multe părţi erau strigaţi sanitarii.

Ne cufundarăm în grabă în zăpada jilavă din vale, pînă la brîu, ieşind apoi pe flancul stîng al înălţimii. Faţa dinspre Munţii Negri era descoperită, mîncată de ape, iar celălalt flanc se lega printr-o şa înaltă şi împădurită cu alte nervuri de munte şi cu panta coborîndă de tufişuri, dincolo de văioaga din spatele teatrului de luptă. Expunînd spatele înălţimii cu inamic, urcarăm în grabă prin boschete spre şaua împădurită, ca să le tăiem retragerea. Focul de pe creastă încetă atunci ca la comandă. Inamicul descoperindu-ne, rupse grăbit lupta; cîţiva fugari ne scăpară de sub nas. Din creasta fierbinte cu cîteva minute în urmă, se aprindeau rachetele de recunoaştere. Ne întorceam prin hăţiş de-a lungul culmii joase, cînd din senin plesni o năvală de pîrîituri. În clipa în care totul se surpa peste mine, scăpîndu-mi de sub control, apăsai pe trăgaciul pistolului mitralieră. Aproape de mine se prăbuşi atunci o ciută cît o juncă. Şi trebuia să fete! Cufundaţi în pregătirea vînatului, furăm şi noi surprinşi de atacul partizanilor care, forţaţi să întrerupă lupta, se treziseră iar neurmăriţi. Riposta promptă îi făcu însă să renunţe. Asigurînd ariergarda coloanei, cu cîţiva morţi legaţi pe samarele de muniţii ale căluţilor de munte, coboram o dată cu seara jilavă la rîul Alma, umflat de începutul dezgheţului. Şi, cu de la noi putere, poposirăm. Cei cu prieteni în Compania de cercetare se pofteau la o bucată de căprioară părpălită la flacără şi fum. Pîine nu mai era. Dar carnea fragedă, zemoasă, era bună şi fără. Spre malul celălalt al rîului Alma apăru atunci, coborînd, un călăreţ.

– Batalion! Ascultă comanda la mine! – se anunţă heraldic căpitanul Fonea, forţîndu-şi murgul să intre în apă. Vă ordon – parafrază el, aproape în glumă, formula de începere a războiului – să treceţi... Alma!

– Călări? – strigai eu din ăst mal.

– Nu! – preciză întrebatul, sărind în apă şi speriindu-şi calul nedumerit.

Gheaţa se spărsese şi ostaşii intrară ca-n joacă în valuri, ridicîndu-şi tot ceea ce puteau deasupra capului, precum ţărăncile

poalele. Cei ajunşi pe mal, scuturîndu-se ca zăvozii şi uzi leoarcă, își apostrofau fîrtații: „Hai, băieţi, că v-aşteaptă nevestele cu albituri curate și calde! Calcă pe vîrfuri, părinte, că ţi se udă Evanghelia!". Ne grupasem apoi, nu oricum, în jurul postului de comandă-batalion – compania cercetare își făcu treburile ei. Se aprinseră focuri (ca şi cum ar fi fost voie), dar lapoviţa, curgînd din noaptea ce înfăşura Munții Negri, uda la loc ceea ce uscam pe bucăţi la foc. „Grijă la scule, fraților, c-altfel am pus-o de mămăligă! Că draci morţi n-am văzut!". Şi armamentul era şters, uns şi iarăşi şters. Noaptea trecu, ca și altele. Ne apropiasem la o zi distanţă de Ciorniie Gora[1].

Dădurăm în drum peste partizanii hăituiţi de concentrarea forţelor noastre, ascunşi prin grămezile de vreascuri dintr-un luminiş. Ne ciocnirăm cu alții care veneau spre noi, trăgînd din mers şi sperînd, probabil, că o vom rupe la fugă. Un bărbat cu barbă, în palton ca de stradă, surprins în mers de apropierea noastră, ducea des semiautomata la ochi – pe cine o fi împuşcat?! Schimbînd încărcătorul numai la douăzeci de metri de cei ce voiau să-l prindă viu, trase în tînăra care-l însoțea şi care uitase să mai umble la pistolul mitralieră. În ultima clipă se împuşcă apoi şi el. La apusul soarelui ne adunam pe o creastă lungă, despărţiţi doar de o vale strîmtă, sub temutul munte care ne împuşca din tainițele împădurite cu foc de artilerie şi branduri. Pe jilțul de piatră al Ceatîrdacului, aşezat pe culmile Iailei, dominînd totul, se căţărau ca nişte copii vînătorii de munte ai altui batalion. În zori urma să urcăm Muntele Negru. Noaptea fu albă. Numai în faţa lucrurilor care nu s-au întîmplat niciodată m-am frămîntat atît. Convins că voi cădea în luptă, amînasem tot timpul, în faţa evidenţei, deznodămîntul pentru altă zi, cea următoare. Dînd anticipat tot, îmi revenea chiar totul. „Tot" înseamnă limpezime, detaşare, libertatea de a încerca să înfăptuiesc ceea ce visam – în măsura în care această „nebunie" era posibilă la o fire cu o acuitate emotivă, care friza, poate, patologicul. Nu ştiu dacă, încercînd de a îngemăna luciditatea cu sensibilitatea, nu le-am ratat însă pe amîndouă. În fața Muntelui Negru însă, nu mai eram gata să

[1] *Ciorniie Gora* (rus.): Munţii Negri.

mor. Doream să trec cumva „bolmojit" peste această încercare-hotar. Semne de oboseală, îmi ziceam. De altfel, la Uzembaş mă chemase „domnul prefect" să-mi înnoiesc, potrivit unor dispoziţii superioare, cererea de voluntarist. Formula: „Încerc să-mi respect angajamentul luat", singura pe care eram gata s-o semnez acum, nu convenea însă propagandei, care-mi repugna.

Ziua următoare trecu foarte repede. Mă temeam, din cauza amînării ordinului de acţiune, că vom ataca noaptea şi plăsmuiam desfăşurarea filmului în beznă, cu singurătăţi interioare înspăimîntătoare într-o forfotă de iad, spartă de fulgerele exploziilor. Ordinul de deplasare imediată, cu măsuri de asigurare a spatelui, nu ne lăsa însă timp să gîndim îndeajuns schimbarea fundamentală produsă. Unităţi din stînga se retrăgeau în noapte din faţa inamicului, încercuit în Munţii Negri cu ciulini de trasoare în trenă. După cîteva ceasuri de coborîş ni se deschise priveliştea unor focuri înalte în deschizătura largă a unei văi. Ardeau cu pălălaie coşurile de muniţie ale artileriei, ca focurile de scaieţi de la Sîmiedru – „unde a mîncat lupul iedul" – din toamnele copilăriei. În zarva unităţilor se confirmau ştirile ultime despre ruperea frontului de la intrarea în Crimeea şi Kerci, despre imposibilitatea – din lipsă de efective – de-a constitui măcar o linie de apărare care să întîrzie cele două mari grupări sovietice care inundau rombul peninsulei. Frontul era la Varşovia şi Iaşi, iar mîndria luptătorilor din Crimeea de a le fi încurcat planurile sovieticilor din octombrie trecut pînă în prima decadă a lui aprilie '44 era deplin justificată. Şi apoi, chiar şi-n apărarea Sevastopolului pe care o preluau unii dintre cuceritorii de acum doi ani, „patru divizii româno-germane, deşi greu încercate, vor putea să se apere chiar împotriva a treizeci şi nouă de divizii inamice", se consolau ei. Îmbarcarea şi transportul auto al forţelor de infanterie în capul de pod se continuau febril, dar în ordine. Drumurile albe peste care treceam în faptul zilei fără străluciri spre undeva, în începutul de taină al primăverii, pudrau şi tîmplele celor ce nu vor albi niciodată. Am debarcat sub înălţimile Bielbekului, unde fumegau bucătăriile de campanie cu serviciile de la Foti-Sala, sosite deja acolo. Povesteau despre necazurile altora, atacaţi şi capturaţi de partizani. Ceata „văduvelor neconsolate", lîngă singura căsuţă cu tufişuri, aştepta plînsă amicii şi despărţirea.

După ultima masă ostăşească în bivuac, trenurile regimentare ne părăsiră, pentru a se îmbarca din Sevastopol spre Constanţa. Eşalonul de luptă însă se deplasă spre platoul de deasupra văii Bielbekului, în vederea recunoaşterii şi pregătirii poziţiilor în care urma să ne aşteptăm adversarul în mişcare, spre capul de pod Sevastopol. Apăram aripa de nord şi cotul spre sectorul Capela-Balaclava, ocupat de nemţi acum, amplasaţi pe fostele linii sovietice din 1942, cu flancul stîng format din unităţi de cavalerie, sprijinit pe mare. Sistemul de cazemate, din lipsă de efective şi armament, nu intra în prevederile noastre.

– Vom apăra infanteristic bastioanele cucerite de noi altădată, din şanţurile deja pregătite de pe înălţimile sudice ale văii Bielbekului. Includem şi Dealul Rău – să-l numim aşa fiindcă deluşorul cu boschete, aşezat în flancul stîng al cercetării, ne va sta în ochi, împiedicîndu-ne să vedem valea. Ne sprijinim flancul drept pe trapez, bastion geometric natural, închizînd însă şi văioaga din bifurcarea căreia se profilează, către spatele trapezului „Muntele Venus". Batalionul III, vecinul din dreapta, va apăra masivul împădurit, ieşit puţin în faţa aliniamentului nostru. Aşa ar suna, după ce ne familiarizasem cu cadrul, „primul ordin din noua misiune" – încheie colonelul, după ce fixă şi dispozitivul, lăsîndu-ne să privim din punctul de staţie inamic, de pe platoul din faţa trapezului, linia de luptă.

Toate sectoarele purtau nume de voievozi şi domnitori. Domnul prefect se ascundea sub Alexandru cel Bun, Dealul Rău cu Arion era Vlad Ţepeş, iar peste Trapez, hotărîră ei, actualizînd Decretul Regal de decorare apărut la sfîrşitul lui martie, să vegheze umbra lui Mihai Viteazul. Îl atacasem în zilele următoare pe George Fonea, protejat de aura lui Neagoe Basarab, pentru nefericita inspiraţie de a fi umplut cu păduchii adăposturilor, la care cine ştie ce bieţi civili lucraseră, hieraticile nume. Se apără şoptind sibilinic: „La balul de gală te văd în mantia albă a ordinului[1]".

---

[1] Unul dintre însemnele Ordinului Mihai Viteazul, între ai cărui Cavaleri avea să se numere şi Aurel State, era o mantie albă împodobită cu crucea treflată specifică acestui ordin.

Șanțul Trapezului şerpuia în treimea inferioară, urcînd spre dreapta pînă sub jumătatea pantei. Porțiunea de deasupra prezenta accidentări stîncoase înscrise într-un plan mai abrupt decît cea din josul șanțului, îndoită la baza trapezului ca să se îmbuce cu panta şi mai lină, dar neregulată (cu acoperiri), care urca pe trei sute de metri din vale. Cu efectivul plutonului, repartizat uniform pe şanţ, nu am fi putut să apărăm Trapezul. Pentru a flanca fîşia din fața şanțului, dislocai din efectivul, şi aşa insuficient, două cuiburi de puşcă-mitralieră, aşezînd una în stînga, în flancul Dealului Rău, iar pe cealaltă în dreapta, sub botul împădurit ocupat de vecinii din Braşov. La firul apei, sub Muntele Venus, ascunsei o puşcă-mitralieră rusească, ce putea să curețe văioaga pe cel mult patruzeci de metri, adică numai de forţele inamicului care s-ar fi infiltrat, protejat de pantele abrupte ale văioagei, în spatele liniei frontului. Deasupra acestei văioage, pe linia de apărare, amplasai un post dublu care prin grenade rostogolite în vale trebuia să regleze porția căreia îi puteau veni de hac cei ascunşi sub triunghiul lui Venus. Două branduri mici de mînă, capturate de la partizani, cu muniţie suficientă din rezerva batalionului, plus grupa mea de şoc sub comanda aceluiaşi Manta de pe Krähnest, era tot ceea ce gîndisem pentru zilele care aveau să vină.

Fane Stroescu, scos iarăşi de sub şefia lui „moş Ion Roată“ devenit, prin avansare, căpitanul Georgescu, comanda plutonul de intervenţie, rezervă pentru sectorul Batalionului. Mînat de presimţirea că nu vom mai fi mult timp împreună, își petrecea ceasurile libere la Trapez, frămîntat de ce va fi, de ce va face fiecare dintre miile de destine adunate aici din cele patru vînturi ale lumii în vederea aceluiaşi final. Amintindu-mi de întrebarea lui Irimescu dacă nu cumva intrăm în faza cînd soarta nu mai operează prin destine individuale, ci cu toptanul, îi răspunsesem echivoc că fiecare își va juca rolul său.

– Dar cum să joc un rol pe care nu-l cunosc?

– Nu te nelinişti! Ţi se va da atunci ce trebuie să faci şi să spui – parafrazai eu un vestit paragraf din Evanghelii.

– Dar eu vreau să ştiu! – se bosumflă, ca un copil încăpăţînat, prietenul meu.

– Uite, în Răsărit – îi arătai de pe terasa Trapezului un jilţ de piatră aşezat pe creasta munţilor Iaila. În el se va aşeza, la al treilea gong, singurul spectator pentru care vom juca. În poală îşi va aşeza deschis caietul de regie a spectacolului, pentru ca să facă marginalii. Sînt convins că, dacă te vei ridica cu sfială pe vîrfuri să-ţi citeşti rolul, bunul Dumnezeu nu te va împiedica.

– Dar tu de ce nu te duci pe Ceatîrdac?

– Pentru că sînt „şchiop"! Mi-a rămas numai un dor spălăcit de credinţă.

– Atunci de ce-mi spui toate astea?

– Fiindcă ştiu că fiecare Sevastopol are un Ceatîrdac.

– Domnule sublocotenent! Alarmă! – gîfîi Manta, urcînd pentru ultima dată, fără să fie ţintit, panta Trapezului. S-a comunicat telefonic că inamicul urcă spre platoul Bielbek. Deschiderea focului, potrivit consemnului, doar în ultima clipă.

– În sfîrşit! – se înfrigură Fane Stroescu. Greu se mai mişcă! De două zile ard coloanele de carburanţi bombardate de *Stukas*. Jilţul tău e încă gol – zîmbi el, arătînd spre răsărit. Diseară avem ce să-i povestim! Nu uita – se întoarse Fane Stroescu din drum – ce te-am rugat la celălalt Sevastopol: cînd ai să vezi sălile pline de concert... sau aleile pustii, să-ţi aduci aminte de cît dor de viaţă a îngropat războiul!

– În caietul de regie nu poate figura drept final o replică sentimentală. Deci mai ai de îndurat. Du-te!

– Nu fumaţi prea mult, c-o să-i apuce tusea pe musafiri! – încercă Chelu să glumească.

Pe şanţ mişcarea încetase. Doar Fane Negulescu se agita: „De ce vorbiţi încet? Ei să aibă emoţii, că la noi totul e pregătit!".

Observatorul de pe Trapez anunţă că pe terasa din faţă apar primele elemente inamice. Peste cîteva minute îi vedeam cu toţii, scrutînd din marginea terasei versantul nostru.

Anunţurile telefonice ne informau de sosirea camioanelor cu trupă... cinci... opt... douăsprezece... tunuri antitanc... artilerie de cîmp... iarăşi trupe purtate... Pe fîşia din terasă văzută din şanţul nostru se făceau şi se desfăceau grupuri, se împingeau tunuri, se trăgeau cărucioare cu mitraliere. Tensiunea se ascuţi în faza următoare prin rostogolirea pe pantele iuţi a aglomerării ce se vărsa

peste margini, mereu împinse de clocotul din spate. Cei ajunşi în vale urcau panta cu tufişuri spre Trapez, în timp ce povîrnişul se întuneca de curgerea continuă. Clipele începeau să taie ascuţit, arzînd. Privirile noastre alergau peste chipurile celor care veneau, culegîndu-le ca pe nişte imagini care trebuie privite în tihnă mai tîrziu. Cînd peste Trapez treceau şuierînd salvele artileriei noastre, planul de foc infanteristic se aşternu fără să mai poată aştepta sub grindina care spăla totul. Peste o jumătate de oră intram, după măsura marcată dirijoral a deschiderii, în complicaţia de motive obişnuită a războiului.

Începînd de a doua zi ne apăsa crescînda superioritate a inamicului. Escadrele de asalt dominau spaţiul aerian, mitraliindu-ne liniile şi spatele. Abia la întoarcere erau urmărite de vînătorii noştri, care doborau spectaculos, în primele zile, şi cîte două, trei duzini. Bateriile antiaeriene sovietice de peste podul metalic al Bielbek-ului dezlănţuiau asemenea baraje, încît viaţa noastră recula ca de un zid în faţa tampoanelor „de vată" ale exploziilor care îndopau pătrate de cer. După zece zile vor mai zbura numai 6, apoi 4 Messerschmidt-uri, ca în ultimele zile să se şteargă cu totul de pe cerul fierbinte. Raidurile formaţiilor *Stukas* deveniseră eveniment, şi apoi amintire. Asemenea anumitor inşi, Trapezul atrăgea furia adversarului numai prin înfăţişare. Dar poate că încercarea de a-i frînge impertinenţa afişată se baza pe documentaţia întăriturilor proprii din '42. Cui i-ar fi trecut prin minte că pe terasa Trapezului, în cazematele în care ar fi putut intra cîte o companie, nu exista nici un singur luptător? Oricum, o observare mai atentă ar fi trebuit să ducă la concluzia că spărturile în stîncile de deasupra şanţului nu pot fi creneluri de cazemate.

După scăpărările îndesite puteam însă vedea că se înmulţeau bateriile antitanc inamice, deşi şanţul nostru era mult sub nivelul terasei. Planul uşor înclinat al platoului inamic, chiar dacă făcea dificilă localizarea precisă, nu lăsa nici un dubiu asupra creşterii bazei de foc. Trapezul, prin faptul că se ridica deschis ca un panou din poligonul de tragere, nu putea în mod normal genera erori în tabăra inamică. Adversarul ştia precis cînd veneau alimentele. De ce nu ne-au numărat niciodată? Ori refuzau să creadă că era apărat doar de patruzeci de luptători?

Semnele cifrice referitoare la oameni ascund combustii nucleare sau aglomerări de deşeuri. Un om poate fi pentru o perioadă de timp egal cu un multiplu cosmic sau cu un cît de ocară.

După o săptămînă de luptă nu se înregistraseră schimbări de poziție, fiecare zi de apărare devenind însă tot mai grea. Ordinul lui Hitler de a se menține capul de pod Sevastopol fu primit de o grupă germană care pregătea o incursiune sub protecția Dealului Rău, cu *Scheisse!*[1]. Avalanşa de artilerie ne măcina nervii. Fizic, ne salvam în fața ei în „vizuinile de vulpe", adăposturi de un singur om, scobite sub nivelul fundului de şanț, în peretele din spate. Doar pîndarii o înfruntau direct, pentru a anunța atacul infanteriei. Într-o după-amiază ne trezirăm iarăşi „omagiați" în mod special Toate bateriile antitanc băteau Trapezul.

– Vor să te surpe! Ce-au cu tine? – mă întrebă Arion.

Cînd începură exploziile fumigene, de se înnoptase la apusul soarelui, mă despărții de vecinul meu cu: „O să am mare nevoie de tine". Bateriile continuau să bată cu atîta furie, că ne umpluseră şanțul cu rupturi rostogolite de stîncă. Cînd pînza de foc fu ridicată ca printr-o smucitură de umăr pe fîşia de sus a Trapezului, inamicul se ridică de la douăzeci-treizeci de metri pentru asalt. Îl primirăm cu grenade, dar alții veneau mereu din fum. Brîiele de trasoare din stînga şi dreapta se încrucişau în fața Trapezului, semn că şi vecinii ne sprijineau din răsputeri. Lupta pentru şanț se încinsese pe toată lungimea. Apărătorii aprinşi de luptă se expuneau aruncînd grenade şi mitraliind fără nici un fel de precauție. Manta îl trase pe caporalul Ioniță de fundul pantalonilor înapoi în şanț. Chelu, aruncat ca un vrej pe un fund de şanț, împuşca peste umăr, cu furie, cerul. Mereu însă alții se ridicau pentru asalt. Sublocotenentul Arion cîrpea cu ai lui legătura din stînga. Văioaga din dreapta vuia înăbuşit printre explozii. Brandurile mici, îndopate pe întrecute, consumau toată rezerva de muniție. Deodată se porni un vuiet nemaitrăit, de se zbăteau hainele pe noi; pica tot ce era agățat şi totul se vărsa ca o cascadă într-o explozie de parcă plezneau tăriile înalte. Peste încremenirea din mine se surpă atunci o imagine uitată... catapeteasma

[1] *Scheisse!* (germ.): exclamație vulgară, scatologică, echivalentă ca sens cu rom. „La naiba!".

lumii... Așa se termină atacul Trapezului. *Stuka zu Fuss*[1], cu bombe ca de aviație împușcate electric din niște margini metalice ca liniile de cretă ale paralelipipedului de pe tabla din clasă, l-a terminat.

Următorul „omagiu" fu adus pe înălțimea din dreapta, unde subalternii căpitanului Anescu: Arsene, Teodoru și Radu, toți ofițeri de rezervă cunoscuți, își apărau sectoarele. Pădurea, care se întindea în dreapta Trapezului cît vedeai cu ochii, ne ascunsese imaginea.

Natura își menajează pădurile. Grindina ei te smerește și păstrează un fior de poezie. Cu ce face, sau poate să facă, omul în turbare, e altceva. Arsene povestea că, după ce terminase cu armele și cu știința războiului, se bătuseră ca chiorii prin labirinturile și șanțurile acoperite de sub tulpini, folosind lopeţile Linemann și pumnii... Și numai după ce i-au zvîrlit din șanțuri au revenit la „eticheta militară".

În flancul stîng, spre mare, începu însă să ni se năruie construcţia. O zi, două, primirăm foc din flanc și chiar dinspre spate. Poziţia restabilită acolo cedă însă la vecinul din stînga. George Fonea, avid de fapte mari, îndrăzni să atace din flanc inamicul și reuși. În fața Trapezului și Dealului Rău, alternînd noapte de noapte cu Arion, sondam panta spre valea din față pentru a nu lăsa inamicul să prindă rădăcină. Uneori treceam unii pe lîngă alţii, simțindu-ne prezența fantomatic, evitînd să deschidem foc. Ei, nu știu de ce, iar noi, temîndu-ne să nu fim seceraţi de tragerile proprii din stînga și, mai ales, din dreapta Trapezului, cînd vreun pîndar somnoros, speriat de focurile din țara nimănui, putea dezlănţui, contaminînd, întregul plan de foc.

Fane Negulescu, viteazul și neastîmpăratul meu încheietor, scăpase ca prin minune, ușor rănit, dintr-o asemenea nesăbuință dezlănţuită. Îl ajunsese uzura. Nu te mai puteai bizui pe el, trebuia ținut din scurt. Pripindu-se, dădea totul peste cap. Domnul prefect și doctorul erau de acord cu întocmirea fișei de rănit, pentru a fi trimis în țară. Cei doi frați ai lui, voluntari, căzuseră la Don. Am auzit după aceea că, abia ajuns la Constanța, fu ucis într-un bombardament oarecare.

[1] Lansator de rachete folosit de germani în al doilea război mondial.

Într-o după-amiază de relativă linişte pe Trapez, explodă o grenadă la postul fix de deasupra viroagei. Era punctul păzit de la început de Satmari şi Pătru, „specialistul în plăcintă tătărească". Îi sacrificasem – dormeau cu rîndul – fără prea multă alegere, fiindcă se completau, Satmari fiind un ardelean aprig, deschis, mîndru, cu sînge unguresc. Ne ciocnisem cîndva la programul de instrucţie de pe litoral. Plutonul se mişcase atunci fără vlagă, din obligaţie. Îi aruncasem, la o idee năstruşnică, aşa cum erau, într-un bazin de înot. Am rîs cu toţii. Se treziseră. Satmari, îmbufnat. Întrebat de ce i se înecaseră corăbiile, raportă că vrea să se întoarcă la compania din care se ceruse să vină în plutonul meu.

– Aprobat! Dar de ce?

– Fiindcă azi v-aţi bătut joc de noi, aruncîndu-ne în apă.

– Ce să fac, ca să nu te mai simţi batjocorit? Dacă sar şi eu, îţi trece?

– Îi trece, îi trece! – săriră toţi cu gura.

– Comandă-mi!...

Şi comandară cu toţii.

Satmari ceru să rămînă mai departe în pluton. Aprobarăm (cu plutonul), deşi ezitasem o clipă.

Satmari raportă acum de pe Trapez că fusese trezit din somn de o explozie. Pătru era rănit la picior. Nu ştia cum de făcuse o grenadă explozie... cineva o aruncase... Eu ştiam. Automutilarea era deferită Curţii Marţiale.

– Şi acum, cine mă schimbă? – întrebă Pătru, ca să mai zică ceva, fiindcă înţelesese că eu şi prietenul lui, caporalul Ioniţă, comandantul grupei, nu aveam nici un dubiu despre rănirea lui.

– Caporalul Ioniţă o să stea zi şi noapte, fără schimb, în locul tău. Cînd ai venit, mai puteai roşi pentru plăcinta vecinului. Acum nu te mai interesează nici viaţa fraţilor tăi. Du-te acasă, că e păcat să se piardă o asemenea podoabă!

Îi întorsei spatele, trimiţînd sanitarul să-l ducă la postul de prim-ajutor.

În seara zilei de 7 mai 1944, comandanţii de pluton fură chemaţi la căpitanul Vorbălungă, succesorul lui Mircea Criveanu de la comanda Cercetării. De cînd intrasem în luptă, se făcuse ca

un miel. Încercase, după prima ciocnire pe Trapez, „să inspecteze sectorul". Era cu cască, mască şi speriat de-ţi făcea milă. Îmi prinsese mîna recunoscător cînd îi pledai că n-are rost să rişte şi că-şi putea considera inspecţia făcută. Făcuse mare greşeală – să căia el amar – că plecase de pe graniţă, unde era linişte şi aveau de toate. „Era bine văzut". Ce-i trebuia lui stagiul de front! Să-l facă maior „post-mortem"? Şi-mi mărturisi, făcînd din numele meu un diminutiv cu care nu mă răsfăţase încă nimeni, că nu poate să doarmă de frică.

Pe Arion îl evita. Acesta, plătindu-i sec o şicană mai veche, îi spuse tăios să se îngrijească de muniţie şi hrană şi să nu ne încurce lucrurile. Ne chemase acum să ne comunice ordinul batalionului. La ora 24 plutoanele urmau să părăsească sectorul de luptă, lăsînd o grupă care să întreţină iluzia continuităţii pînă la ora 3 dimineaţa, cînd, regrupate sub conducerea comandanţilor de companie şi apoi de batalion, trebuiau să se îndrepte spre Chersones, spre a se îmbarca cu unitatea pentru Constanţa. Caporalul Ioniţă ceru, după ce se sfătui cu grupa lui, să rămînă în ariergardă. Adăugase, citindu-mi dezacordul din ochi:

– Mă certaţi pentru aceasta după ce ne vom întoarce în ţară.

Începusem itinerarul nocturn ca înaripaţi. La început întorceam capul şi ascultam o clipă. Noaptea de război îşi păstra ritmul. Nimic nu trăda că inamicul ar fi simţit desprinderea. Rachetele, seriile de trasoare care oboseau urcînd, ricoşetele capricioase ne legau privirile de o linie din viaţa noastră, care mîine va fi numai amintire. Nu eram veseli, ci doar grăbiţi şi poate goi, de eram aşa de uşori. Ne strecurasem pe lîngă coloane, ocolisem îmbulzelile şi-n ceasurile dimineţii trecusem peste serpentinele Inkermann. Adunam veşti, imagini despre cele două linii succesive care vor păstra, programat, ceea ce mai rămînea după întreruperea rezistenţei de aproape o lună a liniei întîi. Tunarii noştri cedau, din ordin, bateriile artileriştilor germani. Către Sevastopol funcţiona un centru de instrucţie „fulger", cu ofiţeri şi gradaţi români care instruiau trupe germane fără armament în cunoaşterea materialelor noastre de război. (Războiul începuse cu centre de instrucţie germane, care iniţiau armata noastră într-o altă tehnică de război decît cea tradiţională.) Acum se refăceau

unități care abia scăpaseră dinspre Kerci și Pericop, hărțuite de blindatele inamicului.

Cu fiecare ceas creștea urgia de-a lungul orizontului de luptă. Aviația inamică bombarda coloane în retragere. Dar toată larma și zarva păliseră ca niște jocuri de copii în comparație cu tunetele aruncării în aer a străvechilor tuneluri ale Inkermann-ului. Depozitele de exploziv dinamitate spulberară stînci, catapultînd pe kilometri blocuri de piatră, revărsîndu-se ca urgia unui vulcan în erupție peste cei ce grăbeau spre casă. Se cutremurase pămîntul, se întunecase soarele înfășurat cu norii de păcură. Știri eronate despre apropierea inamicului îi împinseseră pe pionierii germani, nesocotind apropierea grupelor în retragere, să declanșeze dement dărîmături, ca jucăriile dintr-o casă surpată de cutremur.

Retortele și alchimia noastră interioară încetaseră, sau funcționau anapoda. Oamenii primeau, asemenea unor vase, tot ce se turna peste ei. Duiumul de impresii eterogene se anulau reciproc, sau dădeau peste margini neprelucrate. Vasele își mai păstrau încă forma, trepidația cadrului făcîndu-le să sune însă dogit, gata să se desfacă în noi grămezi de hîrburi.

– Hai la ulcele... ulcele! Cumpărați, oameni buni, ulcele! Le dăm ieftin... ulcele de lut, smălțuite, indigene și străine, de meșteri mari și în serie, pentru toată punga. Ia, domniță, urcior înalt, să-ți astîmperi setea pe arșiță!...

Dar cui îi mai ardea de ulcele, cînd peste tîrgul de oale bătea grindina mare ca oul.

– Iertați-mă, caut plaja R.6.

– Pentru? – întrebai la rîndu-mi, încă nedesprins limpede de soarta ulcelelor.

– Plaja R.6 pentru îmbarcare.

Secundele scurse restabiliră apoi legăturile și, pricepînd ce căuta ofițerul bărbos, îi arătai, pornit spre o glumă proastă, pe Arion, care dormea incomod, sprijinit pe genunchii mei.

– Întrebați-l pe el!

Acesta, auzind de plaja de îmbarcare, se ridică repede, uitîndu-se confuz în jur.

– Ce? Au venit vasele? – și se uită și el peste marea goală, mulțumindu-se dezamăgit să întrebe dacă sosise ariergarda.

– Colonelul dumneavoastră a venit cu noi. A rămas lîngă șanțurile de la intrarea istmului. Era să zic „limbului"... – se corectă el meditativ.

– Se gîndește la locul drepților din infern – îl suspectai eu, privindu-l mai atent, sîcîit de impresia instalată de la început că-l știam de undeva... apoi acel „colonelul dumneavoastră".

– Arsene! Ce faci, frate? – mă trezii eu sărindu-i de gît. Cu barba asta zburlită, să nu te mai recunosc! Era noapte cînd vorbisem ultima dată. Noroc că nu ne cresc și ochii... Spune-mi repede tot ce știi!

La el totul se rînduia în sistem, incluzînd și viitorul, iar datele-i erau eliptice și colțuroase.

– Țara-i pe brînci. Guzganii ăi mari încearcă să se salveze fiecare de unul singur, iar Mareșalul așteaptă la Constanța să-i vină vînătorii pe care niciodată nu i-a înghițit, cu tot îndemnul de ultimă oră: „Să fiți toți ca vînătorii de munte!". O să se termine prost. Nu face parte din figurile jalnice, dar asta n-ajunge ca să conduci o țară. N-a știut să-și aleagă colaboratorii, deși, din '40, nimeni și nimic nu ne mai putea salva. Scadența era prea aproape, iar noi, ca de obicei, nesolvabili.

– Lasă asta, dar despre aici ce zici?

– Despre aici – făcu el cu părere de rău că-l întrerupsesem (se vedea că nu mai vorbise demult) –, nemții încetează să mai fie „cei mai buni soldați ai Europei". Din armata germană, de care tremurase cîndva lumea, mai sînt puțini, și pînă la urmă o să rămînă doar Führerul cu nebunia lui. Norocul nostru a fost că în capul de pod am mai avut două divizii de elită, vecinii din dreapta. În rest, de nemțimea asta din jur, ți-e silă... *Stuka zu Fuss*, alte arme miraculoase? Cine știe dacă vor mai avea timp să le dezlănțuie! Mă-ntreb cine va susține finalul. Finalul cerut de întreaga poveste...

– Ce final mai frumos vreți decît întoarcerea acasă, îmbarcarea din seara sau noaptea asta! – se înfipse Arion în desfășurarea care promitea aripi profetice.

– Mă iertați, domnule sublocotenent, dar *happy-end*-ul nu se lipește aici, nu e organic. Viața nu e un film american de la care să te-ntorci mulțumit acasă. Știți dumneavoastră că soldații îm-

barcați pe platformele plutitoare care trebuiau să-i ducă la 20 de kilometri în larg, unde-i aștepta marina noastră, au silit echipajele acestor coji de scînduri să-i întoarcă iarăși aici, fiindcă aviația sovietică îi mitralia nestînjenit tot timpul? Că asemenea ambarcații s-au dus la fund arzînd? Că cele cîteva vapoare pe care le vedeți au fost scoase nu demult din funcție?

Arion se ridică vînăt la față. Era semnul-limită de mînie.

– Să mergem la ai noștri! Nu suport cobele. Și nici „literaturizarea". Iar pe dumneavoastră – i se adresă lui Arsene, biruind mînia – v-aș trimite, dacă aș putea, cu o vedetă rapidă la Constanța, ca să vă împăcați și cu un asemenea final.

Colonelul ne primi bucuros, ridicîndu-se.

– Nu e înțelept să lauzi ziua înainte de apus, dar se pare că vă port noroc. Lăsați ostașii să se odihnească. S-ar putea ca răul de mare să ne facă șicane, sau...

Totul a început printr-o nedumerire. Peste fîșia țărmului care se prelungea în mare cu puntea Chersonesului, începură să cadă ici și colo proiectile ale artileriei de cîmp. Ne ridicarăm, întrebîndu-ne și binoclînd zarea, ce se întîmplase cu cele două linii succesive, de ne ajungea artileria ușoară inamică? Sub cer, linia care închidea orizontul ardea în explozii și fum. Gora Sapun și înălțimile de deasupra Sevastopolului erau marginile craterului peste care da să se reverse lavă fierbinte. Vuietul se rostogolea surd și continuu, ca grohotișul, spre un gol de prăpastie. Pune, Doamne, stavilă rostogolirii, să nu se șteargă drumul spre casă! – se rugau sute de răniți neevacuați, în fortul Maxim Gorki din capul cel mai vestic al țărmului de piatră crimeean.

În neliniștea care se isca asemenea unui vînt, opri scurt un automobil de campanie, cu un general german fără un braț. Și-l ridică pe celălalt strigînd: *Die Russen sind durchgebrochen. Sofort in HKL!*[1]. Și goni mai departe spre port, la postul de comandă al diviziilor de munte. Ceasul se făcu temut. Hotărîrea, neverosimilă: șase Batalioane de Vînători de Munte români să oprească

[1] *Die Russen sind durchgebrochen. Sofort in HKL!* (germ.): Rușii au străpuns linia! Imediat în HKL!; HKL, *Hauptkampflinie*: linie principală de luptă, tip de dispozitiv militar utilizat de armata germană.

puhoiul, spre a înlesni evacuarea. Patru din unităţile alese din Diviziile I şi a III-a – două rămîneau în rezervă – se mişcau, sub exploziile ce se îndeseau, să ocupe şanţuri pe undeva, nu departe, la piciorul pantelor coborînd din Gora Sapun. Se constituia, prin aceasta, scena triunghiulară în flancurile căreia bătea marea, a unui grandios amfiteatru cu adîncimea maximă de un kilometru şi jumătate spre fortul cu răniţi. Batalionul I Sinaia, cu flancul drept sprijinit pe ţărmul abrupt, se lega prin cercetare de fortul central de pămînt ocupat de Batalionul III Braşov, cu compania învăţătorului Anescu, vecinii de pe Trapez, de astă-dată în stînga. Linia de apărare se constituia în grabă, ca să realizeze imposibilul. Doamne, ce intrase oare în oameni, de totul se făcea ca de la sine, fără dispoziţii, îmbărbătări, control?! N-aveam ce comanda. Devenisem cel mult unul dintre cei o mie şi cîteva sute de apărători, care, în faţa proporţiilor dezastrului ce începuse să se rostogolească peste cei 2-3 kilometri de pantă, se ridicaseră să oprească cu braţele întinse avalanşa slobozită nebun de-a dura. Cocoloaşe de oameni încăieraţi ca nişte ciulini aprinşi cu fum şi scîntei se uneau şi se desfăceau, se depăşeau sau se opreau după rezultanta unui joc de forţe neştiute, care înlocuiau înclinarea pantei şi cantitatea masei din alunecarea corpurilor. Asistam muţi la apropierea tăvălugului, împiedicat ici şi colo de grupe care se apărau cu disperare, dar peste care pînă la urmă trecea, copleşitoare, masa valurilor din spate. Numai în dreapta, sub creastă, în vecinătatea cimitirului englez, o unitate de altfel de apărători decît cei care cedaseră două linii consecutive în mai puţin de o zi, nu era de clintit. Încercarea unor unităţi de a se retrage organizat se amesteca în fuga celor cuprinşi de panică, seceraţi de pistolarii care goneau pe urmele lor, prăvălindu-i.

Din panorama răscolitului furnicar care curgea filmic spre rîndurile straniilor spectatori, trecură peste şanţuri primii oameni, descompuşi de frica animalică, pe care probabil numai marea sau moartea avea s-o stingă. Simultan cu imaginile acute ale tensiunii crescînde, undeva, în mine, se desfăşura, ca într-o cameră alăturată, pelicula de coşmar a unei debandade (...văzută, povestită, visată?). Fugea soldăţimea înapoi spre o apă cu mlaştini. Departe de gloata oamenilor, pe-o potecă, alerga în acelaşi sens, cu gîtu-

rile întinse, legănîndu-se șchiop, un cîrd de boboci de gîscă. De ei mi-era milă, iar oamenilor le dădeam cu „Huoo!". Cineva mă mişcă, crezînd că adormisem, să mă trezesc. Mă linişteam însă, văzînd cum soldaţii culegeau, ca pe ciulini, atent, foc cu foc, inamicul în urmărire. Alte armate ar fi aşternut în fața poziției baraje de oprire, sacrificîndu-i pe ai lor, încîlciţi în torentul inamic. Cei care-şi îngăduiau în ceas de primejdie migala „trecerii prin sită" erau oameni pe care nu-i cunoşteau îndeajuns. Să ai grijă, mi-am zis, să meriţi respectul celor care cu un ceas-două în urmă, în deplasare spre poziție, ascultîndu-ți comanda, s-au ridicat sub foc în poziţie de „drepți". Descoperisem întîmplător că-n drum spre casă, ca să se mişte mai uşor, îşi descompletaseră unitatea de foc. Și ce cuvinte a trebuit să audă, înainte de a se face „muniţie"!

Inamicul, ameţit de succes, nu voia să creadă că se mai poate împiedica, la spartul tîrgului, de-un ciot, şi moartea îi oprea pe neconvinşi. Dar cine învaţă prea mult din moartea altora? Treptat-treptat, în faţa stăvilarului creştea ameninţarea valurilor. Mulţimile care coborau oricum pantele amfiteatrului păreau că vin să audă mai de-aproape scena și pe cei ce cutezau să dea un spectacol.

Dacă s-ar fi ridicat un crainic atotştiutor şi ar fi anunţat că reprezentaţia nu va fi consumată în cîteva ceasuri, ca în distribuţia din Sevastopol '42, ci se va prelungi fierbinte trei zile şi trei nopţi, cei care populau marele amfiteatru s-ar fi scuturat de rîs, asemenea cazacilor de la Zaporoje din pînza lui Repin. S-ar fi dumerit şi modesta trupă care nu de dragul spectacolului intrase în scenă. Doar bunul Dumnezeu ar fi zîmbit părinteşte în jilţul Ceatrîdacului, întristat că nu-i ajunge dumnezeirea să mai schimbe, în ceasul acela, mersul lumii.

Înainte de începerea atacului sosi ordinul de a păstra poziția pînă în seara următoare, cînd, la parola *Opernball*, aveam să încetăm lupta, deplasîndu-ne apoi, cale de un kilometru, pînă la plajele de pe Chersones, de unde ambarcaţii urmau să ne ducă în larg. Acolo aştepta flota protejată de aviaţie, în timp ce trei sute de baterii de *Stuka zu Fuss* aveau să-i încremenească pe spectatori, marcînd sfîrşitul balului de la Operă.

„Dacă ţinem poziţia, ne evacuăm; dacă nu, sîntem pierduți. Ne aruncă-n mare". Și, de mare le era frică; de oameni, nu!

De cum se ridicară mulţimile inamice la atac, se şi deschisese foc asupra lor, risipindu-se muniţia cu nemiluita. Depozitul descoperit în momentul de acută criză, înainte de a ocupa poziţia, era alături de altul de alimente, ambele fără stăpîn, la două-trei sute de metri dincolo de şanţul antitanc din spatele poziţiei. Niciodată nu cunoscusem atîta belşug ca acum, cînd nu ne mai trebuia nimic. Cu ciocolata, ţigările şi prafurile de limonadă efervescentă dintr-un sac de merinde, puteam să trăim pînă acasă. Asfinţea soarele cînd se porni al doilea val de atac, mai puternic şi mai organizat, dar nici acesta nu străpunse nicăieri şanţul de apărare. Cei rămaşi pe o adîncime de un kilometru aşteptau noaptea ca să se poată mişca. Începea să se organizeze mulţimea de duşmani, împînzind panta. Din creastă coborau noi unităţi. Baterii de artilerie tractate, mînate sau ţinute de oameni, se amplasau sub ochii noştri. Servanţii rămîneau în jurul lor ca în pauzele de instrucţie, fără să se sinchisească de puţinele explozii care înfloreau în înserare. O dată cu apropierea infanteriei şi lăsarea nopţii reîncepu activitatea artileriei inamice. Pregăteau acţiunea de noapte, acoperindu-ne întregul spate cu explozii. Peste strigătele atacului dezlănţuit trecu încă o dată, stingîndu-l ca atunci pe Trapez, înfricoşătorul fîlfîit al bateriilor de *Stuka zu Fuss*. Ne ajutase să trecem prima noapte.

9 mai a stat sub semnul ameninţării blindatelor. Totul se făcea, ca în teatrul modern, în văzul lumii. Din sectorul plutonului număram optsprezece baterii de artilerie. Maşini şi căruţe aduceau muniţie; se descărca şi stivuia, înainte de a ne fi trimisă, în văzul nostru. Tragerile nu se făceau după hărţi, erau directe. Se juca cu cărţile pe masă. Noi îi vedeam, ei ne vedeau. Noi aşteptam îmbarcarea pentru Constanţa, ei pe frontul de la Iaşi. Dar noi voiam să ajungem să ne batem cu ei acolo, iar ei, să ne termine aici. Tancurile se înşiraseră dintr-o obişnuinţă vetustă de-a lungul unei văioage, deschisă totuşi ca linia vieţii din palmă. Şi lor le-au mai adus muniţii. Au încercat motoarele, au trebăluit intrînd şi ieşind din turele. Au stat lungiţi, au mîncat de prînz, iar au încercat motoarele. În poziţia noastră sosise un locotenent german cu ordinul batalionului să ne întărească poziţia. Îi văzusem soldaţii, înainte de a ne oferi ajutorul. Zăceau pe fundul şanţului anti-

tanc, nepăsători la tot ce era în jur, surpați în ei ca niște grămezi de moloz. Am raportat colonelului că nu aveam nevoie de acest balast amorf, care ar putea, într-un ceas de extenuare, să dilueze capacitatea de luptă a vînătorilor. Au rămas să zacă mai departe pe fundul șanțului din spate. Ofițerul lor s-a învîrtit toată ziua pe lîngă noi. Ai lui n-aveau nevoie de el, n-aveau nevoie de nimeni. Erau sfîrșiți. Mai rău decît morții. Tînărului ofițer din Ratibor, încercat de suferințele războiului, îi era însă rușine de chipul compatrioților și, fiindcă nu se putea smulge din ce le era comun, suferea cumplit. Te miri cum cei ce-au închipuit chinurile iadului n-au pus și o asemenea caznă?

– Vin tancurile! – se înfioră poziția.

Vînătorii de munte avuseseră mai puțin de furcă cu blindatele. Gropile individuale antitanc te apărau, dar șanțurile puteau fi surpate prin jocul perfid al șenilelor. Se făcu totuși liniște, ca să nu se piardă nimic din partitura de solo. Douăzeci și cinci de namile se desfăcură în evantai cu cochetării desuete, scuturîndu-și masa metalică și lansîndu-se spre avanscenă. Cuta de teren din fața cercetării se umplu de duduitul motoarelor. În fața rețelelor ghimpate crescu botul primului, care, accelerînd, trecu obstacolul ca peste o sîrmă de covrigi. Timofte, un grănicer nou venit, se smulse din locul lui și alergă la mine peste cei zece metri de cîmp, în șanțul care unea cele două laturi ale singurului ascuțiș al poziției. Nu știu dacă mieii tremură sub cuțit, dar bietul om tremura ca varga. Tancul se îndreptă cu o smucitură spre Arion. Un *Acht-acht*[1] german fulgeră scurt din spate și flăcări albastre jucară, lingînd masa metalică. Încremenirea se sparse în urale. Din turelă încercă să se salveze cineva, devenind ținta fără rost a ricoșetelor de trasoare. Vînătorii de munte se schimbaseră brusc în vînători de tancuri, împușcînd din *Ofenrohren* și *Faustpatronen*[2] toată expediția blindată ce pătrunsese în flancul drept al batalionului. Înainte de a se fi consumat numărătoarea inversă, evacuarea ultimei poziții se amînă cu alte 24 de ore.

---

[1] Tun german antitanc de 8,8 cm (de aici numirea de *Acht-acht*: opt-opt)

[2] *Ofenrohr* (germ.): burlan de sobă, poreclă dată unui lansator de rachete antitanc. *Faustpatrone* (germ.): aruncător portativ de grenade antitanc.

Ziua de 10 mai inamicul și-o alesese ca să demonstreze, din noapte pînă-n noapte, copleşitoarea-i superioritate. Ceea ce îşi propuseseră atacatorii Sevastopolului din 1942 încercau şi ei să realizeze acum: să scufunde acest colț de uscat în mare. Pămîntul fu pisat de avalanşe furibunde de ciocane de foc. Cantități de armament automat propriu se transformau în fier vechi; efectivele rărite se înjumătăţeau. Seara, demonstrația se mută în cer. De pe toată lungimea orizontului de pămînt țîşneau iezere de lumini, cascade de culoare, jerbe de trasoare, evantaiuri de artificii – şi cerul, mai puțin tenace decît pămîntul, fugi înmărmurind de ceea ce putea înscrie omul pe coala-i goală. Biruitorii îşi serbau cucerirea oraşului Sevastopol şi eliberarea Crimeei. A treia amînare a întoarcerii acasă marca în subsol prezența noastră în promisiunea nevalidată încă a *Opernball*-ului. Începuse numărătoarea inversă, irevocabil ultima. Lupta cu timpul era dusă numai cu un sfert de efectiv. Dar aici numărul luptătorilor nu juca nici un rol. Singurul aliat împotriva capricioasei elasticități a orelor era inamicul care nu ne lăsa să ne tragem sufletul. Scala luptei era însă străbătută și se împlinea de la sine, fără să tremurăm de noutatea ei. Cu timpul era însă altceva. El putea să schimbe în fiece clipă fața și sensul lucrurilor, și mai ales în el, aproape, la o lungime de braț, era întoarcerea acasă, libertatea, cerul sub care voiam să punem tot.

Se surpase însă, prin amînarea îmbarcării, capătul tunelului. Blocul prăvălit nu putea fi mai mare, dar sub dălţile noastre simțeam cum duritatea îi creşte clipă de clipă, ca şi cînd un diamant ne închidea drumul. Obsesia trecerii zilei se materializă în asigurarea firului telefonic, crestat şi el de timp ca un răboj. Dacă Fane Stroescu, rănit la braț în retragere, cu fişa de evacuare în buzunar, mi-ar fi spus, convingîndu-mă, nu numai mie, ci tuturor: „De aici nu mai e scăpare; am venit să ne vedem pentru ultima oară", am fi aşteptat fără grabă sfîrşitul. O dată cu întunericul, aşteptarea devenise de nesuportat: dacă au plecat toți și ne-au lăsat aici? Se și făcuse un fel de linişte.

Parola *Opernball* căzu în sufletul ultimilor apărători ca un ban de aur în palma simțitoare a unui cerşetor orb. Din ceata celor doisprezece luptători rămași lipsea Ioniță, rănit mortal în pîntec de o grenadă cu explozie instantanee căzută din firidă și ciocnită

de bocancul său în şanţul acoperit. Cu cîteva minute înainte îi comunicaserăm dispoziţia de scoatere a armamentului greu din funcţie. Arion trecuse şi el cu o duzină de fantome pe lîngă noi, zorindu-ne. Am plecat, apăsat de vina de a nu mă fi dus să mă conving de starea rănitului. Intrase în foc de atîtea ori pentru mine. În spatele meu, spre mare, se încinsese un foc automat. O incursiune se agăţa poate de spatele celor care tocmai părăseau poziţia. În jur, în noapte, se simţea şi graba altor grupe dirijîndu-se spre acelaşi Chersones straniu luminat de facle, ca şi cînd balul operei ne-ar fi aşteptat. Acolo, la intrarea în istm, batalionul îşi visa plecarea spre Constanţa. Colonelul ordonă celor două duzini de cercetare să asigure siguranţa imediată a îmbarcării, la cîteva sute de metri de pantă. Dar îmbarcarea, în ciuda miraculoasei linişti – condensare parcă a atîtor dorinţi – întîrzia. Mii de ochi flămînzi, înfipţi în priveliştea nopţii fantastice, aşteptau vasele promise. Flacăra torţelor – ambarcaţiuni incendiate –, alimentată parcă submarin, pîlpîia umbre peste puntea Chersonesului, unde foia mulţimea călătorilor, aşteptînd. Zbuciumata mare îşi mîna valurile cu spinări lucioase de monştri, înghesuindu-se, colcăind să bea vorace jarul incendiilor. Ceasul de linişte îngăduit, parcă, de hainul vrăjmaş pentru plecarea în marea călătorie, se consumase. Două vijelii năprasnice de foc porniră, întrepătrunzîndu-se – una din largul mării, cealaltă din ultima poziţie –, să mături scena ultimului spectacol, într-o noapte neverosimilă.

Fulgerele exploziilor căzute în mare înălţau vulcani de apă aprinsă. Cele căzute pe uscat muşcau ca nişte căpcăuni pămîntul, mestecînd şi grăunţele de oameni. Și cele două mături de foc nu cunoscură astîmpăr toată noaptea, stîrnind pămînt şi mare. Oamenii, ciudatele făpturi, mîncaţi de zvonuri şi speranţe, alergau dintr-o parte în alta a punţii Chersonesului, ca s-apuce un loc în vasele despre care li se năzărea c-au tras la ţărm acolo unde nu erau ei, alunecînd ca nişte fărîmituri prin vîltoarea elementelor.

Urmăriţi de aproape, erau şi mai stranii. Maşini-amfibii, ca nişte cărăbuşi înnoptaţi, treceau pe coridorul de piatră. Românaşi chinuiţi ca şi-altădată, pe drumurile fără sfîrşit, îi opreau: „Ia-mă, Fritz, lua-te-ar tata, că împreună ne-am mîncat zilele pe-aici!“. Şi nemţii îi pofteau înveseliţi să zboare împreună, în viteză,

peste peretele abrupt, în mare. Într-un bunkăr, 12 ofiţeri germani cîntaseră marşuri eroice, după terminarea repertoriului urmînd tragerea la sorţi. Cel ales îi salutase pe rînd, pe fiecare, înainte de a-i trimite glontele în cap.

Sublocotenentul Irimescu socoti, spre ziuă, că soarta omului se cade să stea în mîna lui şi-şi zbură creierii. Fiindcă nu mai puteam comanda pe nimeni, îi dezlegai, cu Arion, pe supravieţuitorii fostei companii de cercetare a unui batalion de munte, de toate îndatoririle şi, cu formula din război „Pentru trecerea barajului de foc, fiecare pe socoteala lui, salt...", ne despărţirăm.

Batalionul părăsise plaja aciuîndu-se pe sub peretele stîncos al ţărmului. Cîteva tunuri de asalt, parcate cine ştie unde de rămăseseră miraculos intacte în bombardamentul care rupsese toate firele celor 300 de baterii *Stuka zu Fuss*, încărcate ciorchine cu luptători, porniră cîntînd să dea bineţe pe inima goală biruitorilor. Cîţiva tunari de la antiaeriana germană, parcă din alt neam şi loc decît unităţile de fugari şi servicii care lîncezisera tembelizaţi prin spatele poziţiei noastre fierbinţi, consumau cu zel muniţia neexplodată.

Într-un şanţ surpat, o adunătură de aliaţi, doar cu puşti, încercau să recruteze adepţi pentru apărarea Chersonesului. Îi privii preţ de-o ţigară, se răspîndiră apoi şi ei şi plecară.

George Fonea, prietenul şi poetul George Fonea, refuză în această „noapte de pomină" invitaţia maiorului Zigler, luptător cu faimă al armatei germane, de a se salva împreună cu el în vedeta rapidă pusă la dispoziţie din ordinul Marelui Cartier al Führerului. „E adevărat că nu pot mîntui pe nimeni – îşi zise el, alegînd între viaţă şi moarte –, dar ce vor gîndi aceşti nefericiţi *tot restul vieţii*, amintindu-şi că, în ceasul de cumpănă, eu i-am părăsit?!". Cavalerul Crucii de Fier, făcătorul de miracole, căruia numai transformarea ciurucurilor într-o divizie luptătoare nu-i reuşise, ajunsese poate la Constanţa, în ceasurile cînd prietenul lui de trei zile, George Fonea, încerca, cu cîţiva foşti luptători, să oprească cu puşca atacul rusesc.

Îl mobilizase un căpitan neamţ rănit, strigînd din ţărmul înalt: „Camarazi, nu aruncaţi armele!". La primele cartuşe, infanteria inamică se opri, făcînd loc blindatelor să parcheze pe ultima punte de uscat, în timp ce el, George Fonea, se întoarse la cei pe care nu

putea să-i mîntuie „ca să primească semnul, neobîrşit din tata/ pe care-l port sub frunte cu mîndrie/ de cruciat ce-şi dete jertfei plata“: o schijă dintr-un proiectil antitanc, care îi rupsese măruntaiele căpitanului Georgescu, îi stinse lumina ochiului stîng. Cu obrazul umezit ca de-un şiroi de ploaie, George, aiurit, îşi căută pistolul la centură. Bunul „moş Ion Roată“, care nu avusese loc în Ţara Românească, îi apucă însă la timp braţul, dezarmîndu-l. Încercase apoi să-i scoată tresele şi Crucea de Fier, cînd, smuls brusc de pe Chersones, pleca şi el în neştiuta şi marea călătorie.

În fortul Maxim Gorki, pe fundalul gemetelor sutelor de răniţi neevacuaţi, staţia de radio încerca să reia legătura cu ţara. De la ora 23 punct, cînd, concomitent cu *Opernball*, flota primise radiograma să părăsească apele Sevastopolului şi să se întoarcă la Constanţa, „misiunea fiind îndeplinită“, cei febril căutaţi amuţiseră. Vor fi ieşit în oraş să se distreze, sau se vor fi culcat. Ţara dormea în noaptea aceea. Poate ceea ce auzeam noi pe Chersones era ecoul sforăiturilor somnului general, amplificate de o sensibilitate bolnavă, care refuza să audă acordurile ample ale balului Operei, unde George mă vedea în pelerina albă a Ordinului. Căpitanul statmajorist Lupu lansă, înainte de a-şi fi repezit cizma în măruntaiele sofisticate ale radiofoniei moderne, ultimul mesaj: „înecat“ stop „ţigan“ stop „mal“ stop...

Staţi, oameni buni, nu plecaţi la culcare, precum cei de la Constanţa şi Bucureşti! Aceia, din calcule politice îşi părăsiseră luptătorii şi-i sacrificaseră, turnînd gaz pe foc, pentru a putea stîrni şi mai mult indignarea mulţimii împotriva aliaţilor germani şi a stăpînirii şi pentru a o canaliza apoi în lupta pentru putere.

Îmi vuieşte capul, nu aud bine ce spuneţi... Nu voi i-aţi trimis, pe acel ţărm străin, la sute de kilometri de ţară? Vreţi să vă spălaţi mîinile, ca Ponţiu Pilat? Nici curiozitatea nu vă mînă să aflaţi cum unii, puţini la număr, nedîndu-se bătuţi, încercau să facă drumul marin pe cont propriu? Din cîteva bidoane şi capete de scînduri culese de pe ţărmul în care totul devenea brac improvizau ambarcaţii. Ce şanse puteau avea?

Nu-i întreba nimeni, fiecare fiindu-şi sieşi prea mult, dar trebăluiau febril, să nu-i prindă ziua pe Chersones. Alţii plecaseră deja mai din noapte. Erau şi cei care socoteau că omul e mai tare

singur. Aceia porneau simplu de la țărm, ca la o cursă de înot, lăsînd în urmă, după cîteva sute de metri, petecuțele de ambarcații, fără cîrmă și vîsle.

Povestea spune că o ambarcație cu cîțiva vînători ar fi fost pescuită a doua zi, în larg, de un vas de patrulare românesc, și că vînătorii au fost duși acasă.

Cu hidrofobii, situația se complica și mai mult, și ei erau și cei mai mulți. Dar din cer venea moartea. Trebuia găsit altceva. Și ochii căutau în cenușiul dimineții, peste întinsul nepăsător al mării – cum au putut oamenii să vadă în natură cutia de rezonanță a sufletului uman? –, dar iată deslușindu-se departe, apropiindu-se în linie, vedete rapide. Efectul descoperirii crescu emoționant, devenind general. Din țărmul abrupt în care încercau să supraviețuiască, oamenii chemau frenetic vedetele. Un rănit cu un pansament de mîntuială peste umărul drept – nu știu ce în afară de fașă îi mai ținea brațul în articulație – apucă cu stînga binoclul din mîna unui ofițer străin și, scuturat de frisoane, cu buzele cretoase, dar răvășit de-o mare bucurie, agitîndu-se grotesc ca un suporter sportiv exaltat, țipa înecîndu-se: „Vin vedetele, vin vedetele!". Punctele aliniate căpătau, cu lumina zorilor, evidență; se mișcau în ritmul valurilor, fiind însă limpede, cu trecerea clipelor, că nu se apropiau, ci se spoiau doar cu lumina crepusculară crescîndă. Erau caii împușcați și aruncați în mare, ca să nu cadă în mîna inamicului. Valurile îi aliniaseră, ritmîndu-i ca într-un straniu cîntec.

Fiindcă în ziua de 12 mai 1944 nu mai rămăsese loc pentru speranță, aceasta din urmă fu programată pentru noaptea următoare: vedete rapide vor veni să-i culeagă de-a lungul falezei pe ultimii apărători ai Sevastopolului, în vederea primirii triumfale pe care le-o pregătește Patria.

Se luminase de ziuă. Țărmurile abrupte erau bătute de artileria antiaeriană în cadențe infernale. Aviația dădea ocol acestui ultim colț de uscat. Pregăteau și ei date pentru un ultim reportaj, destinat altei instanțe decît cea în fața căreia urma să mă înfățișez curînd, foarte curînd. Întîrziasem atît ca să consemnez reacții felurite ale deosebitelor chipuri de oameni, împinși pe traiectorii diferite spre aceeași situație-limită. Îmi închipuiam că „dincolo" setea de cunoaștere a omului, chiar sub forma reportajului primi-

tiv, ar putea fi răsplătită altcumva decît cu un veşnic Chersones. De ce sînt oamenii interesaţi de veşnicie – nu ştiam a răspunde. Stăteam confuz sub foc în faţa acelui „neştiut" căruia din obişnuinţă îi spuneam şi eu viaţa de dincolo... Parcă departe, peste valurile mişcătoare dinspre răsărit, credinţa era ca o icoană veche de lemn afumat ce ieşea la ivelă din amintirea în care mi se năzărea casa copilăriei: ar fi putut fi Maica Domnului cu Iisus...

Îmi alesesem piatra de pe care să trec „dincolo" – era mai departe de ţărm –, dar un om străin pentru mine, însă bun şi credincios cum nu ştiu să fi întîlnit, mama, parcă, îmi repeta şi acum ceva, auzit la ea de multe ori: că viaţa noastră e fum, dar veşnicia e „dincolo"; că Domnul îi iartă omului toate rătăcirile de care se căieşte cu condiţia ca viaţa, pe care n-a făcut-o el, să nu şi-o ia singur.

Arion, aruncîndu-mi samavolnic pistolul în apă, mă cheamă la colonelul nostru, pe care-l descoperise prin apropiere, ca să aud acolo justificarea teoretică a unui alt mod de existenţă decît cel al libertăţii:

– Am împlinit toate misiunile, chiar şi pe cele neverosimile. Prin ordin, am părăsit ultima poziţie. Prin ordin, am distrus armamentul şi muniţia şi am venit numai cu ce aveam pe noi, pentru a fi îmbarcaţi în vederea altor misiuni. Totul mi se poate contesta, dar nu şi faptul că sînt un om de onoare. Oricît de amară e trecerea pe sub furcile caudine şi oricum va fi existenţa mai departe, voi încerca să rămîn om, nu un om care înţelege circumstanţele atenuante (care scuză totul), ci un om de care să nu-mi fie ruşine, să zicem mîine, dacă va exista un mîine peste ceea ce ne înghite în aceste minute. Vă cer favoarea, în numele acestui sfîrşit, să mă urmaţi, cît s-o putea.

Pe scara de lemn dulgherită grosolan şi trainic, care urca de la vaporul naufragiat, înfipt în ţărmul stîncos pe puntea Chersonesului, ţipa un sortiment de oameni de provenienţă euroasiatică, dominînd gălăgia de tîrg de vite a zilei, un cuvînt nerăzboinic, străin: *Uhr! Uhr!*[1]. Braţele încărcate pînă sub umăr cu ceasuri de tot felul, ca şi traista agăţată de gît în care zvîrleau obolul de trecere

[1] *Uhr* (germ.): ceas. Este cunoscută şi descrisă de mulţi martori oculari atracţia pe care soldaţii sovietici o aveau pentru ceasuri, pe care le jefuiau cu predilecţie.

a Styxului, parcă trezeau un soi de speranţă, dar cum s-o porţi printre împuşcături, urlete, tancuri, căruţe şi încîlcirea neverosimilă de scene dezgolite fără cruţare de soarele orbitor?

Oamenii se jucau ciudat în diferite feluri. Nu le lipseau decît spectatorii care să-i aplaude, şi spaţiul de desfăşurare. Pe o întindere cît un joc de şotron făceau cîţiva paşi către mare o linie de învinşi – ca oricare joc, erau două tabere – şi în spatele lor se mişcau învingătorii dintr-un alt joc, ţintindu-i ca dintr-un puşcoci de soc în ceafă. Lîngă ei erau cruci dintr-un cimitir – nu mai erau multe –, dar pămînt era şi învinşii erau aşezaţi cuminţi, ca-n groapă. După aceea, într-o clipă nu mai erau buni de joacă; tabăra învingătorilor îşi alegea noi parteneri.

Alţii, din cei ce iubeau lozincile – în secolul XX patima aceasta fusese generală – întîi îi îngenuncheau pe învinşi şi le cereau să scandeze: Hitler, *kaputt*. Unii învinşi, cu iniţiativă, o făceau înainte de a li se cere, cu speranţa tainică să manevreze legea jocului.

Dacă înfăţişarea colonelului-prefect n-ar fi strîns în jurul nostru un grup de ofiţeri sovietici, am mai fi avut multe de „văzut" şi de „trăit". Îl luau drept general, iar unii îl numeau Mociulski. Mîini dibace îi deschiseră dintr-o alunecare mantaua, netezindu-i buzunarul de ceas. Descoperii atunci că fostul nostru şef n-avea destul umor, cînd cureluşa ceasului nu se desprinsese de la sine şi îi fu smulsă; nu mai semăna deloc cu domnul prefect. N-avea de unde şti el că, pe alături, colonelul Vasilescu fusese liniştit cu un cartuş în burtă, ca să i se scoată cizmele. Apariţia unui general spătos, fără gît, ras pe capul zdravăn de măcelar, dar cu o panoplie de decoraţii pe faţa vestonului dintre centură şi guler, duse la îmbarcarea noastră într-o maşină de campanie care încerca să-şi facă loc prin forfota de iarmaroc de care deborda scena de „altădată". Ofiţerii se agăţară ciorchine, cu iscusinţa copiilor, de maşina care, culmea, ţinea. Dar ce nu ţinea la ei? Mă temeam că-mi pierd minţile. Dorinţa de a avea în buzunar o grenadă pe care s-o dezamorsez pe tăcute era aşa de mare, încît cred că de aceea se întoarse generalul către locul din spate, azvîrlindu-ne cîte o înjurătură, în larg, dincolo de limbul Chersones.

Veneau căruţe, mulţimi ca la tîrg, lălăind, împuşcînd, privind de la cîţiva paşi cu binoclul capturat, grupele mici de prizonieri

escortați de pistolari. Arion, nu știu de cînd desculț și fără tunică, mă împinse la sfîrșitul unei coloane, ca să scăpăm de urgia liniei a doua, pornită pe eroisme. Gheare dintr-o subunitate de femei, spoite gros cu unsori cosmetice capturate, altele cu Schoka-Kola, reușeau cu toată împotrivirea ceasovoilor-convoieri, să smulgă ici și colo cîte un nefericit, din care zburau apoi fîșiile ca penele orătăniilor peste care tabără păsările de pradă.

Din turela deschisă a unui tanc, un pistolar trimitea rafale scurte asupra celor ce atingeau intersecția a două drumeaguri. Mormanul de victime opri apoi și coloana noastră. Convoierii ne îmbrînceau însă brutal cu patul puștii peste obstacol. Seriile scurte luau tributul cu precizii de automat. Pe drumul care urca spre capul Fiolet, unde se încheiase în '42 misiunea vînătorilor de la Sinaia, trei grupe de învingători practicau, înarmați cu pari lungi, alt joc. Alegeau din coloanele care se îndreptau spre Balaclava 2-3 inși, împingîndu-i apoi unul cîte unul, cu acele arme de lemn, în prăpastie. Cînd victimele prelungeau prea mult scena – eschivîndu-se de împușcăturile din spate – erau amețite cu lovituri și împinse ca o legătură de boarfe în golul înalt. Speram fierbinte să fiu ales, dar un maior dintre cei ce animau „competiția“ preferase un spectacol exclusiv cu nemți. Primul ales, un subofițer blond, înalt, descoperit, cu un pansament peste frunte, porni brusc, ca la suta de metri, și cu un salt spectaculos ca la trambulină se înălță un moment biruitor peste toate, scăpînd în clipa următoare sub linia orizontului nostru. Al doilea, bondoc, cu o voiciune de nevăstuică desfășură o incredibilă suită de fente și eschive, scăpînd pentru a doua oară din marginea prăpastiei, în urletele de turbare ale celor care veneau peste cîmp la spectacol. „Îngerii noștri păzitori“ ne împinseră apoi mai departe, temîndu-se poate să nu ne piardă pe toți pe drum. Nu departe, în contrapanta domoală, zăceau sub pază cîteva sute de supraviețuitori, înghesuiți și fără legătură între ei, ca hîrburi bune de aruncat. Un ofițer sovietic, din silă, din milă, din omenie sau din nevoie de ordine, ne strigă prin translator: „Sînteți soldați. Cum puteți să arătați ca neoamenii? Nici o existență nu se începe în halul acesta. Adunați-vă! Oamenii pot renaște. Ne-ați făcut destul rău. Noi vă dăm viața. Un ofițer să ia comanda!“. Căpitanul Crin, rănit la cap,

se ridică: „Detașament, ascultă comanda la mine. Încolonarea! Înainte, marş!“ Cei care nu mai puteau merge și rămîneau în urma coloanei erau împuşcaţi. George Fonea, cu legătura însîngerată peste ochiul stîng și, total absent, stîrni mila unui convoier mai vîrsnic, care de trei ori îl scoase din coloană, convingîndu-l cu bunătate: „Te termin repede, nici n-ai să simţi“. Soldaţii cunoscuți îl opriră însă de fiecare dată, strigînd: „Nu-l împuşca, nacealnic, a fost om bun! Lasă-l, că poate scapă cu viaţă!“. Arion nu mă slăbea, ca nu cumva să rămîn de cîrd. Coloana opri apoi pe un loc viran, între casele bombardate din marginea Balaclavei. Un colonel sovietic ne primi: „N-am aşteptat oaspeţi! Nu veţi primi deocamdată mîncare. Postiţi şi meditaţi la viața pe care aţi dus-o! Noi vă vom ajuta să găsiți drumul bun“.

Prin amintire îmi trecea, pierzîndu-se ca un zbor, un vers al lui George Fonea: „Trec în salturi limpezi vînători, cum îi ştia inima de ieri“. Prin viaţă trecuse o zi care-mi pîngărise tinereţea vînturată prin ţara nimănui.

Noaptea cădea ca o prelată surpată peste capetele învinşilor. Undeva se stingeau împușcături. Poate prin amintire. Cortul vieții mele se prăbușise, acoperindu-mă. Pricepeam prea tîrziu că nu setea de cunoaştere îl ţinuse înalt. Pentru ea s-ar fi deschis o altă lume care, oricum ar fi arătat, era cu oameni și merita osteneala explorării. Dar eu nu voiam să cunosc această lume şi ştiam doar că, fără opţiune, viaţa e iad. Ce știam, sau ce mi se părea că știu, nu mai avea acum nici o importanță. Pentru singurătatea și bezna din jur trebuia înălţat un cer şi trebuiau neapărat puse și stele pe el.

FATA MORGANA

Coşmarul zilei de 12 mai 1944 a continuat grotesc şi-n somnul care m-a prăvălit spre dimineaţa celei de-a doua zile de prizonierat. Căderea din libertate în captivitate se produsese cu o bruscheţe atît de explozivă, încît nici o trecere, chiar coborîtoare, nu mai putea lega cele două tărîmuri.

Ştirea căderii pătrunsese fulgerător în insondabilul suflet. La nici un nivel nu mai era loc de dubiu, trecere, uitare. Graniţele subconştientului şi inconştientului fuseseră trecute mai necruțător decît pozițiile succesive care ne spulberaseră răgazul îmbarcării spre ţară. Subsolul afund pe care continuam să existăm avea aceeași componenţă plastică, aceleaşi mecanisme ca şi tărîmul din care ne prăbuşiserăm. Chiar aceleaşi nume: Balaclava, Baidari... Şi noi purtam aceleaşi etichete, deşi lujerele frînte erau ţinute doar de nişte ţesuturi exterioare şi seve obscure, care te miri cum se mai prelingeau. Totul semăna cu ce fusese înainte, cum semănau roadele de aromă ale livezii cu imitaţiile lor din ghips sau plastic, dibaci făcute. Sensurile însă se descărnau și-și ascuțeau tăișuri de bisturiu pentru o îndelungă vivisecţie.

Căderea era ca un păcat originar, irecuperabil, şi nu ştiam nici o divinitate care să-şi trimită fiul să o răscumpere. Chiar dacă pistolarul-paznic trage, nu scap prin moarte de stigmatul intrării în această existenţă. Îngheţam descoperind această monstruoasă virginitate a sufletului. Ce ne rezervau hrubele, labirintele, catacombele geologiei noastre sufleteşti pe care eram desemnaţi să le prospectăm? Vom trudi crîncen în subsolul sterp, ca în zbenguiala înaripată din ţara nimănui, cea de sub soare? Sigur că similitudinea celor două tărîmuri impune în „subteran" adversități mai crase decît în lumea cu fracuri, titluri şi străluciri convenționale, în calea devenirii şi împlinirii simple de om. Dar dacă huruitura

uriaşului concasor din somnul dinspre dimineaţa de captiv nu va fi brusc oprită?

Acela era conectat la un soare de plastic şi era mare cît istoria omenirii, iar pămîntul se deosebea de al nostru prin lipsa de frumuseţe şi de activitate a oamenilor, fiindcă aceştia, asemenea prinşilor de război, zăceau perpelindu-se, doar-doar vor uita în somn soarta maşteră. Drumurile erau bătute de furnici roşii, care cărau cu sîrg trupurile celor prăvăliţi, opintindu-se să le împingă în măselele şi gîtlejurile ce scrîşneau scremut la rezistenţa de diamant a coloanelor vertebrale şi a oaselor. Continuitatea macabrului măcinat al rezistenţelor era uşurată de jeturi de lichid, gargarisind în scuturatul maşinii. Înfricoşător era că oamenii sensibili şi la zumzetul bormaşinei cabinetului dentar, auzind straşnicul scrîşnet, nu se ridicau să sară în mare de pe stîncile Fiolet, aflate numai la un pas.

Prima imagine a tuturor după coşmar pare să fi fost aceeaşi: ceasovoiul-pistolar, cu budionca înstelată proiectîndu-se pe cer, de pe turnuleţul de pază improvizat. (Peste ani, într-un lagăr din nord, un prizonier de război nebun potenţase această primă imagine comună, schiţîndu-mi pe nisip, printr-un cerc, globul pămîntesc. Cu bucuria jucată a unei idei atunci venite, aşeză în Polul Nord ghereta de pază a marelui ceasovoi al acelei perioade[1], împrumutînd pentru recunoaşterea omului schiţat doar mustăţile atotputernicului. Găti verbal budionca acestuia cu steaua polară şi după ce-şi frecă vesel mîinile, ca să mă facă curios asupra poantei, încinse globul la înălţimea ecuatorului cu un brîu de sîrmă ghimpată.)

Primul eveniment petrecut în zori pe locul viran dintre ruine, unde înnoptaserăm, a fost separarea trupei de ofiţeri.

– Nu vrei să te trezeşti la noua realitate? – mă certă Arion, pe la prînz. Te-am zgîlţîit ca pe un trup inert. Au venit supravieţuitorii cunoscuţi, necrezîndu-mi spuselor că eşti prizonier, să te pipăie, să se convingă. Şi bravii de ieri plîngeau amar, de m-au podidit şi pe mine lacrimile. Vor fi scoşi de sub influenţa nefastă a ofiţerilor şi moşierilor, ca să înceapă o viaţă nouă cinstită, de muncă şi reconstrucţie, sau cam aşa ceva. Parc-ai picat din lună!

[1] Aluzie la Stalin.

Nu pricepi noul limbaj! Au şi venit printre noi noii dascăli, ofiţeri care vorbesc moale, „moldoveneşte". Preferă să vorbească de la om la om. Se bagă-n vorbă şi, dacă zîmbeşti încurcat, te iau deoparte, bineînţeles, în perimetrul marcat de sentinele. Uite-i pretutindeni! Văzuţi de departe, parcă-s perechi de prieteni. Mă duc să mai aflu cîte ceva. Tu stai cuminte, că vin eu să-ţi spun!

Revenea şi iarăşi pleca. Seara, după ce trecuserăm pe la o etuvă de campanie, Arion reluă, sintetizînd:

– Deparatizarea este o acţiune complexă, de durată mai mare decît viaţa omului, dacă i-am înţeles eu bine. Azi a fost doar cea fizică.

– De păduchii tranşeelor am scăpat, dar de vizitele ăstora, n-avem şansă! – se amestecă un prizonier necunoscut, dar fu îndată întrerupt de un altul:

– Cine i-a trimis pentru treaba asta putea s-aleagă oameni culţi, mai ageri la minte.

Vor trece ani pînă cînd aerul de superioritate al multor prizonieri faţă de interlocutorul-stăpîn se va risipi.

Codler, politrucul lagărului de ofiţeri Oranki-Mănăstîrca, unde aveam să ajung peste un an, nedumerindu-se că un „reacţionar" declarat nu-i înţelegea insistenţa de a-l duce cu orice preţ la un miting, i-a explicat deschis că, dacă intri într-o moară, chiar fără nici un interes, în ciuda precauţiilor de a nu atinge nimic şi oricît te-ai scutura, la ieşire tot ai luat nişte făină pe haine. Problema e ca sistemul să funcţioneze fără întrerupere şi să-şi alieze şi alte „elemente convingătoare".

Ca să întrerupă discuţia ce se lăţea, Arion, coborînd vocea, îmi vorbi despre faptul că George Fonea, Marinov şi alţi cîţiva ofiţeri necunoscuţi nouă au fost ridicaţi. În toate, Arion mă trata ca pe un bolnav. M-am ruşinat. Fiecare îşi era povară sieşi îndeajuns, deşi ştiam că ajutîndu-ţi semenul, te ajuţi pe tine. Lupta dinăuntru trebuia purtată personal, altminteri, ca-n toate cele din afară, ponderea contextului creşte pînă la imprevizibil. Oricum, în lumea interioară era mai mult de făcut şi mai greu, mai ales că totul se surpase, luptătorii anulaţi ca sub narcoză, steagurile în bernă.

Au început marşurile. Cu frunţile în praf, treceam prin peisajul sudic, cîndva cunoscut. Lumina nu mai împodobea, liniştea din

popasuri nu mai cînta. Zările erau de scamă. Corespondențele cu natura se rupseseră. Înregistram fără ecou cum translatorul coloanei, Boris Rudenko, trecuse, mutat disciplinar, prin unitatea noastră, încărcat ca un samar cu muniția și pistoalele mitralieră ale cîtorva convoieri; rîdea, fuma, mesteca. Pe platoul golaș, deasupra Baidariului, ca pe o plită încinsă, se cocea lagărul de prizonieri, noua formă de comunitate. Inșii mișunau dens, cuprinși în brîiele de sîrmă ghimpată ca o colonie captivă de insecte. Am așteptat în soare, pînă la asfințit. Veneau și plecau brigăzi de lucru sub pază. Oameni cenușii, supți, mototoliți. Am rămas o noapte în lagăr, între zidurile unei construcții în lucru. Un fel de carantină, despărțită de rest improvizat printr-o rețea improvizată. Cu lăsarea întunericului – numai zona de pază era luminată – a început un du-te-vino al soldaților care descoperiseră sau întrebau de cunoscuți printre noi. Pretutindeni grupulețe care-și căutau loc să-și spună cît adunaseră în acest abia înfiripat început sau să se întrebe, între ai lor, înainte de despărțire, ce mai poate veni. Bietele „gazde“ nu veniseră cu mîinile goale, ci în tot soiul de cutii, blide, gamele, aduseseră un fel de uruială fiartă, „cașa“, cina lor, jurîndu-se toți că au mîncat pe săturate și au mai obținut și un supliment. Apoi pledau ca să păstrăm și „vesela“, că ei găsesc „cîtă vrei“ cînd îi duce la deminarea zonelor de război. Ici și colo ofereau și cîte un sac pentru merinde, „ca să ai unde să-ți pui cîte ceva, o lingură, că noi n-avem cizme, s-o înfigem ca unii la carîmb... O poți purta și-n buzunar, ca pe stilou, pentru a o avea mereu la îndemînă, dar dacă n-ai nimic în sac, poți păstra lingura acolo“. Manta, camaradul meu de luptă din „vremuri bune“, mă silea să îmbrac puloverul de schi pe care i-l dăruisem pe Trapez. Că darul făcut nu se poate lua înapoi, înțelegea foarte bine Stanciu, un ins plăpînd care fusese cu noi în munți, dar să-i refuz mantaua, numai în bluză fiind, înseamnă a-l jigni pentru toată viața. L-am potolit cumva, acceptîndu-i *passe-montagne*-ul[1].

În haltele zilelor următoare de marș către lagărul din Simferopol, se repovesteau cele aflate. Punctul senzațional pe care se brodaseră deja variante îl constituia descoperirea de la Inkermann.

---

[1] *Passe-montagne* (franțuzism): căciulă care acoperă ceafa și urechile.

În ajunul lichidării Sevastopolului, în '42, un grup de luptători sovietici a ales, pentru a evita prizonieratul, o soluţie neobişnuită: s-a zidit într-o grotă a tunelului străvechi, aerisită printr-o fisură a stîncilor, cu tot ce a socotit necesar pentru a supravieţui „liber" ocupaţiei inamice, aşteptînd reîntoarcerea eliberatoare a tovarăşilor lor. Au întărit prin jurămînt şi mai tîrziu prin putere armată respectarea legilor unei astfel de convieţuiri. Cum a arătat de fapt aşteptarea de doi ani fără trei luni, nimeni dintre naratori nu ştia şi fiecare fabula. Explozia depozitelor de dinamită dezlănţuită de pionierii germani în 8 mai 1944, un înfricoşător cataclism pentru cei ce l-au trăit afară, a avut, poate, pentru „cei zidiţi de vii", şi înţelesul încetării puterii vrăjmaşe. Surparea tunelului însă a complicat, tocmai în ceasul dramatic aşteptat al eliberării, ieşirea fizică la lumină. Prizonierii folosiţi la curăţirea tunelului au auzit, în întîmpinarea efortului lor, lovituri de tîrnăcop. Curînd a devenit limpede că se aud reciproc, ceea ce a accelerat zelul şi a acordat direcţia. Cînd a căzut ultima piedică, primul dintre cei zidiţi s-a năpustit în lumină, dar a căzut după cîteva clipe, ca fulgerat, la pămînt. Autorităţile sovietice, prezente la strania descoperire, au împiedicat ieşirea imediată a celorlalţi. Prima întrebare ar fi fost: „În ce an sîntem?", iar următoarea: „Cine a cîştigat războiul?".

Epilogul, închipuit în versiunile felurite ale comentatorilor, nu oglindea poziţia prizonierilor faţă de faptul în sine, ci presupunerile lor despre reacţia oficialităţii care mergea de la decorarea pînă la condamnarea lor: „Nu în mormînt, aşteptînd învierea, ci atacînd cu partizanii duşmanul din spate, se apără patria!" perorau unii, în locul imaginarului procuror. Refuzul acelora de a accepta prizonieratul ca variantă de viaţă sporea focul meu mistuitor, introspectiv. Descopeream însă şi elemente opuse, care se potenţau activ spre spargerea încremenirii care se instalase odată cu căderea. Mă interesa nemărturisit ştirea că localnicele îşi căutau îndrăzneţ prietenii ajunşi prizonieri şi eu, înclinat mai mult spre gratuităţi decît spre practic, m-am surprins închipuind utilitar această disponibilitate. Să sparg cercul magic prin acţiune, evadînd. Să găsesc pe cineva din cercul fostelor cunoştinţe, care să mă ascundă pînă mă pregătesc pentru drum. Nu însemna asta incapacitatea de a duce adîncirea în mine pînă la consecinţe

ultime, pînă la o altă fundamentare a vieţii, pînă la o nouă convertire, imună la fluctuaţiile lumii din afară în care naufragiasem o dată? Cînd să mai ajung la fund, la temelii, dacă şi acum ratez, întrerupînd căderea? De ce să opresc forajul, cînd poate „regăsirea" nu-i prea departe? Şi oricît ar fi de departe, de neajuns chiar, nu e această explorare mai de preţ decît îngrămădirea de fapte în afară, fapte care pot deveni cel mult un „zgîrie-nori" cantitativ?

Grădinile Baccisaraiului erau înţesate pînă sub coroanele pomilor cu lăzi de muniţie. Drumul pe care începusem, cu doi ani în urmă, „primăvara în ţara nimănui", vuia acum de corul soldaţilor care cereau pîrtie liberă spre Bucureşti, Varşovia, Berlin, Paris... Toate oraşele lumii cuprinse în repertoriul geografic soldăţesc (inclusiv cele aliate) erau strigate să-i primească pe vajnicii eliberatori. Galaxiile încă nenumite ratau prilejul de a se înscrie în orbita celei mai strălucitoare comete. Cuvintele care arcuiau nestăvilita traiectorie erau simple (*Daite nam dorog.../ Frankfurtskaia uliţa*[1] – pe acest loc, la fiecare repetare a simplei, obsedantei melodii, se înşira alt nume al colierului lumii).

Nu priveam munţii Iailei, cu jilţul Ceatîrdacului, ca să nu sîngerez imaginea lor din mine.

Trecerea jalnicei coloane captive stîrnea lumea în drum. Sudalmele aruncate nemţilor curgeau grindină. Pîlcul românesc din coada prăfuitei adunături schimba registrul cu uimirea descoperirii: „Aa! Rumînieşte! *Jinkă nada*?" (Nevestică trebuie?). Iar cetele de copii cîntau de vuiau uliţele: „Mămăliga, *moloko, Rumînia daleko*...". Pe un fir melodic, tălălăind la marginea muzicii populare pe care ţara îşi psalmodiase neinspirat tristeţile războiului cu: „Unde-s mormintele multe?/Ăia-s vînători de munte,/ trala, la, la la", rusoaicele brodaseră o peltea de strofe fără capăt, ilustrînd şi hangul spre nesfîrşitul cantitativ al acestui popor, strofe care, cu toată lipsa de calitate poetică, abundau de amănunte grăitoare despre firea bărbaţilor unui popor şi a femeilor altui popor pe care viaţa de campanie îi înghesuise între aceiaşi pereţi. Memoria copiilor (martori vruţi sau nevruţi ai vieţii celor maturi), amin-

---

[1] *Daite nam dorog.../ Frankfurtskaia uliţa* (rus.): Indicaţi-ne direcţia.../ Calea Frankfurt.

tirea fără cenzură și înțelegere deplină revelau conviețuirea unor oameni pe care războiul i-a despărțit, pentru ca din nou, printr-un capriciu, cînd ei n-o mai voiau, să-i pună iarăși față în față. Nu lipseau din depănarea strigată prin copii a amintirilor nici versuri despre neînțelegerea voită a unui închipuit „tarif": „Antonescu-a ordonat/ zece mărci pentr-un culcat./ Fetele s-au dăruit/ pentr-o marcă, înzecit!/ Trala, la, la", precum nici alte strofe și mai buclucașe. „Cele de altădată" priveau adunate în sine din umbra pridvoarelor, în trecutul cîntat de odraslele ingrate pe ulițí. Doar vîrstnicele, care nu apucaseră să se înfrupte atunci, se oțărau, aruncîndu-ne măscări. Alte popoare îi vor privi altfel pe inamicii captivi. Poveștile spun de mahalagismul fustelor vînturate cu subtext condimentat al franțuzoaicelor, care fuseseră totuși în timpul ocupației un eficient dizolvant al spiritului războinic german, dar ceva mai nimicitor ca ignorarea totală de către publicul englez a trecerii pe străzile orașelor a prizonierilor nemți, e greu de închipuit. Un singur bărbat cherchelit s-a oprit din mers și, clătinînd alene capul, fredona: *Ah, du lieber Augustin, ... alles ist hin!*[1].

Coloana se mișca cu fiece zi mai greu, mai spectral. Arătări livide, țepoase, murdare, cu ochi holbați-febril sau tîmp-absenți, îmbrăcați cerșetorește; purtătorii de cizme erau acum desculți sau cu picioarele înfășurate în cîrpe.

Mizeria fiziologică, singura direcție pe care oamenii nu cunosc oprire, progresa urîcios. Foamea vorace, care cerea orice, și mai ales setea astîmpărată nestăpînit din fiece băltoacă, urîțea scabros suferința. Trupurile huiduite în drum erau chinuite de o pîntecariță mai iute decît încuviințarea capricioasă a ceasovoiului pentru cei cîțiva pași pînă la șanțul șoselei. Rezistența românilor la aceste suferințe nedumerea pe toți. „Mai învățați cu lipsurile, mai căliți", explicau unii; „Buruiană a dracului", hotărî un convoier, „dar care face flori frumoase", săriră cei care știau rusește. Era și printre noi un maior, Pogor, care ar fi mîncat și iarbă. Făcea zîmbre cînd mestecau stăpînii și zîmbea milog, muindu-și buzele, cu ochii la gura lor.

---

[1] *Ah, du lieber Augustin, ... alles ist hin* (germ.): Ah, dragă Augustin,... totul s-a sfîrșit (cîntec austriac foarte popular).

– Ăsta a fost țambalagiu. Scrie pe el, nu vezi? – se ridicară voci. L-au luat sub tutelă.

Ce-i drept, adunatul chiștoacelor va fi curînd tolerat și chiar admis, de cînd cineva a citat aproximativ replica acelui *ramasseur de mégots*, din *Nach Damaskus*, a lui Strindberg[1], după care practica cu pricina n-ar fi mai grețoasă decît a debita părerile altora.

Ajunse la poarta lagărului de sus, din marginea Simferopolului, umbrele de oameni s-au mai înviorat. Așteptau măcar o parte din binefacerile lagărului ideal cu care ne împuiaseră capul cei mai omenoși ori cei mai mincinoși dintre stăpîni, justificînd neajunsurile situației de tranzit. Utopia acelei colonii înzestrate cu ateliere, laboratoare, biblioteci, în care fiecare, după înclinații și preferințe, își va petrece creator timpul pînă la repatriere, nălucea ca mirajul oazelor din deșerturile fierbinți. Creduli și jalnici, ca bolnavii fără scăpare, apărau cu febră plăsmuirea și se supărau și îi dușmăneau pe cei ce încercau s-o spulbere.

– De ce să nu fie și cîțiva stupi? – se nedumerea un colonel, apucat subit de nostalgia unei prisăci. Sînt mai puțin costisitori decît piscinele de înot sau decît laboratoarele.

Bogăția paletei dorințelor e un bun al tuturor. Cei ce refuzau credit lagărului ideal își investeau speranța în visul evadării, mai eroic, mai captivant, a cărui împlinire însă se amîna, cu justificări suficiente, pentru momentul următor.

Lagărul era încins de o zonă de sîrmă ghimpată pe cinci șiruri înalte de rețea deasă, barată și-n diagonală, cuprinzînd culoare mărunt săpate și greblate, cu turnuri de pază și reflectoare. De-a lungul laturilor exterioare alunecau pe lanț cîini-lupi. Dificultatea trecerii acestui prim obstacol dintr-un șir lung și imprevizibil de primejdii mă determină să încerc să ajung într-un spital, împreună cu bolnavii separați de coloană. Arion, care mă urmărea atent, pricepuse dintr-o aluzie unde mă bătea gîndul și bucuros că îmi reveneam, mă urmă cu succes. Spitalul, la capătul unui marș de două ore, ne descurajă dintru început. Înghesuiți într-o curte interioară unde urma să dormim, fără de nici unele, unde cei mai norocoși

[1] Dramaturg suedez (1849-1912), autor al piesei *Drumul către Damasc*, la care se face aluzie aici.

se aciuaseră pe lîngă un foc, sub un gang cu fum, așteptam dimineața pentru a scăpa de aici. Dintr-un grajd de piatră folosit pentru răniți, apăru ca o vedenie George Fonea, cu o legătură peste ochiul stîng pierdut. Cu un debit verbal febril, rupt, uitîndu-se des spre intrarea întunecată din care veneau gemetele și chemările celor care se mai ajutau între ei, fratele nostru George se plîngea de un punct negru care-i stăruia după operație în fața ochiului teafăr, dar amintindu-și ceva, uită de propriile necazuri și mă prinse de braț:

– Te-a căutat Caplun, una dintre căpeteniile brigăzilor de partizani. A intrat pe un cal alb cu 12 ortaci călări în lagărul de la Inkermann, în timpul apelului de seară al celor unsprezece mii de prizonieri care reconstruiesc Sevastopolul. Te-a strigat să ieși în față. Nu știu ce mi-a venit și am ieșit eu. Toți încremeniseră. M-a privit o clipă încruntat: „Nu e el. Luați nebunul ăsta de-aici!". Au plecat apoi, dar de atunci parcă mi-e mai ușor.

– Kapitan Fonea! – strigă repetat cineva din grajdul cu răniții întinși pe paie.

Căpitanul era singurul dintre ei care mai avea mîinile și picioarele tefere, încît, mai ales noaptea, cînd erau lăsați în plata Domnului, îl chemau des ca să-i încredințeze o ultimă dorință despre acasă sau ca să-i ceară să-i întoarcă pe altă parte.

– Mi se pare că și eu mă strig în somn... Cred că și pe mormîntul meu tot căpitan Fonea o să stea scris.

Avea să fie adevărat, dar pînă atunci mai era de îndurat, de sperat, de luat de la început și mai ales de visat...

După un răstimp, George Fonea se întoarse cu alt chip. Era copleșit de bucurie, parcă delira:

– Contraofensiva noastră pe frontul Moldovei!

Ne arătă un petecuț de ziar rusesc, găsit nu știu unde, din care ne citi febril: „Puternice contraatacuri inamice la nord de Iași", și și-l ascunse apoi cu grijă undeva adînc, parcă în carnea lui.

– Ați văzut spatele armatelor lor! Oricît le-ar ațîța setea de jaf, nu pot ajunge în mijlocul Europei.

Și, darnic, ne oferi la despărțire singura lui avuție: un comprimat de supă.

În cursul dimineții, toți care înnoptaserăm în curtea spitalului de răniți am fost mutați la secția de bolnavi, pe aceeași stradă. În

curtea înconjurată cu zid se ridicau o casă dărăpănată cu etaj şi o privată improvizată, de scînduri. Între ele fumegau de dimineața pînă seara două cazane-bucătărie. Între aceste trei puncte-forță curgea spastic forfota de furnicar a cîtorva sute de prizonieri, cu tubul digestiv dereglat. Desfăşurarea mecanică a reflexelor era însă cenzurată, în porțiunea dintre casă şi cazane, cu bîta şi tăierea rației de pîine de către comandantul de lagăr, Pădureanu, fost dezertor din armata română care pretindea în timpul distribuției ordine germană. Cum fiertura tulbure nu putea fi primită în pumni, cei care nu aveau un vas sau o tinichea încercaseră, fără să reuşească, să-şi confecţioneze dintr-o ruginitură de tablă de acoperiş ceva care să suplinească funcţional blidul.

În momentul deşertării polonicului, mîinile avide jucau încordate, în luptă cu arsura, dar scurgerea neprevăzută a vasului meşterit răsturna tumbe de panică pe chipurile livide, însuflețite de tensiune. Încercaserăm să pătrundem prin încăperile ticsite, rău mirositoare, dar scările erau cuprinse de convulsiile viscerale ale întregii clădiri. Nu ne rămînea altă ieşire decît întoarcerea în lagăr sau fuga după lăsarea întunericului. Sprijiniți de soclul temeliei din spatele casei se putea ajunge uşor pe culmea zidului, iar de-acolo, cînd soldatul care patrula pe stradă de-a lungul spitalului întorcea spatele, puteam să lunecăm în stradă... Simţeam ezitarea crescîndă a lui Arion, în ciuda condițiilor favorabile, o dată cu lăsarea serii. Socoteam că cel puțin în doi trebuia întreprinsă evadarea. Mă angajai, sub ochii lui, într-o repetiție. De pe zid, pîndii patrularea paznicului. Se depărta pînă la 20 de metri de punctul fierbinte ales de noi.

– Hai! Nu ne mai întîlnim niciodată cu asemenea ocazie – îi şoptii lui Arion, după demonstratie.

– M-am hotărît. Nu merg!

În zilele următoare am venit în lagărul de sus, de unde între timp evadaseră trei ofiţeri nemți. Prinși curînd pe lîngă istmul Pericopului, fuseseră desfiguraţi în bătăi şi aruncaţi în carcerele lagărului de lîngă gară de care depindeam şi noi.

Lumea din afara reţelelor, către care tindeam ca orice vietate captivă, ne durea, la atingere, ca o rană. Între sîrme, în ciuda densităţii pe metru pătrat, fiecare era singur şi purta un gol în inimă.

Boleam după viața de altădată, deși pe aceea o visasem altfel. Nu ne puteam bucura simplu de lumină, peisaj, amintire.

Nu știam ce să începem cu noi. Împotriva dezolantei sărăcii a existenței înțeleasă fizic, factic, dependentă de lipsa de mișcare în spațiu, captivii începuseră stîngaci să întreprindă cîte ceva, trebăluind ca să le treacă timpul, ca să uite de foame. Era iunie și de dormit se putea dormi oricum. Cei mai mulți își doreau, pentru a-și cruța substanța nervoasă și puținătatea resurselor fizice, un somn fără vise, o hibernare pînă la ceasul repatrierii; ceilalți, „pentru a nu le crește buruieni în cap“, cum spunea Arsene, încercau să folosească timpul „sechestrat“ frecventînd, în lipsă de cărți, ocazionalele conferințe și cîte un curs de limbă străină (engleza, de preferință) care se puteau improviza cu forțe proprii. Această activitate împlinea mai curînd un rol de umplutură decît de zidire.

Pe primitivismul vieții de lagăr se grefa o acțiune inițiată discret de stăpîni cu nevinovatele discuții din primele zile de captivitate, dar continuată neîntrerupt cu interogatorii; absența de zile întregi a unora dintre noi, tăcerea lor după întoarcere, frămîntările lor interioare nu scăpau celor din jur. Se recrutau elemente pentru un viitor apropiat; se flutura perspectiva eliberării din captivitate care trebuia să ducă la eliberarea țării. Se schița problematica în jurul căreia se va mișca, complicîndu-se, existența de captiv.

„Cine nu-i cu noi e împotriva noastră“ se materializa deja pe un caz dintre noi. Lui Marius Guran, care primise sabia de ofițer din mîna Regelui, i s-a dat, după ample discuții, să aleagă între a deveni adjutant regal sau criminal de război. Tînărul ofițer, care în cunoștință de cauză refuzase în sine postul de la palat, nu-și crezu auzului:

– Un adjutant regal criminal de război? Și ambele destinații din aceeași sursă?

– Vei fi condamnat la moarte pentru luptele de partizani din Ialta.

– Partizanii ne-au atacat postul de comandă-batalion, iar eu l-am apărat după legile luptei drepte, pe care ei le-au încălcat.

– Pe această recunoaștere, pe care o consemnez acum, se va baza sentința de condamnare. De ce ești nedumerit?

– Aşteptam, în acest caz, o ripostă ca a Apostolului Pavel, în problema harului: „Ce drept ai tu, vas de lut, să ceri socoteală olarului dacă-ţi dă o destinaţie de cinste sau una de ocară?".

– Noi sîntem mai drepţi decît Dumnezeul vostru. Noi îi lăsăm pe oameni să aleagă între „cinste" şi „ocară".

Debarcarea anglo-americană în nordul Franţei, anunţată prizonierilor după ora stingerii, dezlănţui în rîndurile greu încercaţilor oameni sovietici explozii de bucurie în lanţ. Comandantul de lagăr, ameţit de comunicatul special ca de-o beţie rusească, ne trezise din somn ca pe-ai lui:

– Băieţi, sculaţi, au debarcat aliaţii!... Mama lor de fascişti! Pînă acum le-a fost!

Şi învîrtea în aer, ca un copil care ţipa, piciorul scurtat de război.

– Au de ce să se bucure – comentau „băieţii". Iar au noroc. Au debarcat la timp negustorii. Cu toate conservele şi armamentul primit, erau cu sufletul la gură. Dar ultima carte încă nu-i jucată.

Ascultînd zarva petrecerii de dincolo de reţele, continuată şi-n zilele următoare, încercam să ne închipuim încleştarea acelei zile. Arion stătea nedumerit lîngă mine, pornit pe şagă, vrînd să-şi reprezinte şi din perspectiva insului complexitatea unei asemenea bătălii.

Dacă două flote aeriene umpluseră – după cîte am auzit – cerul Sevastopolului, unde vor fi încăput acolo unsprezece mii de avioane?

– Asaltezi sau aperi „valul atlantic"? – îl iscodii eu.

– Sînt prizonier de război– replică el prompt. Dreptul de opţiune e numai al omului liber – completă, după un răstimp, gîndindu-se nu la bătălia din Franţa, ci la una în devenire şi între noi.

– E datoria noastră să facem un scurt proces trecutului şi să pregătim viitorul – declară, cîteva zile mai tîrziu, într-o dispută, colonelul Berchea, interlocutorul agreat al politrucilor-gazde... Alternativa e fără echivoc: fascism sau antifascism.

– De unde au apărut iluminarea şi brusca maturizare politică? Nu demult, în problemele grave ale politicii româneşti, dumneavoastră vă acopereaţi responsabilitatea de executant al măsurilor oficiale, deşi guvernele se schimbau des, prin cunoscuta formulă

„Armata, marea mută, nu face politică" – îl intrebă un subaltern, ofiţer de rezervă.

– Poziția dumitale e reacționară și vei plăti pentru ea! – amenință colonelul antifascist.

– Din ce democratism decurge libertatea dumneavoastră de a eticheta ca reacţionară opinia cuiva care a acţionat pînă ieri la fel ca dumneavoastră și pe care nici azi nu-l socotiți simbriașul cuiva?

– Încetează cu propaganda profascistă!

– Prefer să aud aceleași vorbe de la stăpîni și nu de la unul dintre noi, căruia nu-i mai place mîncarea de lagăr!

Certurile pe teme lansate de străini nu făceau decît să ne abată de la noi înşine, chiar şi acum cînd, izolaţi de cursul obişnuit al vieţii, am fi avut distanţarea necesară unor revizuiri. Stîrnindu-ne firea, ne vom încăiera, în timp ce regizorii, care n-o fac doar experimental, deschid între firesc şi artificial făgaşe în care forţează viaţa oamenilor, așa cum le trebuie lor pentru ca s-o poată controla.

– Credeţi că viaţa se poate duce de căpăstru, ca un căluț? Cine-i nesocoteşte pe-ai ei e zvîrlit din şa; chiar şi cei temerari, darămite cum...

– Cred că există o fîşie marginală pe care o putere înarmată cu arsenalul violenţei filtrate poate mîna viaţa, cel puțin un răstimp. *Der Wille zur Macht*[1] inoculează toate cuceririle spiritului uman şi le face instrumente ale sălbaticei sale voinţe de putere. (Vă pot arăta, după ani de cercetare asiduă, cum de-a lungul istoriei umane s-a acumulat şi transmis ştiinţa de a regiza istoria.)

– Mă îndoiesc că în acest domeniu iscusința oamenilor mari poate fi îndeajuns de cuprinzătoare – opri Arsene pe mai vîrstnicul său partener de discuţie. Istoria de care vorbiţi cuprinde mai ales reacţia oamenilor de rînd, pentru care ezoterismul regiei a fost supărător de transparent.

Cei doi interlocutori erau adesea împreună, deşi Arsene se simţea între camarazii lui de război ca într-o familie. Era singura unitate care rezista încă şi în captivitate.

[1] *Der Wille zur Macht* (germ.): voinţa de putere, concept central al filosofiei lui Friedrich Nietzsche.

Uneori, cînd eram singur, cei doi se refugiau în colțul barăcii. Se lăsau asigurați formal că nu mă deranjează și vrînd-nevrînd aflai cîte ceva din viața profesorului Tiberiu Mitan. Era din Banatul sîrbesc, dintr-o familie de cărturari. Venise să studieze la București, fascinat și intimidat de problematica și ritmul vieții studențești din anii '30:

– Eram încet și-n exprimare și buchiseam toată ziua. Colegii scăpărau, clocoteau, luptau. Noaptea lucrau la canalizarea orașului, pentru a-și asigura un minimum de existență, iar ziua însuflețeau amfiteatrele, strada, taberele de muncă. Am stat deoparte cînd studențimea devenise putere de stat, trezise și întinerise satele, dăduse un steag muncitorimii oropsite. Cînta țara. Formațiile tinere răpăiau ca o ploaie de vară, care purifică mănos tot peisajul. Cîntau și zideau. Nu lipseau bătrînii înțelepți, oștenii, cărturarii. Mai-marii zilei și străinătatea s-au speriat și au dezlănțuit prigoana. Fără cruțare, sălbatic. Cei mai buni au fost uciși. Toți. Cîteva sute. Tot ce poate da izbucnirea unei generații. Sub rafalele de mitralieră au căzut cîntînd. Căpetenia mișcării a fost sugrumată, împușcată și îngropată sub o lespede grea. Se temeau că va învia. Cînd s-au ridicat pedepsitor echipele morții, represaliile au înmărmurit țara. În toate centrele au fost împușcați simpatizanți și aruncați ca niște cîini în șanțurile drumurilor, sub înscrisul: „Așa mor trădătorii de țară!".

– Iertați-mă – îl întrerupse Arsene. Admit dreptul la existență al oricărei credințe pentru care cei ce o poartă sînt gata să moară. Personal n-am urmat drumul fratelui meu, căzut și el, cu toată admirația pe care i-am purtat-o, pentru că mă înstrăinează fanatismul. Urăsc pistolul pe care și l-au agățat, chiar dacă se chemau poliție... Refuz orice stimă epigonilor care împing o mișcare decapitată în aventura colaborării cu conducătorul statului din '40[1]. Un lucru însă nu pricep: de ce ați stat deoparte dumneavoastră, care-mi vorbiți despre această lume?

– Din neputința de a fi ceea ce visau ei să devină omul. Mă bucur că această neputință nu m-a făcut să-i discreditez, pentru a-mi justifica slăbiciunile. Raportarea la cei pe care i-am cunoscut

[1] Vorbitorul se referă la mareșalul Ion Antonescu.

m-a ajutat să fiu mai puţin bicisnic. M-a obligat să îndrăznesc mai mult, fără a deveni însă un luptător... Odată, în plină prigoană – eram mobilizat ca ofiţer de rezervă la un regiment din Transilvania –, am fost trimis la Arsenalul Armatei pentru a ridica materialele necesare unităţii. Ajuns în Bucureşti-Nord, zăresc printre cei ce aşteptau trenul un comandant al Mişcării, căutat cu turbare de Siguranţa Statului. Am încremenit. Mi se tăiaseră picioarele. Fuseserăm colegi, amici chiar. Apropierea de el însemna moartea. Aş fi vrut să nu mă fi recunoscut. Să trec, uitîndu-mă în altă parte, mai departe. Dar el îmi prinsese privirea şi, după un semn discret să-l urmez, s-a îndreptat spre ieşirea din peronul liniei. La intrarea în holul central al gării erau înfipţi jandarmi care scrutau orice mişcare şi figură. Încetinisem pasul să mă distanţez de iminenta catastrofă. El, al cărui chip îl ştiau toţi, a trecut firesc pe lîngă ochii şi mîinile lor şi doar la cîteva sute de metri în Dinicu Golescu, a întors capul, înainte de a intra într-o casă. Am intrat şi eu.

– Tibi, acest geamantan trebuie să fie astă-seară la Braşov! – şi a adăugat cine, cum şi cînd o să-l preia acolo.

Cu geamantanul – mi se părea de plumb –, lăsîndu-mi toate ale mele baltă, m-am întors la gară. Am ochit un hamal, căruia i-am dat bani pentru un bilet la primul tren de Braşov în care să mă aştepte, păstrîndu-mi locul. Am umblat buimac un ceas în jurul gării, închipuindu-mi toate nenorocirile care se puteau întîmpla, de la denunţul hamalului, pînă la arestarea lui. Am apărut pe peron cînd se anunţa plecarea trenului. Hamalul meu se frămînta neliniştit la fereastra vagonului. Mi-a fluturat din mînă uşurat, zărindu-mă. L-am mai răsplătit încă o dată pentru osteneală şi am rămas tot timpul pe culoarul vagonului, trăgînd cu ochiul, în trecere, la geamantanul din compartiment. Controlul bagajelor în timpul călătoriei era pe atunci un lucru obişnuit. Dar totul s-a terminat cu bine... Am mai trecut o dată, tot în '39, printr-o spaimă mare. Soţia mea aştepta cu nelinişte de pe o zi pe alta prima naştere. Nu mă slăbea o clipă din ochi. Doar prezenţa mea o îmbărbăta. Din senin apare un funcţionar al prefecturii cu invitaţia de a mă prezenta imediat la prefectul judeţului. Era perioada prefecţilor militari. Colonelul mi-a înmînat ceremonios o foaie de drum clasa I şi ordinul de a fi prezent a doua zi la ora 10

dimineața în sala de festivități a Ministerului Justiției, asigurîndu-mă, pe cuvîntul lui de onoare, că nu mă așteaptă nici un necaz, ci că, dimpotrivă, sînt onorat cu o înaltă și augustă încredere. A doua zi, cîteva zeci de invitați din toată țara așteptau în sala festivă apariția ministrului, care la ora 10 punct și-a început vorbirea cu „Domnilor, Regele nu trebuie să cadă". A fost întrerupt. S-au pus din sală condiții: încetarea prigoanei, eliberarea celor din închisori, desființarea lagărelor... Am aflat pe urmă că nu demult se efectuaseră arestări în centrul studențesc timișorean. Echipele de anchetă sosite special de la București foloseau tot arsenalul de torturi: manșetele mobile, scufia de lemn cu șuruburi și alte dichisuri asiatice, de care veți fi auzit. Unul dintre anchetați declară după primele interogatorii celor din celulă că nu mai poate suporta încă o ședință. Camarazii lui îl priviră întunecați. Asemenea slăbiciuni erau socotite de ei trădare. Scos la anchetă, acesta declară tot. Era curier și avea ce spune. Pe lîngă tot ce dovedise sec, cu date, cu nume, adăugă că știa despre intenția asasinării regelui Carol că e generalizată pe țară, fără a se precupeți sacrificiile. Asasinarea din toamnă, în plină stradă, a ministrului de Interne[1] care se angajase să extermine Mișcarea, dispariția ucigașilor de la locul faptei, pătrunderea lor în Radiodifuziune, de unde anunțaseră pedepsirea călăului, precum și descoperirea mereu a altor echipe, neliniștiseră pînă la paroxism stăpînirea. Lista cu nume necunoscute încă Siguranței, proporția acțiunii intenționate, reînnoirea ei cu toate eșuările și represaliile suferite au dus la tratative și acceptarea condițiilor. Mai departe știți ce-a urmat, continuă profesorul Mitan: arestarea într-un punct de frontieră a Comandantului[2], numirea lui și a altor doi ca miniștri, dispariția acestuia după ce-și obligase adversarul, cu care nu putea colabora, să recunoască existența Mișcării... Și apoi ceea ce nu trebuia să se întîmple niciodată: participarea la conducere, după abdicarea Regelui.

Arsene se ridică brusc și-și părăsi neceremonios interlocutorul. Pregătirea transportului de prizonieri spre nord – despre care

[1] Armand Călinescu, ucis la București, în 21 septembrie 1939, de către o echipă de legionari (așa-numiții „Răzbunători").
[2] Horia Sima.

auziserăm după mutarea în lagărul gării din Simferopol – a dus la îmbarcarea în vagoanele de marfă, preschimbate de meseriaşii lagărului în dube de deţinuţi cu gratii, reflectoare şi platforme pentru sentinele la fiecare vagon. Înghesuiţi pînă la sufocare pe scîndurile cu goluri între ele care slujeau de paturi, plănuiam în trei evadarea după ce trenul avea să iasă din Crimeea. Camarazii captivi fredonau pe firul trist al romanţei „Vînt de seară" versurile improvizate de George Fonea, apărut printre noi cu o bandă neagră, care-l înnobila ca un blazon, peste ochiul pierdut în ultimul ceas de război. „Vînt de stepă... / De căinţă şi amar,/ Du-ne către biruinţă,/ Că ne creşte-n suflet iar!".

Printre zăbrele unduiau mătăsos lanurile de aur, purtîndu-ne dorul departe, unde albastrul de cicoare se pleca peste şesuri.

În afară de Arion, Marius Guran, visînd să ajungă acasă fără postul de adjutant regal, se asociase planului cu condiţia ca eu să sar primul după ce voi deschide uşa rulantă, fixată să rămînă întredeschisă de un lat de palmă printr-un dispozitiv de închidere prevăzut cu un şurub lung cu piuliţă. Deschiderea asigura scurgerea în afară a jgheabului de murdării.

A doua seară, tîrziu, după ce încetară drumurile spre jgheab, încercai, lipit de întredeschizătura uşii, să deşurubez piuliţa. Îngustimea deschiderii îmi stînjenea dureros mişcarea mîinilor. Adunasem în degetele lungi şi subţiri, peste care mă lovea cîndva cu arcuşul colericul meu profesor de vioară, tot ce putea fi transmis pînă în ultimele falange din fiinţa mea. Toată energia se scurgea într-acolo, ca electricitatea prin capătul firelor, dar zadarnic. Nedumerirea cîtorva despre ce se petrecea acolo, lălăită somnoros, vociferările care se limpezeau în protest şi ameninţare, cu spaime că vor fi împuşcaţi, răsturnate în mine într-o insuportabilă spaimă de ridicol, rupseră rezistenţa strînsurii şurubului, dar în cîteva clipe piuliţa răsucită febril scapă degetelor tremurînde în afară. Nu mai era nici o clipă de pierdut. Îmi chemai şoptit ortacii. Trăsei pilonul şi mă opintii să trag uşa. Parcă era turnată. Cei doi se prinseră în acelaşi efort, dar uşa era de neclintit. Trenul scîrţîi cu o zdruncinătură din toate încheieturile, încetinindu-şi mersul pînă la oprire. Se crăpa de ziuă. Strecurai din nou pilonul în dispozitivul de închidere. Peste spaima noastră şi îngrijorarea

întregului vagon bubuiau ciocanele de lemn cu coadă lungi cu care garda, călcînd peste vagoane, verifica integritatea pereților. Dar trecură mai departe, fără să fi observat ceva. A treia zi de drum, trenul opri într-o haltă, pentru controlul interioarelor. Halul în care arătau prizonierii îl determină pe șeful convoiului să ne lase afară pînă la pornirea trenului. Folosind neatenția sentinelei, ne strecurăm pe sub tren ca să vedem ce împiedicase ușa opusă să se deschidă. Un drug de fier sudat grosolan între două toarte aplicate pe vagon! Constatarea imposibilității de a evada mă liniști și mă eliberă din tăcerea penibilă în care mă zăvorîsem.

Treceau pe lîngă noi sau treceam pe lîngă trenuri lungi cu populația deportată din Crimeea. Aproape numai femei. Bărbații fuseseră trimiși să-și spele prin sînge vina de a fi conviețuit cu ocupanții. După război, cei care vor fi supraviețuit, vor fi împinși în „deportare voluntară", în zonele marginale ale întinderilor locuibile. În regiunea Tula, eșalonul nostru se opri la două lungimi de braț de vagoanele de marfă cu deportați. Erau doar cu ce putuseră înghesui într-un geamantan, dar fără sentinele. Întîmplarea a făcut ca una dintre femeile vagonului de vizavi să-l descopere pe Marius în dosul gratiilor. O cunoscusem și eu în trecere prin satul tătar lipit de pereții Iailei lîngă care primisem vizita regală, după Sevastopol '42. Balerina din Baccisarai poposise la colegele ei din satul lui Zeinab. Ea mă descoperi în timpul discuției dincolo de umărul lui Marius. Tăcusem tot timpul. Prin Marius, întrebă dacă o recunoșteam. Dădu să plece ca s-o aducă pe Zeinab să mă vadă. Speriat de posibila întîlnire, mă amestecai în înghesuiala captivilor.

A doua zi, însă, mă lipisem de dimineață de gratii, anunțat de Boris Rudenko din grupa de aprovizionare a eșalonului să pîndesc trecerea Ninei Prioti, acea „tîrfă de vocație" din Alupka, care-l întrebase, descoperindu-l în timpul distribuției pesmeților, despre mine. Pentru durerea care-i scutura trupul scos pînă-n cingătoare prin fereastră, căutîndu-mă în defilarea gratiilor cu febra morții, și pentru spaima cu care și-a acoperit vederea, surpîndu-se ca o izbită de un talaz de mare după ce ochii ne-au scăpărat, o voi păstra alături de sfintele femei ale sufletului meu, ca să-mi păzească inima de împietrire în anii lungi care mă așteptau. Capacitatea

ei de suferință, pe care arşiţele trupului nu i-o stinseseră, lumina asemenea mestecenilor liniştea duminicală a pădurilor din jurul Moscovei.

Dincolo de Iaroslav, spre Vologda, paleta peisajului ondulat molcom căpăta prospețimea tonurilor saturate după ploaie. Verdele pădurilor devenea aerian. Cerul, care acolo nu trebuia nimănui, darul cel mai de preţ al întinsului rusesc, vestea magia aurorelor boreale. Cineva tîlcui tare atîta miracol:

– Pe aici n-a fi fost război.

Dar populaţia oraşului Greazovăţ pe străzile căruia se tîrau spre lagărul de destinaţie prinşii de război fierbea convulsionată de furii omucide. Convoierii schimbaţi în apărători stăviliră greu, cu salve de pistol, turbarea dezlănțuită de apariția „paraziţilor".

– Iertați-i, fraților, ciolovecii vin de la ședința de agitație patriotică! – înjură Boris Rudenko, răzbit de-o piatră.

– Lămurește-mă şi pe mine, care sînt frații tăi? – îl înghesui Arion.

Pe aici nu trecuse războiul. În penultima zi de drum fuseseră prinşi doi ofiţeri germani care evadaseră cu sprijinul celorlalţi. Visînd să ajungă în Finlanda, desfăcuseră duşumeaua vagonului şi lunecaseră între linii, în timpul mersului. Descoperirea absenţei lor, la apelul de dimineaţă, ridicase populaţia din împrejurimi în ajutorul unităților militare ca să scotocească pădurile. Avioane de recunoaştere zburaseră deasupra teatrului de operaţii pînă cînd prinşii, două arătări desfigurate, fură îmbrînciţi de-a lungul trenului, încremenit acolo. Cei doi încăpuți în mîinile unor mulțimi de oameni se mai mişcau doar proiectaţi de lovituri de ciomege şi pietre. Prăbușindu-se la fiecare pas, erau smulşi şi aruncaţi mai departe de hăitaşi. Primul, care nu mai putu fi împins pe picioare, fu călcat de inşii încîlciţi să-l izbească. Celălalt, pe care mai spînzurau cîteva zdrenţe sîngerii sub cingătoare, se mişca somnambulic şi dezarticulat, urmărit de femei-furii care, purtînd gîfîit pietroaie cît capul, cu ambele mîini ridicate în dreptul feţelor convulsionate, se îmbrînceau, disputîndu-şi lovitura de grație. Izbit în cap din spate, se prăbuşi în urletul prinşilor de război agăţaţi de gratiile dubei. Trupurile celor doi evadaţi din captivitate fură încărcate în eşalon, pentru a fi predate la număr în lagăr. Trenul se

urni sub bombardamentul de pietre, lăsînd lîngă drumul de fier, în marginea peisajului paradisiac, două pete de vieţi omeneşti...

Abia ajunşi la barăcile aglomerate dintre reţele, comandantul de lagăr, vorbăreţ şi străveziu de amical, ne propuse să ne clădim o vilă specific românească, aşa cum văzuse el în Ţara Fagilor, în timpul ocupaţiei. Un arhitect de-al nostru se şi grăbi să-i schiţeze planul, amplificîndu-l pe măsură ce progresa nebunia care-l prăbuşi înainte de realizare. Pădurea era aproape. Braţe şi umeri pentru transport şi cioplit s-or găsi într-un neam de pădurari şi de ciobani! Serviciul de ordine în lagăr, ciudată simbioză de directive sovietice şi execuţie germană, părea asigurat doar de Cavaleri ai Crucii de Fier. Le era încă permis portul gradelor şi însemnelor de război. Sutele de ofiţeri germani care se mişcau exact în mecanismul vieţii de lagăr, vrînd parcă să-i dea conţinut, participaseră după prăbuşirea frontului german de la Vitebsk la „parada victoriei" din Moscova. În urma coloanelor de prizonieri trecînd în ordine germană pe magistralele capitalei, zeci de maşini de stropit spălau caldarîmul de murdăria fascistă.

De cealaltă parte a sîrmei ghimpate, în clădirea de bîrne de la intrare, trăiau meditînd cîţiva refugiaţi politici germani, albiţi în ilegalitate şi aşteptare. De la începutul războiului pregăteau în rîndurile prizonierilor o Germanie paşnică, antifascistă, inspirată de Moscova. Convertirea în rîndul ofiţerilor se făcea fără problematică şi dramatism, favorizată de adversitatea mai veche dintre Wehrmacht şi SS şi de un spirit apolitic de turmă. Soldaţii, mai puţini în lagăr, mai guralivi şi mai greu de convins despre o viaţă mai bună a muncitorilor, arătau concret fotografii cu grădini în care lucrau după ce se întorceau de la fabrică, cu interioare ale locuinţelor – „*keine Kasernewohnung*[1]" – cu scene familiale, în jurul mesei sau în excursiile tăcute cu maşina personală de tip popular.

– Scene de viaţă fiziologică, fără Rilke şi Nietzsche – hotărî George Fonea, depărtîndu-le pieziş de ochiul rămas teafăr, pentru a le privi.

El îşi revenea încet din prăbuşire şi încă nu se prevesteau fazele de mîntuire şi cultură în care se va închide cu exclusivitate, inte-

---

[1] *Keine Kasernewohnung* (germ.): fără locuinţe de tip cazarmă.

resîndu-l pe rînd, pe perioade, numai Biblia, Rilke, Shakespeare, Dostoievski... în ciuda dezarmantelor dificultăţi cu care în primii ani se putea obţine o carte.

La prima baie, George apăruse cu ligheanul de apă încropită, neajutorat ca un copil care nu ştia ce are de făcut. Privea deconcertat altarul bisericii vechi, înecat în aburi şi lături, unde se îmbăiau ceilalţi.

– Nu vă neliniştiţi, domnule căpitan! – îl trezi cineva. Bisericile transformate în cluburi, cinematografe, depozite şi dependinţe vor fi restaurate în cincinalele de după război şi redate turismului!

Gruparea pe naţionalităţi, în vederea unor hotărîtoare acţiuni politice, a dus la îmbarcarea grupului de români pentru o altă destinaţie. În atmosfera lîncedă a vagonului-dubă, în jurul căpitanului artilerist Bucur, un grup de tineri încerca, cu un aer de şagă jucată, să consemneze impresiile din ultimul lagăr, contabilizîndu-le:

– Deci, primul cubuleţ de unt din raţia de ofiţer prizonier. Altceva? Haideţi, fraţilor, că doar aţi trăit două săptămîni într-un cadru nou! – căuta să-i stîrnească căpitanul albit prematur, el însuşi fără vlagă.

– Unt refuzat de stomacul dezvăţat – bombăni unul.

Majoritatea prizonierilor zăceau apatic, fără să lege vocile cunoscute de nume, avînd nevoie doar de un obstacol sonor uman în calea propriei nelinişti amorfe.

– Primele 200 de grame de pîine albă, după pesmeţii pămîntii de toate zilele, şi, prin aceasta, prima monedă de schimb pentru procurarea de mahorcă.

– Adăugaţi la capitolul hrană – fiindcă în afară de peştii şerpi, uscaţi la soare ca să le piară mirosul de ţîri, şi de supele de *nicevo*[1], nu ne-au mai oferit nimic – şi aerul festiv cu care cavalerii nemţi anunţau sub cortul „sală de mese" pe cei ce-şi serbau ziua de naştere şi primeau în dar un polonic de mîncare. La rubrica „diverse," fundalul de voci s-a mai înviorat.

– Treceţi frumoasa ie cu cusături româneşti purtată prin lagăr de ovreicuţa cu picioare prea subţiri pentru atîtea priviri, cînd însoţea pe ofiţerul politic ca translatoare de română şi germană.

[1] *Nicevo* (rus.): din te miri ce.

– Şi pipa englezească a acestui snob cu pretenţii de profesor universitar de istorie la Cernăuţi – se grăbi altcineva.

(În cadrul unei discuţii neacademice despre drepturile sovietice asupra Bucovinei şi Basarabiei, politrucul declarase că, o dată cu pămînturile cuvenite, au preluat şi povara a trei milioane de sărăntoci analfabeţi.)

Bilanţul sărac actualiza în alt chip pentru fiecare dintre călători lîncezeala existenţei ultimelor luni, deşi mai toţi erau tineri şi dornici de viaţă ca întinsurile secetoase de o răpăială de ploaie care să împingă elanurile moleşite spre o trăire rodnică.

Arhitectul Stratulat, mediu sensibil al neliniştii generale, îşi desfăşura public crizele de retorism:

– Fiecare zi se deschide ca o pagină nescrisă. Depinde, oare, doar de captiv s-o umple cu slavă sau s-o arunce mototolită la gunoi? Spuneţi, oameni, călători ai vagonului-fantomă, aţi aflat leacul vieţii noastre care s-a surpat? Nu fiţi mîniaţi pe mine că v-am încurcat cu construcţia din lagăr!... Dar ea n-avea loc în peisajul lor!...

Şi logoreea alunecă spre tema imposibilităţii deplinei realizări de sine într-un cadru străin. Cînd peroraţia se dilua pînă la insuportabil, unii dintre călătorii obosiţi de golul din ei, aşteptînd de la alţii să le alunge urîtul, aţîţară morişca speculativă a arhitectului, propunîndu-i un alt aspect al temei, exportul de inteligenţă, pe care acesta îl prelua cu furia meliţei, fără a ajunge la fuiorul moale, bun de tors.

În asemenea impasuri, Vlad Gebmăneanu, un basarabean tăcut şi bun, tras la chip ca sfinţii din icoane, spontan sau la rugămintea celorlalţi, cînta nostalgic şi liniştitor, ca pentru convalescenţi.

ASEDIUL CETĂȚII FĂRĂ TURNURI

Lagărul Mînăstîrca semăna, văzut din drumul în pantă ce venea dinspre gara Șonica, cu un cimitir sistematizat, închis dreptunghiular, însă cu zona regulamentară de sîrmă ghimpată pe 5 rînduri.

– Coșciugele aliniate așteaptă să fie încărcate – presupuneau, întunecați, unii.

– Cavouri uniforme, supraaglomerate – precizau alții.

– Uite casa voastră! – ne preveni căscînd șeful convoiului, care ne preluase din drumul Nijni-Novgorodului.

Golul șes din jur depărta lagărul de pădurea dinspre nord, din fund, cu peste un kilometru. Pe celelalte laturi, cîteva grupuri mici de copaci se apropiau de sîrma ghimpată. Relieful se ridica deluros spre răsărit, unde trona o zidire cu turle romanice. Apropierea transportului sporea agitația dintre rețele.

– Românașii n-au astîmpăr, nu-s ca nemțimea înțepenită de la Grezovăț – se înviorau și cei ce veneau.

Animația îi contamină și pe soldații garnizoanei din bordeiele aliniate la intrare, împroșcîndu-ne, după stereotipul „De ce-ați luptat?“, cu înjurăturile amorfe ce formează baza vocabularului lor. Totul amuți dincoace de sîrme la apariția unui colonel deșirat, cu cascheta verde grănicerească lipită drept deasupra unui chip pergamentos, bilios, cu ochi de ură. Ofițerii din suită se grăbiră prin ușa gheretei să potolească bîlciul care răzbea prin sîrme.

La deschiderea porților de lemn înalte, pe aleea principală golită, administrația lagărului îndiguia de o parte și de alta masa prizonierilor ce forfotea în spațiul strîmt din fața bordeielor. Peste coloana îmbrîncită spre carantină, dinspre capul aleii, fluturau strigăte încîlcit toate numele geografiei naționale, căutîndu-și odraslele. Ajungeai în bordei prin două intrări așezate în dia-

gonală la capete. O ușă, o pînză de dușumea, patru trepte și ușa dinăuntru. Interiorul căptușit cu scînduri semăna cu încăperile de sub puntea vapoarelor în care se înghesuiau călătorii săraci în trecerea peste ocean. Pe stîlpii care susțineau tavanul în două ape erau montate perechi tăbliile paturilor suprapuse, formînd prin culoarul îngust blocuri de cîte opt locuri. Ca orice încăpere din captivitate, trebuia la nevoie să cuprindă și dublul efectivului planificat. Se umpleau intervalele cu o scîndură și așezau pe întinderea plană, în parelalelism perfect, șirul înclinat al spinărilor, îmbucăturile în serie ale șezuturilor, scobiturile genunchilor strînși în același unghi și se reglementa întoarcerea de pe o parte pe alta, la comandă.

Două sobe simetrice în boxele din capetele barăcii și una în mijloc completau iarna resursele individuale de încălzire. Ferestrele late cît o cuprindere de brațe se deschideau la nivelul curții. Văzute din afară, se lărgeau sub acoperișul de brazde cu iarbă al adăpostului, ca niște crenele.

Cei o mie de ofițeri români – în majoritate supraviețuitori ai dezastrului din iarna lui '42 de la Don și Stalingrad și mai ales ai celor aproape doi ani de captivitate cînd din peste o sută de mii de prizonieri nu rămăseseră, la formarea diviziei antifasciste, nici douăzeci de mii în viață – umpleau după întoarcerea de la lucru aleile în cruce și cele de-a lungul zonei, încetinind pasul în dreptul carantinei, avizi să descopere cunoscuți de la care să afle știri despre timpul în care ei lipsiseră din viața din afară. Febra de nou era temperată de experiența conviețuirii în lagăr, unde nu te poți încredința oricui.

Promenada celor care, înhămați la căruțe, căraseră lemne din pădure toată dimineața, avea, pe lîngă tristețea care o învăluia imperceptibilă ca aerul, o notă de solemnă concentrare. Treceau în saboții înalți de lemn ca pe coturni, în veșminte de tot felul, decolorate și reparate, dar spălate și corect încheiate, ca în uniforme. Se salutau ceremonios, ca după o îndelungă absență. Cele cîteva tunici cu grijă păstrate cu petlițe și insigne păreau în masa sobră frivole, iar apariția costumelor din stofă cu o croială liberă sau a cizmelor elegante trezea suspiciuni. Era semnul puterii în lagăr sau arătau pe cartoforul a cărui șansă la bacara îl făcea pentru

un scurt răstimp posesorul acestor bunuri pasagere ca hainele împrumutate pentru festivităţi.

Seara, după stingerea bătută la toaca de metal, se şoptea în grupuleţe lîngă reţeaua ghimpată a carantinei despre viaţa zăludă care înşelase credinţe şi elanuri tinere şi-şi chinuia cu cruzime victimele, lăsîndu-se aşteptată.

Sublocotenentul Mateianu, instructorul din şcoala militară al lui Arion şi Marius, incisiv, dar controlat, de o urîţenie expresivă, cu vocaţie de acuzator public, descria ruptura între supravieţuitorii tifosului şi cei ai înfometării.

– Eram în lagărul de sus – şi arată spre răsărit –, la trei kilometri de aici, în fosta mănăstire Oranki. În mai '43 au început să sosească alimente: făină albă, praf de ouă, conserve americane, veselă, chiar şi feţe de masă. Se depozitau în biserica în stil romanic zugrăvită cu sfinţi atletici de un îndoielnic gust *Spät-Renaissance*[1]. Deasupra catepetesmei însă, continuă el digresiunea, lumina o imagine bizantină în nuanţe de alb de o frumuseţe care smerea. Era scena Învierii... cu un Iisus împuşcat în frunte de un ceasovoi. Să pîndiţi – ne sfătui el – dacă ajungeţi acolo cînd vin camioanele cu saci, şi s-o priviţi! Miruieşte sufletul! Aşadar, sosea hrană substanţială într-un lagăr în care mii de oameni crăpaseră de foame. Venise ordin, cică, să nu mai moară prizonierii. În iarnă zăcuseră morţii stivuiţi ca lemnele. Nu mai prididea să-i transporte. În cîteva zile muriseră cinci mii de italieni. Cum veneau de pe drum, schelete îngheţate, intrau în baie şi se muiau ca gelatina, aşteptîndu-şi hainele de la etuvă. Erau trimişi deparazitaţi pe lumea ailaltă. Dintre ai noştri, cei mai rezistenţi din neamurile încercate aici, au murit în aceşti ani la vreo 13.000. Groapa comună e dincolo de podeţ, în stînga, unde începe urcuşul spre Oranki. Vedeţi cum ne abrutizăm? Îi expediem într-un număr. Dar fiecare cifră înseamnă o viaţă ca a noastră. Şi pe fiecare continuă să-l aştepte cineva dincolo! Ei n-au murit în război. Au fost ucişi fără apărare, sub lozinci despre binele şi viitorul omenirii! Începuse – reluă el după o îndelungă încruntare – descongestionarea Corpului 7, fosta capelă a mănăstirii, unde dormeam, pînă sub tavan, o mie cinci

[1] *Spät-Renaissance* (germ.): Renaştere tîrzie.

sute de oameni, etajaţi pe cinci nivele – „crăci", în limbajul de lagăr. Închipuiţi-vă bocănitul saboţilor care nu înceta zi şi noapte ai celor ce, slăbiţi, grăbeau spre closet. Pe priciurile de sus zăceau morţii neanunţaţi zile în şir, pentru ca vecinii să le poată mînca şi cele 200 de grame de pîine, raţia lor. Pîinea era şi mai cir decît acum. Numai coaja o ţinea să nu se verse. Oamenii plîngeau că-şi uitaseră adresa de acasă, numele alor lor. Cei trimişi după ciorbă – un soi de lături, şi asta o dată pe zi – erau atacaţi şi prădaţi de alţii mai în putere şi se întorceau plîngînd, ridicînd neputincioşi din braţe. Deci, după descongestionarea Corpului 7 – încheie paranteza Mateianu, oftînd – unii au ajuns în Corpul 9, fosta morgă, iar alţii, printre care şi cei din regimentul nostru, în Corpul 14, fostul grajd al mănăstirii. Singura activitate intelectuală era alcătuirea reţetelor culinare şi a meniurilor. Cei care mai povesteau despre călătoriile lor prin ţară sau străinătate erau opriţi de ascultători să descrie cu amănunte ce au mîncat. Foamea pervertise şi sufletul, accentuă povestitorul, parcă muşcînd. Abia după schimbarea de regim începu perioada limbilor străine. De fapt, regimul anunţat nu s-a instalat niciodată. S-au produs îmbunătăţiri temporare, însă recidivarea n-a mai atins grav subsolul biologic, ci a complicat altfel viaţa de lagăr. Şi acum sînt sute de oameni care nu mai văd seara, au orbul găinilor. Toţi sîntem flămînzi cronic, dar nu se mai moare de foame. Vesela şi bunătăţile au fost trimise atunci în altă parte. În locul huzurului trîmbiţat au sosit mesagerii lui Stalin ca să recruteze soldaţi şi ofiţeri pentru Divizia „Tudor Vladimirescu". Nu ştiu cum va fi privit mai tîrziu acest început, fiindcă e doar începutul unei bătăii în care noi nu aveam decît sufletul, iar cealaltă parte ne asalta mai copleşitor ca pe Don, cu tot arsenalul forţei, violenţei şi, mai ales, dinamitîndu-ne încrederea în noi, care ne trăiserăm solidar suferinţa. Dar acel început a împărţit victimele în două tabere duşmane şi de atunci se vinde curent sînge de frate pe un blid de terci. Să treci de partea duşmanului care ţi i-a ucis pe-ai tăi şi continuă să te chinuiască folosindu-te împotriva ta şi a lor, nu pentru splendorile vane ale lumii pe care le flutura Ispititorul din pustie, ci doar ca să fii lăsat să înghesui pe alţii la troaca cu tărîţe fierte, înseamnă să condamni existenţa omenească la un coşmar care se petrece la lumina zilei şi a min-

ţii, şi pe care, deşi omul îl refuză ca posibilitate teoretică, trebuie să-l admită ca fapt obişnuit de viaţă. Cei care au făcut-o strigau noaptea în somn că nu se înscriu, iar înainte de a se muta în baraca voluntarilor se dezlănţuiau în rechizitorii furibunde împotriva stăpînilor, nesocotind orice prudenţă, semn pentru cei din jur că-şi încheiaseră lupta ultimă cu sine. Despre această prăbuşire a omului prin om veţi mai auzi. Fiecare a trăit-o în chipul său. Dar cine o mai poate reconstitui, cînd cei care au străbătut-o deplin tac pentru totdeauna sub pămînt, iar la ceilalţi, uituci şi tociţi, ca sub narcoză, suferinţa a rămas ca un coşmar pe care greu îl mai poţi povesti! Cel care va supravieţui şi viitorului neştiut şi se va întoarce acasă, să spună oricum, chiar gîngav, ceea ce pămîntul tace! E mesajul lor, oricît de spălăcit şi trunchiat ar fi mijlocit!

Mateianu se întrerupse, scrutînd prin noaptea alburie lagărul pustiu. Aşezat pe coasta stîngă, avea deschisă perspectiva spre poartă.

– Hormolaiev, serviciul de noapte, trece pe lîngă comisariat. E viclean ca un vulpoi. Noroc că e leneş, n-arată prea mult zel, deşi pe toţi îi iuţeşte spaima de Hrisciuk, cap de mort. L-aţi văzut azi la poartă. Rondul trece pe la bucătărie unde îl aşteaptă, ca pe toţi, cu masa pusă. Salariaţii lagărului nu pot mînca de la bucătăria unităţii de pază şi se înfruptă din ce-i mai bun aici. Trăiesc greu, totuşi nu ca localnicii, care ne invidiază chiar şi pe noi. Eu venisem, ca toţi cei vechi, ca să mai aflu noutăţi, să mai primenim viaţa stătută. Le lăsăm pe altă dată. V-am spus cîte ceva, ca să vă pun în temă. Loturile care vin peste cei vechi sînt din ce în ce mai disponibile la manevrele politice.

– Nu plecaţi pînă ce nu ne spuneţi cum i-aţi primit pe oamenii Moscovei – insistă Arion.

– Miting în curtea mănăstirii... Mesajul de eliberare... sarcină patriotică... moment istoric. Tăcerea ostilă a masei i-a aţîţat, deşi unii ofiţeri superiori se învîrtiseră în zilele de pregătire în jurul Anei Pauker, capul de afiş al manifestaţiei, cu ploconeli de fanţi şi cu „Înaltă Doamnă!". Au trecut la atac. Din nou rechizitorii ale trecutului, unele în cunoştinţă de cauză; vivisecţii sociale făcute de cunoscători, ofiţeri prizonieri care au făcut agitaţie în lagărele de trupe. O asemenea abordare are sens cînd e făcută între noi,

fără regie străină. A vorbit apoi ea, dezlănţuită. Ne-a făcut trădători. Ne-a ameninţat că vom putrezi în Siberia. S-a ridicat un căpitan: „Cu ce drept tu, străină de neam, acuzi de trădare pe cei în suferinţă şi dai lecţii de simţire românească acelora pe care patronii tăi i-au ţinut în iad şi care nu vor să folosească, în ciuda ameninţărilor cu moartea, şansa ce le-o daţi de a ieşi de-aici, cum au făcut nefericiţii care te urmează? Mie, celui lovit şi batjocorit, nu mi-a trecut prin minte să-ţi etichetez crezul şi lupta ta, dar tu o faci sălbatic şi neruşinat...". „Ajunge, bandit fascist!", l-a întrerupt urlînd un colonel sovietic. Căpitanul Tudor Popescu din Tîrgovişte a fost ridicat şi nu s-a mai aflat nimic despre el. Divizia s-a format cu uniforme şi grade ruseşti. Au fost instruiţi la Riazan şi se află acum în zona frontului de la Iaşi. Iar nu demult colonelul meu, comandant de regiment, un om căruia pînă atunci nu am avut nimic să-i reproşăm, cu care am stat în Corpul 14, a format eşalonul de împrospătare al acestei divizii, fără ca subalternii lui să-l urmeze. Despre asta, mîine!

Ne-am despărţit mai luminaţi, ca şi cum inimile celor căzuţi înfloriseră în noi ca dumnezeiescul cer înstelat de deasupra.

A doua zi, Mateianu, pedepsit cu alţi trei prizonieri vechi pentru propagandă profascistă, nu mai reveni sub sîrma ghimpată a carantinei. Firea noastră guralivă şi scotocitoare va vehicula prin canale proprii, de ambele părţi ale carantinei, chiar şi cînd aceasta va înceta, tot ce interesa cele două grupuri cărora experienţa de viaţă complet diferită le dăduse altă tentă. Cei noi, mai liber-cugetători, mai superficiali, dar şi mai sceptici, eram psihologic interesaţi să-i descoperim pe cei vechi, mai gravi, mai problematici, cu un sentiment al tragicului mai acut, adolescentin de avizi de fapte de arme şi existenţial interesaţi de eroic.

Cioponea şi Tumurug, învăţători, prizonieri de la Don, diferiţi ca fire, dar întregindu-se printr-o veche prietenie, spuneau într-o seară, lîngă graniţa carantinei:

– Parcă am fi spanioli şi italieni de la Oranki. Deşi noi, „spaniolii", evadăm adesea din înţepenirea stampelor şi facem pozne chiar cu moartea-n cîrcă. Trebuie să-l cunoşti pe Ionică Hîngu, ca să afli şi versiunea hazlie a aceluiaşi infern. Te trezeşti rîzînd, cînd oamenii mor. Dar valenţa eroică nesatisfăcută în război,

necesitatea de a compensa umilința continuă a vieții de lagăr ne face să căutăm luptătorul cu palmares ca pe-o iarbă de leac, iar fiecare dintre noi îl consideră versiunea sa eroică, convinşi că tot aşa ne-am fi realizat şi noi dacă nu ne-ar fi lovit dintru început soarta, în stepele Donului – şi cei doi „dioscuri", Fănică Tumurug şi Fănică Cioponea, povesteau căderea în prizonierat întregindu-se, continuînd, alternînd ca şi cînd ar fi fost unul singur, deşi proveneau din regimente şi sectoare diferite: despre aceeaşi ceață în care se putea pierde oricine, despre aceleaşi tancuri care, dezorganizînd spatele, roiau pretutindeni, călcînd sub şenile aceleaşi ineficace tunuri antitanc. Două săptămîni de ceață în care nu s-a ridicat nici unul din bombardierele germane pregătite pentru a riposta la uriaşa masare de blindate inamice din zăvoaiele Volgăi.

– O fatalitate concentrată – sintetiza Tumurug –, sau o incapacitate organizată – traducea Cioponea – ne-au împins din încercuire în încercuire, fără hrană şi muniție încă din prima zi, fără echipamentul de iarnă, uitat de comandamentele noastre în depozitele din Rostov, în coloanele de prizonieri, ca să ne înghesuie, apoi, în trenurile fantomă, tot fără hrană, fără apă. Lingeam de sete buloanele metalice și sîrma ghimpată din fereastra vagoanelor acoperite cu chiciura din respirația noastră. Lîngă jgheabul de murdărie, din lipsă de loc, se întinsese unul pe-o foaie de cort, care se mulase în umezeala înghețată ca un tipar al trupului. De acolo urmărea atent, stoic, zvîrcoleala celorlalți, agățîndu-se de viață, organizîndu-se să treacă prin rotație prin subsolul înghețat al vagonului.

– Sigur a fost Mihai Răducanu – se grăbi Tumurug.

– Cine e acest om? Trăiește? – mă amestecai și eu.

– Da, e aici, dar... e greu de descifrat... În orice caz, un om. Se zice că a făcut ziaristică de stînga...

– Știi – reluă celălalt –, l-am întrebat odată, fiind sigur că e vorba de el, aşa, într-o doară. Mi-a răspuns sibilinic, cum obişnuieşte adesea: „De unde să ştiu, cînd nici tu însuți nu te poți şti pe tine?".

– Ah, setea sălbatică care ne ardea măruntaiele în stepa de pe care vîntul măturase zăpada! Nu mai ştiu... am trăit... mi s-a părut? Coloana de prizonieri se tîra pe un dîmb. Cuiva i s-a năzărit

că-n viroaga din față e apă. A țipat și toți s-au năpustit înnebuniți într-acolo. Ceasovoiul – ce-o fi fost în mintea lui! – a deschis foc. Nimeni nu s-a oprit. A tras tot încărcătorul și apoi și-a trîntit pistolul-mitralieră de pămînt...

– Într-unul din trenurile fantomă, cu morții depuși pe platforme pentru a putea fi numărați cînd avea să se facă socoteala în lagăr, murise poetul Emil Gulian, traducătorul lui Edgar Allan Poe, dar corbul lui rămăsese să psalmodieze pentru alte destine *Nevermore*, pe drumul pe care treceau, pe nebăgate de seamă, dincolo. Noi am oprit la Oranki. În fața porților, am spus celor din jur că e o mănăstire pe care o cunosc și le-am descris amănunțit cum sînt așezate clădirile de peste ziduri. O visasem. Nimeni n-a crezut. Nu-mi mai rămînea decît să nu cred nici eu. Dar tifosul cu halucinații l-am avut mai tîrziu.

– De ce n-ați plecat cu divizia[1]? – îi iscodii eu.

– Eu am crescut la Iași, în altă credință.

Glasul lui Tumurug se înăspri.

– N-am putut – ridică din umeri celălalt. M-a rugat plîngînd un prieten bun: „Hai să scăpăm de-aici, zice, c-apoi om găsi o ieșire!". Eu, ca oltean, mi-am făcut socoteala: „E mai ușor să mori!".

Și rîseră amîndoi.

* * *

Trăsnetul lovi pe neașteptate. Tocmai sunase deșteptarea. Prizonierii încă zăceau pe scîndurile carantinei. N-aveau la ce să se grăbească. Patul era făcut. De îmbrăcat, eram îmbrăcați. Apa de spălat venea mai tîrziu. George Fonea, nemulțumit de o strofă, o tot cînta, lîngă mine, dialogînd singur: „Cerșim la Tine pîinea mîngîierii,/ Pe cînd Satana, cu hilara-i scufă,/ Ne-arată ieftin prețul învierii./ Și sufletul atîrnă ca o rufă/ Pe sîrma ruginită a durerii".

---

[1] Divizia „Tudor Vladimirescu", alcătuită, la inițiativa lui Stalin, ca structură a NKVD, din prizonieri de război români care au ales – aceasta este problema de conștiință pe care o evocă aici autorul –, în locul detenției în lagărele sovietice, întoarcerea în țară alături de armata sovietică, participarea la război alături de URSS și, implicit, participarea la comunizarea României.

Arsene mă atinse uşor. Era alb la faţă:

– În lagăr e nelinişte – şopti el. Se întîmplă ceva teribil. Prizonierii aleargă de la un bordei la altul. Se pregăteşte un miting-fulger. S-a aflat de la comisariat că România... a capitulat.

Şi amuţi. George uită de poezie. Arsene nu ne privi, dădu să iasă în curte, dar nimeri în boxă. Căuta, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva, prin buzunare. Dar n-aveam nici unul tutun. George începu să se foiască. Mă uitam la el, ca să uit de mine. Se frămînta ca şi cum s-ar fi trezit brusc într-o cuşcă.

– Ce-o să fie acum? – mă întrebă el, văzîndu-mă că-l priveam.

– Nimic. Doar mai greu.

Mă întinsei să văd ce-i cu golul din mine. Mă surprinsei liniştit şi mi se păru că este indecent. În baracă pătrunsese noutatea încîlcind mişcările, vocile. Strînsei ochii, silindu-mă să urmăresc crîmpeie din filmul trecerii biruitorilor peste ţară. Încîlceala de imagini se anula reciproc, suprapunîndu-se, blocîndu-se. Nici o impresie unitară. Doar aparatul funcţiona independent de continuitatea peliculei. Brusc, dorii să fac ceva neobişnuit, în văzul tuturor. Dar ce?

Aşteptam mesagerii (după sfîrşitul mitingului din careul dintre infirmerie şi comisariat, din jumătatea nesimetric sistematizată a lagărului) să repete spectacolul în faţa carantinei. Îi vedeam pentru întîia dată jubilînd. Erau toţi cei mari şi cei mici. Bucuria nu le stătea bine. Tonul ţipat însă nu obosea anunţînd şirul incredibil de strîns al noutăţilor: arestarea Conducătorului statului în Palatul Regal[1], proclamaţia Regelui, formarea guvernului, ieşirea din război, întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste, participarea ca aliat pînă la victoria finală a „lagărului democrat".

Un comisar se întreba agramat în finalul reprezentaţiei ce subterfugii vor mai găsi reacţionarii înrăiţi ca să-şi menţină atitudinea trădătoare, atunci cînd Ţara cu Regele şi reprezentanţii partidelor istorice sînt alături de adevăratele forţe democrate ale poporului şi de armata roşie eliberatoare. În lagăr, prizonierii plîngeau neajutoraţi, fără să se privească între ei.

---

[1] Arestarea mareşalului Ion Antonescu, la 23 august 1944.

* * *

Risipiţi, după sfîrşitul carantinei, în masa prizonierilor vechi, încercam să ne adaptăm, cînd acest lucru se impunea, să schimbăm unde izbuteam, dar mai adesea să trecem pe lîngă toate – chiar pe lîngă noi înşine – observînd doar, obsedaţi de povara propriei vieţi sub care oftam singuri, înghesuiţi de desimea oamenilor din jur care ne obligau să le facem loc.

Cunoştinţele pe care le cultivam dincolo de corsetul coexistenţei vecinilor erau pauze, evadări nimbate cu iluzii de exotism. Acolo, distanţat de apăsarea fizică din eternul pătrat de „acasă", chiar dacă îţi adunai genunchii la gură pe patul celui vizitat, erai altundeva, prins în altă existenţă ca într-o carte în care propriul desiş se lumina. Se deschideau zări, deşi zona sîrmelor ghimpate le sîngera de parcă ar fi avut trup, iar plafonul captivităţii le apăsa ca un tavan scund.

Lagărul înghesuia în cîteva hectare ţara de departe: fără peisaj, cu oameni de toate orientările şi condiţiile sociale, dar fără aura titlurilor, a rolurilor, a veşmintelor şi a convenţiilor sociale. Erau dezbrăcaţi ca la baie şi îmbrînciţi unii în alţii să se confrunte fără recuzita scenică cu problemele proprii şi ale ţării care, oricît de cenzurat şi spălăcit cunoscute, se ridicau între aceiaşi poli: noi, învinşii, şi ei, biruitorii.

Ei, biruitorii, erau acolo şi aliaţi, aici – doar asupritori. Acolo bătea Vîşinski cu pumnul în masa regelui. Aici izbea Hrisciuk cu cizma în faţa ofiţerilor învinşi şi puşi la jug. Acolo regele primea – pentru a fi scurtat durata războiului cu cel puţin o jumătate de an, prin ieşirea ţării din luptă – Ordinul Victoria cu platină şi briliante[1]. Aici, cei din brigada „Ciuş!" şi cei mai zeloşi dintre voluntari căpătau un supliment de caşă de tărîţe. Alte măşti, aceeaşi farsă! Eu prefer însă să-mi joc neputinţa în distribuţia din această biată filială. Cei din metropolă, cu toate numele lor sonore, cu stemele şi insignele lor de club, îmi provoacă silă. Sînt prea crispat, din păcate, ca să mai pot rîde de aerul istoric cu care

[1] La 20 iulie 1945, Regele Mihai a fost decorat, din ordinul lui Stalin, cu Ordinul Victoria cu diamante, cea mai înaltă decoraţie militară a URSS.

Arsene mă atinse uşor. Era alb la faţă:

– În lagăr e nelinişte – şopti el. Se întîmplă ceva teribil. Prizonierii aleargă de la un bordei la altul. Se pregăteşte un miting-fulger. S-a aflat de la comisariat că România... a capitulat.

Şi amuţi. George uită de poezie. Arsene nu ne privi, dădu să iasă în curte, dar nimeri în boxă. Căuta, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva, prin buzunare. Dar n-aveam nici unul tutun. George începu să se foiască. Mă uitam la el, ca să uit de mine. Se frămînta ca şi cum s-ar fi trezit brusc într-o cuşcă.

– Ce-o să fie acum? – mă întrebă el, văzîndu-mă că-l priveam.

– Nimic. Doar mai greu.

Mă întinsei să văd ce-i cu golul din mine. Mă surprinsei liniştit şi mi se păru că este indecent. În baracă pătrunsese noutatea încîlcind mişcările, vocile. Strînsei ochii, silindu-mă să urmăresc crîmpeie din filmul trecerii biruitorilor peste ţară. Încîlceala de imagini se anula reciproc, suprapunîndu-se, blocîndu-se. Nici o impresie unitară. Doar aparatul funcţiona independent de continuitatea peliculei. Brusc, dorii să fac ceva neobişnuit, în văzul tuturor. Dar ce?

Aşteptam mesagerii (după sfîrşitul mitingului din careul dintre infirmerie şi comisariat, din jumătatea nesimetric sistematizată a lagărului) să repete spectacolul în faţa carantinei. Îi vedeam pentru întîia dată jubilînd. Erau toţi cei mari şi cei mici. Bucuria nu le stătea bine. Tonul ţipat însă nu obosea anunţînd şirul incredibil de strîns al noutăţilor: arestarea Conducătorului statului în Palatul Regal[1], proclamaţia Regelui, formarea guvernului, ieşirea din război, întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste, participarea ca aliat pînă la victoria finală a „lagărului democrat".

Un comisar se întreba agramat în finalul reprezentaţiei ce subterfugii vor mai găsi reacţionarii înrăiţi ca să-şi menţină atitudinea trădătoare, atunci cînd Ţara cu Regele şi reprezentanţii partidelor istorice sînt alături de adevăratele forţe democrate ale poporului şi de armata roşie eliberatoare. În lagăr, prizonierii plîngeau neajutoraţi, fără să se privească între ei.

---

[1] Arestarea mareşalului Ion Antonescu, la 23 august 1944.

* * *

Risipiţi, după sfîrşitul carantinei, în masa prizonierilor vechi, încercam să ne adaptăm, cînd acest lucru se impunea, să schimbăm unde izbuteam, dar mai adesea să trecem pe lîngă toate – chiar pe lîngă noi înşine – observînd doar, obsedaţi de povara propriei vieţi sub care oftam singuri, înghesuiţi de desimea oamenilor din jur care ne obligau să le facem loc.

Cunoştinţele pe care le cultivam dincolo de corsetul coexistenţei vecinilor erau pauze, evadări nimbate cu iluzii de exotism. Acolo, distanţat de apăsarea fizică din eternul pătrat de „acasă", chiar dacă îţi adunai genunchii la gură pe patul celui vizitat, erai altundeva, prins în altă existenţă ca într-o carte în care propriul desiş se lumina. Se deschideau zări, deşi zona sîrmelor ghimpate le sîngera de parcă ar fi avut trup, iar plafonul captivităţii le apăsa ca un tavan scund.

Lagărul înghesuia în cîteva hectare ţara de departe: fără peisaj, cu oameni de toate orientările şi condiţiile sociale, dar fără aura titlurilor, a rolurilor, a veşmintelor şi a convenţiilor sociale. Erau dezbrăcaţi ca la baie şi îmbrînciţi unii în alţii să se confrunte fără recuzita scenică cu problemele proprii şi ale ţării care, oricît de cenzurat şi spălăcit cunoscute, se ridicau între aceiaşi poli: noi, învinşii, şi ei, biruitorii.

Ei, biruitorii, erau acolo şi aliaţi, aici – doar asupritori. Acolo bătea Vîşinski cu pumnul în masa regelui. Aici izbea Hrisciuk cu cizma în faţa ofiţerilor învinşi şi puşi la jug. Acolo regele primea – pentru a fi scurtat durata războiului cu cel puţin o jumătate de an, prin ieşirea ţării din luptă – Ordinul Victoria cu platină şi briliante[1]. Aici, cei din brigada „Ciuş!" şi cei mai zeloşi dintre voluntari căpătau un supliment de caşă de tărîţe. Alte măşti, aceeaşi farsă! Eu prefer însă să-mi joc neputinţa în distribuţia din această biată filială. Cei din metropolă, cu toate numele lor sonore, cu stemele şi insignele lor de club, îmi provoacă silă. Sînt prea crispat, din păcate, ca să mai pot rîde de aerul istoric cu care

[1] La 20 iulie 1945, Regele Mihai a fost decorat, din ordinul lui Stalin, cu Ordinul Victoria cu diamante, cea mai înaltă decoraţie militară a URSS.

își drapează găunoşenia. Personal, n-am fost destul de tare. În loc să-mi fi pierdut viața, ca alții, *mi-am pierdut humorul, și asta e, în timpurile noastre, cel mai cumplit blestem.*

– Nu m-am gîndit îndeajuns la acest suport, dar dumneavoastră cine sînteți și cum ați intrat în gîndurile mele?

– O mască, cum vedeți.

Și masca își scoase ochelarii gros înrămați ca să-i șteargă de poala bluzei. Ochii miopi și buni contrastau cu severitatea lividă a obrazului uscat. Nu mă dumiream privindu-i fruntea înaltă, linia acvilină a nasului, buzele decolorate, de unde se degaja aerul anarhic, incendiar, al acestei făpturi.

– Mihai Răducanu! – ghicii eu.

– Ei şi? Cel mult o etichetă pe ceva pe care nu-l știu!

– Întrebați în jur și veți afla pe cine ascundeți sub ochelari!

– Iată, te întreb! – trecu ghimposul la un ton familiar, bucuros ca un copil căruia ești gata să-i oferi un spectacol.

Auzisem că odată, cînd umbrele de oameni au fost puse să planteze puieți de brad pe lîngă schitul Mănăstirii Oranki, Radu Mărculescu[1], unul dintre puținii apropiați ai lui Răducanu, iritat de acuratețea cu care ursuzul său prieten lucra, plantă sub nasul lui un brăduț cu rădăcinile în sus. Mihai Răducanu avu una din rarele, dar temutele izbucniri, care-i asigurau în orice înghesuială o zonă de securitate:

– Dacă i-ai fi făcut asta ceasovoiului, nu mi-ar fi păsat! – adăugase el, pentru a fi exact înțeles.

Mai știam că Mihai nu se hotărîse să scrie acasă prima carte poștală din acei ani de prizonierat, fiindcă nu era sigur dacă o făcea din dor sau din dorința de a fi sătul. În copilăria lui, taică-său, rămas văduv cu o casă de copii, își propunea an de an să-l bucure, pentru succesele lui școlare, cu bicicleta visată de mic copil. Din leafa lui de muncitor necăjit nu reușise să-i facă surpriza decît după ce Mihai și-a luat bacalaureatul.

---

[1] Viitorul autor al celebrului memorial *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică*, Ed. Albatros, București, 2000, reed. la Ed. Humanitas, București, 2010. După război, s-a ilustrat ca pictor bisericesc și autor dramatic (*cf.* Radu Mărculescu, *Teatru: Meșterul-Fără-Nume. Magog*, Ed. Vitruviu, București, 2001).

– Acum încalecă tu pe ea! – îşi ului el, dur, tatăl.

Din seria de incertitudini care-l încercau, folosii pentru portretul pe care i-l schiţam două. Prima: aflat în drum spre India, spre descoperirea căreia pornise cu mîinile goale, renunţă la călătorie după ce primise viza de continuare a călătoriei de la o legaţie română din Orientul Apropiat, aflînd despre posibilitatea izbucnirii războiului cu Uniunea Sovietică, pentru prietenia căreia militase fără să-i fi văzut faţa cu ochii lui, şi asta îi înghimpa probitatea. A doua incertitudine i se cuibărise în suflet după începutul războiului, înainte de plecarea pe front ca ofiţer de artilerie. Fratele cel mare, adversarul lui politic, dăduse într-o porumbişte peste doi prizonieri ruşi evadaţi şi tocmai el, anticomunistul, îi pregăti în cîteva săptămîni cu tot ceea ce trebuia pentru a ajunge acasă.

Tăcui chitic presupunerii care ar fi putut să-i frîneze elanuri necesare vieţii obşteşti de lagăr, deşi el avea cuminţenia să le împingă pe făgaşul bun şi să se retragă la timp, lăsînd altora bucuria roadelor şi aplauzelor.

– Dacă n-ai fi contaminat de donquijotism, ai fi periculos – conchise el la despărţire.

Dar găseam în continuare pe pat un semn: un fir de iarbă, o foiţă de coajă de mesteacăn folosită în lagăr pentru scris, puse cu grijă numai în absenţa mea.

În lagăr apărea o publicaţie clandestină de mărimea unei cărţi poştale îndoite, scrisă în creion, cu caractere de tipar. Se intitula *Hidra*, semn că oricîte capete i-ar cădea, nu poate fi stîrpită şi ignora pe stăpîni ca şi cînd n-ar fi fost, şi asta parcă schimba faţa lumii. Lumina combativ ca un reflector feţele sufletului captiv. Nu propovăduia, nu filosofa, nu amuza, ci făcea curat într-o cămară. Deretica harnic ca o gospodină tînără şi aprigă casa străbună, ca să primească cum se cuvine mirele şi moartea, soarele şi noaptea. Nimeni nu ştia unde, cînd şi cu ce tiraj apare. Toate acestea păreau de nerezolvat în condiţiile vieţii de lagăr, unde o bucată de hîrtie sau un vîrf de creion aduse prin contrabandă din afară se plăteau la preţ de speculă cu pîine, cu sînge. Unde puteau fi scrise cel puţin o duzină de exemplare, cînd informatorii mobilizaţi pîndeau fiece metru pătrat? Benea, un bîlbîit care dormea la capul meu, văzîndu-mă odată adunat asupra unui petec de hîrtie dăruit de cei doi Fănici, îşi

vîrî capul puhav între nasul meu şi hîrtia albă, de plesni ca o coardă. Duiosul basarabean Vlad Gebmăneanu, martor al scenei, îi strigă:

– Să-mi fi făcut mie figura asta, secătură! Îţi zdrobeam capul ca la şarpe, codoş ordinar!

Cine o difuza, cînd *Hidra* apărea sub o pernă, într-un buzunar, în lada cu pîine, la fîntîna de unde brigada „Ciuş!" căra apa la bucătărie?

– *Hidra* poate să apară în somn sau la lumina zilei, iar anchetatorii atît aşteaptă ca să te acuze de complicitate! – se înspăimîntau cei cuminţi.

Comisariatului i se făcea favoarea de a primi ultimul număr, fără întîrziere, la domiciliu, sub uşă, în fereastră. Odată, cică, chiar în buzunarul lui Tepleski, „Carevasăzîcă" mînuitorul agramat al „roţii istoriei" destinate să zdrobească pe legionarii fascişti. Existau şi apariţii apocrife ale *Hidrei*, ceea ce încîlcea descoperirea autorului, în pofida tuturor interogatoriilor, a zilelor de carceră şi a percheziţiilor. Chiar şi cînd suspecţii – printre ei şi Fonea, şi Arion, însoţiţi de „umbrele" respective – vor primi bilete de odihnă pentru o lună în celulele cunoscutei *Maison Rouge* din Gorki, *Hidra* va continua să neliniştească conştiinţele, pînă cînd enigmaticul ei scrib va trudi la defrişarea altei pîrtii, cu alte mijloace. Fierberea de la birourile de anchetă şi Comisariat creştea, deoarece victoria asupra României şi noua alianţă complica atmosfera, în loc să o simplifice. Carcera de sub prepeleacul din colţul lagărului continua să fie aprovizionată din colecta în taină a flămînzilor cronici, bolnavii să fie ajutaţi, antifasciştii care întreceau măsura să fie puşi la punct.

Împotriva setei de cunoaştere se îndesiră percheziţiile cu confiscarea a tot ce descopereau scris, spre durerea celor ce-şi rupeau de la gură pentru hîrtia unui sac de ciment, pentru o pastilă de cerneală, pentru un vîrf de peniţă. Mintea neastîmpărată a prinşilor de război găsea mereu alte soluţii pentru a procura materialul de scris. Din foiţele străvezii ale cojii de mesteacăn se vor lega mai tîrziu caiete, albume, pe care condeieri iscusiţi vor caligrafia cu harul diacilor înaintaşi cărţi pentru tot soiul de nevoi.

Deocamdată, oamenii pe care războiul îi asaltase cu frenezia dementă a distrugerii redeveneau învăţăcei gravi, fără fantezia şi neastîmpărul copiilor, „puţin stupizi", cum concedeau „dioscurii"

cu care buchiseau texte latineşti pe care un cărturar tînăr încerca să le refacă din memorie. Oamenii învăţau cu sîrg orice. Important era, fiindcă nu le mai rămăsese nimic de făcut, să aibă o lecţie de învăţat şi, dat fiindcă uitau uşor, să aibă notiţe la îndemînă.

– Lumea nu poate fi schimbată decît din postura de şcolar.

– Şcoala – cele făcute în copilărie s-au surpat o dată cu ea – trebuia să premeargă oricărui început – alternau zeflemisind sentinţele celor doi „colegi de bancă", încurcaţi în hăţişul juridic al temei de acasă. „Tatăl şi fiul au căzut în aceeaşi luptă. Deoarece fiul a supravieţuit tatălui, urmaşii lui vor moşteni averea".

Numai lipsa de cadre şi solicitările celor mai neajutoraţi i-au convins pe unii mai altruişti să-şi sistematizeze ceea ce ştiau şi să devină dascăli, păstrîndu-şi însă domenii în care să trudească şcolăreşte.

Existau şi dascăli înnăscuţi, dar aceştia erau aici intoleranţi magiştri, nesuportînd abateri de la litera legii pe care o întruchipau ei înşişi, sancţionînd deocamdată verbal pe cei ce slujeau fără evlavia cuvenită. Erau sacerdoţi recrutaţi dintre ofiţeri superiori şi statmajorişti şi se mişcau cultic, ajungînd la cei mulţi numai prin supunerea militară pe care aceştia le-o datorau. Ei nu puteau fi decît cîţiva pentru întreaga comunitate. *Pontifex maximus* era colonelul Rujan, un omuleţ uscat, tenace ca un nod, fost comandant al unei şcoli militare întrerupt în ascensiunea sa de o serie de adversităţi dintre care prizonieratul punea sub semn de întrebare orice perspectivă a veleităţilor de mărire. Disperat că nu-i mai rămînea nimic, se visa mentorul acestei perioade de răscruce. Ţinuta din lagăr îi putea asigura baza visului grandoman. Doi ofiţeri de stat major, bine pregătiţi, dar ambiţioşi, mai inteligenţi decît el, maiorii Stavru şi Murgu, îl secondau exaltîndu-l. Primul, fin, cu alură aristocratică, afişînd o condescendentă amiciţie faţă de subalterni, îşi voala discret stofa de intrigant. Celălalt, invalid, ca un trunchi viguros din pădure fulgerat în furtuna ultimă, impetuos şi discret, tuna în perioada de intensă tensiune, după capitulare, împotriva voluntarilor antifascişti. Cînd poziţia oficială a ţării submină rezistenţa din lagăr, el reuşi într-un miting, printr-o vorbire memorabilă, să întîrzie o alunecare a majorităţii spre o poziţie de loialitate faţă de politica de la Bucureşti.

Curînd însă, într-o discuţie în bordei, el ceru linişte pentru a comunica o situaţie grea din tabăra înfierată de oficialitate:

– Există între noi un grup perfid, format din agenţi provocatori ai inamicului, care contaminează inexplicabil tineri dintre cei mai valoroşi, fărîmiţînd unitatea naţională. Activitatea subversivă în şedinţe ingenios mascate ale grupului „mocirla" trebuie nimicită şi partizanii ei trebuie demascaţi, fiindcă sînt împotriva Ţării şi a Regelui.

Un val de indignare generală îl plesni ca un talaz marin, descumpănindu-l.

Avocatul Popa, camaradul de divizion din Crimeea al lui Ion Ionică, pe care Murgu îl ura cu turbare, se ridică şi ceru îngăduinţa de a fi ascultat. Calitatea de om moderat, amabil în orice împrejurare, a vorbitorului denumit „democratul" pentru convingerile centriste din ţară, de care nu făcea caz, îi asigură liniştea cerută.

– Dacă ruptura între cele două grupe, antifascistă şi cealaltă, nu putea fi evitată, deşi doare mai adînc decît o rană de război, încercarea de a relua într-un chip mai primejdios obişnuitul atac de la pupitrul roşu împotriva majorităţii captive care se abţine de la opţiune politică, fiindcă politica e o activitate care nu poate fi impusă oamenilor lipsiţi de libertate, dacă, spun, se produc în mijlocul nostru asemenea incalificabile şi intolerante luări de poziţie, mă văd silit să întreb pe antevorbitor cum califică denunţarea acelor nume pe care informatorii prezenţi le vor transmite imediat comisariatului? Îşi va pune dînsul numele sub lista pe care comisarul i-o va supune pentru a întări că cei numiţi sînt elemente fasciste? El, incriminat în repetate rînduri de oficialitate ca agent provocator fascist?

A doua zi, comisarul chemă pe Murgu la anchetă şi-l somă să dea numele anunţate în ajun. Maiorul Murgu refuză şi fu încarcerat.

* * *

Sosirea a o mie de ofiţeri de pe frontul Moldovei, după capitulare, modifică iarăşi raportul de forţe. Viaţa de lagăr în continuă fierbere se tulbură ca un lichid, prin dublarea cantităţii şi etero-

genitatea adausului. Uriaşa carantină din mijlocul lagărului, cu toate sîrmele şi paza din jur, dădea peste margini, schimbînd stări de spirit şi orientări. Alternativa dură, impusă de oficialitate – „cu noi sau împotriva noastră" –, pe care nevoit se axase existenţa captivă, fu înfundată de o altă mentalitate pentru care dilema menţionată nu exista.

– Am venit să ne organizăm pentru continuarea războiului împotriva Germaniei fasciste – spuneau cu toţii.

– Dar aici e lagăr cu morţi şi supravieţuitori; cu reacţionari şi antifascişti, cum spun stăpînii; cu sîrme ghimpate, cu foame şi ploşniţe, fără scrisori de acasă. Munca la pădure, de unde aducem înjugaţi lemne, se face sub paza armelor automate şi a cîinilor-lup – ripostau cei vechi, încercînd să-i trezească.

– De asta ne-au adus, să ne organizăm.

– Dar eraţi cu regimentele şi diviziile voastre alături de sovietici în drum spre Bucureşti. De ce aţi făcut, după citirea proclamaţiei regale, în prezenţa ofiţerilor voştri şi a eliberatorilor, armele piramidă, ca după încetarea programului de instrucţie? De ce v-au mînat cu mîinile goale spre Iaşi?

– Da, dar alte unităţi le-au încadrat în dispozitivul lor şi au plecat împreună să termine războiul!

– Şi de ce v-au îmbarcat sub escortă în bou-vagon şi v-au dat jos tocmai la Gorki?

– Am venit să ne organizăm – reveneau aceiaşi şi alţii la punctul de plecare al discuţiei.

– Am îmbătrînit degeaba pe lumea asta! – se plîngea bădia Cucoş de sub Rarău, un învăţător cît bradul, cu vorbirea neaoşă şi sfătoasă. Trecea an de an prin bordeie cu pluguşorul şi colindele străbune şi cînd spunea: „Neamul nostru", vedeai parcă Rarăul cu piscul în soare. Acum se uita mîhnit în jur:

– Nu-mi mai cunosc neamul! N-ajunge că fără voia noastră am căzut din lac în puţ cu alianţele ăstea blestemate. Cînd s-a schimbat faţa acestor fii, de au ochi şi nu văd? Ei nu vorbesc despre lupta pierdută pentru apărarea gliei. Parcă ar fi dintre necazurile de care nu vrei să-ţi aduci aminte. Cei vechi de-aici s-au bătut departe de ţară şi au mereu de povestit. Ăştia abia picară dintr-un război pe care nu l-au vrut şi li se năzare că pot pleca iară la război. La care

război, feţii mei? Pentru Luceafărul neamului nostru, pentru bădiţa Mihai Eminescu, o alianţă cu vecinii din Răsărit însemna sinucidere. Ei nu şi-au schimbat de-atunci decît lozincile şi steagul. Mi-e teamă că Dumnezeu ne-a luat minţile ca să ne urgisească!

Din datele culese de unii și alții, se contura impresia că ultima bătălie din Moldova semăna cu demolarea treptată a unui zăgaz, după un plan tăcut, dar care-şi avea făptaşi pe toată scara ierarhică. Efective înjumătățite prin concedii. Schimbări în comandament. Schimbări de unităţi în dispozitivul de apărare în ajunul atacului inamic, astfel ca nimeni să nu-şi cunoască poziţia sa şi nici pe a vecinilor. Rezerve trimise departe în spate. Unităţi din linia întîi care se repliau potrivit unor ordine necontrolabile, în timp ce vecinii erau lăsaţi la voia întîmplării cu flancurile descoperite. Pregătirea şi proporţia atacului au năruit fără dificultate ceea ce se subminase în săptămîni, cufundînd toată Moldova întro confuzie dezastruoasă.

Descoperisem printre cei sosiţi pe căpitanul Căbarta, consătean de-al meu. Ne minunasem, copii fiind, cînd îl vedeam în uniforma liceului militar cu pompon oranj, ne minunasem de schiurile, cum nu mai văzusem, cu care luneca în vacanţa de Crăciun pe uliţele copilăriei noastre. Tatăl lui, Culaie al lui Ţică, primise peste toate muscelele vestea despre ce minuni ştia să scoată fiu-său din clarinet şi povestea, mai tîrziu, celor care mergeau la şcolile din tîrg, despre răspunsurile înţelepte pe care mîndreţea de Ionel le dăduse la bacalaureat şi apoi la examenul de ofiţer, la întrebări de viaţă şi moarte, ca acelea din basmele noastre, la care erau puși să răspundă pețitorii fiicei împăratului hapsîn. Leicuța Maria, maica lui, ieşea de sărbători la biserică şi la horă cu şiruri scînteietoare de sălbi de aur cu atîtea mahmudele, că se încurcau muierile, gătite şi ele tot împărăteşte, la numărat. Îi găsiseră mireasă, după obiceiul locului, din sat, dintr-un neam de preoţi, cu avere și nume bun. Îl întîlnisem, întîmplător, în toamna lui '42, după Sevastopol. Rănit uşor la Odessa, scăpase de război mutat într-o divizie de gardă, ca adjutant. Se vorbea că ar fi pierdut o avere la cărți, dar ai lui aveau destul bănet, și încă de aur.

Ne deschiseserăm, după lăsarea nopţii, într-un colţ al carantinei, sufletele.

– Sîngele apă nu se face – mă asigura el. M-ar durea dacă ai pune sub semn de întrebare poziția mea față de cotitura din august. Ar fi bine dacă am rămîne împreună. Suferința ne-ar lega mai mult. Am liniştit pe părinţii tăi, care apăreau îndată ce aflau că m-am abătut pe acasă. Nu ştiau nimic despre soarta ta, dar credeau într-o minune.

Hoinărise, într-o permisie, cu puţin înainte de prizonierat, pe coclaurile noastre. Îmi evocă sensibil miresmele fînețelor dinainte de coasă. Aşteptase pe cineva la înserat lîngă ştiubeie, făptură pe care o gătise apoi, ca în copilărie, cu cercei de sîngele voinicului şi garofiţe. Uitasem de prezent, dar dor mi-era nu de anume locuri sau oameni, ci de o lume fără nacealnici, în care nu trebuia să-ţi pregăteşti ceea ce trebuie spus celor din jur.

Morişca politică îşi acceleră în lunile următoare cursul. Cea de-a doua divizie antifascistă în pregătire grupa majoritatea celor nou veniţi, iar dintre cei vechi, pe cei care fugeau de etichetarea „fascism", preferînd-o pe cea sovietică de antifascism, ale cărui obiective imediate reclamau demascarea şi distrugerea reacţionarilor din lagăr. Înnoirea atitudinii se cerea dovedită pe pielea tovarăşilor de suferinţă, învolburînd cu patimi şi orbire neajutorata existenţă de lagăr.

Apropierea iernii întuneca mai mult viaţa din bordeie. Vremea rea îi mîna pe toţi în adăpost. Nu era loc pentru uscatul hainelor ude. Se infiltra apa prin acoperiş. Prizonierii aşezaţi pe saltele făcute sul, sub grinzile de care spînzurau boarfele şi încălţările ude, încercau să facă haz de aspectul de călători prin dezolantul cenuşiu.

– Trecem Styxul?

– Nu, străinilor. Lipsa colacilor de grîu şi a băncuţei de argint cu care ai noştri trec apa ne arată că sîntem încă în cea mai bună lume posibilă.

– Şi unde coborîţi, trişti pelerini?

– La mormîntul lui Stalin!

– Băgaţi de seamă să nu confundaţi staţia şi să coborîţi sub prepeleac (la carceră)!

– Nenorocirea n-ar fi decît pe jumătate. Acolo nu tragem la jug. Nici ploşniţele nu s-au încuibat încă şi cică e singurul loc unde poţi mînca pe săturate, dar nu prin grija administraţiei!

Noaptea bezna era întreruptă în unele bordeie doar de opaiţul sau gazorniţa *starşoiului*[1] de baracă. Zelul studioşilor era greu încercat. Dar în plină iarnă s-a distribuit, după o absenţă de luni, raţia zilnică de 20 grame, numită oficial „combijir", un soi de seu care păta cu reflexe tulburi-albăstrii ambalajul.

– Acum să vezi trai pe vătrai! – se autoironizau fraţii. Dacă ne dau şi cele 20 grame de zahăr, facem tort ca la onomastica lui Bebe Accearliu. Postim o săptămînă, dar sîntem domni. Este, domnule doctor Sari?

Tînărul cu fruntea mărită de chelie şi cu buza inferioară grea de cădea, auzindu-şi numele, dar nu şi contextul despre tort, flutură zîmbind braţul. El reuşise printr-o cură de foame să facă din raţia pe o săptămînă pesmetul şi crema primului tort pentru ziua prietenului său. Sari, care fără să vrea adusese o adevărată pacoste contaminînd cu o irezistibilă ispită mulţimea înfometată, era mereu gata să facă orice pentru un confrate căzut în nenorocire. Deosebitul său fler de diagnostician, devotamentul de soră, voioşia cu scuturatul berbecesc din cap cînd rîdea, făcuseră din studentul din anul cinci de la medicină un apreciat colaborator al doctorilor cu experienţă. Cei doi Fănici – cronicarii tuturor performanţelor sale medicale printre care cîteva cazuri-limită cînd vindecarea sau autopsia confirmaseră diagnosticul său, opus opiniei consiliului medical al specialiştilor noştri şi străini – se înseninau reflex la auzul numelui său. Toţi trei aveau în comun, cu tot timbrul specific, vibraţia umană a instrumentelor de coarde.

Cu lăsarea serii, în bordeiele întunecate începură să răsară stele: candele şi opaiţe. Numărul celor ce-şi schimbau hrana în lumină creştea firav, ca lujerele din locurile întunecoase. Fiecare visa să-şi înalţe steaua lui. Minunea trebuia cucerită în fiecare zi prin sacrificiu. Gemăneanu şi alţi cîţiva aşezară opaiţul pe grindă şi rămaseră nemişcaţi, privindu-l pînă cînd luminiţa cu existenţă normată în raţia unei zile muri. Arsene, Epuran şi Bucur lucrau fiecare pe patul lui, adunaţi în jurul unei măsuţe cît un taburet, şi foloseau avar lumina, desprinşi total de cadru. Fascicule de cărţi cu orar strict deveneau în ceasurile de întuneric accesibile celor ce

[1] *Starşoi* (rus.): superior, responsabil.

aveau lumină proprie. Nemţii cunoscuţi, cărora le trecuse în cîteva luni tulburarea împotriva „trădării noastre", mai ales că ungurii, ajunşi şi ei la aman, nu-i mai aţîţau, deşi bucuraţi în primele clipe de priveliştea luminiţelor, conchideau pînă la urmă, practic:

– E nebunie! Ardeţi sîngele vostru!

Cioponea şi Tumurug aduceau pentru un ceas, către seară, *Memorialele* lui Pârvan. Cuibăriţi la cîte o fereastră, uitam de frig, avîntaţi de *Laus Vitae* sau *Laus Dedali*. Contaminaţi la unison, deveneam cîmpuri tălăzuite de efluvii electrice, pînă cînd într-o seară, uitînd de precauţiile necesare, am fost surprinşi de „Mucea," comandantul secund al lagărului, un om mai cumsecade decît alţii, care deprinsese din contactul cu prizonierii din conducerea lagărului portul mănuşilor şi oarecare grijă pentru ţinută. Folosirea batistei îi păruse mai dificilă, de unde şi porecla. Simpatia lagărului îi asigura totuşi locul doi în clasamentul omeniei, deşi la mare distanţă de sora Paulina„„fund de fier," o comoară de vietate, numai de-o şchioapă. Adaosul în titulatură se datora, după unii, performanţei de a fi avut patru bărbaţi legitimi, iar după alţii scutului care, legănat în joacă, îi apăra din spate inima rară, despre care vorbeau cei trecuţi prin spitalul lagărului. Omenia lui Mucea era eclipsată, din toamnă, de necazuri profesionale şi conjugale. Intrase chiorîş, ca un boulean cu cornul, în politrucul lagărului, la căpiţa de lîngă pîrîu, dincolo de sîrme, de unde nevastă-sa, o scîndură pistruiată, fugise sub ochii prizonierilor, ameninţîndu-l. După tainul obişnuit de carceră, ni s-a interzis să părăsim zona – ni se atribuiseră intenţii de evadare ceea ce ne scăpă de căratul lemnelor din pădure şi de numărătoarea interminabilă de la plecarea şi intrarea în lagăr.

Ceremonialul numărătorii angaja toată comanda lagărului.

– *Stanovites po piat!*[1]

Şi, deşi şirul de cinci se prindea şi de braţ, distanţîndu-se de celelalte, numărătoarea devenea o aventură imprevizibilă pentru fiecare oficial. Erau adesea nedumeriţi că ultimul rînd nu era totdeauna format din cinci. Un singur plutonier, venit de la direcţia închisorilor, număra o singură dată, folosind un secret pe care

[1] *Stanovites po piat* (rus.): Cîte cinci!

nimeni nu i l-a pătruns. Trecea fără să privească fiecare şir şi doar după un ritm interior număra parcă din cinci în cinci. Doar el consemna expeditiv pe tabla de placaj efectivul bordeielor la apelul de seară, fără să mai consulte pe „starşii" de baracă. La plecarea spre pădure se mai adăuga avertismentul şefului de convoi, ţipat fără pauză:

– Un pas făcut spre stînga sau spre dreapta coloanei şi garda deschide fără somaţie foc. *Iasno?*[1] – tuna acesta în final.

Era singurul lucru clar din viaţa captivilor mînaţi strîns de strigătele *Bigom! Bigom!*[2] ale convoierilor cu automate şi de lătratul cîinilor-lupi care-şi tîrau înălţaţi pe picioarele dinapoi însoţitorii către convoiul de căruţe, aţîţaţi şi de lătratul neostoit al crescătoriei de cîini pe lîngă care treceam şi care sfîşia liniştea din jur, răzbătînd pînă la somnul cu spaime din bordeie.

Lemnele se încărcau din parchetele[3] pădurii din fund pentru transportul feroviar sau pentru brigăzile de cherestea formate, pînă la capitularea Finlandei, din ofiţeri finlandezi, singurii învinşi pe care ţara lor îi pretinsese şi-i obţinuse, o dată cu încetarea ostilităţilor. Ei nu cunoscuseră amărăciunea dezbinării. Erau continuu termenul de comparaţie în blestemul (cel mai crunt din toate) care măcina neamul nostru. Dezbinarea încercase obligatoriu toate naţionalităţile captive, dar în comparaţie cu virulenţa celei dintre noi, a nemţilor părea apatică, iar a ungurilor mai curînd un aranjament între ei. Faptul că japonezii începeau ziua cu purtarea steagului roşu prin lagărele lor, însemna un act formal de curtoazie pentru gazde. Ei nu ieşeau la lucru pînă cînd cel mai mare în grad dintre ei nu ordona în fiecare dimineaţă plecarea. Aplicau pedepse corporale pentru indisciplină şi printre noi circula povestea unui caz dintr-un lagăr siberian: doi dintre ei s-ar fi prezentat la poartă dînd să înţeleagă prin gesturi şi zîmbete că vor să înmîneze comandantului un pachet. La cîteva minute după

---

[1] *Iasno?* (rus.): E clar?

[2] *Bigom!* (rus.): Fuga (marş)! – comandă militară.

[3] Parchet: fiecare dintre suprafeţele în care este împărţită o pădure în vederea exploatării ei raţionale; *p. ext.*, suprafaţă de teren pe care s-a făcut o tăiere într-o pădure. (DEX)

încredințarea mesajului, lagărul fu adunat pentru ca administrația să recunoască pe aducătorii pachetului, care conținea capetele a doi japonezi trecuți de partea stăpînirii. Două mii de zîmbete stereotipe – nediferențiate pentru ochiul european nespecializat – dincolo de care nici o anchetă nu putu face lumină, duse la clasarea cazului-enigmă.

Duzina de ofițeri spanioli falangiști de la Oranki, care 6 luni nu a schimbat un cuvînt cu cel mai tînăr dintre ei, fiindcă acesta, cedînd rugăminții unei surîzătoare translatoare cu șolduri pline, îi promisese să-i dea el lecții de spaniolă, în loc s-o trimită la Franco s-o învețe – cum erau de părere camarazii lui –, nu îngăduie generalizări. Varianta democratică spaniolă, o duzină de luptători antifranchiști refugiați după înfrîngere în URSS și ajunși mai tîrziu ca indezirabili în lagărul Mînăstîrca, în afară de arborarea pe bordeie a steagului roșu de 1 Mai nu făceau decît să scoată din cînd în cînd cuțitele pentru cucerirea celor cîtorva femei internaționaliste, în continuă rotație în viața lor.

* * *

Captivii ieșeau din iarnă vlăguiți și împuținați ca dintr-o bătălie pierdută. Pe hărțile teatrului de operații afișate de comisariat se apropiau continuu stegulețele celor două fronturi. Aliații reușiseră să excludă de la hegemonia lumii un concurent primejdios pe care-l sugrumau complice în primăvara anului '45 în ruinele fîșiei din centrul Germaniei, cu fiecare zi, mai îngustă. Existau speranțe vagi că biruitorii se vor încăiera cînd își vor vedea fața, dar zvonurile despre împărțirea Europei pe 25 de ani erau persistente. Experiența de viață îi avertiza pe prizonieri că doar perspectivele sumbre se realizează.

Lumea o să se elibereze mai greu de sovietici decît de nemți, socoteau cei mai mulți. Ion Ionică, sugîndu-și mereu pipa goală, împingea parcă premeditat discuțiile pe făgașe fără iluzii, citînd spusele lui Liddell Hart[1] despre războiul care începuse în confuzie și se va termina în haos.

[1] Sir Basil Henry Liddell Hart (1895-1970), istoric militar englez.

– Dacă-i văd pe lorzii și negustorii vestici înhămați alături de mine la căratul lemnelor, declar că nu voi mai refuza niciodată jugul! – se înverșună Ciutu, unul dintre obișnuiții carcerei.

– Ăia intră în grupa antifascistă și se fac *baciocari* [?] la sala de mese! – îl necăjeau alții din jur, ca să-și mai uite propria tristețe.

– Încă 25 de ani la cheremul altora e... e... – se îneca mut ca peștii, îmbucînd aer, unul tăcut și slăbănog, care tot timpul trebăluia prin baracă, făcînd în locul altora de serviciu.

Primăvara răscoli nemulțumirea de a te mișca în ritmul unei lumi pe care o refuzi și fiindcă interdicția de a ieși în afara zonei încetă cu începutul muncilor de primăvară – trebuiau săpate pămînturile agricole ale lagărului – îmi îngădui o singură ieșire dincolo de sîrme. Pămîntul reavăn pe care-l răsturnam cu sîrg alături de sutele de confrați scăpați cîteva zile de căratul lemnelor și de apăsarea bordeielor îmbîcsite precum și zările largi care micșorau omniprezența stăpînirii clătinară hotărîrea de a refuza imediat lucrul. Imputarea mută a celor ce prin carceră protestau împotriva umilinței de a trage în jug mă împinse însă la întoarcerea în lagăr să depun la comandantul-prizonier al lagărului declarație de refuz.

Maiorul Popescu, impozant, voluminos, autoritar și tranșant, era temut pentru siguranța sa pînă și de personalul subaltern rus. Trecea cu calm suveran privind atent, cu liniște, în jur, dar devenea abrupt cînd deschidea gura:

– Domnule colonel, te iau de turul pantalonilor și te azvîrl de nu te vezi dacă te mai speli în apropierea fîntînii! – îl repezea el pe cîte unul dintre practicanții asidui ai nu știu cărei proceduri de folosire a apei reci pentru păstrarea virilității, neavertizat ca de obicei de cei din jur de apropierea starșelui de zonă.

Doar în timpul exploziei își scotea din colțul-gurii, cutat arogant, neîntrerupt fumegînda pipă, fără de care era greu să-ți reprezinți monumentalitatea de bulibașă a noului comandant. Norii de fum care-l învăluiau ar fi îndestulat o duzină din cei ce-ți cerșeau mut un fum în perioadele de criză endemică de mahorcă. Prizonier de la începutul războiului, supraviețuise foametei și tifosului îndurînd supus soarta comună fără să încerce să se salveze politic pînă cînd, printr-o întîmplare, colonelul Hrisciuk recunoscu în el

pe grănicerul comandant de sector de pe Nistru pe care-l avusese timp îndelungat în față și cu care se întreținuse protocolar în întîlnirile comisiei mixte de frontieră. Devenit, grație amintirilor de pe graniță, mai marele jalnicei cete – de aici și porecla de bulibașă – grănicerul de altădată rămase însă în afara mișcării antifasciste pînă cînd protectorul său îl somă că e ultimul moment cînd mai poate fi repatriat, dacă se încadrează între voluntari. Între timp, „Bulibașa" își tencui în grabă cîteva zeci de kilograme pe carcasa scheletică de altădată, ceea ce îi accentuă prestanța. Locuia într-o jumătate de bordei aproape de poartă. Spațiul era împărțit prin foi de placaj în birou și dormitor pentru personalul de conducere.

Comandantul mă invită amabil, firesc ca în viața dinainte – și aceasta era cu totul neobișnuit acum – pe un scaun cu spătar, un lucru obișnuit devenit și el neobișnuit. Mihai Răducanu, încarcerat cu alții în ultima vreme la Oranki, mă asigurase cîndva că maiorul Popescu nu e numai simplu bulibașă.

– Renunță – îmi propuse el, după ce am vorbit deschis despre tot – la declarație și acceptă soluția mea pentru timpul cît, necontrolat de ruși, voi reuși să te acopăr. Mă anunți de cîte ori n-ai chef cu o oră înainte de ieșirea brigăzilor la lucru și în rest mă privește. Cîștigăm astfel timp. Carcera și ce se mai leagă de ea ruinează sănătatea șubredă a prizonierilor subalimentați. Rușii strivesc pe răzvrătiți fără scrupule. E păcat să se întoarcă în țară numai gunoiul. Știi că politrucii, sătui să tot schimbe lotul fix al celor ce plecau cu Divizia „Horia, Cloșca și Crișan", au închis simplu birourile, ca să oprească torentul denunțurilor împotriva celor care dincolo de sîrmă așteptau plecarea la gară? Iar ceilalți – medită el mîhnit – ieșiți în față ca să fiți loviți.

Cîteva zile mai tîrziu, după interogatoriile de rigoare, ofițerul de serviciu îi scoase din carceră pe doi dintre cei trei pedepsiți pentru refuz de lucru și ne încredință, sub ochii lagărului adunat pentru apelul de seară, escortei de cinci pistolari, care ne sîcîiră dintru început în drum spre Oranki, căutîndu-ne nod în papură.

Beciul fostei mănăstiri, împărțit prin ziduri mai noi în patru carcere, era plin de confrați izolați din Mînăstîrca, spre a nu contamina masa. Ei ne-au întrebat dezamăgiți:

– Ce fac ceilalți? Continuă jugul?

Căpitanul Bucur, artileristul tînăr cu tîmplele albite, împreună cu care fusesem înghesuit peste alții în prima celulă, le explica celor de aici pasivitatea masei:

– Mulți dintre cei de treabă, pe care îndrăznesc să-i judec, socotesc refuzul de lucru ca o ostentație, ba chiar ca o provocare: „Cum, se indignează ei, după ce ai depus armele și ai acceptat robia, că doar știam, fără iluzii, pe mîna cui ne încredințăm viața, ne apucă subit, pe inima goală, eroismul? Declarăm război învingătorilor noștri și ai țării și ai lumii și – culmea! (se mira Bucur cu emfază în rolul celor prezentați) – vrem să-i constrîngem la ei acasă să plece steagul în fața mîinilor noastre goale!". „Bine, dar e vorba de încălcarea condiției de om!" (Acum Bucur juca cu naturalețe rolul celor atacați.) „Tragem în jug – improviza el mai departe – cînd, potrivit înțelegerilor internaționale, la care stăpînii au aderat și în numele cărora atacă fascismul și pe toți deținătorii de sclavi, ei sînt obligați să ne asigure scrisori de acasă, hrană și locuință corespunzătoare convențiilor semnate. Nu le pretindem solda gradului sau ordonanță...!". Discuțiile se încing – comentă Bucur, renunțînd la dialog – și dumneavoastră, donquijotiștii de la începutul polemicii, prindeți conturul unor agenți provocatori care atentați la repatrierea generală!

Comentariile despre starea de spirit a camarazilor din Mînăstîrca, transmise și celorlalte celule, încetară brusc la scrîșnetul cheii în ușa metalică de la intrare, alarmînd la timp și prevenindu-ne. Culoarul strîmt în care se deschideau ușile carcerelor se umplu de zgomot de pași și de scîrțîitul cizmelor celor ce ne vizitau. La ultima celulă, cu care începură, se strigă celor încarcerați să se ridice.

– Smirnă!

– E colonelul Vațurin, șeful politic, șopti avocatul Lunaru, peste care mă înghesuise la intrare. Îl știam doar din spusele celor ce asistau în bordeiele de jos la desfășurarea dezbaterilor-spectacol pe teme propuse anterior de public și pregătite de juriștii constituiți în complete de judecată. Doi dintre apreciații avocați se aflau în prima celulă: Lunaru și prietenul lui, Cojoc. Primul – distins, livresc, cu vorbire armonioasă cu ușor iz onctuos; Cojoc – arătos ca un haiduc, exploziv, spectaculos.

Pe măsură ce stăpînii se apropiau, cu tot amestecul de voci care se încîlceau româneşte şi ruseşte, reieşea că încarceraţii auzeau: spaţiu îngust, supraaglomerarea, lipsa de aer, putoarea tinetelor, încălcarea legilor internaţionale, tratamentul dur...

Colonelul ameninţa, ţipînd. Cînd apăru în dreptul uşii noastre deschise, mic de stat, spilcuit, cu faţa bucălată şi pistruiată, cu ochii mici şi ageri. I se raportă:

– După o zi de zăcut pe lespedea goală, n-am primit încă priciul.

– Nici nu-l primiţi! – îi tăie el scurt raportul lui Ion Ionică.

Acesta se îndîrji, continuînd ruseşte:

– Fiindcă v-aţi propus să ne distrugeţi, o să vă ajutăm s-o faceţi mai repede.

În cîteva zile, cele două lagăre ştiau că 40 de ofiţeri români încarceraţi pentru refuz de lucru se află în greva foamei şi a setei. Prietenii lor consultau îngrijoraţi doctorii despre consecinţele unei asemenea acţiuni. Sari nu pricepea cum amicul lui, medicul veterinar Grigorescu, aflat printre grevişti, nu convinsese pe ceilalţi că greva setei, prin rapiditatea instalării efectelor dezastruoase, nu poate fi armă de luptă. Profesorul Iliuţ, dus din carceră în spital din cauza unui atac de inimă, dădu veşti proaspete despre starea celor închişi. Lipsa de spaţiu nu îngăduise tuturor să zacă întinşi pe piatră, torturînd cu fiecare zi mai greu pe cei istoviţi. Cei ce încercau prin rotaţie să stea în picioare erau obligaţi de linia pereţilor, care se înscriau în boltă, să se chinuiască aplecaţi. Moralul era încă tare, dovadă că a treia zi preotul Mărgărit exemplificase prin cîntări cele şapte glasuri bisericeşti. Vocea lui cu inflexiuni bizantine, cunoscută de la slujbele religioase, se dematerializase devenind serafică, cum rar va fi sunat chiar între zidurile acelei lavre slavone un glas pămîntean. El, Iliuţ, încercase în seara zilei să cînte la celălalt capăt al carcerei, din celula 4, cîteva arii italiene, dar din neobişnuitul concert se trezise în spital.

Stăpînirea voia să lase impresia că n-o interesa refuzul de hrană şi apă, deşi tot ce se adusese zăcea neatins pe culoarul carcerei. Se presupunea că a patra zi va interveni, încercînd cu hrănirea artificială. Trebuia zădărnicită această intenţie, forţînd-o să cedeze. 40 de minţi gîndiră variantele imaginabile, iar pentru neprevăzut

ne rămînea oricum disponibilitatea de a sfîrşi seria de umilinţe pe care, acceptîndu-le în numele speranţei, ne provocasem greaţă de noi înşine.

A patra zi după-amiază apăru Vaţurin, somîndu-ne să spargem greva şi să intrăm în legalitate. Altfel vom fi hrăniţi cu forţa şi ţinuţi în carceră pînă cînd ne vom supune regulamentului.

– Intraţi dumneavoastră în legalitate şi nimeni nu va refuza hrana, ci doar vă vor cere să le-o daţi îndeajuns ca să-şi astîmpere foamea. N-aştept să răspundeţi vreodată despre ce faceţi cu prizonierii de război, dar sătul pînă la scîrbă de samavolnicia conducerii, sînt hotărît să protestez pînă la sfîrşit, adică încă cîteva zile, cît îmi mai rămîne de trăit!

– Traduceţi-i, fraţilor – se adresă Cojoc celorlalţi, umezindu-şi buzele uscate –, ca să priceapă că, dacă n-am fost în stare să mor pentru cauze mari, o voi face pentru una mai mică!

– Şi eu!... şi eu!... – se anunţară, simplu, înviorîndu-se, şi ceilalţi.

Colonelul plecă fără să mai aştepte sfîrşitul discuţiei. N-avea aer. Mirosul exalat de respiraţia celor ce nu mîncaseră şi nu puseseră picătură de apă în gură îi dăduse o paloare puhavă. Ofiţerul de serviciu, apărut la cîteva minute, luă după o listă trei încarceraţi. În linişte ce se făcu după zăvorîrea celulelor, se auzi scîrţîitul scărilor care conduceau la etaj.

– Banchetul are loc deasupra. Ah, de-am reuşi să-l lungim într-atît încît să le iasă din cap că ne pot hrăni zilnic sau chiar la două zile, întrerupse liniştea Lunaru, care arăta îngrijorător de slăbit!

Dar scena de sus dură mai mult decît ar fi putut cineva aştepta de la trupurile surpate de neputinţă, înghesuite jos ca peştii care au încetat să se zbată pe un fund de barcă. Trecuse poate un ceas pînă cînd fură trase din nou zăvoarele. Alţi trei – dar fusese adus numai unul dintre primii luaţi. Era din celula din fund şi cu toată liniştea şi încordarea generală nu-l puteam auzi decît prin mijlocirea celorlalţi. Fusese o luptă fără perspectivă. Personalul medical al lagărului, ajutat de cîţiva sanitari nemţi, tăbăra pe rînd pe fiecare grevist, căruia, împotrivindu-se cît putea, nu-i rămînea pînă la urmă decît să-şi strîngă fălcile pentru ca să-l împiedice pe

chirurgul neamţ, obligat să execute această ruşinoasă practică, să introducă tubul de cauciuc. Apăsînd însă brutal pe punctul de deschidere a maxilarelor, încleştarea îndîrjită a victimei ceda şi i se vîra un căluş de lemn care să-i ţină gura deschisă. Împotrivirea victimei conştiincioase făcea dificilă alunecarea tubului. Icniturile de vomă ale stomacului violentat îl aruncau înainte ca bulionul să ajungă la destinaţie, turnat şi pe alături de pîlnia ataşată tubului. După zbaterea cu primul, participanţii erau solidar bălăciţi porceşte. Deja la încercarea cu al doilea, doctoriţa Vasilievna ieşise din încăpere vomînd. Ion Ionică, considerat de Vaţurin instigator, fu reţinut să asiste la spectacol, scontîndu-se în necunoştinţă de subiect pe demoralizarea lui; or, acesta, care acţiona în genere ca unul ce nu mai are nimic de pierdut, acuzase în ruseşte, pînă cînd Vaţurin, venit pentru un răstimp, îl lovise cu turbare. Cîrligel, aviatorul, rămăsese întins pe podea. Seria a doua fu mai bătăioasă şi cîştigă mai mult timp. Pînă la stingere fură hrăniţi doar nouă grevişti.

– Stăpînii arătau mai distruşi decît noi şi sînt sigur că, de cîte ori şi-or aminti de banchet, o să li se urce stomacul la gură. Iertaţi-mă, domnilor, dar m-am simţit pentru prima dată solidar cu ei, întru vomă! – încheie Ciuru relatarea.

Ascultătorii încercau să zîmbească străin, din solidaritate numai, la izbucnirea acestei naturi noduroase, peste care ravagiile luptei nu se arătau încă. Şi Mihai Răducanu se ţinea mai bine decît alţii, deşi paloarea ascetică era îngroşată, dar cu o rezistenţă înnobilată, nu din rădăcină, ci de undeva de Sus şi decantată de voinţă.

În zăpuşeala soioasă, la care răcoarea nopţii nu ajungea, trupurile captive, găsindu-şi incredibil loc în incîlceala înţesată, vegetau amorţite în aşteptarea altei zile. În dimineaţa următoare, în loc să se continue hrănirea forţată apăru căpitanul Kobalski, un spînatic nematurizat, cunoscut de unii prizonieri din Crimeea, unde acesta, sub înfăţişarea unui chefliu paşnic, făcea de toate pentru a cîştiga amiciţia ocupanţilor. Căuta cu o mătuşă a sa şi cu cercul ei de prietene să mai uite de mizeriile războiului. Doi dintre amicii lui de altădată, antifascişti notorii în lagăr, erau anchetaţi acum de Kobalski, apărut ca judecător de instrucţie la Oranki, în legătură cu luptele de partizani din catacombele de la Kerci şi pregătiţi cu tot dichisul la condamnarea pentru aşa-zisa „crimă de război".

Kobalski se arătă nemulţumit de metodele de şcoală veche ale lui Vaţurin şi, cumpărîndu-ne şi vînzîndu-ne din ochi, ronţăia plictisit vitamine. Întinse, în treacăt, cornetul cu pilule lui Lunaru, ironizînd dinainte un eventual refuz:

– Cred că nu sînteţi atît de habotnic să consideraţi că o vitamină v-ar scoate din rîndul greviştilor!

– Cei ce riscă tot au şi cea mai mare libertate de acţiune – replică Lunaru, servindu-se din cornetul întins, nesocotind „nu"-ul şoptit de Cojoc.

– Cît de uşor poţi afla cine dă tonul într-o răzmeriţă! – zîmbi Kobalski, încîntat de propria-i inteligenţă.

– Dacă vă face plăcere să aveţi dreptate, n-aveţi decît să începeţi tratativele cu mine – i-o întoarse Cojoc. Reputaţia de care vă bucuraţi la conducere socotesc că v-a dat depline puteri pentru a media într-un conflict, înainte de apariţia celor de la Gorki şi Moscova, mai ales că soluţia dură folosită n-a făcut decît să complice situaţia. Să presupunem că nu ne subestimăm adversarul, folosind manevre dubioase. Personal nu sînt împotriva muncii, dar nu voi lucra forţat, din ordin. Potrivit convenţiilor internaţionale, ofiţerii prizonieri nu sînt obligaţi să lucreze. Dacă respectaţi convenţiile, încetez greva.

Ceilalţi, întrebaţi despre punctul lor de vedere, acceptau numai munca de autodeservire în sens restrîns, iar în afara zonei vor ieşi numai după ce îşi vor exprima expres dorinţa. După promisiunile de rigoare, Kobalski trimise după mîncare la bucătărie, considerînd conflictul tranşat. Prizonierii, îmbîcsiţi de putoare şi murdărie, voiau să mănînce după baie, la sala de mese. Dar împuternicitul conducerii voia un succes formal şi se împotrivi, pretextînd că am contamina lagărul, aşa că fraţii au admis zîmbind să guste din hrană înainte de a se spăla.

* * *

Grupul celor 40 repartizat în Corpul 7 începu o lungă convalescenţă. În cîteva zile de grevă se înrăutăţise starea, şi aşa precară, a sănătăţii multora. După plecarea brigăzilor la lucru, foştii grevişti îşi reluară îndeletnicirile mai vechi şcolăreşti, dar fără spor.

Îi copleşea oboseala. Zăceau străini de primăvara cerească care plutea peste turle, goliţi şi uscaţi ca nişte ulcele uitate la soare. Mihai Răducanu, imun la sfîrşeala generală, copia partituri, se interesa de compoziţie şi contrapunct. Îl suspectam de excentrism, pînă cînd, într-o seară, o lună mai tîrziu, mă prinse de mînecă şi mă împinse pe scara întunecată care urca la club, despre care auzisem că ocupa tot etajul clădirii din mijlocul lagărului. Un prizonier-planton îl introduse pe Mihai în sală, barîndu-mi calea:

– Nu intră nimeni!

Se auzeau efluvii de muzică instrumentală în surdină, întrerupte, reluate. Mihai apăru cu cineva îmbrăcat în trubadur, cu spadă la şold, dar descoperit. Semăna cu un mare actor aprins şi stăpînit totuşi, între două apariţii scenice.

– El e Radu Mărculescu – îmi şopti Mihai, apoi mă introduse într-o sală în penumbră, fără public.

În avanscenă o orchestră, ca-n sălile de departe, în frac şi albul de gală al plastroanelor, repeta.

– Tot ceea ce te uimeşte în recuzită – mă informă Mihai, văzîndu-mi faţa – e făcut din reforma depozitului de îmbrăcăminte, vopsită cu te miri ce. Întreabă şi ai să te cruceşti de acest hocus-pocus!

Atmosfera în care se revărsa din prosceniumul sclipind festiv uvertura *Bazarului iluziilor* cu motive ale repertoriului clasic de operă părea un vis răscumpărător al vieţii de captiv. Teama că magia s-ar destrăma, proiectîndu-ne iarăşi în subsolul zilnic, se ţinea scai de visarea care însoţea trei trubaduri inspiraţi, poposiţi într-un burg cu ceţuri nordice ca să vîndă în viaţă, ca într-un bazar, iluzii. Tihna casei avute a cîrnăţarului, gazdă a celor trei neguţători de vise, în care stăpînul buimac nu mai găsea ascultarea nevestei şi a celor două odrasle, se destrămase ca fumul. Maestrul Dobrescu, în postura spadasinului, dadăcea un zgîmboi care urca duelînd hilar dificultăţile unei arii cu "Numai peste trupul meu veţi trece".

Alături, dar în altă lume, cîrnăţăreasa repeta melodramatic un final de tragedie, căutîndu-şi cu pumnalul inima.

– Domnule Căpitan – i se adresa Radu Mărculescu interpretei, trecînd din rolul magistrului de dicţiune în acela de re-

gizor al spectacolului –, nu îngroşaţi caricaturizarea, toţi visăm să evadăm!

Johannes Enciclopedeus, interpretat de Iliuţ, călăuzea, cîţiva paşi mai departe, sub cerul înstelat, visul unei Gretchen spre ţărmuri din sud, acolo unde în ţara lui Mignon înfloreau portocalii. Sfiala şi puritatea lui Gretchen era ca deschiderea mugurilor. Sandu Cumpătat mijlocea cu har incredibil făptura de reverie. Copleşit de realizare, zgrunţurosul Mihai, care trudea de mult la traducerea părţii întîi din Faust, îmi şopti:

– La început a fost visul. De cînd băiatul ăsta adînceşte rolul, s-a schimbat în ceva care pîlpîie la marginea realului, legîndu-l de frumos. Numai să-l lase viaţa să iasă în larg! Sandu are ceva de spus – ridică Mihai arătătorul, profetic.

Într-una dintre pauzele repetiţiei, Ionică Hîngu, interpretul lui Hans, copilul teribil al cîrnăţarului, le povestea celor ce se odihneau care pe-unde în jur, o întîmplare din copilărie legată de primul bătut la uşă. Capul expresiv şi inteligent-ironic al povestitorului, purtat de trupul pipernicit ca de soclu aducea a Voltaire. Povestea, jucînd rolul tuturor participanţilor, comentîndu-se, persiflînd, îngroşînd adesea de dragul succesului, tenta hilară.

Aflase în primele zile de şcoală de la învăţătorul său dintr-un sat vrîncean că nu se intră buzna într-o casă, ci se bate cuminte la uşă şi împieliţatul, adus de taică-său la şcoală într-un sac, din cauza unui amestec neclar de sfială şi îndărădnicie, se oprise în faţa uşii părinteşti şi bătuse pentru prima dată tacticos, important şi curios.

– Popa! – dăduse tatăl înăuntru semnalul de alarmă.

În povestirea lui Hîngu se auzea zburînd prin fereastră tot ce se putea evacua forţat, monologul pigmentat cu sudalme al lui nea Hîngu, în paralel cu al mamei şi al unei mătuşi, grăbiţi în restabilirea ordinii, precum şi prezentarea succintă a lor şi totul se realiza filmic cu o artă neobişnuită a simultaneităţii orale. Urmase invitaţia mieroasă a tatălui: „Poftiţi, cinstite părinte!“. Dar şcolarul repetase ciocănitul şi provocă alt soi de nedumerire şi mai apoi de panică reală, nevăzută în pauza din club. Tatăl îşi dădu cu părerea că ar fi jandarmul. Mai putea fi, după alt ciocănit, nu ştiu cine, mereu, cu altă reacţie, pînă cînd, înnebunit de ciocăni-

tul care se instala din nou, urmase poftirea neoaşă a stăpînului: „Intră, intrare-ai în...!".

Radu Mărculescu întrerupse povestea, care putea dura cît prizonieratul, şi-şi chemă interpreţii iarăşi la drama inspirată a *Bazarului iluziilor.*

Spectacolul ademenise după premieră, seară de seară, lume străină de lagăr. Cîrduri de notabilităţi sovietice de pînă departe de Oranki veneau invitate de colonelul Hrisciuk să vadă ceva ce numai Moscova poate oferi. Sutele de ofiţeri germani, printre care 25 de generali, deveniră în bloc, prin acest spectacol, prietenoşi faţă de grupul românesc. Românii din Oranki umpleau pînă la refuz sala, înghesuindu-se pe interval şi de-a lungul pereţilor, cu toată raţionalizarea şi controlul sever al biletelor de intrare. Bebe Preda, un tînăr ofiţer activ, falsifica fără greş bilete şi noi părăseam în fiecare seară sala, picurînd de muzică aidoma unei ciuturi.

Însă înainte ca acest dar să bucure şi pe cei din Mînăstîrca, un oarecare profesor Cambrino, din grupa antifascistă, reuşi pînă la urmă, ros de invidie sau sedus, cum credea Papacostea, armonizatorul şi dirijorul spectacolului, de puterea lui de a face din alb negru, să convingă comisariatul că interpreţii sînt cu toţii reacţionari, iar opereta o abilă ţesătură decadent-fascistă, instigînd la antisovietism. Elogiul nelimitat al prizonierilor germani, care după înfrîngere nu mai aveau dreptul să poarte grade şi semne de luptă, era un argument al cazuistului că tot ce place fasciştilor criminali e criminal fascist.

Sporea cercul cunoscuţilor nemţi – prilej de apropiere, dar şi de exersare a cunoştinţelor de limbă. Camarazii germani ne făceau bucuria să înveţe şi ei cîteva vorbe, de obicei dintre cele buclucaşe, plus înjurăturile de care germana ducea lipsă mai ales în timpuri de oprelişte şi pe care ei le preluau la persoana a II-a singular. Trebuia să arăţi umor cînd erai înjurat de mamă în contul stăpînului. Veneau după ce se întorceau de la lucru în corpul 10, fiecare în cercul său de cunoscuţi români. Descoperindu-se între ei, începeau peste capetele noastre o conversaţie în româneşte, în care lipeau copilăreşte tot ce ştiau.

– Ah, domn Klaus, ce mai face? – întreba amicul nostru Wanner Amadeus Wolfgang, posesor a încă patru prenume, nu-

mit de camarazii lui „Siegfried“ pentru tipul germanic pe care-l încorpora, dar fără amețelile rasiale ale acelora ce teoretizaseră canoanele tipului arian.

– Foarte bine, mulțumesc! – răspunse din alt grup, încîntat de româneasca lui, părintele Klaus, un om puținel, cu ochi vioi, apăsați de ochelari de campanie care nu-i săriseră de pe urechi nici la un interogatoriu furtunos.

– Ce-ai căutat, banditule, pe pămîntul sovietic? – îl asaltase anchetatorul.

– Să-ngrop pe fasciști!

– ?!...

– Da, sînt preot militar. Știți, m-am ocupat cu cimitirele...

– Da, dar ce mîncai? – căuta să-l prindă undeva judecătorul de instrucție.

Din încîlceala întrebărilor și răspunsurilor reieșea că părintele Klaus nu mîncase niciodată pe pămîntul sovietic fructe, fiindcă nu erau; carne de pui, că-i provoca urticarie; pîine proaspătă, deoarece îl balona; iar laptele, alimentul de bază al regimului pe care-l ținea, de consumul căruia își legase pînă la urmă speranțele anchetatorul, și-l procura numai sub formă de praf, prin aprovizionarea germană.

– Dar de ce să nu-l consumi proaspăt, cînd era așa de ușor de găsit oriunde?

– Nici cu forța nu l-aș fi gustat! Ce, să devin criminal de război pentru o strachină de lapte? – se indignase părintele Klaus.

După un asemenea răspuns, urma proba de rezistență a ochelarilor de campanie.

Așadar, oaspeții nemți risipiți printre gazde pe priciurile înghesuite și încărcate ca un depozit de vechituri, se anunțau ca pitpalacii cu știința lor: ... poftă bună!... pasul mai mic!... hai să trăiești!... nocte buna!... pînă cînd, după atîtea amabilități, urmau înjurăturile învățate repede și spuse cu aplomb, cu încîntarea unei biruințe copilărești.

Generalul Heine, figura cea mai populară a oaspeților, rămînea zilnic cîteva ceasuri în cercul nostru și avea bucuria de a împărți, în timpuri de criză, din punga lui cu ciucuri, mahorcă pentru o țigară cunoscuților și necunoscuților. Rația de general primită cu

oarecare regularitate constituia moneda forte pentru o asemenea achiziție. Îmbrăcat curat într-o uniformă simplă germană, din stocul captură, fostul general de cavalerie, mic de stat, tăifăsuia cu noi sau povestea din primul război mondial cînd luptase ca tînăr sublocotenent împotriva prințului „Cantacuzen". Își amintea cu duioşie de dragostea de pe valea Trotuşului. Fredona, mutat în îndepărtata tinerețe, cuvintele româneşti, tocite de timp ca nişte monede: „Colea-n grădiniță, sub frunza de viță...". Cineva îl întrebă odată de luptele de la Mărăşeşti și oaspetele, pufăind din pipa scurtă, începu ascultător să povestească despre poziția pe care o apăra lîngă ruinele unei fabrici de zahăr şi, parcă privind un peisaj, își îngustase privirea să ni-l zugrăvească:

– În dreapta sectorului companiei... un turnuleț bombardat...

–- Cu o plută ruptă la jumătate de artilerie – completă unul dintre ascultători.

– Da, îndoită ca un deget apăsînd pe trăgaci – urmă povestitorul adîncit în amintiri – în direcția inamicului.

Zîmbi, după un răstimp, dîndu-și seama că era vorba de părinții multora dintre prietenii lui de acum.

– Limita din stînga – reluă generalul – era heleşteul secat, cu arbuşti ca nişte degete boante retezate de război.

– Cu un drum bolovănos, cu hîrtoape, de-a lungul căruia am urcat eu cu compania în atac – se încălzi colonelul Hagiopol, care îl mai completase, și nu ştiu cum cei doi adversari, ridicați în picioare, lăcrimau îmbrățişați, departe de zilele și simțămintele fierbinți de adversitate ale istoriei şi tinereții lor.

Se umeziră – cine ştie de ce – şi ochii multor ascultători aspriți de viață.

* * *

Generalul Schmidt, şeful de Stat Major al Armatei a 6-a, a feldmareşalului Paulus, armată asupra căreia se năpustiseră fronturile ofensivei sovietice în cumplita bătălie pentru Stalingrad, era privit ca numele cel mai de vază din lagăr. Retras, rezervat, răspundea politicos la salut în timpul plimbării de unul singur prin lagăr. Rareori se aşeza pe una dintre băncile din spatele am-

bulatorului cu generalul von Rodenburg, leit generalilor prusaci din cărțile de școală, milităros, cu monoclu, dar într-o uniformă uzată, sărăcită de găteli. Rodenburg, Heine și Schmidt erau dintre puținii generali neîncadrați în mișcarea antifascistă. Alături de von Rodenburg, Schmidt părea un intelectual civil, un profesor mobilizat, îmbrăcat în uniformă de campanie cu pantalon pe pantofi. Wanner, maiorul Herold, un uriaș, cunoscut distrugător de tancuri în lupta apropiată și colonelul Wolfmeier, un sportiv austriac, cunoscuții cei mai apropiați ai cercului nostru, se considerau un soi de suită a generalului Schmidt. Aveam nedumeriri legate de războiul care ne despicase viața, nedumeriri pe care el ar putea să mi le lămurească, dar mă sfiam să-mi și exprim dorința. Wanner, care lucra în atelierul din lagăr, abătîndu-se pe la noi de cîte ori putea, mă luă într-o dimineață de braț și mă opri în fața generalului.

– S-ar putea – glumi vestitul general – să fim vecini după prizonierat, în calitate de fermieri în loturile Ordinului Mihai Viteazul, cu care am fost cinstit și eu la Harkov, și am socotit cuminte să-mi cultiv din vreme această apropiere.

Tracul întîlnirilor cu un om deosebit care își apăra opiniile în fața agresivității mele sporite de timiditate cu sisteme de argumente numerotate, făcînd trimiteri ca în scris (vezi 2a sau, așa cum am văzut, 3b, 4c etc.), spori din ziua în care interlocutorul meu, aflînd că iau lecții de germană, îmi propuse să renunțăm la franceză, înghesuindu-mă în postura incomodă a școlarului chinuit de dificultățile de exprimare. Răbufnelile provocate, încordarea formulării erau mai colțoase. Acuzam pe germanii aliați că nu știau despre noi decît că avem petrol și grîne, ceea ce făcu pe generalul Schmidt, recunoscîndu-și neștiința, să-și exprime dorința de a asculta comunicări despre istoria și geografia României. De aici rezultă că îmi programam singur ședințele de tortură, oferindu-mă să fac comunicări în „limba germană.“ Atacam comportarea ca într-o feudă germană a grupării Hansen, lipsa de simț politic, însușirea de a se face urîți pretutindeni, politica dură care a făcut ca antisovietismului ucrainenilor și celui al balticilor să li se adauge ura împotriva Germaniei, încercarea de a transforma mișcările naționale anticomuniste în filiale ale

partidului național-socialist. Franchețea partenerului străin părea, din spusele austriacului Wolfmeier, că-l odihnește pe general, obligat să suporte, din cauza profesiei și a războiului, ca viața și propriile frămîntări să fie trase prin daracul mecanismului rigid al Wehrmachtului.

– Führerul voia să ne elibereze de problemele de conștiință prin supunerea acceptată la voința lui – îmi explica Wolfmeier. Or, Schmidt nu era nazist, dar ca militar participa la idealul îndrăzneț al hegemoniei germane, fără să se poată identifica cu graba și excesele lui!

Nu e ușor să păstrezi măsura cînd e vorba de mărirea țării tale, mai ales în război, cînd adversitatea inamicului îți impune, oricum, să iei poziție. Dar oamenii se vor măcina interior totdeauna într-un sistem totalitar, mărturisi mai departe Wolfmeier, deși și democrația i se părea o convalescență deprimant de confuză.

În discuții puneam stîngaci întrebări generalului, pentru a privi în sufletul unui mare comandant care hotărăște în momentele de răscruce pentru mulțimi de oameni.

– De fapt, în ultimă instanță, hotăra Führerul. El ne zdruncinase încrederea în soluțiile noastre de tehnicieni ai războiului. În cîteva rînduri, soluția lui reușise în ciuda rezervelor noastre. Paulus și cu mine nu cunoșteam toate rațiunile de ordin politic – de exemplu poziția Turciei – pentru care Armata a 6-a, uzată de o grea ofensivă, trebuia să păstreze într-o conjunctură catastrofală Stalingradul. Presupuneam că nu pentru prestigiu sîntem destinați pieirii. Știam că această bătălie va fi studiată în viitor în academiile militare, iar responsabilitatea actelor noastre de comandament va fi judecată și supusă unui verdict imparțial. Cu luni înainte de evidența catastrofei, în două consfătuiri cu Hitler, ne propuseserăm să-i arătăm perspectivele. Paulus nu avea, cum spuneați dumneavoastră, destulă coloană vertebrală. Dacă Führerul refuza mînios o soluție în care Paulus credea, el n-o mai apăra. În rest, era un militar bine pregătit, instruit și un plăcut om de societate, care a avut șansa unui cămin de invidiat. Soția lui era o romancă. De la ea știu cîte ceva nescris despre România. Punctul de vedere al Führerului era că meritul Armatei a șasea va fi cu atît mai deplin, cu cît condițiile erau mai vitrege. Deci, să

apărăm Stalingradul cu ce aveam, iar în primăvară forțe proaspete, aduse din Franța, să continue ofensiva.

– Dar atunci cînd contraofensiva lui Manstein pentru a vă despresura a eșuat și catastrofa a sute de mii de soldați era iminentă – fiindcă *Stukas*-urile pregătite pentru a lovi blindatele sovietice nu au putut, din cauza ceții de săptămîni, decola –, de ce nu ați hotărît o repliere, în ciuda ordinului Führerului, mai ales că aveați, după cum spuneți, resursele de a o face?

– O asemenea ieșire, asupra căreia am meditat cu durere, era imposibilă din cauza funcționarilor de partid care se aflau cu noi și care erau în permanentă legătură cu marele cartier. Imediat ce am fi transmis ordinul degajării, am fi fost suiți într-un avion și trimiși să răspundem pentru neexecutare de ordin. Nu ne rămînea decît ca, prin rezistența noastră, să întîrziem pentru luni desfășurarea în evantai a acțiunii fronturilor armatelor sovietice concentrate la Stalingrad.

Într-o zi, locotenentul de marină Chirilă, adus în lagăr cu alți camarazi ai lui după capitulare, îmi făcu semn să vin lîngă el, sub megafonul din curtea lagărului, ca să ascultăm o piesă de teatru transmisă de Moscova, ale cărei personaje se grupau războinic în troica: Stalin, Vasilevski, Jukov, cealaltă parte fiind reprezentată prin: Hitler, Paulus, Schmidt. Îl oprii pe general, care tocmai își făcea plimbarea prin lagăr, și, în trei, singurii interesați de piesa laureată, ascultam, prin mijlocirea marinarului, textul. Îl priveam pe împricinat cum urmărea atent replica atribuită lui de sovietici asupra unei probleme de umanitate: „Cînd luptătorul german nu mai poate primi decît cîteva zeci de grame de pîine, nu mai putem da nici un gram prizonierilor sovietici".

– Sînt replici neistorice pe care le-aș putea semna, în ciuda schematismului și alternativei alb-negru folosite – comenta generalul mai tîrziu –, dar e fără gust și primitiv să prezinți o asemenea încleștare omenească ca pe o oală de găluște, în care separi tot ce a clocotit la același foc, strecurînd zeama de gros...

– Ce credeți despre vîrfurile celor două tabere? Vreau să zic, de cele două sisteme – mă corectai eu, stîngaci.

– Seamănă prea mult, în ciuda sincerității cinice a unora și a umanismului mințit al celorlalți!

Timpul trecea ca o grapă peste cîmpurile din noi, însetate de viață, fără să se vadă vreun semn că suferința semănată fără anotimp va rodi.

Nălucile vieţii refuzate se iscau ca umbra îndată ce se depărtau solicitările brutale ale captivităţii. Prin artă sau visare, nălucile dădeau buzna ca printr-o poartă forţată. Dintre ele, cele ale dragostei veneau adesea fără aromele albe, pregătite muceniceşte, și curgeau incendiind prin trup, chinuind ca furiile. Ne-am fi dat cățelelor să ne sfîşie! Captivii aşteptau somnul să-i îndestuleze, să-i lase măcar în vis să se înfrupte din ceea ce a risipit viața pentru trup, din care nu ajungeau la ei nici firimiturile.

Gabriel Constant[1], venit cu cei de la Iaşi în captivitate şi grăbit să plece cu primul lot, îi povestea în şoaptă într-o dimineață vecinului din partea cealaltă de ghinionul din vis.

– Fugeam cu sufletul la gură, dar ajuns la casa ei nu aveam pe unde să intru. Casa era fără intrare, ca un ou. Alergam în jurul ei ca apucat. Am descoperit, după un timp, un loc de pătrundere, un fel de fereastră întredeschisă. Încercai să mă prind, sărind din ce în ce mai sus, de rama ei. Cînd, în sfîrşit, am apucat-o, s-a rupt zăgazul încordării. M-am trezit, amărît că interdicţia îşi spune cuvîntul şi în subconştient.

– Toţi se chinuie – replică vecinul. Ar fi interesant de consemnat ce înfăţişare iau mecanismele cele mai fireşti refuzate pe durată. Cînd viaţa e scoasă din firesc, ca acum, îţi vine să spui că e bine ce e rău. Altfel, cine ştie ce porcărie ar fi în ţarc. Donquijotismul – pentru cine îl are în structură – e o şansă: ne abate spre altceva...

În climatul cu legi nescrise, tot ce privea arşiţele trupului constituia un tabu. Dar serialul fierbinte al maiorului Vîrligu, cu 2002 reprezentaţii, avea totuşi fideli auditori. Între timp, în decurs de

[1] Aici memoria l-a înșelat pe Aurel State. Gabriel Constantinescu (1921-2010), fiul scriitorului sibian Paul Constant, a fost ofițer de cavalerie şi, căzut prizonier, a refuzat să se înscrie în diviziile „Tudor Vladimirescu" şi „Horia Cloşca şi Crișan" (deci nu putea fi „grăbit să plece cu primul lot"). A fost prizonier în Uniunea Sovietică, iar apoi, în țară, a făcut închisoare politică şi a avut domiciliu obligatoriu în Bărăgan. Din 1991 (pînă în 2010) a editat la Sibiu publicația lunară de dreapta *Puncte cardinale*.

trei luni ruşii ne aduseră, în problema lucrului, de unde porniserăm înainte de grevă. După două luni, un maior armean în halat alb ne pipăise la vizita medicală ca pe vite la iarmaroc. Apucînd şi întinzînd de puţina carne a coapselor. Pe cei mai mulţi îi clasă inapţi. Cei buni de muncă încercaseră să-i convingă pe ceilalţi că n-are sens să ne angajăm cu toţii iarăşi în cercul vicios, mai ales că Lunaru formase o brigadă de alabastru cu un astfel de regim că ispitea şi pe alţii să lucreze. Efortul era mic. Căutau alabastru. Întîlneau civili cu care puteau negustori raţia de pîine sau o haină. Aduceau verdeţuri şi, o dată, chiar cîteva ouă. Ne gîndeam că numai sporind numărul putem risca o nouă grevă. Cînd se împlini suta, refuzarăm în bloc să ieşim pe poartă. Ruşii se făceau că ignoră provocarea afişată de cei o sută cu satisfacţie ostentativă.

Sosirea unui grup de cîteva sute de ofiţeri maghiari printre care George Fonea, Arion şi alţi români îşi făcuseră bune relaţii în închisoare şi lagărele din Gorki, determină grupul românesc de la Oranki la o acţiune de apropiere, printr-o mai bună cunoaştere. Comunicări despre viaţa şi aspiraţiile celor două popoare, discuţii asupra străvechilor litigii, şezători, relaţii personale, dar mai ales adversitatea stăpînilor obligau la revizuirea atitudinii.

După alegerile din '46, Hrisciuk ne declarase cinic:

– Avem 400 de deputaţi în Marea Adunare Naţională românească! N-o să ne împiedicăm de un grup de trădători!

Într-o după-amiază din decembrie, ne surprinsese ofiţerul de serviciu cu o listă de şaizeci de ofiţeri dintre cei ce refuzau lucrul, somîndu-ne în grabă să ne pregătim pentru transport. În drum spre Mînăstîrca, fiindcă într-acolo ne mînau, constatam că pe mulţi nu-i ştiam decît vag, după nume. Viscolea.

– Gerul ne îngheaţă şi satisfacţiile vane de a-i fi constrîns cîteva luni pe stăpîni să ne admită ca „liber cugetători" – îmi vorbi încruntat Gil Cerbu, vecinul spătos de rînd.

– Ai observat – reluă Gil mai tîrziu – că nici unul dintre „înţelepţii Sionului" nu-i în coloană!

Era vorba de cei ce se întîlneau la Ion Ionică pe prici, loc numit „cafeneaua la Omar Khayyam": Iliuţ, Mihai Răducanu, George Fonea, unde în afară de mahorcă şi poezie nu se putea consuma nimic. Ei au fost opriţi la Oranki.

Sandu Cumpătat, interpretul lui Gretchen din *Bazarul iluziilor*, desenase pe un petec de hîrtie pe aceşti înţelepţi în Sinedriu şi, uluit de ce se prinsese în vîrful creionului său, îmi arătă scena. Ea trecu, privită ca un semn de Sus, din mînă în mînă, şi ei îmi porunciră să-i cer lui Cornel Corcoţoiu, editorul primelor cărţi din lagăr, hîrtie şi creion pentru ca Sandu să lucreze. Vîntul din priveliştea dezolantă de afară se furişa printr-o ferestruică parcă uitată întredeschisă în interior, răvăşind imagini din primul caiet *Ieri și azi* al noului ucenic, amestecîndu-le cu fulgii cu chipuri de oameni, cu depărtarea, cu nimic. Eroii desenelor erau din jur, dar cu un trecut certat cu ipostaza de mucenic, erou, apostol sau visător, în care se drapaseră cei ce nu mai aveau cum să-și trăiască viața obișnuit. Urmase indignarea, protestul celor demitizaţi. Ofiţerii superiori chemaseră la ordin pe tînărul ofițer activ, iar Sandu răspunsese cu „Coşmarul". El, un copil, cum de fapt va rămîne, se trezise în mijlocul celei mai mari coli de hîrtie – procurate de Cornel Corcoţoiu – de calitatea şi mărimea celor de pe mesele unei cîrciumi, înspăimîntat de apocalipsul din jur. Eroii lui preschimbați în jivine şi orătănii, potrivit unei corespondențe sugestive între om şi consangvinii săi întru animalitate, zburau, se tîrau sau se rostogoleau spre copilul alb, neajutorat. Numai un dar ceresc îl mai putea salva. George era în vedenia de spaimă cocoş, Mihai, şarpe cu ochelari, Crin, cameleon, eu, gloabă, iar alții nenumiți pînă acum, monştri ca în viziunea lui Bosch. Pe locul ctitorului devotat în colțul imaginii îngenunchea Cornel Corcoţoiu, un spiriduş cu găteli de paiaţă. Cornel alesese între două titluri posibile ale istorisirii vieţii de lagăr: *Cununa de spini* şi *Ridi Pagliaccio,* pe ultimul dantelîndu-l pe complexitatea lui. Improviza, cînta, rîdea de cîte ori era nevoie să preschimbe o zi de lagăr într-o sărbătoare a numelui, a naşterii...

– Zile grele pentru un măscărici... aceste aniversări triste! – monologa Mihai, privindu-l.

Îmi făcu milă într-o seară cînd l-am surprins într-o criză de deznădejde. După vorbe inutile, se întinse în pat să adoarmă, să uite. În drum spre bordei, întîrziasem pe la cei doi Fănici, să le mai ascult colindul. Duetul baritonal înfăşa sufletul în visare, ca-n scutece: „Brazii ard în umbra vechiului cătun,/ Noi cîntăm

colindul unui nou Crăciun./ Mamă, mamă! cad nămeţii şi pierim,/ Fără ţară! Flori de gheaţă! Velerim!".

La intrarea în bordeiul meu, mă izbi veselia dezlănţuită. Gîndeam că i-a apucat din disperare.

– Da de unde! – mă lămuri un colocatar grăbit să iasă. Cornel Corcoţoiu e în mare formă. A fost chemat de ziua lui Andrei Mihale. Au făcut rost, nu ştiu cum, de cîteva verze crude şi pun-te pe petrecere! Vin şi eu imediat... Drumurile astea mă... Îmi vine s-o tai!

Şi Cornel avea aceeaşi intenţie sîngeroasă, dar pe pielea lui Moş Crăciun. Dacă nu se duce acasă nici în anul ce vine... „şi-o s-o dăm la ceasovoi".

Ciudată făptură, Cornel Corcoţoiu! Îmi vine în minte o seară de la Oranki. Mihai Răducanu şi Ion Ionică, cei mai zdrenţuros îmbrăcaţi, erau gătiţi cu ceremonial, ca la curtea Regelui Soare, în haine nou-nouţe, obţinute de la nacealnicul magaziei de îmbrăcăminte în schimbul unei tabachere iscusit sculptate de Mitu Grama. Frezaţi, pieptănaţi, neteziţi de ceilalţi într-un joc care devenea crud, cei doi zîmbeau încurcaţi ca nişte copii ameţiţi de admiraţia jucată a vîrstnicilor. Apăru Cornel, expeditiv, grăbit ca totdeauna. Îi privi atent, ca la un tîrg. Îşi făcea o socoteală în minte. Mulţumit de soluţie, se adresă celor doi:

– Cu costumele voastre am rezolvat problema hîrtiei şi pentru o ediţie de lux a lui Gösta Berling. Dezbrăcaţi-vă, împachetaţi-le frumos şi aduceţi-mi-le! Mă duc să vorbesc cu doi băieţi din brigada de alabastru să le scoată mîine din zonă. Civilii sînt amatori de stofă nemţească. O vopsesc şi să vedeţi ce scot din ea pentru fundul unei Marusii!

– Nici acum n-aţi avut noroc! – glumeau cei din jur, în timp ce „teribilii" se dezbrăcau supuşi.

Coloana celor şaizeci se apropia pe înnoptate de poarta Mînăstîrcăi. Lagărul era tăcut ca un cimitir sub viscol. Gil Cerbu bombănise tot timpul versuri din Fonea. Le învăţase şi le repeta pentru a le salva cîndva. Ici şi colo desluşisem versuri cunoscute: „Ninge peste Volga. Ninge iară/ Peste tristul Nijni-Novgorod./ Sufletu-mi, năvod fără hotară,/ Pleacă pe întinsuri, în exod.../ Pluguşor din patruzeci şi şasă,/ Să-mi duci craii legendari acasă,/ Să brăzdeze ţării un destin/ Pînă-n vecii vecilor! Amin!".

– Ce tot latri? – îl repezi un ceasovoi.

– Versuri.

Rusul înjură mirat.

„Lerui, Doamne, Lerui-Ler!/ Sufletul mi-l urcă-n cer,/ S-aud glasuri îngereşti,/ Din pridvoare româneşti!“...

* * *

Corpul 7, bordeiul din colţul lagărului de pe latura porţii, împrejmuit cu sîrmă ghimpată şi vegheat de două plantoane, ne aştepta.

Locotenentul Mucea descuie lacătul de la intrarea dinspre turnul sentinelei şi ne făcu semn să intrăm în încăperea goală şi rece, cufundată în întunericul lăptos dat de luminatul electric al zonei filtrat prin geamurile căptuşite de chiciură.

Priciurile goale, lipsa lemnelor de foc dezlănţuiră pe loc vociferări, proteste.

– Lemne vă aduceţi mîine, dacă vă trebuie. Saltele şi pături nu avem. Tinetele se află în boxa de la intrare. Cealaltă uşă e interzisă! – ne lămuri comandantul, restabilind liniştea.

– Declarăm greva foamei! – se grăbiră voci.

– Vă priveşte!

Şi ceata stăpînilor părăsi bordeiul, încuind uşa.

– Ne-au surprins! Ce e de făcut? Aşa nu putem dormi – se frămîntau cu toţii, mişcîndu-se pe spaţiul dintre priciurile goale şi ferestre.

Niki Daru, prietenul lui Gil, un blond slăbănog şi flegmatic, cunoscut apropiat al celor din Crimeea, după ce vorbise cu cîţiva, propuse ca cinci-şase „feciori“ traşi prin inel (ca să poată aluneca cu sprijinul celorlalţi prin ochiul de aerisire al ferestrei) să părăsească „frigiderul“ şi să aducă din lagăr, de la cunoscuţi, „boarfe“ cu care să ne facem un culcuş.

– Dar plantoanele, sigur „antifascişti“, vor da alarma – se amestecară cîteva voci.

– De unul mă ocup eu – îi linişti Daru.

– Eu de celălalt – se anunţă Ciutu.

– Încercaţi cu binele, ca să nu se alarmeze sentinela din colţ – interveni iarăşi maiorul Stavru.

Alunecarea prin *oberlicht* cu care începu incursiunea se dovedi momentul cel mai dificil. Ramele care ţineau ochiurile de geam erau fragile, dar, pînă la urmă, cei destinaţi ajunseră ca umbrele prin bordeiele cunoscuţilor. Pe tăcute, punînd în temă pe cine trebuia, apărură din ascunzătorile de sub duşumele haine vechi de vată şi ajutaţi de însoţitori prieteni duseră la bun sfîrşit misiunea.

– Plantoanele au anunţat sigur poarta – se temeau inutil cei din jurul lui Stavru, fiindcă lupta oricum începuse.

În zilele următoare, soseau la orele mesei hîrdaiele cu mîncare sub supravegherea ofiţerului de serviciu şi se ridica neatinsă masa anterioară. Nu se consuma decît apa fiartă. Refuzul celor închişi de a transporta tinetele la privată îl înfurie pe comandant.

– Cine ne ţine sub cheie, să le ducă! – mîrîi Ciuta.

Se recurse la spaţiul cu trepte dintre cele două uşi spre lagăr, scoţîndu-se o scîndură pentru closet, spre necazul celor ce vor locui după dezgheţ bordeiul. A treia zi ne surprinse invazia unui grup condus de însuşi Hrisciuk care ne evacuă cu urlete – *Von, Von*[1]! – în ţarcul din jurul bordeiului. „Antifascişti" aduşi special pentru curăţenie făcură ordine, golind, deşertînd şi spălînd pretutindeni. Reacţia de turmă a grupului de grevişti dădea de gîndit. Ne mînase afară, ne mînase după curăţenie înăuntru. Ne puteau oricînd pulveriza şi îngenunchea pe rînd. Cîteva ore mai tîrziu, un ofiţer sovietic veni cu o listă de 12, pe care îi conduse undeva în lagăr.

– Parcă am fi lemne – înjură Gil Cerbu... Poate că e totuşi mai bine că l-au luat pe Stavru – îmi şopti el. Se vrea mentor, dar nu e bun pentru baricade. E o figură de culise. Şi propuse cu voce tare să organizăm un serviciu de pîndă şi alarmă. Să nu ne mai lăsăm fărîmiţaţi. Altfel ne chinuim zadarnic cu foamea şi frigul.

Pîndarii destinaţi să supravegheze aleea de-a lungul sîrmei ghimpate pînă la poartă dădură curînd alarma:

– Fraţilor, cei 12, înhămaţi la sănii, sînt mînaţi de ceasovoi cu cîini spre pădure. Başbuzucii din bordeiele garnizoanei – care se aflau vis-à-vis peste reţea – se distrează privindu-i!

Toţi zgîriau febril cu degetele chiciura geamurilor ca să-i vadă.

[1] *Von, Von !* (rus.): Afară ! Afară !

– Au fost bătuţi! Arsene nici nu ştie unde calcă. Cel de la sania a doua.

– Cum îl cheamă? – mă întrebă alarmat tăcutul meu camarad de arme, Mircea Lemnaru. E plin de sînge. Uite, îşi şterge mereu faţa!

– Dar sînt numai 11! – se nelinişti Sandu Cumpătat. Cine lipseşte?

Dar convoiul trecuse, ieşind din raza cîmpului nostru de vedere. Priveliştea mişcase în noi o undă necunoscută. Uitînd de noi, amestecam tandreţe, durere şi neputinţă, cum poate că fac mamele cînd, neputincioase, privesc suferinţa odraslelor. Creştea în noi o îndărătnică împotrivire. Hotărîrăm să refuzăm să ieşim, indiferent cine şi unde ne-ar chema. Ghearele crispate ale foamei cedară cu totul a patra zi, făcîndu-ne uşori, puţin obosiţi, dar, vorba lui Mircea, buni de împărtăşanie. Dar concentrarea de ceasovoi la bordeiele garnizoanei anunţa luptă. În pîslari, cojoc trei sferturi, bîte la fel. Noi, în a patra zi de greva foamei, gata doar să primim, fiindcă se hotărî, după o scurtă deliberare, să ne împotrivim să fim evacuaţi, dar să nu ripostăm la lovituri prin lovituri.

– Să ne baricadăm în cele două boxe opuse intrării! Să ne facem ghem, cuprinzîndu-ne unii pe alţii! Să dea fiecare cît poate pentru cauza comună! – hotărau, întretăindu-se, glasurile luptătoare.

Cam 60 de ceasovoi se grupau spre poartă.

–- Pe locuri, în dispozitiv! – comanda fiecare celorlalţi.

Sandu Cumpătat mă opri lîngă Cerbu:

–- Ca să nu cedeze prea repede, hai să facem în trei un avanpost, în partea cealaltă, ca la intrare să se izbească întîi de noi.

– Mergem – încuviinţă Gil.

Şi-i anunţă bătăios pe ceilalţi:

– Baricada are şi avanpost!

Prin dreptul ferestrelor treceau picioarele elefantine ale unei jivine miriapode moderne.

– Cuprindeţi stîlpul şi eu pe voi! – ne îmbulzi Cerbu într-un stîlp, al treilea de la intrare. (Pe el se sprijineau cele două caturi de priciuri.)

O larmă infernală izbucni la uşă. Sări ca dinamitată. Îmbulzeala de ciomăgari se împingea compact, lovind cu bîtele pereţi,

tavan, priciuri. Sperînd o pradă ușoară, s-au înfipt în avanpost, izbind orbește și urlînd. Înjurau incomodați de priciul de sus, care împiedica mișcările și traiectoria loviturilor. În boxe se învălmășeau urlete, huiduieli. Pîrîiau scîndurile, se ascuțeau țipetele celor de sub grindină. Abia după cîteva minute, o pereche de brute tîrau de picioare pe lîngă avanpost pe primul smuls. Alți doi ceasovoi îi mînau capul cu fața în jos, lovindu-l cu pîslarii ca pe-o minge. Avanpostul le stătea în gît. Loveau, smulgeau, bușeau. O brută se încleștă în capul lui Sandu, trăgînd pînă ce acesta își desprinse mîinile. Gil, încercînd să-l ajute, era să fie luat de alții. Îmi veni rîndul mie. Locotenentul tanchist numit de prizonieri Matahală, pentru proporțiile trupului, cu expresie grosolană, dar înțelegător cînd era singur, încercă pentru a doua oară să mă smulgă. Mîrîia ca ursul furios, împiedicat să ia stupul cu faguri rîvnit. După o nouă opinteală mă descleștă de stîlp, rămînînd eu agățat numai cu palmele. Ars de o lovitură neașteptată, mi le desprinsei reflex. Namila mă trase pe coridor și mă azvîrli ca pe un sac, peste umăr.

– Domnule locotenent, merg singur – îl rugai eu.

Și credulul bogatîr mă puse pe picioare. O rupsei la fugă, cățărîndu-mă pe priciul de sus, dar vînzoleala nu se prelungi mult, fiindcă încolțit, înșfăcat și legat de picioare, mă trezii, amețit de loviturile în cap, tîrît pe aleea de-a lungul zonei. Îmi trecu prin minte cu satisfacție vană că avanpostul era părăsit și că părăsisem ultimul locul de luptă și aceasta mă învioră, determinîndu-mă să încerc să-i împiedic mai departe. Printr-o zmucitură a trupului mă apropiai de șirul de sănii parcate strîns pe marginea aleii, încleștîndu-mi mîinile în popicii tălpicelor. Împiedicați în tîrșitul spre poartă, ceasovoii mă cumințiră, lovindu-mă în cap. Ca prin ceață văzui o pată de lume mare cît o mlaștină. Sute de prizonieri priveau mut trupurile lovite și tîrîte spre poartă, unde Hrisciuk și suita sa tăbărau pe fiecare ajuns la capătul cursei. D-ar fi vuit acea mulțime! Să fi umplut planeta cu singurul glas cuvenit stăpînirii care făcea lozinci despre om. Dar cei 48 trecură tîrîți ca butucii pe drumul înghețat, sub miile de priviri îngrozite. Dincolo de poartă, cîinii asmuțiți îi obligau pe rebeli să se ridice, iar ceasovoii cu baionetele îi împingeau să completeze atelajul săniilor pregă-

tite. Mărimile lagărului, congestionate de furia cu care călcaseră pe cei trecuți prin vama ultimă, se deplasară în spatele grupelor de soldați în linie. Hrisciuk făcu un semn scurt și comandantul garnizoanei ordonă:

– În cumpănire, încărcați arm'!

Fețele ostașilor erau roșii și tîmpe.

Comandantul garnizoanei ne avertiză:

– Dacă la comanda marș nu porniți, garnizoana a primit ordin să deschidă foc împotriva rebelilor!

Un glas liniștit al nu știu cui dintre noi se auzi în pauză:

– Mergem, fraților!... Steaua mamei lor!...

Cedarea, încordarea prelungă, slăbiciunea fizică prăbușiră în drum spre pădure jumătate din efectiv. Îi duceau ceilalți pe sănii. Spre seară reveneam iarăși în jug, înfrînți și rușinați.

Dar parcă spre a da dreptate credinței că nici o jertfă nu e degeaba, la o lună se schimbă întreaga conducere a lagărului, începînd cu Hrisciuk, mutat la conducerea unei mari întreprinderi din Gorki. Austriacul Wolfmeier trimisese fratelui său, cunoscut ziarist din Vest, un reportaj de la fața locului, pe care un invalid austriac repatriat cu un lot de inapți de muncă îl ascunsese în proteză. Abia mai tîrziu, cînd un funcționar al Internelor a venit de la Moscova ca să identifice legătura lui Wolfmeier cu Vestul, se făcu lumină în cazul „căderii în dizgrație" a lui Hrisciuk. Emisarul moscovit socotea că rufele trebuie spălate în familie și lăsă la secția de anchetă locală un plic în care Wolfmeier să-i trimită ulterioarele plîngeri. Noul comandant, care-și pierduse piciorul în război, ne asigură că un soldat înțelege soldații, chiar inamici, dar legea vieții de ostaș e disciplina, deci intram iarăși în vechiul cerc vicios.

* * *

Boleau captivii de dor de viață.

– E în noi o zăpușeală prăfoasă și umblăm capii ca vitele în timp de secetă după umbră, deși zarea e goală. Mai suportă-mă un scurt răstimp – se scuza Marius Guran –, curînd mă vor lua de aici spre o vamă mai rea. Interogatoriile la care sînt supus sînt

numai acoperirea birocratică a intenției lor de a mă face criminal de război. Pentru că m-am apărat împotriva partizanilor cînd ne-au atacat postul de comandă din Ialta. Mi-o plătesc că n-am acceptat să lucrez pentru ei. Numai în asemenea cazuri se țin de cuvînt... Adjutant regal sau criminal de război? Alege!

Marius vorbea mult. Monologa formulînd ceea ce trecea prin mintea descumpănită a tuturor:

– Prizonieratul prelungit macină tăcut ființa chinuită de așteptare. Ocupațiile impuse sau alese nu-s decît încercări strävezii de a ucide timpul. Puținul timp dat omului! Cei mai puternici caută să facă din prizonierat, ca din orice rău, școala fără de care ei n-ar fi putut deveni ceea ce sînt. Nici unul însă n-ar întîrzia voluntar nici măcar o zi, pentru a-și spori acele biruințe interioare. Abia cu reîntoarcerea reîncepe viața. Mișcarea spre eliberare e în trupul și în ființa noastră ca fototropismul-plantelor. Tînjim incurabil spre libertate, ca o pădure de brațe spre lumină, cu toate că știm că, o dată ajunși, nu vom face din ipostaza ei fizică sau politică treapta primă a devenirii noastre, cum s-ar cuveni. Sîntem, din păcate, pe post de experți contabili ai unei întreprinderi falite. Constatăm lipsa de vocație a întreprinzătorului și atît. Nu te neliniști! dialoga el cu tăcerea sau uneori cu absența mea. Doar concluzia despre incapacitatea noastră umană e sceptică. În rădăcina ființei noastre e însă ghesul nestăvilit spre acțiune. Pe acest drum ocolit putem ajunge undeva, dacă nu ni se zădărnicește aspirația spre libertate. Ce-mi rămîne mie acum de făcut, decît să mă reped cu capul în zidul insurmontabil ridicat în calea mea?

Cîteva luni mai tîrziu, procurorul sovietic Lebedev îl acuza pe Marius, adus pe brancardă, în a douăzeci și treia zi de grevă a foamei, în fața tribunalului militar din Gorki, că a deschis foc, în loc să trimită „parlamentari" care să trateze cu partizanii.

– Ei au deschis foc întîi, atacînd. Noi eram în legitimă apărare!

– Erați bandiți ocupanți și ați silit populația pașnică să intre în legitimă apărare!

Condamnat la moarte, și apoi, prin preschimbarea sentinței, la 25 de ani de lagăr de muncă și corecție, Marius își luase un an de așteptare, propunîndu-și ca apoi să sfîrșească desfășurarea silnică a vieții.

– Va găsi peste un an o altă justificare. Viața de compromisuri pe care o ducem ne-a făcut apți să fabricăm minciunile necesare – comentă Arion biletul adus lui George Fonea de un prizonier german, vecin de celulă cu Marius.

* * *

Cîrligel, aviatorul, propune un *brain trust*[1] care să patenteze acțiuni și procedee pentru trecerea zilelor în care ne înnămoleam. Mobilele vieții de lagăr de pînă acum au încremenit ca armele unei panoplii glorioase. Ce mai puteam face, cînd conflictul celor două tabere încetase, nu atît prin sistematica acțiune de convingere asupra celor ce trecuseră de partea stăpînirii, cît prin faptul că tîrgul făcut nu rentase? Devenise o afacere falită. Multora „tributul de sînge" nu le adusese repatrierea și, înșelați amar, colaboraționiștii se retrăgeau, în ciuda grindinei de pedepse, din mișcarea voluntară. Puțini, printre ei și căpitanul Crin, refuzau să se retragă, pentru ca să nu uite nici ei și nici alții ce și cum au tîrguit. Semnul că adversitatea celor două tabere slăbise se produsese deja în '47, cînd coriștii și instrumentiștii cei mai buni pregătiseră sub bagheta lui Papacostea un concert, răspuns la spectacolul unui nou grup maghiar capturat de sovietici, tîrziu, după încetarea ostilităților, din publicul unor manifestări sportive. Sala clubului cuprinsese la premieră numai invitați maghiari și germani. Românii ascultaseră sub cupola înstelată, strînși ca niște roiuri uriașe în ferestrele clubului-bordei, oratoriul pentru cei căzuți și Poemul Iancului.

– În acea noapte albastră – vor repovesti mulți –, a fulgerat din senin și multe lucruri minunate s-au petrecut. S-au adunat ori s-au trezit în sufletele toropite de lîncezeală miezuri stelare pe care nu le mai bănuiau. Între dirijor și interpreți s-au stabilit explozii în lanț contaminîndu-se reciproc pînă la transfigurare. După tunetele acordurilor finale, dirijorul, înțepenit brusc în încremenire cataleptică, a fost dus pe sus în patul din bordei. Doctorii s-au ostenit toată noaptea să-l readucă în simțiri. Dacă cineva ar fi

[1] *Brain trust* (engl.): grup de consilieri, oficiali sau neoficiali, care se ocupă de strategia de desfășurare a anumitor acțiuni, programe etc.

strigat în noaptea clocotind de suflet „salt înainte“, arătînd poarta, ar fi încetat atunci asediul cetății fără turnuri.

– Nu e nevoie de acest ton pentru a spune că în oameni există scîntei de miracol – întîmpinau alții. Gîndiți-vă la părintele aviatorului nostru care vede în clipa morții, peste timp și spațiu, locul în care e închisă odrasla!

Între scrisorile care începuseră să vină din țară la sfîrșitul anului '47 era și a surorii lui Cîrligel, doctoriță tînără care împreună cu mama lor îl vizitase în ajunul căderii în prizonierat la aeroportul de campanie din Bărăgan. Se bucuraseră camarazii de zbor de prezența unei tinere la popotă. Dansul și antrenul fură întrerupte doar la sosirea ordinului pentru misiunea de bombardament din zorii zilei următoare. Lui Cîrligel, șeful formației de Savoia-Marchetti, îi venise rîndul ca în încheierea acțiunii de bombardament a obiectivului – un pod de vase peste Nistru – să fotografieze efectul misiunii. Aparatul lui mai trecu o dată pe deasupra țintelor, distanțîndu-se prin aceasta de restul formației. Interceptat de vînătorii sovietici, fu doborît fără ca să fi putut cineva spune exact ce se petrecuse. Cele două femei deveniră solii nenorocirii. Familia încercă prin relații influente să obțină prin Turcia, Elveția, Suedia date despre soarta avionului doborît. URSS nu răspundea la asemenea demersuri. Tatăl căzu la pat și, după 2 ani de suferință provocată de absența copilului preferat, intră în comă. Apropiații așteptau într-o încăpere alăturată sfîrșitul iminent. De la căpătîiul muribundului alergă chemîndu-i Margareta, cea care formulase în stil uscat medical conținutul scrisorii: „... s-a ridicat în așternut, fără să privească în jur și a strigat răspicat: Cîrligel, lagărul 74“. Cei de față socotiră că aiurează. Dar un repatriat din toamna lui '46, constănțean, cunoscut al familiei, confirmă adresa celui dispărut.

* * *

Brusc, mi se bară și mie drumul reîntoarcerii. Kobalski, judecător de instrucție, asistat de translatoarea Tamara, tînăra poreclită pentru trupul îmbuibat „ploșnița“, mă așteptau în comisariat. Din imprimatul oficial pregătit pentru interogatoriu pricepui că se încerca legalizarea acțiunii de a fi nimicit. Deprins ca în situ-

ațiile fără ieșire să mă lupt ca și cum aș spera totul, hotărîi să le fac misiunea cît mai dificilă, refuzîndu-le concursul. Crima s-o facă cu mîinile lor!

– Sîntem informați că ați fost un ostaș foarte brav, distins cu cele mai înalte ordine pe care și le poate cineva visa pe cîmpul de luptă, citat...

– E adevărat – răspunsei simplu, întrerupîndu-l.

– Atunci ne puteți împărtăși și nouă itinerariul și acțiunile la care ați participat, mai ales că nu aveți nimic de care să vă rușinați.

– Nu am nimic de ascuns, dar o asemenea dare de seamă o datorez numai superiorilor mei direcți. Refuz să discut cu dumneavoastră despre război.

– Sînteți obligat să răspundeți organelor de anchetă sovietice!

– Numai dacă mi-ar imputa încălcări ale legilor războiului.

– Puteți fi constrîns...

– Dacă sînt într-adevăr ostașul de care vorbeați, arsenalul dumneavoastră e neputincios!

Surprins și iritat, Kobalski încercă să facă atmosferă pentru a mă scoate din făgașul meu, dar fiindcă manevra nu ducea la nimic, îmi ceru să scriu o declarație de refuz.

– Mecanismul birocratic nu mă interesează.

– Înțelegeți-mi obligația față de superiorii mei de a arăta de ce nu am continuat protocolul...

– V-ar putea acuza că ați refuzat să mă anchetați?

– Atunci semnați sub datele identității! – mă somă el cînd nu mai era nimic de sperat.

– Are sens să semnez că eu, X, sînt X?

Furia anchetatorului nu-mi schimbă poziția inițială, dar nici aceasta nu schimbă destinația spre care mă îndreptau stăpînii, cu dreptul sălbatic al celor ce au putere, dar nu și tăria de a spune simplu: așa vrem noi! Trebuia mințit pentru ochii lumii, ținînd legea în mînă. Justiția, ca toate creațiile omului, intrase în lupanarul puterii.

Cîteva luni mai tîrziu, organe de anchetă centrale se deplasară pentru a afla cauzele refuzului de a răspunde la interogatoriu. Translatorul pistruiat era de o agresivitate aparent greu de strunit de către superiorii săi.

– Aţi primit ordin să nu vorbiţi? – încercă şeful anchetator o serie de supoziţii uşor de înlăturat.

– Cei ce puteau să-mi ordone au fost anchetaţi şi au răspuns la anchetă.

– Vreţi să ascundeţi trecutul?

– Trecutul cunoscut din declaraţiile celorlalţi?

– Vă e frică?

– Nu văd cum frica m-ar putea ajuta să mă apăr. Voi vorbi cînd voi avea de ce să mă apăr.

– Locul dumneavoastră e la ospiciul de nebuni!

– Mă sfătuiţi să cer internarea?

Ştiam însă că nu era decît vana încercare de a încheia frumos jocul. Pînă ce el se va consuma, trebuia trăită fiece zi cu grijile ei mici sau mari, oricum străine de destinul personal, dar interesînd soarta celorlalţi confraţi.

* * *

Scrisorile din ţară întrebau obsedant cînd venim şi noi acasă.

– Ei, cei liberi, ne întreabă pe noi, captivii! – se mîniau pe ai lor prizonierii. Să-şi întrebe guvernul lor popular, aliat al celor ce ne ţin captivi, după ani de la victoria comună!

Dintre prizonierii germani erau repatriaţi cei bolnavi şi inapţi de muncă, dar spre România nu plecaseră decît loturile politice, iar din '46 nimeni. În presa sovietică apăruse ştirea că prizonierii germani vor pleca pînă la 1 decembrie 1948. Nimic despre români. Părinţii mei se plîngeau în scrisoarea primită că sînt bătrîni şi nu mai pot aştepta. Tata se manifesta copilăreşte. Scria versuri care descriau primăvara şi toamna tristeţea lui. Mamei îi obosiseră ochii aşteptînd să mă vadă coborînd poteca gării. Îi îndureraseră spusele căpitanului Căbarta că nu vreau să mă reîntorc, că m-am înhăitat cu agenţii provocatori ai marelui nostru aliat.

Chipeşul meu consătean îşi schimbase optica, în absenţa mea de la Mînăstîrca. La reîntoarcerea din Oranki mă îmbrăţişase, prezent cu tot lagărul la poartă. Îmi păstrase loc în bordeiul 10, unde era staroste. Spre bordei aflai de la cunoscuţi de schimbarea lui la faţă. Băgase oameni la carceră pentru fumat, devenise „antifascist

notoriu," comandantul batalionului de prizonieri. Îi luai din mînă, fără explicaţii, legăturica cu nimicurile mele şi ocupai loc în alt bordei. Ciuda mi-era mai mare decît atunci cînd ofiţerii superiori ceruseră să li se dea lor, ca să nu se strice degeaba, hrana refuzată de greviştii din Corpul 7. Comanda lagărului o dădu însă unui lot de soldaţi germani distrofici, sosiţi din lagărele de muncă de la Gorki, pentru a se reface fără cheltuieli suplimentare, în contul miilor de prizonieri de la Mînăstîrca. Dar se ridicase unul dintre ei şi o refuză, adresîndu-se celorlalţi:

– Nu vă atingeţi de ea! Nu e bună! E sîngele unor camarazi! Dacă vreunul vrea să mănînce, să ia porţia mea!

Ciuda mă măcina fiindcă consăteanul meu plecase din copilăria luminoasă a amîndurora şi intrînd în lumea nouă, cu comisariate şi politruci, îi lovea pe ai lui. Îmi făcui rost de o ţigară groasă de mahorcă şi, de cîte ori izbucnea scandal pentru fumat înăuntru, mi-o aprindeam, pufăind provocator. Dar nefericitul trecea pe lîngă mine, fără să scoată o vorbă sau să-mi arunce o privire. Ce se va petrece cu el întîlnind locurile acelei copilării?

Mereu alte scrisori întrebau cînd venim, psalmodiind: „Adu, Doamne, înapoi pe prinşii noştri de război, ca pe apele de amiazăzi...!". În minţile noastre chinuite şi răzvrătite scînteia ispita de a onora cu un răspuns întrebarea atîtor neajutoraţi. Se făcu tot ce era de făcut pentru a putea fi siguri că putem să-i constrîngem pe stăpîni să joace cu cărţile pe masă şi, după ce ne pipăirăm posibilităţile, se hotărî să ne jucăm de-a războiul nervilor cu conducerea lagărului, neliniştită de datele primite despre activităţi de la om la om şi de proporţiile unor acţiuni care depăşeau tabăra „reacţionară". Apăreau tot mai des printre noi ofiţeri, comisii care ne ispiteau cu întrebări despre ce aveam de gînd. Se răspundea cu siguranţă de sine, nesocotind prudenţa şi discreţia din alte acţiuni:

– Veţi vedea curînd!

– Grevă?

– Da, şi grevă!

– Cînd? De ce? Curînd?

– La momentul oportun. Veţi fi primii care veţi afla.

Fiindcă greva întîrzia, întrebau întruna:

– Cînd?

– Curînd! – răspundeau prizonierii cu același cuvînt cu care ei ne răspundeau despre termenul de fond al repatrierii.

Din datele inițiaților, trei sute de ofițeri erau gata să meargă pînă în pînzele albe; două sute participau condiționat; alte două sute se declarau siguri pentru patru zile de grevă a foamei. Ora „H" lăsată în seama „marelui necunoscut" începu pînă la urmă să neliniștească pe nerăbdători. Adesea, discuțiile dintre cei ce se onorau cu încredere reciprocă se terminau cu:

– Spuneți ca să ajungă unde trebuie că ne măcinăm așteptînd, că războiul nervilor se îndreaptă de un timp împotriva noastră.

În februarie '48, o dată cu sosirea delegației guvernamentale române la Moscova, se dădu semnalul de începere. Spre nemulțumirea celor desemnați, unii trebuiau să înceapă abia a doua zi. Greva fiind considerată de noi ca un act individual, greviștii se minunau rîzînd că, întîmplător, 800 de ofițeri refuzau în aceeași dimineață hrana. Problema repatrierii fiind a tuturor, s-au solidarizat și „antifasciști". Toate rapoartele cereau cel mai cuminte și mai firesc lucru: data repatrierii. Conducerea știa, datorită informatorilor, că românii nu se joacă cu greva foamei, o dată declarată. Se continuară anchetele, interogatoriile. Cîteva zeci, socotiți căpetenii, fură transportați și încarcerați la Oranki. Printre ei, George Fonea și comandantul batalionului nostru, „domnul prefect". Cu fiecare zi se împuțina mișcarea în lagăr. Greviștii se puseră pe zăcut. În a treia zi, mulți cardiaci fură internați în spital. În a patra, capacitatea spitalului nu mai putea adăposti urgențele. Tocmai atunci sosi cu o mare suită generalul Vladimirov, atotputernicul întinsei regiuni Gorki. Torentul de brancarde care curgea dintre toate bordeiele spre spitalul supraaglomerat grăbi pe marele nacealnic să înceapă imediat tratativele. În gara Șonika sosi un tren sanitar care să asigure hrănirea artificială, deziderat practic imposibil, în cazul rezistenței scontate. Era probabil numai o acoperire administrativă a dificultății problemei. Generalul Vladimirov apăru cu mai marii din suită în bordeiul nostru considerat de conducerea lagărului ca unul dintre „viesparele reacțiunii". Trupeș, dominîndu-i – ca un adevărat nacealnic rus – cu un cap pe vlăjganii ce-l înconjurau, luxos în mantaua cu revere sîngerii și epoleți mari de aur, forțîndu-și peste fața plină, proaspăt rasă

ca un șorici fraged, o mască prietenoasă. Colonelul Vațurin, șeful politic al districtului, care după mazilirea colonelului Hrisciuk nu mai apăruse în lagăr, încerca, agitîndu-se, să-i oblige pe prizonieri să dea onorul generalului. Greviștii continuau să zacă, arborînd o mină apatică, deși erau avizi să nu scape nimic. Gesticularea acestui șef servil îl făcu pe Bușilă, un muntean cu chip de brigand, să sară de parcă l-ar fi surprins în curtea lui:

– După ce-ai jucat cu picioarele pe trupurile noastre și mi-ai rupt dinții – își arăta acesta gura știrbă, dar nu de la acea încăierare –, mai îndrăznești să apari în lagăr?!

Generalul, căruia i se traducea tot ce puteau surprinde translatorii, țipă spre Vațurin: „Afară!“, și acesta dispăru ca un cîine alungat pe lîngă suita care se înghesuia în spațiul dintre paturi și pereți, încercînd „prietenos“ să intre în vorbă cu greviștii ascunși după nepăsarea afișată.

– Ce s-a întîmplat? De ce nu mîncați?

– Citiți rapoartele! Veți afla tot ce vă interesează! – aruncară neglijent cîteva glasuri.

– Le vom studia, dar prefer să vorbim direct despre doleanțele dumneavoastră – ridică glasul generalul. De ce vă ruinați sănătatea, acum cînd e nevoie de forțele dumneavoastră pentru a crea o viață nouă în țara prietenă, ai cărei conducători sînt oaspeții noștri, plini de recunoștință pentru sîngele eliberatorilor sovietici. Vorbiți, delegați un reprezentant!

– Fiecare se reprezintă pe sine. Nu încredințez mandatul vieții mele nimănui! – preciză Niki Daru.

– Bine, dar ce vreți?

– Mă repet... După 4 ani de prizonierat, vreau să aflu data repatrierii.

– Dar e prevăzută în tratatul de pace. Veți pleca cît se poate de repede. Deci curînd.

– Nu sînt diplomat și-mi scapă asemenea formulări subtile, care există numai în tratatele de alianță de tip nou, între prieteni. Spuneți-mi în limbajul calendaristic data de fund a formulei „prizonierii români vor fi repatriați“, *kak mojno skorei*![1]

---

[1] *Kak mojno skorei!* (rus.): Cît se poate de rapid!

– „Cît se poate mai repede“ nu mai are nevoie de nici o precizare calendaristică.

– Nu înțeleg! De ce în cazul repatrierii nemților s-a dat o dată?

– Să nu ne stricăm dispoziția amintindu-ne de ei, autorii atîtor fărădelegi! Ce vreți mai limpede decît precizarea că plecați înaintea lor, adică cît se poate de repede?

– Dacă nici de la dumneavoastră nu aflu mai mult decît de la un ceasovoi sau politruc, discuția devine fără sens. Cel mult o probă de cazuistică.

– Nu pricep de ce nu mîncați! Spuneți-mi concret! – reluă Vladimirov.

– Vrem data, dacă există; iar dacă nu, lăsați-ne în pace! – se ridicară de pe priciuri cîteva glasuri și se făcu tăcere.

– Sigur că există, dar veți fi repatriați înainte de ea.

– Care e data?

– Dacă guvernul sovietic nu a dat-o publicității, fiindcă repatrierea se va produce mult mai devreme, aceasta nu poate fi citată!

– Nici greva nu poate fi oprită! Filosofia lui *budit*[1] vă e prea specifică ca să ne-o însușim!

– *Dosfidanie, nacealnik*[2]! – rînjeau greviștii, arătînd fără etichetă ușa.

După o oră, generalul Vladimirov se întoarse radios în bordei:

– Sînt împuternicit, după discuția telefonică cu Moscova, să vă comunic data repatrierii: 1 iunie 1948. Și acum: poftă bună!

Tăcerea generală, de parcă ar fi fost regizată, îl nedumeri.

– Ce se întîmplă? – întrebă el în stînga și în dreapta.

– Nu credem! – i se strigă din toate părțile.

– E declarația unui general MVD[3], conducătorul regiunii Gorki...

– Ha! Ha! Ha! – se porni un rîs forțat, neputincios și rău.

– ... Deputat al Sovietului Suprem – adăugă el, apăsînd titulatura, dar rîsul exersat deveni mai sigur, mai general, acoperind ilustra carte de vizită.

---

[1] *Budit* (rus.): O să fie (urmeze).

[2] *Dosfidanie, nacealnik!* (rus.): La revedere, șefule!

[3] MVD, *Ministerstvo Vnutrennikh Del* (rus.): Ministerul Afacerilor Interne al URSS.

Generalul schimba fețe-fețe. Ne-ar fi strivit ca să oprească vîrtejul sub care pîrîiau platoșele importanței domniei sale, dar se stăpîni cu o voință, crîncenă, accentuînd:

– Pe cuvîntul meu de onoare... de om... de ostaș... de cetățean sovietic... de membru al Comitetului Central al...

Greviștii se ridicaseră în așternut și rîdeau hîd, ca într-o isterie colectivă, ațîțîndu-se unii pe alții. Înțelegeam, justificam chiar o asemenea reacție, acest plătit-sec al umilințelor îndurate, dar mi-erau străini acești oameni, chiar dacă mai tîrziu aș fi povestit scena ca pe o ispravă. Hohotele de rîs cădeau grindină peste uluirea, ciuda, furia importantului personaj. Tip satrapic, obișnuit numai cu duritățile sau batjocura mai-marilor săi, de care se răzbuna crunt pe spinările aplecate inferioare cinului și dregătoriei sale, generalul continuă să-și controleze ura:

– Domnilor, v-am declarat în numele Sovietului Suprem data repatrierii dumneavoastră, garantîndu-v-o cu cuvîntul meu de onoare. Ce mai vreți?

Mînia cu greu reținută ațîța mulțimea.

– Scrie! Scrie! – se generalizează strigătul celor îndelung umiliți, obligați de nacealnicii lor să-și respecte cu același imperativ angajamentul smuls verbal.

Declarația solemnă, pregătită de suită, fu semnată, dar nici greutatea iscăliturii nu se arătă de ajuns.

– Să se oblige – curgeau formulările din toate părțile – că nu vor răstălmăci mobilul grevei, dezlănțuind represalii!

– Să ne consemneze expres că greva s-a născut din aspirația firească spre eliberare!

Dar abia cînd se garantă întoarcerea în răstimp de cel mult două zile a celor încarcerați la Oranki, prizonierii încetară greva. Dintr-o sursă de multe ori verificată, se află că generalul ar fi scrîșnit la ieșirea din bordei:

– Veți plăti cumplit, fii de cățele!

Ludmila Ignatievna, care chema prizonierii la verificarea cartotecii, o femeie cultă, poliglotă, roșind cînd era salutată, devenise (din compasiune pentru tinerețea pierdută a atîtora sau mai curînd din dragostea ei stîngaci ascunsă pentru unul) spiritul bun al comunității. Știa cui să-și deschidă sufletul chinuit de a sluji uriașului

mecanism de nimicire. Datele oferite după dispariţia ei de cocheta sa prietenă, pentru care unul dintre austrieci era dispus să rămînă în Uniunea Sovietică, erau privite mai critic, femeia fiind suspectată, pentru cuminţenia pe care ne-o recomanda, că juca un rol abil.

Generalul Cobulov, mai marele puzderiei de lagăre din uriaşul lagăr sovietic în care se înscriau, sosi în grabă de la Moscova, dar, aflînd că situaţia s-a normalizat, nu mai intră în lagăr, spre regretul multora:

– Tartorul ăsta trebuia încolţit!

În seara acelei zile, mă căută Arion. Era întunecat.

– Conducătorii noştri invizibili, ameţiţi de ziua de azi, şi-au pierdut simţul realităţii. Cineva mi-a transmis ordinul să iau legătura cu încarceraţii de la Oranki, ca să înceteze şi ei astăzi greva foamei. Dar cum? Să evadez din Mînăstîrca, să intru în lagărul de sus, de acolo în carceră şi retur?

– Eşti amărît de excelenta opinie despre tine sau de faptul că trebuie să dai o probă? – îl tachinai eu, după o reţetă cunoscută. Ei te ştiu descurcăreţ, cu succes la salariatele lagărului şi scontează că vei găsi pe cineva de încredere care să transmită mesajul!

Paulina „fund de fier" era bolnavă. Altă pestriţă care se topea după Arion era de gardă. Se înnoptase şi, pe cînd băteam în doi aleea de la intrarea în lagăr, sosi un camion de la Oranki. La volan, Hans Magnus, singurul prizonier ofiţer (în afară de cei doi şoferi nemţi cu *Schokoladewagen*[1], vehiculul greu controlabil al vidanjării) care străbătea liber cei cîţiva kilometri între Oranki şi Mînăstîrca. Austriacul, în afară de pasiunea pentru responsabila culturală, o avea şi pe aceea pentru fotbal, iar Arion era pentru el un soi de idol. În meciul cu selecţionata maghiară, una dintre rarele distracţii ale unei scurte perioade care însemnase pe plan naţional un redutabil tur de forţă pentru alimentarea şi asigurarea condiţiei fizice a unei echipe, Arion fusese cel mai bun de pe teren.

Hans Magnus se obligă, cu disponibilitate copilărească, nesocotindu-şi obligaţiile faţă de comisariat, să transmită mesajul în chipul sugerat de Arion. Şi se ţinu de cuvînt, aşa că în ziua următoare conducerea lagărului îşi aminti iarăşi de posibila existenţă

[1] *Schokoladewagen* (germ.): maşina cu ciocolată.

a postului de emisie-recepţie care asigura unitatea de concepţie şi acţiune a duşmanului dizlocat.

* * *

O dată cu dezgheţul, începură pregătirile unui mare transport spre ţară O comisie moscovită tria dosarele a o mie de ofiţeri destinaţi transportului. Ce criterii vor fi stat la baza alegerii, nu putea nimeni spune. Important era că cei mai buni erau incluşi în lot. George Fonea credea că cei ce deţineau puterea să hotărască cine să se întoarcă în viaţă şi cine nu, avînd conştiinţa teribilei puteri, dublată însă de dezinteres şi lene, hotărîră în timpul minim în care se poate hotărî viaţa cuiva, lunecînd degetul capricios, fără să citească, peste şirurile de nume şi completînd suma ca într-o joacă de copii sau ca în insondabilul mister al sorţii.

Două sute de ofiţeri români fură dintru început scoşi din joc şi luară drumul Orankiului. Spre nedumerirea generală, majoritatea dintre ei făcuseră servicii oficialităţii, acţionînd ca „antifascişti" zeloşi. O cumplită deznădejde îi cuprinse subit! Cunoscuţi de victimele lor, fură zvîrliţi în ziua răsplăţii la gunoi, de către stăpînii care-i storseseră fără cruţare.

Arion nu menaja pe nimeni care-i ieşea în cale:

– Oferta voastră nu mă mai interesează. V-aţi vîndut fraţi şi părinţi. V-aţi terminat. E bine că ţara scapă de atîta gunoi! E păcat de oamenii de treabă, care se duc la fund cu molozul istoriei!

– Lasă-i în plata Domnului! – încerca să-l potolească George Fonea. N-au făcut-o uşor. S-au luptat cu ei, dar n-au avut destul „praf de prăfelniţă". Să mulţumim măicuţelor noastre că ne-au dat ce-a trebuit pentru ceasul de cumpănă. N-am putut să ne abatem de la legea din noi. N-avem nici un merit. Nefericiţii ăştia s-au luptat, dar n-au avut suflu.

– Atîta înţelegere e deplasată – îl întrerupse colonelul nostru. Cel puţin din punctul de staţie la care am ajuns, ei sînt de condamnat. Poate mai tîrziu viaţa sau sfîrşitul ei ne-or învăţa să-i înţelegem c-au făcut-o de foame, de frig, de boală; că vina o poartă cei ce i-au pus în condiţii de cumplită animalitate, cînd insului ameninţat de nimicire i se întunecă mintea!

– Doamne, cum complicați lucrurile cele mai simple! – se amestecă Arion cu imputare. Cei ce pleacă spre țară își vînd tot ce-au primit pentru drum, chiar cămașa de pe ei, ca să ne trimită cîteva zeci de ruble, să ne bucurăm și noi de sărbători, deși știu ce-i așteaptă în țară; iar cei rămași, pentru care cereți înțelegere, ne vînd la kilogram de cîte ori stăpînirea le-o cere!

Șoferii de la *Schokoladewagen*, devotați generalului Heine, duceau și aduceau corespondența dintre noi.

Mihai Răducanu descria autodafeurile care mistuiau cărțile chinuit scoase la lumină. Edițiile de lux, a căror hîrtie fusese cumpărată cu pîinea de la gură a captivilor flămînzi și pentru care trudiseră zi și noapte visători și caligrafi meșteri, se schimbau în scrum sub privirea ironică a lui Cornel Corcoțoiu, straniul nostru editor. Sandu Cumpătat își adusese sub braț, și întîrzia să arunce în flăcări, singurul număr al revistei *Florile Dalbe*, caligrafiată și ilustrată cu prima dragoste a vieții lui.

– Încearcă-i prețul prin foc, prietene! – îl ispiti Cornel. Dacă e cît Don Quijote, renaște din cenușă; dacă nu, și-a împlinit rostul!

Iminenta plecare stîrnise sălbatic dorul de viață. Scrisorile erau așteptate ca epistolele de dragoste, cu care aveau în comun sfîșierea despărțirii unor oameni pe care viața de luptă îi legase mai strîns decît legăturile de sînge și mai durabil decît dragostea.

– Scrisorile noastre sînt în primejdie, totuși, să devină melodramatice – se plîngea George Fonea. Azi am pus drept *motto*, contaminat de Jack London: *Wir fahren auf den Totenschiff*[1]. Nu găsesc tonul despărțirii dintre fîrtați pe care-i așteaptă agresiv necunoscutul. Celor care pleacă socot că le revine greul, dar greul vieții. E mai aproape de firesc ceea ce îi așteaptă, deși nu vor avea decît libertatea de a deveni vulnerabili. Noi vom fi mînați în turma necuvîntătoare, spre caznă. „O răstignire fără cruci și fără schele,/ O Golgotă șeasă, fără altare“[2], cum spune poetul care, fără să treacă pe aici, a găsit cuvinte potrivite.

[1] *Wir fahren auf den Totenschiff* (germ.): Călătorim pe corabia morților.
[2] Versuri ale poeziei „Galere“ de Tudor Arghezi, din volumul *Flori de mucigai*, care evocă tot o experiență carcerală.

Drumul spre ţară începu de Paşte, a treia zi după scripturi. O duzină fu coborîtă din vagoane şi înapoiată în lagăr, pentru a întreţine starea de perpetuă nesiguranţă. Ultimii prizonieri români sînt în drum spre ţară, declarase, în numele comisiei Guvernamentale, ministrul de Război, fostul nostru comandant de divizie care ne primise cu fraze eroice în primăvara dulce a anului '42. El reprezenta acum noua ordine revoluţionară, în numele căreia unii dintre subalternii de altădată, pentru care libera atunci locul de cinste din dreapta lui, erau sacrificaţi. Marius Guran ne povestise cum, înainte de a fi fost ridicat dintre noi, la un pahar cu vin, măsliniul general se întrebase de ce ar conduce în definitiv mareşalul ţara şi nu altcineva – de pildă, el. Numai că de astă-dată ambiţioşii mărunţi deveniră piese abile ale unui mecanism complicat al mai marii ambiţii de a conduce pentru totdeauna lumea. Generalul obţinuse la Moscova ca nepotul său, care nu se înregimentase în diviziile antifasciste, să fie trimis cu avionul, în timp ce camarazii lui de arme erau lăsaţi la discreţia samavolnică a puterii centrale.

Se hotărî să serbăm Paştele cu cei apropiaţi. Arion, custodele nostru, hotărî ca darurile prietenilor plecaţi să fie consumate în întregime atunci, ca inima să nu rămînă subjugată pungii. Îl speriase cazul unui flămînd care, în loc să-şi înfulece pe loc porţia de pîine pe-o zi, o tăia cu acurateţe în cuburi, repartizînd-o pe carourile unei table de şah, supuse unui calcul complex de consum:

– Decît să mă dedau unei astfel de perversităţi de înfometat, prefer să-l mănînc din ochi pe Firicel, artelnicul, cu cazan cu tot, împărţind – după ce a dat cu polonicul zeama chioară, dar caldă – cu linguriţa uruiala de pe fund, conform tabelei riguros ţinute.

În noaptea Învierii, în colţul nostru apăru plutonierul de la carceră. Îşi făcea rondul de supraveghere. Privi îndelung cele două torturi din penumbră. Zîmbi încurcat, amintindu-şi de copilăria sa, înghiţi fără să vrea în sec şi dădu să plece. Arion îl opri scurt, dar cu familiaritate, ca pe un cunoscut – de altfel cu o săptămînă înainte ispăşisem în doi zece zile de carceră – şi-l invită să guste şi să aprecieze dacă e un bun cofetar.

Spaima din ochii paznicului că ar putea fi văzut de vreun „antifa“ sau surprins de-ai lui fu dibaci potolită de Arion, care mască cu o haină locul şi plecă să vadă ce e pe afară. Reveni doar să-l

îmbie la o nouă porţie, pe care rusul, mişcat, se grăbi s-o pună în siguranţă. Ne povesti apoi, pentru a nu ne rămîne dator, cum în 1924 au fost puşi la zid ultimii călugări ai Mănăstirii Oranki, care refuzaseră să părăsească lăcaşul...

–... S-au îngrămădit lîngă zid, ca voi la Mînăstîrca, de frică să nu-i scoată cu forţa prin poarta deschisă. Politrucii au deschis foc. Călugării băteau mătănii. S-a tras pînă cînd nu s-a mai ridicat nici unul. Eh, fraţilor, voi care suferiţi de ani, ştiţi ce e viaţa! Nu sînt om învăţat, dar socot, din cît am aflat despre lume, că nici un popor n-a suferit atît de mult ca al nostru...

Paznicul oftă, dădu să mai spună ceva, dar se opri încurcat. O clipă mi se păru că Arion se temea că rusul îl va îmbrăţişa şi fiindcă iubea situaţiile clare, îi propuse să continue discuţia fără martori la prima pedeapsă cu carceră.

Curînd ne onoră cu vizita generalul Schmidt, şi Arion, uitînd înţelepciunea „să nu ştie stînga ce face dreapta", îi povesti despre primul oaspete pascal. Pînă spre ziuă se perindară ceilalţi prieteni din jurul generalului Heine: Wolfmeier, Herold, Wanner, Corini. La un pahar de ceai, vorbeam despre prietenii ce vor înfrunta în curînd, risipiţi într-o lume străină, viaţa. Aici eram încă pentru un scurt răstimp, înainte de a fi trimişi în necunoscut, la adăpostul prieteniei, „darul cel mai de seamă al vieţii".

Curînd după repatrierea cunoscuţilor sosiră scrisorile lor şi ale celor contaminaţi de spusele lor. Pînă atunci, scrisoarea lunară cu răspuns, ca toate drepturile captivilor de război, fusese o iluzie. Peste o sută de scrisori primite în vară mă ameţiră, ameninţîndu-mă cu destrămarea. Ceea ce nu reuşiseră să nimicească războiul şi prizonieratul, ameninţau s-o facă ecourile care răzbăteau prin ele, din viaţă.

– Unii sînt mai slabi la ispitele vieţii decît la asaltul morţii – filosofa George, aluziv.

– Dar tu? – căuta să-l astîmpere fostul comandant.

Cum obişnuia cînd era înghesuit, George se replia, pentru liniştirea spiritelor, după citate din poeţii preferaţi: „Cui mai pot să-i ies în drum,/ Cu sufletul meu de-acum?"[1].

---

[1] Tudor Arghezi, „Transfigurare".

Părinţii mei, iniţiaţi acum din altă sursă despre prizonierat, îmi scriau împăcaţi că mă aşteptau să revin, aşa cum mă ştiau. Direct sau printre rînduri, primeam ştirea că oficialitatea românească avertizase pe cei sosiţi că nu-şi pot permite nimic din ceea ce au încercat în URSS. Lagăre şi închisori noi sînt pregătite pentru duşmanii poporului. Că nu glumeau, dovedea cazul cîtorva duzini, pentru care repatrierea însemnase numai schimbarea paznicilor.

„Ne angajăm într-o construcţie măreaţă, la care vom pune temelie cel puţin trei generaţii succesive“, scria cu patos revoluţionar Mihale Andrei. Şi pentru cenzură şi pentru adevăr, el termina epistola cu: „Ochii Tovarăşilor – şi-i numea pe mai marii timpului – văd pretutindeni“.

George, rămas pe gînduri, după ce citi şi răsciti cele cîteva scrisori, profetiză:

– Va veni ziua, şi chiar a venit, cînd tot ceea ce am trăit în lagăr pînă în toamna lui ’48 va fi numit de noi perioada romantică a prizonieratului!

DRUMUL CRUCII

PARTEA A II-A

ÎN LUMEA CELOR FĂRĂ DE LEGE

Prizonierii rămaşi în Oranki au fost trimişi la locul faptei, pe fostele teatre de război, unde urma stabilirea crimei pentru care erau condamnaţi.

Se desfrunzea în aur toamna în împrejurimile mănăstirii. Locul de exil al suavei domniţe Cantemir, pe care gelozia ţarinei o alungase de la curtea lui Petru I, unde luminase prin frumuseţe, aşa cum tatăl ei, cărturarul, luminase prin geniu, înceta să închidă tinereţea îndepărtaţilor ei urmaşi, luminîndu-le cu apusul drumul fără de noroc.

Unul dintre convoierii cetei noastre de 20 de foşti luptători din Crimeea, înalt, cu mers dezarticulat, nu-l slăbea pe Arion, nădăjduind să pună mîna pe centura de ofiţer a acestuia. N-avea cu ce să i-o cumpere; de altfel, prizonierului nici nu-i trecea prin minte s-o înstrăineze. Vlăjganul se temea că, dacă i-o ia simplu, cu forţa, păgubaşul colţos se va plînge cînd grupul va fi predat altui convoi. Nu-i mai rămînea decît să-l convingă să i-o dea de bună voie, spunîndu-i:

– Ţie nu-ţi mai trebuie.

– Cum aşa? – se nedumeri Arion iniţial.

– Nu numai centura, dar absolut nimic nu-ţi mai trebuie deacum. Dă-mi-o mie! O să am grijă de ea. Ţie, oricum nu-ţi mai trebuie – relua celovecul acelaşi vocabular, sărac pentru prea plinul dorinţei lui. Oricum, pînă atunci ţi-o ia altul. Te mai şi bate. Eu ţi-o iau degeaba, simplu, ca un om căruia îi trebuie. Înţelege că totul s-a terminat.

– Cum s-a terminat? Că doar nu sîntem condamnaţi la moarte!

– Mai rău! – apăsă el cu înţeles, văzînd îngîndurarea prizonierului şi reluînd zadarnic atacul.

Noaptea, în Gorki – gară vastă, cu necăjiţi ca pe vremea războiului –, urmă îmbarcarea în vagonul Stolîpin[1], care pe afară arăta ca orice vagon de persoane, cu deosebirea că nimeni nu se înghesuia într-acolo, văzînd în uşă soldaţii de pază. Înăuntru văzurăm, prin gratiile împletite ale peretelui, compartimentele dinspre coridor, rafturile aburinde, înţesate cu tigvele deţinuţilor tunse chilug. Ochi sticloşi, figuri înghesuite, agitîndu-se asemenea băşicilor în colcăitul unei oale la foc scăzut, dar în miazmele unei spălătorii sordide. Compartimentul, eliberat pentru prizonieri, primi încărcătura dublă, situaţie privilegiată în comparaţie cu a puşcăriaşilor. Cînd se depărta paznicul, vecinele noastre din dreapta zgîriau peretele ca mîţele pofticioase. În noua existenţă, necesităţile cele mai fireşti deveneau probleme capitale, erau programate din afară şi trebuiau rezolvate într-un timp record, sub ochii gardianului din uşa toaletei, ca şi cum oamenii şi le-ar putea comanda mecanic, ca pe nişte robinete şi supape. Era începutul unui drum în care înjosirea omului nu avea limite. Compartimentul din stînga, surprins jucînd cărţi, fu golit şi percheziţionat pe coridor, fără a se găsi corpul delict. În timp ce se controlau toate cutele îmbrăcăminţii şi ascunzişurile trupului, două cuţite fioroase dispărură în pîinile încă netăiate. Centura lui Arion, singurul lucru de preţ din avutul nostru, se pare, deveni iarăşi obiect de tîrguială.

– Te scot la W.C. o dată cu ultima fată de alături – îi oferi şeful convoiului contravaloarea, dar ştii, repede: unu, doi!...

– La întoarcerea în acest vagon ai să pierzi mai mult decît centura – ameninţă paznicul, nemulţumit de refuz. După atîţia ani, tot bandit ai rămas!

Debarcaţi în Simferopol, străbăturăm cele cîteva sute de metri pînă la lagărul gării, printre soldaţii postaţi pe marginea străzii.

– Fruntea sus, copii! – glumi moş Zamfir. Iată în jur dovada că nu sîntem fitecine!

Chipul rezervistului era de luptător. Vorbirea de temut („Să urle şapte veacuri de răzbunare!“). Inima însă îi era de soră sau de

[1] Vagon special adaptat pentru transportul deţinuţilor în Gulagul sovietic, fără ferestre şi cu compartimentele interioare separate de coridor prin gratii.

copă, după cum îl necăjeau cei din jur, cînd își rostogolea tiradele vehemente.

– Taci, moșule, că, dacă te-ai auzi, ai fugi de dumneata! Mai spune o dată, e adevărat că purtai tocul de pistol gol?

– Ce era să fac cu el, dacă eram ofițer cu gazele la grupul de munte?

Lagărul gării, din care începusem captivitatea, era vopsit cu lozinci în germană despre om, despre pace și mai ales despre modelul, izvorul și constructorii societății viitoare. Unitatea deservea o școală antifascistă. Două sute de tineri prizonieri germani, cu un regim special de hrană și cazare, cu salarii de fruntași în producție fără să lucreze, erau inițiați în *singura concepție științifică despre lume și viață* de către camarazii lor de război mai vîrsnici, școliți în prealabil la Moscova. Cei o mie de nemți muncitori, conduși de brigadieri antifasciști cu bîte înalte pînă la piept, în uniforme, lucrau în construcții, stricînd normele rușilor și autodepășindu-se.

Un soldat t.r. din batalionul nostru, internat în spitalul lagărului, descoperindu-ne, ne chemă și ne puse în temă. În lagărul de sus erau anchetați cîțiva vînători. Sandu Simionescu, încheietorul plutonului meu de luptă împotriva partizanilor, fusese judecat și condamnat nu demult. Declarase cu emfază că el condusese în luptă acel pluton. Curînd am primit, prin bolnavii nou internați, un bilet de la Podlesnik, basarabean de origine, fost telefonist în grupul de comandă al cercetării. Fusese reținut din transportul spre țară și încarcerat. I se cerea să declare împotriva mea. N-o va face niciodată, mă asigura el, fiindcă aș fi făcut nu știu ce lucruri deosebite pentru viața lui. Nu știam cît de departe vor merge represaliile rușilor pentru acțiunile de luptă cu partizanii, socotite de ei criminale. Dar, sub nici o formă, nu trebuia să fiu folosit împotriva ostașilor pe care-i condusesem, chiar dacă ei declarau că luptaseră în munți. Nefăcîndu-ne vinovați de nici o încălcare a legilor războiului, trebuia negat orice adevăr formal prin care puteam fi loviți pe nedrept. Lupta pentru adevăr devenise, în această lume desfigurată, încercarea de a împiedica pe orice cale tribunalul să comită, în numele justiției, repetatele-i fărădelegi.

În discuția de principiu cu George Fonea susținuserăm că, în fața unei sentințe nedrepte, nu putem să vorbim doar despre

responsabilitatea judecătorului (pentru care problema de conştiinţă nici nu exista, ea fiind înlocuită cu apartenenţa partinică sau ideologică); că sîntem datori să-i refuzăm orice, chiar acele fragmente de adevăr pe care el le poate folosi împotriva adevărului de fapt. Noi nu aşteptăm un judecător mai drept care să revizuiască sentinţa, ci voim să-l împiedicăm pe cel în funcţie, pe orice cale (mai puţin crima), să dea sentinţa nedreaptă.

Sîntem singuri în faţa teribilei puteri. Nu ştim cît va restabili timpul din adevăr şi nici cui va folosi adevărul postum.

– Dacă, în cazul meu – spunea George –, a-ţi pierde ochiul în război e considerat de judecătorul care-ţi ia mărturia drept crimă şi nu-ţi lasă nici măcar portiţa unui „nu ştiu", ci îţi cere să spui, sub jurămînt, unde mi-am pierdut ochiul, ce răpunzi?

– În cîrciumă sau oriunde, numai în război nu.

Desfăşurarea interogatoriilor stîrnea în fiecare zi, la semnalarea intrării anchetatorilor în lagăr, emoţii violente, deşi fiecare îşi făcuse socotelile lui. Spiritele se linişteau îndată cînd acei chemaţi se îndreptau spre birourile improvizate. Toţi treceau mai întîi printr-o fază de voioşie, pentru ca apoi treptat-treptat, fiecare să se izoleze și să-şi gîndească din nou toate ipotezele.

Echipa de anchetă încercase să ne uluiască, apărînd, după primul incident petrecut între grupul românesc şi conducerea lagărului, în chip de „comisie". Inspecţiile erau temute ca apropierea unui ciclon sau a altui eveniment cosmic. Conducerea, ştiindu-şi golurile, încerca să le ascundă. Se mătura, se freca şi se spăla totul. Apăreau halate albe, se folosea cîntarul la bucătărie, se muştruluiau plantoanele, se regizau răspunsurile.

Comisia, o troică în haine de piele scorţoasă, cu şepci muncitoreşti, bine hrănită, cu importanţă afişată, se îndreptă de la poartă direct spre baraca noastră.

Primi raportul, cu obişnuita înţepenire a salutului sovietic, cel mai vîrsnic, un pişicher trecut prin ciur şi dîrmon care hotăra din ochi ce e de luat sau de dat. În încheierea raportului se miră, în româneşte, de ce nu-i răspundem la salut cu „Să trăiţi!". Asculta explicaţia încîntat de stupoarea provocată de intervenţia sa, ca apoi, întorcîndu-se spre George, să-l întrebe ca între cunoscuţi:

– Cum mai e, Fonea?

Era ziua mirărilor în serie, fiindcă, deşi tactica era străvezie, realizarea ei gradată şoca:

– Potoleşte-ţi amicul! – mi se adresă el. Riscă să fie judecat şi condamnat pentru insultarea corpului ofiţeresc sovietic.

Apoi le explică celorlalţi:

– El e prieten cu Arion.

Reprezentantul ilustrului corp era ofiţerul politic local, un polonez spilcuit şi îngîmfat, care susţinea că nu se încălcase nici o dispoziţie guvernamentală prin trimiterea ofiţerilor prizonieri la muncă şi că noi minţeam susţinînd contrariul.

– Sau nu vă cunoaşteţi dispoziţiile, sau nu spuneţi adevărul! – i-a replicat Arion.

– Deci un ofiţer sovietic minte?!

– N-ar fi prea grav, dacă ar minţi numai unul... – continuase camaradul nostru. Acest incident servise ca pretext pentru înscenarea inspecţiei.

„Comisia" avea de-a face cu dosarele noastre. Mi se păru atunci că tăcerea mea ar putea fi tîlcuită de ei drept spaimă sau răvăşeală şi, de aceea, în lipsă de altceva mai inspirat, îl întrebai, stăpînindu-mi inima:

– De cînd şi de unde ne cunoaştem?

– Din război! Din munţi! – replică el cu aplomb.

– Nu e posibil – tranşai eu –, sărind prea departe: nu ne-am fi întîlnit acum!

„Cunoscutul meu din munţi" mă aştepta a doua zi în biroul de anchetă şi se prezentă: Căpitanul Dumitrescu. Apoi, arătînd spre un ins cu alură de luptător, preciză: „translatorul, tipograf ilegalist din România". Din ce povestea el reieşea că aşa-zisul translator lucrase pe lîngă Teohari Georgescu, în Ministerul de Interne. Sigur era că avea amintiri amănunţite despre cîrciumile Bucureştiului.

– Ancheta, pentru ambele părţi neplăcută, poate fi şi scurtată, chiar la o singură şedinţă. (Era de-ajuns pentru condamnarea fără peripeţii dacă recunoşteam participarea la luptele cu partizanii, despre care el avea date suficiente.)

– N-am luat niciodată parte la lupta împotriva partizanilor, deşi nimic nu mi-am dorit mai intens ca măsurarea forţelor cu

cei mai temerari luptători ai cauzei sovietice. Mă înstrăina însă cruzimea care li se atribuia şi lipsa oricărui cavalerism, dar...

– Tu n-ai luptat? Nu te cheamă...? Nu te-a citat comandantul Crimeei pentru luptele...?

Îl întrerupsei tot aşa de neprotocolar cum procedase şi el şi negai încă o dată participarea, spre indignarea anchetatorului, care, înţelegînd că nu eram dispus să-i fac jocul, începu să arunce în mine cu tot ce-i sta la îndemînă: călimară, scaun, tabacheră. În interogatoriile următoare din lagăr, de la Interne, iar mai tîrziu din închisoarea Simferopol, judecătorul de instrucţie (anchetatorul) mă asigură că voi fi condamnat independent de poziţia mea şi de absenţa unei vini personale.

– Ai avut ghinionul să fii cuprins în lista celor care trebuie să răspundă pentru campania antisovietică în general şi pentru acţiunile împotriva partizanilor în special. Oricum te-ai fi comportat în luptă, sau faţă de populaţia civilă, nu mai contează. Negarea însă o să te coste. Dacă vrei să lungeşti ancheta, o lungeşti pe pielea ta. Putem determina pe oricine să recunoască tot ce trebuie! Îmi ceru, în repetate rînduri, componenţa (numele şi funcţiile) plutonului meu. Dar, şi sculat din somn, şi în interogatorii încrucișate cu mai mulţi anchetatori, cu avalanşe de întrebări, fără răstimp de gîndire, repetam mereu aceleaşi nume. Erau ale celor căzuţi, spuse fără greş în ordine cronologică. Primii patru erau comandanţi de grupă. Speram că nu voi tulbura liniştea și amintirea confraţilor mutaţi în veşnicie, incluzîndu-i în misiunile noastre actuale. Pomenirea lor în fiecare dimineaţă, în loc de rugăciune, mă aduna şi mă limpezea.

Aş fi putut pleca o dată cu ei din acea tinereţe ameţitor de înaltă, dar dacă a fost să fie altfel, trebuia să-i păzesc pe cei ajunşi sub vitregia sorţii. Cei căzuţi şi cei vii rămîneau astfel solidari, în aceeaşi unitate de luptă. Cei plecaţi treceau, ca săgeţi cu şomoioage de veşnicie aprinse în vîrf, peste negura timpului nostru nevolnic, arătîndu-ne drumul. Fiind mereu împreună, le puteam încredinţa misiunea de a forma un nou pluton, neexistent ca şi ei, în vederea unei bătălii. Ei erau deasupra lucrurilor şi nu se mirau, ca telefonistul Piolesnik, adus de anchetator la confruntare, auzindu-mă că neg participarea la lupta din munţi. Dar şi

acesta încercă, fără să priceapă de ce, să-şi estompeze declaraţia anterioară.

– Am auzit că a luat parte, dar nu l-am văzut. Se spune că lupta ne-a provocat atîtea pierderi că n-au mai ajuns pansamentele. Dar nu ştiu sigur. Poate a luptat...

Şi încremeni palid, mărunt şi slăbit, cu ochii în pămînt. Depoziţia i se împleticea, deşi vorbea ruseşte de copil, numai din teama de a nu înrăutăţi situaţia neînţeleasă.

Karamakov, celălalt martor al acuzării, ostaş din compania lui George, cunoscut în batalion prin troiţele de lemn ridicate prin locurile popasurilor din război, guraliv, zîmbitor, fraternizînd cu anchetatorul, schiţă totuşi o imagine unicat, opusă clişeului propagandistic cu privire la ofiţerii ocupanţi.

– Ţi-ai făcut din banditul ăsta icoană! – îl ameninţă judecătorul.

– Despre acţiunile cu partizanii nu ştiu nimic – se eschivă el, intuindu-mi poziţia –, dar un lucru pot spune sigur: unde era greu, era adus domnul sublocotenent.

Nici patronul de care depindea plecarea lui acasă nu trebuia mîniat – se scuză el pe tăcute, doar din ochi.

În schimb, George şi Crin nu-i făcură judecătorului de instrucţie nici un fel de concesie, cu toate promisiunile din anchetă că vor fi scoşi din cauză dacă mă demască.

Ştiam că închisoarea va deveni orizontul vieţii noastre, dar, în drum spre ea (cu George Fonea), speram că nu va începe chiar în acea dimineaţă de decembrie '48, cînd formalităţile de la poartă – percheziţia şi inventarul – arătau nu o plecare la anchetă în oraş, ci una definitivă.

Mental, închisoarea începuse demult, ca o obişnuinţă cu viaţa de captiv, ca o variantă mai dură a lagărului, fără lume şi fără natură. Dar, în drum spre ea, nu luasem cu noi decît echipamentul afectiv. Faţa gîndită a existenţei încremenise ca planşele pe pereţii sălilor de clasă. Trăiam pentru noi cu inima şi pentru alţii cu mintea, se plîngea adesea moş Zamfir. Cînd din străzile vechi ale oraşului apăru, dominatoare, imensa clădire roşie din timpul ţarinei Ecaterina, în inima noastră începu lupta, neverosimil de copilărească, între speranţă şi deznădejde. Trecuserăm de-a lun-

gul zidirii fără să intrăm și speranța că ne-am putea întoarce în lagăr, ca după un interogatoriu sau o confruntare, mai fîlfîi o dată, uriașă, peste inimile noastre pitice.

– Ce-ar fi să nu intrăm? – șopti înăbușit George, întorcîndu-și scurt capul.

Mergeam unul după altul, flancați de gardieni, printre oameni care, obișnuiți cu prizonierii escortați, luau doar în treacăt notă de ultimul nostru drum prin forfota străzii.

Dar drumul nostru continuă, lipit de flancurile severei și mutei clădiri, crescută peste capetele noastre, și din latura scurtă (o stradă golită de trecători) alunecarăm fără întîrziere, ca într-un gîtlej, printr-o poartă, apoi prin alta, pînă în măruntaiele închisorii.

Grupurile mici și mari întîlnite în curțile interioare, mînate ca de pale de vînt în ceață, erau vărsate sau înghițite de dubele negre.

Dosarele noastre, împinse printr-un ghișeu, intrară (după o rafală scurtă de întrebări mecanice privind identitatea) în circuitul nevăzut al hîrtiilor ca să primească scurte adaosuri și ștampile menite să înlocuiască și să justifice absența oamenilor din existența de afară.

Urmă despărțirea de George, fără o clipă de răgaz și fără un semn. Împins în grabă prin încăperi goale, fusei dezbrăcat, tuns și ras peste tot, uns cu un lichid pișcător puturos și percheziționat. Fără să înțeleg cuvintele, făcui mișcările și genuflexiunile controlului corporal. Abia în încăperile sumbre cu dușuri se întrerupse mecanismul precipitat al mișcărilor.

– Hei, balerin! – repetă cineva pînă cînd, nedumerit, mă întorsei...

Umplînd cadrul unui ghișeu, un cap obez, tuns băiețește, cu ochi îngustați de plăcere, mă învălui, chicotind, cu o avalanșă din care nu pricepui decît o întrebare oftată despre vîrstă. Mă îmbie (ca să-mi dea totuși ceva în acest subsol de viață) cu un pumn de cubulețe de săpun.

Se adăugară astfel, la ceea ce a fost, noi gratii, cu noi temniceri: la intrarea principală, la coborîrea în subsol, la capătul coridorului, pînă cînd ușile celulei se închiseră după mine. În încăperea scundă, strîmtă, cu pereții întunecați, cu zăbrele spre o curte interioară, se ridică de pe patul comun un bătrînel uscățiv cu

ochi somnoroşi. Îmbrăcămintea, deşi uzată şi lustruită, revendica apartenenţa la corpul ofiţeresc german.

– Comandor de marină, inginer Schwartz – se prezentă el, înviorat că-i vorbisem nemţeşte. Mă scăpaţi de singurătate. O duc de doi ani! Mi-am gîndit toate gîndurile. Mi-am repovestit viaţa. De-o vreme picotesc doar aşteptînd masa. Dar acum mi-e bine şi, dacă aş avea o pipă de tutun, nu mi-aş mai dori nimic.

Înspăimîntat de-o asemenea renunţare, pusei pe masă tot tutunul pregătit în lagăr şi tot ce mai aveam, ca să vadă că nu ştia ce vorbeşte.

Nu-l interesau noutăţile de afară şi nici povestea altuia, decît ca pretext pentru trecerea timpului. În primele zile vorbi mult, fiindcă tăcuse mult.

– Nu-mi mai fac iluzii despre întoarcerea acasă. Cu doi ani în urmă speram şi am dat tot ce aveam: ştiinţa şi puterea de muncă pentru refacerea şi modernizarea unui port în Baltică. După ce ruşii au stors tot, inclusiv ideile înregistrate la oficiul de patente ale Reich-ului, m-au aruncat în închisoare pentru activitatea mea de comandant tehnic al porturilor din Marea Neagră. Cei doi ani de prizonierat i-am petrecut în biroul de proiectări al şantierului naval, bucurîndu-mă – cu excepţia libertăţii care-mi era limitată – de tot ce li se putea oferi specialiştilor sovietici într-o asemenea perioadă. Nu, nu mi-am făcut proces de conştiinţă pentru că m-am pus la dispoziţia inamicului. Poate că aveaţi dreptate susţinînd adineauri că noi, germanii, sîntem mercenari ideali şi că ne vindem stăpînului tăria noastră: munca cu cap. Dar ce ne rămîne altceva de făcut? Chiar dumneavoastră susţineaţi că, în regie proprie, deşi soldaţi de elită ai Europei, nu ne realizăm. Cînd vom învăţa să facem şi politică nu vom mai trăi din simbria altora. Dar asta e grija şi problema celor de afară. Personal, nu-mi doresc decît să mănînc pe săturate şi să lucrez cum ştiu eu, adică tot pe săturate.

Bătrînul tăcu, învăluit în fumul pipei, ca şi cum ar fi degustat saţietatea visată.

– Dormiţi cu lumină? – reluă el, îndopîndu-şi iarăşi pipa. Becul puternic de deasupra uşii deranjează foarte, mai ales cînd ne obligă să stăm pe spate cu ochii în el şi mîinile peste velinţă. Noroc

că nu-s toți gardienii turbați și ne mai lasă și ziua să picotim. Am nervi buni și somnul mi-e adînc.

Dar și sforăitul îi era adînc și continuu, chiar și în semitrezie. Surprinzîndu-l cum mă învelea cu grijă noaptea, îmi propusei să nu mă supăr de acest neajuns și, așa cum altădată reușisem să nu mă mai deranjeze copiii care se jucau în timp ce mă odihneam, voiam să trec în surdină și necazul acesta imediat.

Dimineața, în curtea interioară cu pereții spitalului pătați de igrasie, apărea o ceată de copilandri pali, îmbătrîniți sub supravegherea unei gardiene cu rotunjimi de jur împrejur, abia ținute în încordarea uniformei. Minorii condamnați, o colecție de măști crispate pe trupuri firave, fără sfieli și zburdălnicii, alergau bezmetici ca niște cîini jigăriți și înrăiți, căutînd chiștoace și un miracol nesperat. Schimbau sudalme neînțelese, așa cum ar schimba arșice pe nasturi, și-și mutau curînd paradisul lor jefuit de cealaltă parte a spitalului. Estompat, pătrundeau din coridor zgomotele pașilor celor ce făceau curățenie. Dar deodată urcă fluierat, abia sesizabil, firul melodic al cîntului transilvan de jale[1]: „De ce m-ați dus de lîngă voi?“, întrerupt de pauzele impuse de activitatea spălatului pe jos și reluat mereu de la capăt. Potolindu-mi inima, atunci cînd zgomotele se apropiară de ușa celulei noastre, îmi țuguiai buzele și, ușor tremurat, fluierai crîmpeiul de melodie al versului următor: „De ce m-ați dus de-acasă?“. Urmă, limpede, îndreptarea bruscă a trupului plecat și apropierea de vizor. Cu siguranță că plantonul deținut se asigurase că paznicul continuă să rămînă pe cealaltă latură a secției și, din schimbul febril-șoptit de întrebări, aflai că Brătan fusese condamnat cu alți trei soldați prizonieri ai unui lagăr din Sevastopol, la zece ani, pentru agitație și grevă. Toți lucrau în incinta închisorii și, în celula lor de la etajul doi, fusese adus un căpitan cu un ochi pierdut în război.

– E George Fonea – mă bucurai regăsindu-l. Spune-i...

Reconfirmarea legăturii permanente dintre noi la acel ceas neobișnuit de seară în care temnicerii parcă fugiseră mă făcu apoi să renunț să mă arunc ca într-o bulboană în încîlcirea de glasuri

[1] Este vorba de poezia „Bătrîni“ de Octavian Goga.

fierbinți care se căutau cu știri, făcînd curtea interioară să clocotească asemenea unui cazan satanic.

– Transmitem în direct din infern convorbirile damnaților – anunța de fiecare dată comandorul de marină, preluînd oficiul de crainic al haoticei emisiuni în care parcă zeci de stații de emisie-recepție, etajate în golul curții interioare, ar fi început să transmită știrile, bruindu-se reciproc.

Dar cum cifrul, interferența și suprapunerea mesajelor depășeau capacitatea comentatorului, acesta repeta, fără legătură, doar cuvintele care reveneau mereu: procuror... tribunal... muncă silnică... lagăr de corecție și numere, numere de ani de pedeapsă, care se îngrămădeau ca material de construcție, ca să lărgească teribila viață-închisoare a planetei. Umbra strîmbei zidiri ce ni se destina cădea și în vis. Într-o noapte se făcea că mulțimi de oameni cu facle se îndreptau spre palatul mai marelui cetății ca să-i ceară trupurile tuturor celor căzuți, fiindcă nu toți foștii luptători erau pregătiți pentru cinstire. Trezit din somn de somația amenințătoare, acesta ieși în marele balcon să-i liniștească:

– Sînt toți cei pe care i-am trimis în luptă pentru viața cetății. Priviți-i! Nu lipsesc decît cei vii.

Mulțimea, aplecată din nou să lumineze fețele împietrite, fără să-i găsească pe cei căutați, se ridica scandînd numele celor ce visau cetatea care se lepădase de ei.

O singură dată, un vis generos mă întoarse acasă. Fu simplu, dar, totuși, ca o intrare în Ierusalim. Mulțimea nu era în imagine, ci de fiece dată tocmai dispărea după prima cotitură, după ce pardosise fragmentul de drum cu flori multe, cu toate florile pămîntului culese proaspăt. Vestirea nu era vorbită, ci de mireasmă, și alerga o dată cu așternerea covorului smălțuit cu culori înrourate.

Într-una din zile, alt prizonier fu împins în celula 30. Tînărul înalt, blond, bucălat se așeză fără bineţe pe marginea patului și cuprinzîndu-și tîmplele plînse îndelung, tăcut.

Dorința comandorului de a-i așeza capul pe umeri îi dezlegă, în sfîrșit, limba. Era subofițer din trupele „SS“ și recunoscuse deschis la anchetă că participase la nimicirea unui sat al teatrului de luptă. Plînsul lui se datora însă gîndului la reacția pe care ar fi avut-o mama sa văzîndu-și odorul închis. Actualizarea prin cu-

vinte a acestei reprezentări îi reactiva plînsul ca și cum, în enorma închisoare, ar fi fost singurul adus pe lume de o mamă. La prînz mîncă tot, fără firimituri.

– În lagăr mîncam la masa fruntașilor din producție. Primeam supliment.

Și-și aminti iarăși, cu lacrimi, de maică-sa.

Celălalt „SS"-ist, adăugat efectivului în după-amiaza aceleiași zile, un *Volksdeutsche*[1] din Volkinia poloneză, se singulariză în alt chip.

– Voi ce faceți aici? – se interesă el, uluindu-ne cu formularea.

Comandorul, deranjat de familiaritatea cazonă sau de stupizenia întrebării, îi răspunse agale:

– Facem ce vei face și tu, pînă cînd vei albi ca mine, cu condiția să supraviețuiești tuturor accidentelor de muncă silnică.

– Asta e soarta voastră –se diferenție plin de repulsie noul venit. Eu plec imediat în lagăr. Mi-a spus judecătorul de instrucție. Ancheta mea s-a consumat într-o oră. Eu nu am luptat în URSS. Doar în Iugoslavia. Contra partizanilor. Anchetatorul m-a felicitat pentru că am participat la lupta contra banditului de Tito. Mi-a cerut o declarație scrisă de mîna mea și gata!

- Asta te costă 25 de ani și vei fi primul condamnat dintre noi. Anchetatorul tău va lua o primă specială pentru rapiditatea cu care te-a aranjat – îl avertiză comandorul.

– Dacă ți-ai pierdut mințile, moșule, ține-ți gura! – se enervează cel vizat. Nu cobi! Eu am de trăit.

Atmosfera se făcu beligerantă. A doua zi nu s-a produs eliberarea așteptată și Kurt s-a zbătut ca un animal tînăr închis în cușcă. Bătuse de două ori la ușă, dar temnicerul, după ce l-a ascultat prima dată apatic, i-a închis ușa în nas. Deranjat a doua oară, se zbîrli:

– Hei, Fritz, dacă nu te liniștești, te încalec! Îți scot eu gărgăunii din cap! Aici ți-e locul! Dacă mai bați la ușă, îți dau eu libertate!

---

[1] *Volksdeutsche*, termen german apărut după primul război mondial, o dată cu modificarea frontierelor și crearea de noi state; prin acest termen erau desemnați cei care, avînd drept limbă maternă germana, locuiau în afara statelor cu populație majoritar germană și posedau cetățenia statelor pe al căror teritoriu trăiau, dar care asumau, etnic și cultural, naționalitatea germană.

Cei doi consîngeni rîseră neprietenos cînd Kurt trecu din nou pe ruseşte, din cauza neputinţei limbii germane de a-i cuprinde nemulţumirea. Pe dată însă vocabularul rusesc îl făcu pe blondul Eckhart să-l apostrofeze:

– Ţine-ţi pliscul, polonez nespălat!

– Eu polonez?! – îl măsură, abia stăpînindu-se, cel insultat. Eu sînt mai neamţ decît tine, împuţitule! Vezi că-ţi masez pe loc mutra aia de găgăuţă!

– Tu, mie?!

După două-trei replici ca biciul, cei doi fraţi de arme continuară diferendul cu pumnii, înghesuindu-se unul în altul.

– Nu ştiu să se bată – mi-i arătă comandorul, cu detaşare neutrală. El îi dispreţuia pe amîndoi tinerii şi, pentru a marca apartenenţa sa la o altă formaţie spirituală, folosea un stil elevat, iar explicaţiile date erau voit savante, inaccesibile.

Poporul care părea un monolit în coloană şi în formaţiile de luptă nu-şi găsise încă, după dezastru, valenţele fireşti ale coeziunii. Moş Zamfir – întemniţat cu Crin în celulele vecine şi, printr-o greşeală a temnicerilor, înghesuit pentru cîteva ceasuri peste noi din cauza unei reparaţii –, deşi nu ştia nici o boabă nemţeşte, se plîngea că nemţii sînt camarazi numai din ordin.

O dată cu trecerea zilelor a continuat şi funcţionarea mecanismelor judiciare, întreruptă de numeroase incidente, cum a fost refuzul semnării de luare la cunoştinţă din cauza lecturii superficiale a dosarului – sau a comodităţii translatorului de a-mi traduce piesele necunoscute, adăugate vrafului de hîrtii – care nici la încheierea instrucţiei nu era legat. Nu înţelegeam de ce foloseau atîtea tertipuri şi josnicii. Ei se întrebau de ce mă mai luptam, dată fiind condamnarea inevitabilă. Judecătorul de instrucţie mă întrebase de cîteva ori cum aş fi procedat eu cu el într-un context asemănător sau, mai ales, cum aş reacţiona întîlnindu-l mai tîrziu, să zicem pe stradă, în Bucureşti sau... altundeva, unde ne-am trezi faţă în faţă, simplu, ca oameni fără sisteme, fără misiuni speciale. La interogatoriul din noaptea anului nou rămăsesem spre ziuă singur cu el. Perevodcicul pleca prin birourile vecine şi revenea de fiecare dată mai nesigur pe picioare şi la intervale mai mari. Căpitanul, albit în luptele de guerilă, se plîngea altora:

„El m-a albit în cîteva ore şi-acum îl am în mînă şi nu-l ucid!". M-a privit lung, tăcut, fără cheful de a mai continua pregătirea hîrtiilor care duceau la condamnarea mea la moarte. A-mpins cu silă totul de-o parte şi-a început să-mi vorbească omeneşte, încercînd să se facă înţeles într-o limbă din care nu înţelegeam mare lucru, afară de asigurarea că-i părea rău de mine, despre care ştia tot. Nu înţelegeam de ce folosea cuvîntul „frate" şi de ce îmi întinse, la capătul unei perioade rostite cu efuziune, mîna, cu dorinţa să i-o strîng în semn de înţelegere. Ca răspuns, schiţasem pe o hîrtie de pe masă un eşafod pe care călăul îi întindea mîna victimei care aştepta, cu ştreangul în jurul gîtului, să-i zboare scaunul de sub picioare. Spînzurătoarea era pedeapsa destinată criminalilor de război şi pînă în 1948 ea însemnase cerul localităţilor teatrului de război.

– N-ai inimă! – se înfurie el, înjurînd şi alergînd, ca mînat de streche, prin birou şi pe coridor.

– Dumneavoastră aveţi? – mă nedumerii eu.

– Da. Eu am! Și încă una mare... mare.

Din dulapul metalic smulse apoi cu duşmănie o sticlă de votcă şi deşertă pe gîtlej cele două-trei degete de lichid rămase.

Procesul fu memorabil prin depoziţia lui George Fonea. Mai tîrziu, în închisoare, cînd eram scoşi la aer sub escortă, unul dintre ostaşii din turnul de pază, care la procesul din 12 februarie '49 fusese implîntat lîngă boxa acuzării, îl arăta tovarăşilor săi din curte:

– Ăla, chiorul, e Fonea!

Tribunalul militar, iritat de incidentele în serie ridicate de cei trei foşti ofiţeri ai fostei Armate Regale române din fostul Batalion I Vînători de Munte, declarase, după sfîrşitul unei zile furtunoase de dezbateri, că „aceste gunoaie" provocaseră mai multă zarvă și bătaie de cap decît procesul-spectacol intentat generalului Zänecke, fost comandant al Crimeei. Ne ridicasem împotriva instituirii, apoi a competenţei tribunalului, împotriva incapacităţii traducătorului, care nu stăpînea nici româna şi nici rusa. Atacasem desfăşurarea instrucţiei, refuzam apărătorii din oficiu. Crin şi apoi eu reluasem, pe cont propriu, ceea ce George, iniţiat şi inspirat, arunca în luptă, folosind şi ce-şi pregătise sistematic fiecare pentru ultima războire verbală. Faptul că, nici în principiu, nici în

practică, dintre milioanele de luptători ai frontului sovieto-americano-franco-anglo-etc., nu s-a pus problema să fie condamnat cineva pentru încălcarea legilor războiului dovedea că instituirea crimei de război întruchipa dreptul celui tare, al învingătorului, împotriva învinsului. Noi trei nu eram judecați pentru fărădelegi, ci pentru participarea la război, la războiul numit de ei de apărare a patriei. Numai că „apărarea patriei" începuse prin ocuparea, cu un an înainte, a Basarabiei şi Bucovinei, pentru care noi eram gata să mergem, alături de oricine, împotriva cotropitorilor.

Arion, citat ca martor, se mirase că un tribunal militar, care se pretinde informat, îmi dăduse loc în boxa acuzaților, plasînd faptele în altă parte decît acolo unde s-au petrecut.

– Învinuitul e tot aşa de nevinovat ca mine, chemat să depun ca martor.

– Eşti tot aşa de bandit ca şi el – îl întrerupse preşedintele completului de judecată.

Dar cei 11 martori ai acuzării, civili, toţi cetățeni sovietici, foşti sub ocupație, îi dădură dreptate lui Arion, citați parcă să dovedească orice altceva decît vinovăția mea. De neînțeles cum acuzarea nu-şi pregătise spectacolul. Se mărginise să afişeze fotografiile ocupanților pe itinerariile unității de altă dată, somîndu-i pe cei care-i recunosc să depună, convinşi că vor acuza, cu indignare sfîntă, pîngărirea pămîntului patriei pentru simplul fapt că învinuiții se află acolo.

Altădată, mai tîrziu, în ţara mea, se vor găsi martori mincinoşi printre cunoscuții apropiați. Cum a fost posibil ca nici una dintre depozițiile unor străini, care au dus-o greu în timpul şi din cauza războiului, să nu conțină nici o umbră de acuzație, ci dimpotrivă?!

Oameni de care nu-mi aduceam aminte decît vag, cunoscuți adesea numai din vedere, introduşi în sala de şedințe pavoazată în risipă de roşu, călăuziți de arătătorul acuzator al preşedintelui, erau somați să depună ce ştiau. Ca un făcut, după ce scrutau tristele figuri din boxă, se grăbeau să înceapă:

– Pe cel mai tînăr îl cunosc bine.

Cei mai mulți ştiau şi numele, cu variantele lui fonetice inevitabile pentru străini.

– Îl iubeau şi soldații, şi civilii.

Preşedintele îl întrerupea, cerînd fapte. Dar faptele băteau în altă parte decît îi trebuia tribunalului.

Un bătrîn cu faţa suptă muceniceşte susţinea că, după fiul său, căzut pentru apărarea patriei, rămăsese cu un băietan, acum sub arme, pe care l-aş fi îmbrăcat la croitoria companiei cu haine trainice de foaie de cort. Nepotul venea cu alţi copii, în fiecare zi, să primească porţia de la cazanul soldaţilor.

O franţuzoaică din Ortalan, distinsă şi sigură pe ea, în ciuda vîrstei şi a sărăciei, fu întreruptă îndată ce mi se adresă:

– Regret că vă întîlnesc în aceste condiţii. Locul dumneavoastră nu e acolo.

– Fraternizarea cu ocupanţii e pedepsită de lege – ameninţă preşedintele.

– Soţul meu a căzut pentru instaurarea puterii sovietice. Fiul meu a luptat în rîndul partizanilor...

– Ce a făcut învinuitul în timpul ocupaţiei fasciste, cînd, din cauza sălbaticei prigoane, atîţea oameni paşnici au fugit în munte?

– Mi-a adus, de Paşte, cozonac şi lichior.

Părăsise Parisul la începutul veacului, pentru a-şi urma alesul (un rus) în ţara lui. El deveni mai tîrziu grădinar pe ţărmul crimeean cu castele şi, la revoluţie, o lăsă singură, în plină tinereţe, într-o lume străină, cu fiul militant pentru credinţa tatălui. Fiica acestuia, împreună cu bunica, refugiate în acel sat tătar, duceau viaţa fără bucurii a ocupaţiei străine. Îmi venea în minte încercarea bunicii de a-mi deschide ochii asupra zvăpăiatei nepoate care-mi aţinea calea, împrietenindu-se cu bătrînii tătari la care locuiam. Mă uluise iscusinţa cu care înmuia prin şăgălnicii habotnicia gazdelor, pentru a arunca o privire în odăiţa lipită cu pămînt pe jos şi cu nimic în ea în afara patului de campanie şi a unor tingiri de aramă pe perete. Dar ispitele regizate nu m-au prins nicicînd.

– Da, îl cunosc bine – declară martorul, cu înfăţişarea unui acuzator public.

– În ce împrejurări l-ai cunoscut?– Ne-a dat cai şi căruţă, şi mie, şi altora, pe degeaba, pentru munca pămîntului.

„Inexact, apreciai eu în sine-mi, pentru că nu dispuneam personal de inventar agricol, iar ajutorarea populaţiei era ordonată de Corpul de munte".

– A intervenit ca să nu fie trimisă fiica mea cea mare la muncă în Germania. Eram văduv şi n-avea cine să-i îngrijească pe cei mici...

(Asta ar fi fost posibil numai dacă l-aş fi îmbătat pe căpitanul Beischlag cu vinul lui, jucînd rolul chefliului cu meşteşugite sughițuri: „*Beischlag!* Hîc!", ceea ce sporea de obicei apetitul bahic şi generozitatea invalidului german.)

Fiecare mărturie mă proiecta pentru cîteva clipe ca pe o minge de ping-pong trimisă şi returnată de paletele străine, din şi în boxă.

– Ştia că mă întîlnesc cu fiul meu, fugit la partizani, şi nu mi s-a întîmplat nimic.

(Încercam să-mi aduc aminte: văzusem sau numai mi se povestise că pe uzina electrică din Ialta fluturase în dimineaţa de după 7 noiembrie steagul roşu? Mecanicii, însufleţiţi la un pahar de samagon, îl arboraseră pe întuneric şi a doua zi, speriaţi, urcaseră în munţi.)

Această maică semăna cu Maica Domnului din icoana din odăiţa copilăriei mele.

Camarazii mei de luptă şi de boxă a acuzării, mai puţin cunoscuţi personal, riscau uneori să intre în clişeul obligatoriu al ocupanţilor. O femeiuşcă din sovhozul „Bezbojnic" (în traducere: „fără Dumnezeu"), instalat în zidirea mănăstirii de lîngă Starîi-Krim, susţinea că George o lovise cu cravaşa peste degete şi căuta, la ambele mîini, urma care nu s-ar mai fi şters şi pe care vroia s-o arate tribunalului. După spusele sale reieşea că nu voise să primească soldaţii din compania lui încartiruiţi la ea. Dar din glumele acestora se ştia că era „mai primitoare ca moartea şi îndurătoare ca pămîntul".

Certificatul de bună purtare care mi se acorda era bun pentru un nepămîntean, dar complet neutilizabil pentru virtualul criminal de război. Dar atenţie! Ultimul cuvînt acordat încurcă tribunalul, care găsise răspuns la toate:

– Aceeaşi instanţă l-a condamnat anul trecut pe subofiţerul Simionescu Alexandru pentru că ar fi condus plutonul de vînători de bande în acţiunile de care sînt învinuit şi eu. Dacă el putea fi făcut ajutorul meu, eu, ca fost ofiţer, nu pot fi făcut încheietorul său.

Condamnarea ambilor pentru funcţia de comandant în aceeaşi perioadă şi în aceleaşi lupte păcătuieşte împotriva unui cunoscut principiu de drept. Osteniţi-vă, deci, să-mi căutaţi altă vină decît cea care a format obiectul anchetei!

Şedinţa fu întreruptă. Tribunalul se retrase pentru întîia dată pentru deliberare. Celelalte întîmpinări din partea noastră fuseseră rezolvate „în mers", prin cîteva şoapte încheiate prin respingerea unanimă a incidentelor. Căpitanul grefier, revenit în sală (înveselit) ca să-mi ceară încă o dată datele identităţii, stîrni în boxă emoţie printr-o revărsare necontrolată:

– Tu ai scăpat! Să păstrezi focul sacru! Nu te-a părăsit puterea care te-a apărat tot timpul. Cînd te întorci în ţară, du-te... şi spune-le să nu-şi piardă curajul! Unde sînt oameni, se poate trăi.

George contaminase exaltat şi pe prea-treazul Crin, care mi-i încredinţa pe ai lui (pe amazoana cu nume şi chip exotic, pe care o ştiam din fotografii, şi pe ochioasa şcolăriţă Anca).

În mine, ca într-o încăpere cu ferestrele uitate deschise, se ridicase o învolburare care mîna, ca pe nişte foi, tot ce gîndisem şi regîndisem în ultimele zile. Preschimbarea pedepsei capitale în 25 de ani de lagăr, preschimbare pe care toţi candidaţii la moarte şi-o doreau, mă înspăimînta. Preferam execuţia, cu toată repulsia pe care o aveam faţă de ştreang. Pentru abjectul spectacol aveam destulă putere. Pe George nu-l întrebasem, dar mi se părea că şi el ar fi ales varianta violentă, dar scurtă. De unde forţă să te menţii ca om pe-o arie necuprinsă, înecat de neputinţă şi umilinţe? El l-ar fi iertat poate pe Villon, care a fost condamnat pentru tîlhărie, meditînd: „E urîtă imaginea omului oprit între cer şi pămînt, dar de a omului-vierme mi-e greaţă".

Trăisem, în ajun, în măsura în care se poate trăi în închipuire, drumul spre eşafod. Vuietul mulţimii aţîţate mă făcea statuie dreaptă. Orice s-ar fi întîmplat, îmi rămînea atîta înţelegere pentru ei încît să-i plîng pe bieţii mei fraţi spectatori. Clipa ultimă de răspîntie, dincolo de care nu mai e nimic (sau poate e mai mult decît orice), nu mă durea: nu atît pentru degradanta privelişte a sluţirii chipului de om către care mă îndreptam, cît pentru dorul de dragoste pe care viaţa de acolo nu mi-l mai putea hărăzi.

Tribunalul reintră, aducînd verdictul.

Solemna şi înfricoşata clipă cînd viaţa e abătută de oameni ca un pîrîu spre canal se desfăşura grăbit, indiferent, mecanic.

În limba încifrată a hîrtiilor, se spunea că învinuiţii, deşi nu recunoşteau învinuirile aduse, se încadrau în prevederile cazului din 1943.

Pe mine mă scoseseră de sub învinuirea de a fi participat la acţiunile de luptă, la care luasem de fapt parte, şi mă condamnau la moarte pentru o altă luptă, de care nu auzisem niciodată nimic, împreună cu ceilalţi doi, pedeapsă preschimbată ulterior în 25 de ani lagăr de muncă şi corecţie.

Grefierul ne înmînă nişte fiţuici roz, de un lat de palmă, bătute la maşină, din care lipsea motivarea pedepsei, decupată şi păstrată, pentru a nu fi văzută şi atacată de nimeni, în seiful justiţiei sovietice.

Recursul la casaţie, depus a doua zi pentru noi trei şi pentru ceilalţi care se aflau în celula condamnaţilor, sosi după o lună cu formula stereotipă: „Nici o schimbare". Făcea excepţie doar cazul unui soldat german, care a primit, în loc de 25, 15 ani. Declarase că arsese, cu aruncătorul de flăcări, 1500 de prizonieri! Cifra ucişilor era la fiecare întrebare alta! Cei din celulă îl socoteau nebun. Era, oricum.

– Am devenit marfă fără căutare, ficiori! – îşi începea moş Zamfir discursul de dimineaţă, de pe priciul nostru.

– Zăcem depozitaţi de săptămîni în pivniţele ţarului roşu. *Mane, tekel, fares* s-a rostit şi s-a împlinit. Nu mai pridideşte oare cu transportul şi experimentează încă marele Pliuşkin din Kremlin cum să facă, din viaţă, materie[1]. N-a mai rămas din om decît gura flămîndă, care muşcă în jur atunci cînd „fătuca"-gardian nu găseşte prin celulele deţinuţilor cîte o coajă de pîine şi pentru „străini".

(În răstimpul scurt pînă cînd criminalii de război au fost mutaţi la etajul I din pivniţa rezervată noilor candidaţi, o fătucă-gardian cu obrajii aprinşi ne aducea în poala mantăii pîine rămasă de la femeile condamnate care primeau ajutor săptămînal.)

Sîmbăta, cînd ieşeam pentru douăzeci de minute la aer, treceam pe lîngă coşurile cu daruri (*peredaci*, în ruseşte) care cu

[1] Pliuşkin, personaj al romanului *Suflete moarte* de Gogol.

toată sărăcia lor făceau să lase gura apă străinilor fără pachete și fără scrisori.

– Din toată lumea, numai ea se gîndește că sîntem cei mai huliți și nedreptățiți și cerșește pentru noi. O fată care se bucură cînd împarte pîine flămînzilor compensează ticăloșia unei societăți. Așa-i, ficiorule? – mă înghiontea moș Zamfir direct cînd, uitînd de mine, priveam prin gratii faclele plopilor pregătindu-se de înviere. E și nespus de frumoasă, nu? Hai vorbește!

– E, într-adevăr, nespus de frumoasă! – încuviințam eu.

Odată a certat, cu lacrimi în ochi, pe doi dintre noi care, din teribilism, nu participau la împărțirea pîinii. George i-a răspuns pentru amîndoi:

– Acum, cînd nu mai am nimic, mi-ajunge bucuria dumneavoastră.

Dar și el, fără să aibă nimic, făcea daruri: „Să-ți fie ziua numelui, lumina/ Ce-o scutură prin gratii, primăvara!/ Firimitură albă de la cina/ Celei din urmă taine, ce-a fost țara!"...

Cînd ne scotea ea la „program", rămînea discret în fața celulei; cei cu amintiri din munții Iaila priveam din ușa closetului comun, prin zăbrele, arca luminoasă a Ceatîrdacului, jilțul de piatră din care Dumnezeu privise amurgul de sînge al trupelor de munte.

– Doamne, de unde am căzut! – ofta George, închizînd și ochiul care-i mai rămăsese. „Trec în salturi vînătorii,/ cum îi știa inima de ieri"...

* * *

Prospera industrie penitenciară cerea spații noi de depozitare și, cum cvartalul închisorii-matcă era ticsit, loturi de condamnați fură îmbarcate în tren și mutate în închisorile filiale. Ne mișcam încă în cadrul plin de amintiri al Crimeei, dar asemenea îngerilor căzuți, coboram spre iad. În vremea aceea nu eram ascunși, ci arătați lumii de afară, să vadă și să se îngrozească. „Corbii negri" trăgeau lîngă peron și în urletele temnicerilor eram zvîrliți precum boarfele din ușa dubei și lipiți ca niște scuipați de caldarîm. Mișcarea spre vagoane se făcea în rafale scurte și iuți, cu cîini-lupi zbătîndu-se în zgărzile pistolarilor. Condamnații, prinși unii de

alții ca un mărăciniș, erau mînați fantomatic de ducă-se pe pustii. Spectatorii încremeneau ca în filmele de groază, apărîndu-și cu brațele ridicate fața. Scene de coșmar sub lumina sudică, altădată de miere.

Închisoarea din Feodosia, contaminată de priveliștea miniaturală cu ziduri scurte și olane răscopt colorate a orașului tătar părea un pretext, în comparație cu apăsătoarea pușcărie din Simferopol a țarinei. Doar guzganii grași ca purceii îi speriau aici pe condamnații scoși la program. Celulele strîmte păreau înalte ca niște puțuri, fiindcă fereastra cu gratii spînzura tocmai sub linia tavanului. Șase români împărțiți în două tabere și un neamț cuminte între noi ocupam prima celulă de la intrare. Ceilalți trei nu-și vorbeau decît strictul necesar și încercau să se descarce încredințîndu-se în șoaptă unuia dintre noi. Cei vizați simțeau, oftau și așteptau rîndul să-și spună partitura. Moș Zamfir și Deliorman acuzau pe al treilea, maiorul Tofan, „o gloabă ajunsă în mizerie fiziologică", pentru că îi împinsese, prin incapacitatea sa, în prizonierat. Moșul, bun și înțelegător îndeobște (aproape cooptat în familia noastră), avea un soi de repulsie fizică pentru „lombrozianul de origine turcă, devenit mistic din cauza foamei". Deliorman socotea că noi nu primeam supliment din cauza vrajbei tăcute care ne dezbina în suferință. Ca să-l înduplece pe Dumnezeu, se spovedi public și propuse împăcarea. Ceilalți doi o acceptară, însă nu din inimă, fiindcă nu-și mărturisiseră deschis păcatele. Totuși, celula primi un castron de „comsomoli" (peștișori anemici și sărați ocnă). „Turcul" îi împărți fără greș, dar nu oricum, ci oficiind cultic; pătruns de prezența divină (care putea să înmulțească peștii) își închipui (în transă) o rugăciune ocazională. Maiorul părea că nu participă, moșul se întunecase, iar George și Crin, schimbînd ocheade, izbucneau în rîs. Dumnezeu, văzînd că nu ne îndreptăm în inima noastră, dădu supliment altora mai vrednici de mila Sa, spre ciuda și foamea mocnită a ipocriților.

Triumviratul nostru hotărî, pentru salvarea sufletelor, să învățăm rusește, fiindcă altă cale spre cărți nu există.

Văzusem zilele trecute pe coridor, întorcîndu-ne de la aer, coșuri cu cărți rusești care erau împărțite prin ușiță deținuților de două fete în alb. Așteptasem zadarnic să deschidă și la noi. Ne

găsirăm vina că nu am răspuns la strigarea neînțeleasă pe care o auzeam uneori. *„Knighi“* sau ceva asemănător, putea să însemne cărți. Ceea ce știam noi rusește din timpul campaniei era nimica toată. Niște tinere rusoaice voiau să afle pe atunci ce cuvinte învățasem mai întîi. Li se răspundea: pîine, dragoste, cantonament. Ele făceau remarci hazlii, caracterizări personale, și ne descoseau mai departe. Ca să le întrerup testul, am întrebat pe cineva care știa rusește, și, cînd mi-a venit rîndul, am răspuns, cu nevinovăție: „Dezbracă-te“. Scontasem greșit efectul, dar zelul și interesul lor nu-l foloseam pentru învățatul limbii. Vocabularul însuși în lagăr era de ocară sau cazon. Nu știa nici unul dintre noi să citească, decît, eventual, ceea ce-i rămăsese în minte din cîteva încercări ratate. Dar învățasem în școală alfabetul chirilic și... aveam păreri bune despre posibilitățile noastre intelectuale.

– Fraților!... Cărți! – dădu alarma Crin, cel mai cu picioarele pe pămînt din triumvirat, care bătu la ușă delicat, comentînd: „Primul act de cultură“.

Ușița se deschise și un cap de fată cu zulufi cînepii se miră, probabil, cu vorbe neînțelese, că doream cărți rusești.

– Vrem! – încercam noi s-o convingem, făcînd risipă de mimică și gestică.

– Ce anume?

Arătam pe rînd cu degetul în coșul spre care ne chioram prin clapa cît o carte. George alesese *Sonata Kreutzer* a lui Tolstoi. O citise în franțuzește și-și rezervă bucuria de *a o citi în original.* Crin ceruse cea mai voluminoasă carte din coș, un Korolenko, ca o Evanghelie. Eu – mai ipocrit – mă oprii asupra unei cărțulii cît o fascicolă, *Povestiri* de Cehov, și învățai primul cuvînt tipărit: „preț“ care era urmat de „60 de copeici“.

Trei învățăcei, în trei colțuri de celulă, pozînd a șagă în afară, dar cu neliniști înăuntru, începeau ceva temerar. Ne spionam reacțiile încurcați de potopul de dificultăți. George trecea de la un capitol la altul, încercînd un cap de pod. Crin, cu poza gravă a cărturarului, mima, privind pozele. Lăsînd viața celulei să curgă pe lîngă mine, mă încăpățînai să străbat de cîteva ori toate șirurile neînțelese ale celor cîteva pagini. Alesesem cea mai scurtă poveste. Semnele necunoscute ale alfabetului rus începeau să se clarifice.

Cuvinte izolate se punctau pe canavasul încîlcit al istorioarei. „Vrea să doarmă". Existau „el", „ea", încă o dată „ea"; o poezioară cu sonoritate simplă de cîntec de leagăn. Cine putea fi al doilea personaj feminin, care vrea să doarmă, dar nu reușea să adoarmă copilul? Prin transfer, substituindu-mă faptelor lui Cehov, încercam poteci prin desiș. După o noapte în care adormeam pentru întîia dată cu gîndul la altceva decît la viața mea, mă minunai, în dimineața deschisă o dată cu cartea, că mă mișcam cu povestitorul care relata că o slujnicuță, copil încă, obosită de trudă, neizbutind să adoarmă pruncul, răsturnă leagănul peste el ca să nu-l mai audă. Titlul mă ajutase, ca în descifrarea unei plastici moderne. Reconstituii amănuntele, optînd pentru soluții confirmate prin cuvinte cunoscute. Stilul concis al maestrului mă ferea de divagații. După nenumărate reluări, mă prezentai în fața confraților mei mai mari și, printr-o lectură grăbită, din care un cunoscător nu ar fi înțeles nimic, legai punctele probate, desfășurînd firul dramei. George, uimit de reconstituirea dată, deveni suspicios: nu improvizezi oare? Tradu-o încă o dată! Marcase mintal anumite pasaje, pentru a controla dacă urma aceeași traducere. Mă verifică apoi unde știa.

– Fără greș! Te primim în rîndul căpitanilor!

Nici mai tîrziu, după ce învățasem limba destul de bine și tradusesem din rusă, nu aș fi dat o variantă mai bună.

Experiența de explorare a celor doi camarazi nu se rotunjea într-un succes de moment, ca a mea în cazul povestirii din Cehov, dar încerca să rezolve sistematic probleme cum e aceea a prefixelor, a regimului prepozițiilor, domeniu care-l favoriza mai ales pe rigurosul Crin. George excela prin detectarea semnificațiilor de lexic. Consultarea permanentă deveni metoda comună de lucru. Cu fiece zi deveneam mai îndrăzneți în investigarea noii *terra incognita*, în ciuda mereu altor dificultăți. Sporirea lexicului și sesizarea ocazională a sensului au dus la nevoia fixării imediate, într-un soi de dicționar, întreprindere interzisă de regimul închisorii și dificil de realizat din lipsa materialului de scris. Campania de pescuire a cartonașelor de *papiroase* în drum spre baie, aer sau „program", legată de felurite necazuri, îi oferi lui Crin filele unui dicționar de buzunar, în care fură consemnate, în popasul din Feodosia, cîteva sute de vorbe rebele.

George Fonea, un posedat în tot ce făcea, se lupta într-o dimineață cu o afirmație a autorului despre eroina sa. După ce se amuzase un răstimp, Crin, înduioșat, lansă S.O.S.-ul obișnuit în asemenea dificultăți și triumviratul încercă să mediteze cum putea fi acea femeie despre care Tolstoi afirma: *ona țelomudraia*. Influențat de mecanismul cuvintelor compuse în germană, căutam să găsesc ceva acceptabil, rezultat din alianța dintre țelîi (întreg) și mudrîi (înțelept), care să se potrivească unei femei. Nimic din tot registrul de calități și defecte nu convenea. Crin lansă ipoteza că primul termen ar putea fi înrudit cu corespondentul popular rusesc pentru „virgină". Argumentația încercată mustea de picanterii.

– Dar era căsătorită! – se opunea, fără umor, George, pentru care atributul necunoscut al acestei femei devenise problemă capitală.

– Dacă de trăsătura asta a eroinei ar depinde fericirea neamului omenesc – încearcă moș Zamfir să ne potolească –, atunci aș înțelege zelul vostru.

– Poate depinde, dar care e..., care poate fi! Eu bat la ușă și-l întreb pe gardian –hotărî George.

Gardianul, indispus, tîmp, somnoros, sau cu altă justificare, ne trînti ușa în nas, cu o înjurătură mai complicată.

– Întrebăm ofițerul de serviciu la apelul de seară! De unde să știe analfabetul acesta de pe coridor?!

Pentru întîia oară în istoria pușcăriei, apelul a fost așteptat cu nerăbdare, din motive de cunoaștere – sublinie Crin evenimentul, auzind deschiderea (și zăvorîrea) în serie a ușilor, care începuse în ordine inversă.

– Drepți!

Ofițerul de serviciu numără, balansînd brațul de șapte ori, aruncă în grabă formula de încheiere: „Aveți întrebări?" și se opri încurcat cînd am răspuns toți deodată că avem.

– Ce însemnează, vă rugăm, *țelomudraia*? – răspunseră trei voci deodată, însoțite de trei variante ale expresiei faciale care trebuiau să dispună favorabil rondul.

– Ce, ce, ce?! – se strîmbă chipul roșcovan, trecînd de la surpriză la amenințare. George și Crin, care în acele clipe erau amabili-

tatea întruchipată, explicară cu cartea în mînă, arătînd cu degetul, că marele Tolstoi scrie că eroina lui e *țelomudraia*.

– Iată aici: *ona țelomudraia*. Ce înseamnă *țelomudraia*?

Întrebatul citi cu ochii, lipindu-și meditativ buza superioară de nas, răsuci cartea, constată că e Tolstoi... tipărit în Editura de Stat... și convins în sfîrșit de nevinovăția noastră, citi cu glas tare propoziția, încruntîndu-se. Apoi începu să se congestioneze. Cel poreclit de pușcăriași „cîinele roșcat“ gîndea. Neobișnuita lui încordare arăta că se afla la cel dintîi act de gîndire. Tăcerea din jur îl readuse încă o dată deasupra textului. Roșindu-se iarăși, ne explică rar și apăsat:

– Asta înseamnă că ea e *țelomudraia*. Înțelegeți? *Țelomudraia* înseamnă *țelomudraia*, ne tălmăci el cuvîntul, repetîndu-l pe silabe. Acum înțelegeți?

. – Da, nacialnic, dar ce însemnează? – insistam noi, cu sadism.

Nacialnicul, încălzit, reluă actoricește, cu aplomb, textul, ajutîndu-se și cu mîinile. La a treia explicație, ascuțindu-și expresia feței la ultimul: „Înțelegeți?“, Crin exclamă cu ușurarea străvechiului *Evrika*:

– Aha! Acum vă înțeleg!

– Explicați-le și ăstora! – îi ordonă el, și zăvoarele pecetluiră definitiv situația.

– Spune, spune, nu ne chinui! – îl asaltară toți pe istețul care pusese capăt discuției.

– Iată cheia, fraților! Simplu: *țelomudraia* înseamnă... *țelomudraia* – repetă el explicația ofițerului, cu variațiile de accent ale acestuia devenite istorice. Dacă ați fi văzut că stăpînul era în pragul unui acces apoplectic, iar voi aveați expresia îngrijorătoare a unor copii tîmpiți, ați fi priceput și voi.

La vizita săptămînală a doctoriței închisorii, o evreică sașie, flatată de atenția cu care o priveau „intelectualii străini“, George o întrebă, fără protocol, dacă e *țelomudraia*. S-a supărat și ne-a părăsit fără replică.

– E de rău! – oftarăm cu toții.

– Caută și spune-mi, în sfîrșit, ce înseamnă *țelomudraia* – mă întrebă George, peste ani, cînd răsfoiam un dicționar rus-german.

– *Keuschheit*, deci castitate!

– L-aş fi vrut intraductibil... de nedefinit... – replică el, rămas pe gînduri.

Plecarea din Feodosia întrerupsese zelul învăţăceilor şi era puţin probabil că în lagărul de pedeapsă va mai fi răgaz de studiu.

– Da, dar în schimb vom trăi ruseşte; şi asta, pentru voi, însetaţii de cunoaştere, e esenţial – ne persiflă moşul.

Transportul începea cu celula de tranzit.

Împinşi în ea cu legăturica sub braţ, am rămas o clipă deconcertaţi. Mijlocul încăperii era golit ca pentru o reprezentaţie.

Puşcăriaşi, chirciţi sau şezînd, se îngrămădiseră de-a lungul a trei pereţi. Lumina săracă şi impresia, după o privire fugară, că cei dinăuntru aşteptau ceva, ca într-o figuraţie de vulg, acţionară ca o frînă asupra celor intraţi. Doar George se opri tocmai în mijlocul golului, lăsă săculeţul să-i alunece de sub braţ şi, privindu-i cu ochiul teafăr pe toţi deodată, rosti cu o undă de blazare: „Noroc, băieţi!“, în timp ce Crin murmură apăsat: „Strîngeţi rîndurile! Tăiaţi-le-o de la început!“.

Un tinerel sări sprinten din fundalul de voci şi de mutre.

– Ca în mahalaua Grand, odinioară!

– Mucosul acesta ne provoacă. Golanii sar să-l apere, adică să ia ce-i de luat. Drept cine ne ia gunoiul ăsta? – se înghesui moş Zamfir să întrebe.

– Cine sînteţi, nene? – ne chestionă îndrăzneţ brunetul cu ochi isteţi, nada complotului.

Răspunsul îl lumină cu o nejucată bucurie şi, necrezîndu-şi urechilor, izbucni:

– Adevărat? Români veritabili? Din Bucureşti?

Toţi se declarară bucureşteni (cei care nu înţelegeau ruseşte dădură aprobativ din cap) şi tînărul, întors spre figuraţia gata de acţiune, o dezarmă prin entuziasmul lui:

– Băieţi, extraordinar! Sînt români. Români din Bucureşti. Ce oameni! Artişti! Ai noştri nu le stau nici la degetul cel mic.

– Ăsta a crescut sub ocupaţia noastră din Transnistria – încercau să ghicească ai noştri izvorul simpatiei neobişnuite. Sau din Crimeea, cumva?

– Da' de unde! Sînt caucazian.

– Aha, vînătorii de munte i-au dăruit vreun fraţior! Clar!

– În orășelul meu a fost un lagăr de prizonieri. Lucrau la construcții – ne explică el, înfrățit cu noi. Mitică, bucureșteanul, Dumnezeul meu, artistul artiștilor, lucra la teatru.

– Era actor? – vru să afle moșul naiv.

– Avea degete ca lumina... Catifea!... Curvă să fiu, dacă mint!...– și amintindu-și idolul, își luneca tandru prin aer degetele suple, nervoase, bune pentru vioară. N-am eu stofa lui..., și nici mîna lui, pupa-i-o-aș!, dar m-a învățat treburi strașnice. Aveam 9-10 ani. Mă trimitea la bazar și veneam... gras! Mi-a povestit cum e la București: fete ca miresele, bani-gîrlă și lăutari! De le dai și cămașa... Gașca? Toți artiști ai poporului, unul mai vestit ca altul. Cuvîntul de hoț e cuvînt. Nu ca la borfașii ăștia – arătă el cu silă spre ai lui. Dacă nu-i nesocoteam sfatul, nu mă sufocam aici... Îmi spunea: Să nu pleci băut la pescuit! În meseria noastră pornești curat, ca la doctor. Auzi? Da, te aud, sufletul meu! – dialogă el, amărît, cu amintirile.

* * *

În triajul gării din Simferopol și apoi în Dnepropetrovsk, vagonul-dubă zăcuse cîteva zile sub bombardamentul solar. Tabla și carcasa metalică se încinseseră ca plita. Chiar și noaptea aerul stătut din cuștile tixite era leșietic. Ne coceam în zeama proprie. Priveliștea hainelor de vată și a celor îmblănite provocau leșin și greață.

– Decît arșița asta împuțită, mai bine ger polar. E cel puțin curat... alb.

– Să nu ne fie prea alb! – oftau două voci din boarfele, miazmele și înghesuiala de la „etajul unu".

Jos, „la parter", trecîndu-și trupul povară de pe un picior pe altul și ținîndu-și palmele sub pîntec, în față și în spate, așteptau zadarnic cîți aveau loc, cerînd „afară". Cum apărea un paznic, gurile uscate, de cretă, cerșeau apă. Nemții toți și cei mai mulți dintre români se năpustiră de la început asupra hranei reci pentru transport: scrumbie sărată și pesmeți pămîntii. Paza vagonului, trîndavă și înrăită de exercitarea meseriei, distribuise porția de apă în batjocură, vărsînd-o pe lîngă cănile împrumutate pe rînd în compartimente. Capetele înghesuite sub șuvițele și picăturile iro-

site se împingeau să le prindă în gură, în pumni, pe ochi. George, cu măruntaiele aprinse de peștele căruia nu-i rezista niciodată, se uita cu jind de pe banda de sus la cei de la subsol.

– M-aş înghesui ca un purcel cu ei dacă n-aş fi pierdut ochiul în război.

Prima zi de transport fusese iad şi pentru Crin. Se ruga încontinuu să-l scoată la „program".

– Deseară – hotărî satrapul. De două ori pe zi e „program".

– Da, dar dimineaţa nu m-aţi lăsat...

Alergasem, din uşa întredeschisă pentru fiecare, cu mîinile la spate, de-a lungul coridorului. Şeful convoiului care asista la „program" lovea cu cizma în şale sau unde nimerea, ca să accelereze mişcarea.

– Numai nevoia mică! Întinde-o! – urla cel împlîntat în uşa deschisă a toaletei, smulgîndu-l pe cel neautomatizat şi proiectîndu-l pe calea întoarsă.

– Ascultă, ficiorule! – mă strînse moşul de picior. Tu ai voinţă! Cît om mai fi pe drum, să nu mă laşi să mai pun ceva pe gură. Cel mult un gît de apă... Să-ţi aduni toată energia de care mai eşti în stare şi să-ţi ţii udul! Mi-a fost milă de Crin... Mîndreţea asta de bărbat... L-ai văzut odinioară la balurile garnizoanei? De unde să ştii tu, cînd n-ai văzut decît război şi prizonierat! Pe Crin l-a apucat plînsul cînd, după atîtea ore, n-a mai putut. I-am împins bocancul meu... Ah, dacă mai scap, Doamne, gîndeam în zilele ăstea de transport, să mai ajung acasă!... De fapt, nu acasă, ci în grădină. Am un nuc, ficiorule, rotat cît o împărăţie, cu umbră răcoroasă şi-n miez de vară... umbră amăruie... s-o bei! Acolo nu-s „înstelaţi" d-ăştia să te grăbească. Să mă duc sub nuc, sau în vie, mai în fundul grădinii... Să-i dau drumul, ca un boulean, în tihnă, fuior la tors, mult, mult pînă simţi cum s-aşază liniştea în trup.

– De unde aţi scos voi că nemţii sînt problematici – reluă moşul discuţia după evocarea atmosferei bucolice. Ei nu plîng de neputinţă sau de mîndrie rănită. Îi dau drumul şi gata! Le-a plăcut soluţia cu bocancul şi, practici, au adoptat-o.

– Lasă asta, spune, moşule, de ce ai desfiinţat premiile la şcoala dumitale?... Sau altceva: de pildă, cum ai făcut de nu te-ai căsătorit...?

Înainte de a ne dumiri ce se întîmplă și unde eram, condamnații fură descărcați ca niște saci și înghesuiți în mașinile-dubă. Peste criminalii de război îndesară pe cei de drept comun, printre care și femei. Mirosul greu de benzină al motoarelor pornite îmbîcsi încăperea întunecată și încinsă de arșița de afară. Icnituri de vomă în jur, bubuituri de pumni în pereții de tablă, vacarm de voci spre ușa dubei.

– Las-o, lepădătură, în pace! Ar putea să-ți fie mamă. Nu vezi că leșină? Nu sînt eu mai lîngă tine...!

Dar amenințarea de o drastică vulgaritate a aprigei apărătoare stîrni o ațîțare nebănuită în atmosfera epuizantă. Omenia supraviețuia în bloc, deși pasiv, doar în colțul amuțit al *criminalilor de război*. Ei nu atentau la trupul sau avutul altui chinuit și, fără să gîndească limpede acest lucru, se simțeau europeni în bezna cuștii cu fiare.

* * *

Pivnița închisorii-fortărețe din Harkov gemea de condamnați în tranzit. Prin ușile de gratii de pe ambele laturi ale coridorului se vedeau mulțimi de oameni ca în băile de aburi. Locul pentru un nou lot se hotăra simplu, prin deschiderea oricărei uși. Încăperile cu pereți vopsiți în culoarea păcurii erau saci fără fund. Intrarea în mulțime fu marcată de hîrdăul de murdărie la care se aștepta la coadă, cum se așteaptă afară la pîine. Priciul pe trei niveluri în continuă mișcare viscerală suia pînă sub tavanul negru. În spațiul dintre el și pereți se înghesuiau cei fără pat, „cei fără partid“. Ca și afară, suflarea omenească era la cheremul celor de la putere. Grupul „străinilor“ nu avea de ales, așa că se tîrî în bloc sub priciul scund.

– Aici e ca în groapă – ne anunță un neamț.

– Dar nu tot așa de sigur – ne alarmă altcineva din margine, unde se amestecau cuvinte rusești și nemțești: cele rusești, mieroase și cu înjurături; cele nemțești, cazone, nesociabile.

Trimișii să investigheze ce ar reprezenta interes pentru mai marii lor deveniră nesiguri, părîndu-li-se că eram solidari. Pe deasupra, trecutul nostru de luptători îi tempera.

– Dacă n-am fi săraci, ar încerca să ne pună cu botul pe labe și ar face din jefuirea noastră o datorie patriotică. Nu-i stîrnim, dar nici cîrdășie cu ei nu facem. (Crin se gîndea la toate și era ascultat de toți.)

Neliniștitul George însă, dornic să afle și să cunoască lumea, revenea „la șerpărie" doar ca să doarmă sau ca să ne anunțe evenimentele:

– A sosit un „pachet" ucrainean de o sută de partizani de-ai lui Bandera. Au luat „puterea" și au ocupat etajul unu. Mișcarea de translație se desfășoară acum pe tot blocul. Foștii coboară fără împotrivire cu o treaptă mai jos, voi nu mai aveți unde coborî și nici cu ce cumpăra un loc mai sus. Vă las cu bine!

O dată instalați, naționaliștii ucraineni marcară ritual sosirea, spunînd în cor o rugăciune și apoi cîntînd. În închisoare amuți totul. Ritmul de marș, amplu desfășurat, clocotea înfricoșător: *Pusti Moskva nas sajaiul*... „Poate să ne-nchidă Moscova, ceasul nimicirii ei e-aproape..."

Nimic nu tulbura neobișnuitul concert de care vuiau zidurile fortăreței, dar totul rămase ca mai înainte și noii veniți, în luptă cu timpul mai puternic decît toate, cerură, ca să-i scape de sub povară, un povestitor:

– Romanist[1]! Ieși în față și spune!...

Un evreu pe care nu-l vlăguise încă închisoarea se anunță cu aplomb să le ofere, ca într-un iarmaroc, ceva pentru inima lor. Înaintașul lui, tot evreu, povestise pentru vechiul regim *Cei trei mușchetari*. În populația penitenciară, cu tot vechiul antisemitism rusesc, evreii apăruseră nu demult.

– Afară – agitatori, activiști de partid sau magazioneri; în pușcărie – povestitori. Știu să aleagă! Mai descurcăreți decît oltenii tăi, Fonea, ce zici? – încercă moș Zamfir să spună ceva din bezna de sub pat.

Dar George era în mijlocul forfotei. „Romanistul" fixă acțiunea pe malul Prutului, unde flăcăi ucraineni, aleși parcă pe sprînceană, așteptau să vină noaptea ca să se apropie de moldovencele ochioase care-i puseseră pe foc. Arsenalul de superstiții cu care

[1] Adică, în limbajul deținuților, povestitor de romane.

povestitorul înarmă pe temerarii ucraineni pentru a-i alunga pe soții frumuseților moldave avea colorit folcloric, dar scenele de dragoste furată, cu tentă grasă și vulgară, sunau a concesie făcută gustului comun. Ascultătorii, furați de tertipurile „romanistului", tăbărîră la sfîrșit, satisfăcuți de isprăvile cu care se identificaseră, asupra lui George, reprezentantul fizic al taberei înșelate:

– Hei, chiorule, ți-a plăcut?

– Cum să nu-mi placă. Romanistul vostru a ales pentru voi o carte mare; cu îngăduința voastră și a celui în cauză, îl provoc la o discuție deschisă, pentru a vedea cum stau, de fapt, lucrurile în această carte, scrisă de concetățeanul vostru de geniu, Gogol, pe care el nu l-a numit. Spune, povestitorule, ai plecat sau nu în această meșteșugită poveste de la *Serile în cătunul de lîngă Dikanka*?

. Evreul încolțit de George încuviință uluit. Anchetat din aproape în aproape, cu liniște și cu pricepere, el concedă că, de fapt, ascultătorii se desfătaseră, fără să știe, de propria lor înfățișare, zugrăvită cu har de unul de-al lor, de cel mai mare, dar redată și adaptată la nivelul oamenilor și al locului dat. „Chiorul", înghesuit cu puțin înainte de zeflemiselile publicului, deveni în mod spectaculos „cel mai deștept locatar al încăperii".

Contrar așteptărilor, George nu apăru îndată după victorie, ci mult mai tîrziu, însoțit de cineva.

– Aduc un frățior de-al nostru, foarte tînăr. Să facă lumină, ca Alioșa Karamazov, în subsolurile bolnave de slavism. Aici te primesc șase ofițeri români – i se adresă George. Spune-le, Bogdane, cine ești și de unde vii!

Ascultător, noul venit își făcu loc atent, se culcuși între noi și, sprijinit pe braț, povesti cu glas tînăr, îmbulzit de întrebările celor din jur, cîte ceva din trecutul lui cît o viață.

– Nu vă văd la față, nu știu cum să vă zic – începu el nesigur –, dar primiți-mă să stăm împreună pînă ne-or despărți.

Grăbit, parcă aducîndu-și aminte de ceva, cu glas de rugăminte, se întrerupse:

– Nu am nimic. M-au luat de pe drum. Dar am ascuns în cusătură cinci ruble. Eu nu fumez. Mă duc iute să cumpăr de la străinii de sus țigări.

Dispăru, cu toată împotrivirea noastră, care era gata să-l facă să plîngă, şi se reîntoarse biruitor.

– Ai mei? Toată casa a fost deportată la sfîrşitul războiului... Părinţii? Profesori la liceul de băieţi din Chişinău... Se vorbeşte că i-au dus în Siberia, departe, în regiunea Krasnoiarsk; pe mine m-au despărţit de surioara mea mai mare la Sverdlovsk şi m-am pomenit în Kazakhstan. De acolo am fugit. Mi-era tare dor de acasă... Sigur, eram amîndoi la liceu; eu într-a doua, ea într-a cincea... Nu ne-am găsit bunicii. Îi deportaseră şi pe ei. Sora tatii murise în arest. Aşa spuneau cunoscuţii. Nu ştiu de ce. Însă unchiul meu le-a scăpat, se bucură el povestind. S-a alăturat lui Boghiu. Poate aţi auzit. Haiduc adevărat. Apare, ţine judecată şi dispare, ca-n poveste. L-am căutat şi eu la întîmplare. Nu ştiam rostul. El însă ştie totul. Cred că nu m-a luat în seamă. Poate îl găsesc cînd oi fugi din nou. Voi fi şi mai mare şi m-or primi. Îl rog frumos!

– Copilul ăsta neîntinat de promiscuitatea din jur ne-a unit mai mult decît duşmănia străinilor şi înţelepciunea noastră. Dacă nu ni-l aduceai tu, Fonea (aşa-i spunea moşul), ne înrăiam şi mai rău.

* * *

– Vino să cunoşti un erou al Uniunii Sovietice! – mă invită George la etapa următoare din uriaşa închisoare moscovită Lubianka.

– Neobositule Virgiliu, călăuză a celor destinaţi infernului, adu mai degrabă pe eroul înstelat în bolgia învinşilor. Te asigurăm, cu toată umilirea noastră, că îl vom cinsti mai mult decît au făcut-o ai lui care l-au pus între cei fără de lege – îl rugă Crin pe George, cu obişnuita seriozitate jucată, etalată de cîte ori ne era cuţitul la os.

Sosirea unui nou grup încurcă programul.

– Uite la tînărul descoperit! – încercă moş Zamfir să mă facă atent. Ăla în haine deschise, caraghios de mici... Ce aer de exaltat! E poet, nebun?

Acela nu se opri pentru a întreba sau a se lăsa întrebat cum făceau toţi, ci după ce privi suveran şi inspirat forfota, zîmbi spre noi, sesizîndu-ne interesul şi deschiderea.

– Sînteți străini, frații mei? – se apropie el, încredințat că va fi confirmat. Toți sîntem străini în această lume, dar, dacă nu ne vom iubi, vom rămîne străini și în fața Domnului.

Aflînd că eram români, ne informă că, în timpul războiului, confrații lui de credință de la noi primiseră, pentru refuzul de a ucide, pedepse mai mari decît în păgînul stat rusesc.

Era predicator al sectei evangheliștilor, și, după ce isprăvise condamnarea de 5 ani pentru că refuza să poarte armă, se dedicase exclusiv misionarismului în Moscova. Urmărit și împiedicat în apostolatul său, se refugiase la Melitopol de unde călăuzea prin epistole pe cei părăsiți, predicînd neobosit – pînă cînd a fost arestat – porunca iubirii, singura mîntuitoare. Întrebat despre pedeapsă, ne arătă 5-6 foi: copia după sentința de condamnare la 20 de ani. Existența unui asemenea act la purtător, emis de tainica instanță, ne păru neobișnuită.

– Ba chiar indiscretă și, de ce nu, și indecentă – spuse Crin, fără zîmbet. De aceea susțin eu că, după un popas mai lung în Uniune, devii incapabil de a mai trăi pe deplin liber. Privarea de libertate îmbracă aici un caracter atît de sacrosanct încît, deși victimă, te indignează încercarea statului de a se justifica. E ca și cînd Divinitatea și-ar cere scuze că ți-a făcut ochi albaștri. Poftiți dovada! – arătă el foile. Acuzatorul public citează din corespondența acuzatului cu Moscova: „Noul Vavilon, orașul curvei gătite în stacojiu, Sodoma și Gomora". Sau aici – arătă Crin în alt loc: „Învinuitul a smuls din activitatea productiv-socială inovatori, fruntași în producție. A paralizat chiar zelul unor membri de partid și a căutat să zdruncine convingerile tineretului bolșevic". Parcă o văd pe Sofia Neodolinaia – comentă Crin – cum își desprinde poza de pe panoul de onoare, renunțînd să mai participe la ședințe, la club, refuzînd chiar, pe patul de spital, să fie operată de ocluzie intestinală!

Crin, lansat în rolul de translator, încă dificil pentru nivelul cunoștințelor noastre, și încîntat de reușita interpretării lui, îl privi cu detașare și curiozitate pe cel ce reușise să-și convingă adepții să prefere moartea unei intervenții chirurgicale, interzisă, pare-se, de învățătura sectantului.

– Nu căuta explicația – îl scutură moș Zamfir de braț – în forța de convingere a unui om sau a unei secte, ci în nevoia de credință

a poporului, căruia ateismul de stat i-a închis calea spre orice altă învățătură. Așa îmi explic eu creșterea explozivă a sectarismului religios în URSS și furia de condamnări a tribunalelor. În numele nonviolenței și al refuzului de a purta arme, mielușeii convingerilor sectare devin luptători acerbi, fanatici și antisovietici.

Predicatorul se interesă nerăbdător de intervenția moșului și, pricepînd repede opoziția, se aruncă frenetic în polemică:

– Nevoia de dragoste e izvorul și tăria noastră, se aprinse el. Iubiți-vă între voi, iubiți-vă dușmanii, luptați pentru mîntuirea sufletelor rătăcite!

– L-ai binecuvîntat pe cel ce ți-a smuls hainele?

– E un frate rătăcit care trebuie salvat.

– Cum?

– Dar pe procurorul și judecătorii care ți-au luat libertatea? – întrebau cei din jur.

– Sînt mai necesar între acești oameni decît în libertate. Aici ura e densă. Dacă nu o vom sparge cu dragoste, ne sufocăm. Iubiți-vă, fraților, și toată lumea violenței și a minciunii se va risipi ca fumul. Verbul predicatorului se înaripa, alungînd tot mai spre marginea încăperii larma pestriței mulțimi.

Numărătoarea de seară le întrerupse zelul.

Plutonierul de serviciu, nemulțumit de disciplina deținuților, găsi un țap ispășitor în deținutul îmbrăcat în vestigiile unei uniforme militare, insultîndu-l scabros. Neobișnuit de sensibil, nesuportînd insulta unui inferior, victima își anunță gradul: locotenent-colonel.

– Tu...? un fund împuțit! – îi rînji rondul în față.

– Sînt locotenent-colonel Voroviev, erou al Uniunii Sovietice.

– Vrei să-ți spun eu ce ești? – îl măsură subofițerul, neclătinat în siguranța autorității lui, trecînd pe cealaltă parte a izvorului lexicului său. Asta ești tu și asta ai fost totdeauna. Erou al Uniunii Sovietice sînt eu și oricare te ține sub cheie.

George se întoarse spre nefericitul luptător, încercînd să-l liniștească. Ambii erau indignați, dar în chip deosebit. Confratele nostru, principial și tragic, trăia evenimentul politic: puterea de stat batjocorea josnic pe cel care o slujise, după propria-i estimare, eroic. Pentru rus, lovitura primită nu se lega cu un sens esențial,

ci rămînea un incident între doi inşi, deşi părţile în conflict se declarau exponenţii aceeaşi autorităţi. Colonelul, în ciuda mîndriei rănite, nu se gîndea să pună sub semnul întrebării valoarea puterii de stat, ci îşi făcea un plan practic de ieşire din situaţia în care i se puteau întîmpla asemenea necazuri.

„După sfîrşitul războiului – gîndea el –, cînd devenisem directorul fabricii de aparataj electric din Odessa, o asemenea ieşire era inimaginabilă. Condamnat pentru proastă gospodărire a întreprinderii la 10 ani de lagăr, am un singur lucru de făcut: să scurtez, prin muncă de fruntaş în producţie, la mai puţin de jumătate, perioada în care pot fi lovit. Ca inginer care şi-a fructificat pregătirea şi în timp de pace şi de război, nu va fi greu".

– Aţi gospodărit într-adevăr necorespunzător fabrica? – voia să se convingă George.

– Am făcut tot ce am putut mai bine. Nu s-au înstrăinat bunuri. Am ţinut, ca militar, totul strîns.

– Dar atunci cum?

– Organele de partid şi de stat au socotit că neatingerea parametrilor de plan într-un sector important a prejudiciat economia. De fapt, problema e să devin ce-am fost. Dar sănătos, cu cei 42 de ani cît voi avea la eliberare, se pot face încă multe. Va fi mai greu să-mi recapăt carnetul de partid.

George auzise mai mult decît trebuia ca să-l mai intereseze acest tip de şcolar spălăcit şi mîndru, dar, ca să nu plece cu mîinile goale de la o asemenea întîlnire, îl rugă să povestească din război.

– Îmi pare rău că nu vă pot povesti despre o mare bătălie cu trupele române – începu el, cu o superioritate rău disimulată –, dar armatele frontului mareşalului Rokossowski, cu care am participat la victorie, s-au mişcat pe axul Stalingrad-Varşovia-Berlin.

– Aţi luptat numai în ofensivă? – se miră Crin.

– Să zicem că da, deşi am făcut şi Harkovul, în'42, cu altă divizie. Dacă vreţi fapte de arme, ascultaţi-mă despre bătălia Varşoviei. Divizia noastră a fost adusă acolo din spaţiul Cracoviei. Abia sosiţi, împreună cu divizionarul şi comandantul regimentului, sînt chemat la Rokossovski. Mareşalul, un bărbat frumos, înfipt, începuse cariera războinică la comanda unei divizii formate

din deținuți. El însuși fusese condamnat; așa e la noi, cine n-a fost închis, va fi. Avea cap și îi ieșea bine tot ce îndrăznea.

Apoi mi se adresă direct:

– Batalionul tău de pionieri trece cu orice preț apa, ia legătura cu grupul polonez (tocmai izbucnise răscoala) și formează un cap de pod. Mi s-a dat ca ajutor un comandant politic, bărbat mai vîrstnic, cu care să mă sfătuiesc și „să-l ascult", fiindcă, subliniase mareșalul, „știe bine ce are de făcut și e bărbat încercat, trecut prin multe". Am înțeles că eu eram brațul și el capul – accentuă mulțumit povestitorul, ca și cînd ar fi fost invers.

Transbordarea s-a făcut prin improvizații. Pînă la miezul nopții, cînd începea acțiunea, nu sosiseră ambarcațiunile speciale decît în parte. Am recurs la bărci pescărești, butoaie, albii. Răsculații începuseră atacul pentru a pune stăpînire pe porțiunea de țărm stabilită de comandamentele respective. Ne-am aruncat în apă, ca-n război, cu „ce-o ieși!". Malurile Vistulei erau de foc. Se scuipau reciproc. Apa fierbea. Unii se duceau la fund. Alții încercau să atingă țărmul înot. În sfîrșit, am pus piciorul... Polonezii ne îmbrățișau și strigau: „Hai pe Frițì, mama lor!"... Cînd să organizăm apărarea comună, cereau sector separat. Noi trebuia să-i intercalăm pe ostașii noștri în dispozitivul lor. Nici nu voiau să audă de amestec. Guvernul din exil, de la Londra, interzicea combinația. Erau în legătură permanentă prin radio și pentru orice nimic le cereau avizul. Politrucul meu gîndise soluția și, folosind încercarea inamicului de a ne ataca tocmai cînd subunitățile sovietice se aprovizionau cu muniții, dirijă, prin oamenii cu care venise, grupele noastre în dispozitivul polonez, ca act legitim de apărare comună, imediată. După respingerea atacului, separarea pe sectoare era și mai nerealizabilă decît inițial. Soldații noștri cultivau bunele relații, îi căutau printre polonezi pe procomuniști. A doua zi seara, sîntem convocați la postul de comandă polonez. Nemții anunțaseră că trimit parlamentari. Statul lor major ne-a primit ca pe diplomați. Ofițerii lor erau domni culți, subțiri, ca în filme. Hei! Mama voastră! gîndii eu. Stați că și noi putem fi ambasadori. Am salutat, ne-am înclinat în toate părțile și ne-am umflat pieptul de parcă eram în uniformă de gală în Sala Armelor din Moscova.

Generalul lor, elegant şi cu dichis ca un capitalist, m-a întrebat prin translator, dacă intenţiile comandamentului sovietic erau să participe la eliberarea Varşoviei numai simbolic, printr-un batalion. Mă pregăteam să-i spun, cu înţeles, că puterea sovietică se gîndeşte la toate, nu în joacă, ci pentru un viitor mare, cînd... apărură, însoţiţi, cei doi parlamentari. Li s-au dezlegat ochii. Să mă ia dracul! dramatiză povestitorul scena de atunci, agitînd braţele fără efort. Am văzut roşu! Fasciştii, după care alergasem prin fumul exploziilor tot războiul, erau în carne şi oase la doi paşi, zîmbind trufaş. Întindeau pe rînd mîna ofiţerilor din statul major polonez. Politrucul îmi şopti: „Nu le da mîna bandiţilor!". I-am privit de sus cum aşteptau cu mîna întinsă. S-au răsucit pe călcîie elastic şi milităros şi au comunicat că sînt gata să accepte capitularea răsculaţilor, asigurîndu-le viaţa „conform uzanţelor internaţionale".

Tovarăşul meu făcu doar un semn din ochi spre intrarea bunkerului, către adjutantul meu, care aştepta. 40 de pistolari sovietici, pregătiţi din timp, năvăliră în comandament strigînd: „Sus mîinile!". Straşnici băieţi! Pe cinstea mea, să-i pui în ramă! Polonezii, uluiţi, încearcă să explice că parlamentarii nu pot fi făcuţi prizonieri, că legile internaţionale interzic... „Asta e legea: cine nu se supune, e împuşcat pe loc, mama voastră! Linişte!", strigai eu ca la şcoală şi, întors către generalul lor, comunicai că Uniunea Sovietică le oferă aliaţilor polonezi posibilitatea să treacă în refacere pe celălalt mal al Vistulei. Armata Roşie preia lupta de eliberare a Varşoviei şi a Poloniei-surori. „Poftiţi la îmbarcare! Vă însoţesc soldaţii noştri. Executarea!".

Pistolarii i-au împins cu piepturile lor pe nehotărîţi, golind comandamentul. M-am văzut în oglinda mare, strigînd: „Înainte, pentru prietenia veşnică sovieto-poloneză!".

Am ieşit repede după convoiul mînat în trap. Era liniştea unui armistiţiu care nu mai putea dura. Bărcile pregătite fură încărcate în grabă şi lunecară peste scena de apă. S-a tras cortina şi gata! Am rămas să vedem ce mai putem face cu nemţii. Ne-au atacat spre ziuă furioşi şi ne-au zvîrlit în apă. Rănit, m-aş fi dus la fund fără sanitara batalionului, cu care mă căsătorisem după o petrecere în Ucraina eliberată. Nu ştiu cum m-a dus la ţărm după ceasuri

întregi de plutire în josul apei şi nici ce s-a mai întîmplat pînă să ajungem într-un spital de campanie. Rana a fost uşoară, dar ce folos. M-au arestat şi m-au dus într-o fortăreaţă din Lemberg, unde mi-am întîlnit divizionarul şi comandantul de regiment care susţineau că din cauza nebuniei mele de a-i fi arestat pe capii răscoalei varşoviene vom fi condamnaţi la moarte. Într-adevăr, am fost condamnaţi toţi trei la moarte ca să se dea satisfacţie aliaţilor vestici puşi în mişcare de guvernul polonez refugiat în Londra şi care acuza Uniunea Sovietică de a fi decapitat mişcarea de rezistenţă din Varşovia.

Mi-am zis: „Aşa-ţi trebuie, dacă te amesteci în marea politică fără să te pricepi! Plăteşte acum cu capul!" Execuţia întîrzia, dar aşteptarea morţii inevitabile e o grea pedeapsă. Pînă la urmă, cei mari vor fi gîndit că de moarte tot nu scăpăm şi, ca să aducem şi un folos patriei, ne-au trimis în unităţi de luptă. Am încercat să mă dau la fund, schimbînd la orice ocazie regimentul. Deşi pîndit continuu de moarte, n-am uitat de temuta sentinţă capitală. A venit ziua victoriei şi perioada de ocupaţie. Începusem să sper, dar un ordin laconic m-a pus pe drum. Purtat ca un colet militar, din etapă în etapă, mereu spre est, cu avionul sau maşina, am fost depus într-o dimineaţă pe un cîmp cu trupe, la marginea unui oraş de dărîmături. Se monta o tribună metalică. Soseau fanfare militare. Gîndeam: „Ai aşteptat atît, dar nu fitecine e executat cu asemenea alai".

Brusc, vacarmul cîmpului cu soldăţime fu sfîşiat de trompete, ca la sosirea generalului comandant. Trupele încremenite în formaţii au tunat a salut. Fanfarele au intonat un imn necunoscut. Apoi, într-o limbă străină din care am înţeles doar Polonia, s-a transmis prin megafoane un ordin şi apoi nume. Primele trei, dintre care şi al meu, mi-au părut în prima clipă doar cunoscute. În momentul următor m-am trezit alături de ceilalţi doi cunoscuţi condamnaţi la moarte şi înainte de a se opera în clar succesiunea de mutaţii, eram decorat cu cel mai înalt ordin militar polonez, pentru eliberarea Varşoviei. La intrarea în comandamentul armatei am fost felicitat pentru titlul de erou al Uniunii Sovietice care m-a făcut să cresc şi în ochii mei şi în ai altora. Necazul cu condamnarea va trece, ca şi altele. Oricum, ştiu ce am de făcut mai departe – încheie eroul, sigur de sine.

Moş Zamfir, inițiat ca traducător doar în ediția prescurtată a întîmplării, se interesă de soarta personajului feminin care făcuse posibilă supraviețuirea eroului.

– Ne-am despărțit. Nu mai corespundea... În timp de pace cerințele sînt mai mari. M-am căsătorit cu o ingineră tînără...

Povestea interesase, dar eroul nu plăcuse.

– Sovieticii puteau distribui un alt pretendent în rolul de erou – se comenta în şoaptă, după stingere.

– Textul ar fi fost același.

Pe scena sovietică oamenilor nu le rămînea decît să fie interpreți... roluri.

* * *

. Etapa următoare se încheie la Kirov. Dubele ne transportară de la vagoanele Stolîpin în lagărul de tranzit. Gemea de oameni. Transporturile veneau şi plecau. O uriaşă stație de pompe care împingea sînge omenesc pentru lagărele din Cercul Polar. Cei norocoşi erau trimişi pentru munci de pădure în sudul republicii Komi, la Peciora, cîteva sute de kilometri la nord de Kirov. Se schimbau noutăți. Veştile treceau peste cei înghesuiți, ca umbrele unor păsări fantastice. Oamenii se apărau de ele comentîndu-le:

– Ne auresc cuştile: intrarea închisorii din Gorki seamănă cu holul unui hotel de lux pentru turişti. Temnicerul stă într-o cabană de cristal... (În cincinalul următor: sîrme ghimpate din aur.)

– Se deschide o nouă arteră de tranzit peste Kotlas, străbătînd Uralul spre Kamciatka, de-a lungul zonei subpolare siberiene. (Salba luminilor din zonele interzise ale şiragului de lagăre va fi reflectarea pămîntească a aurorelor boreale.)

– În închisoarea de tranzit din Vologda, a fost ales noul rege al blatnoilor[1]. Trei pretendenți revendicau titlul. Lupta pentru putere a durat două zile. Printr-o hotărîre a celor trei s-a stabilit că ieşirea în scenă a celor în plus să se facă la un joc de cărți: cine

---

[1] *Blatnoi* (rus.): infractori de drept comun, adeseori criminali, organizați ierarhic în cadrul Gulagului sovietic.

pierde, își pierde viața. Forma de execuție: tentativă de evadare, în plină zi, în timp ce ieșeau la aer, pentru ca și supușii să aibă o distracție. După prima partidă, sentinelele au tras în cel ce s-a năpustit în zona interzisă. A doua zi, înainte de a se începe partida ultimă, unul dintre jucătorii rămași a renunțat la luptă, depunînd jurămînt de supunere. Kneaz e numele noului rege al blatnoilor. (Ce condamnare are regele?)

Pentru neinițiații în straturile și curentele „sectare" ale închisorilor, se găsea oriunde un ghid care să explice că blatnoii erau condamnați din lumea pestriță a hoților, care nu atentau la rația zilnică (*balanda*). Dintre legile lor nescrise: nu lucrau, nu se puneau în slujba administrației asemenea *sukilor* (cățelelor) cu care erau în permanent război.

Neostoita și densa frămîntare făcea ca oamenii să se piardă în masă de parcă ar fi fost văzuți de la distanță. Ne oprirăm lipiți de peretele unei barăci lîngă un bătrîn catorjan [?] descărnat și stafidit, care privea lumea ce-l înghesuia.

– Ăsta e combustibilul progresului sovietic. O dată împins în sistemul de conducte, nu mai există ieșire decît întîmplător, pe la vreo îmbucare sau bifurcare. Se deschid periodic ventilele de siguranță doar pentru produsele de drept comun. De-alde noi, cei cu număr (el purta pe fruntea căciulii, pe spate și deasupra genunchiului drept numărul M.894 și fusese închis o dată cu instaurarea puterii sovietice), sîntem folosiți pînă la completa ardere. Pedeapsa se înnoiește de obicei automat: mai primești zece sau douăzeci de anișori. Dar sînt puțini cei care mai apucă ziua aia.

– Sînt sigur că dumneavoastră, cu această soartă și rezistență de excepție, veți avea parte de eliberare – îl îmbună George.

– Uneori, cînd nu pot dormi, îmi trece și mie prin minte așa ceva. Îmi fac spaime degeaba, deși știu că nu se poate întîmpla... Așa sînt bătrînii. Le e teamă să nu fie lăsați pe drumuri!

– Cum? De ce vă e teamă?

– De libertate, copii, de ea mi-e teamă! Doamne ferește! Asta mi-ar mai trebui, după atîta chin, după o viață!... Cînd nu mai am pe nimeni!... Unde să mă duc? Ce să fac?... Am uitat tot. M-au uitat toți. Aici sînt registrator medical. Am un pat, mîncare, o carte.

– Ce-ați fost înainte, cînd erați liber?

– Inginer, ca pregătire, dar am luptat pînă la revoluție pe frontul românesc. Eram adjutantul unui corp, tînăr, de vîrsta dumneavoastră.

– Și ați uitat de libertate? E posibil așa ceva?

– M-am mirat şi eu, cu ani în urmă, cînd am văzut un deţinut tînăr plîngînd de ţi se rupea inima. Terminase pedeapsa: 15 ani. Intrase de copil. Nu ştia decît ceea ce vedeţi. Ştiţi cum îl încurajau prietenii lui? „Costea, opreşte-te, nu mai plînge! Vii iar. Dai în cap unuia. Bagi mîna în buzunarul cuiva şi te aduc înapoi"... Vedeţi că se poate să uiţi de libertate? – îşi reluă bătrînul propriul necaz. Şi-apoi, ce e viaţa de afară? Pentru cei tineri mai e o femeie... sau vreo jucărie, ca pentru copii.

– Totuşi, mai credeţi în ceva; în viaţa de dincolo, de pildă...

– În ce mai poţi crede, cînd într-o viaţă n-ai văzut decît ce e în jur? Cînd nu se arată nici o schimbare?

* * *

Dincolo de auzul omului obişnuit se transmiteau şi altfel de date, dar accesibilitatea la asemenea reţele era o problemă de iniţiere ocultă. Oamenii, în ciuda primitivismului şi a vieţii silnice impuse oficial care-i reduceau pe cei mai mulţi dintre ei la nevoile primare, mai căutau să scape prin plasa deasă şi rigidă spre visul lor de om. Detectarea profilului uman era îngreunată și de tactica disimulatorie a autoapărării, de compromisurile făcute pentru a supraviețui, de sechelele mutațiilor din plan formal.

La Inta, pe lungul drum de fier spre Vorkuta, unde fiecare traversă era așezată – cum relatau veteranii – pe inimi omenești, în compartimentul nostru fu introdus un deţinut masiv, cu înfăţişare de rusnac tembel.

Tocmai le povesteam în șoaptă, lui George și Crin, peripețiile unui gradat român însărcinat de biroul de informaţii să pătrundă într-o brigadă de partizani. Întreprinderea aceasta fusese inspirată de zelul cu care o rusoaică stătea de capul lui, spre a-l convinge să dezerteze. Atenţia cu care cei doi confraţi ascultau neobişnuita întîmplare părea că se transmisese și rusului, care-şi făcuse loc

pe bancă lîngă ei, în fața mea. Surprinzîndu-l prins în poveste, mă adresai direct:

– Înțelegi românește?

Se apără încurcat, bîiguind o scuză în rusește. După ce eroul povestirii mele, trecut prin probe dure care să-i verifice loialitatea, reușise să-și informeze șeful despre proxima acțiune a brigăzii de partizani, încordarea cu care noul venit urmărea firul desprindea, din relieful puhav al „capului de cașă", o curiozitate cu spaime de copil care-și uitase gura deschisă.

Asaltat după sfîrșitul povestirii, în românește și apoi în rusește, el recunoscu că înțelegea, dar nu mai putea vorbi limba română.

– Ai fost în timpul războiului în România? Sigur că și la București – am conchis noi. Ai bătut localuri. Spune-ne de care îți mai amintești! De toate? Dar de Tănase? De teatrul Cărăbuș?

După cascada de întrebări, răspunsurile atestau că știe uluitor de multe nume, amănunte caracteristice și note de colorit local pentru a fi fost bucureștean numai în trecere. Înghesuit iarăși de întrebări, recunoscu că a copilărit și chiar s-a născut în București.

– Bine, dar atunci ai urmat școala românească!

– Da!...

– Unde? Dar în familie vorbești numai rusește, de nu mai poți lega două propoziții? Ambii părinți erau ruși?

– Părinții mei sînt români!

– Păi cum de ești rus, atunci?

– Nu sînt rus.

– Dar atunci ce ești?

– Român, răspunse el mai departe în rusește.

– Ce fel de român, dacă nu vorbești limba!

– Am uitat-o. N-am vorbit cu nimeni, de 5 ani, nici un cuvînt.

Mirarea noastră se întoarse în indignare. Să-ți uiți limba în cinci ani! În ce limbă ai grăit, ai visat? Namila stătea tîmp în fața noastră, ca la o înfricoșată judecată la care nu mai putea ascunde nimic... Cum, ofițer activ? În armata română? Simțindu-se vinovat de nefericita uitare, încerca să spună românește, dar nesigur, ca pe gheață, după cîteva clătinări plonja în rusește – în limbajul pușcăriilor și al lagărelor – de te apuca disperarea gîndindu-te la ce i se poate întîmpla unui om slab, ajuns sub necruțătorul bles-

tem. Ne povesti ruseşte, că după 23 august '44, unitatea lui – era sublocotenent – lupta alături de Armata Roşie în Transilvania. Într-o seară fu chemat în ajutor de un soldat: un ofiţer sovietic, cu pistolul în mînă, voia să-i ia calul de la căruţa aprovizionării. Aliatul nu cedă şi deschise focul, dar sublocotenentul ţinti mai bine. Interveni o patrulă sovietică şi, fără apărare, fu condamnat de un tribunal rusesc la 5 ani pentru omor. Strivit de străinătate, în lagăr îşi ascunsese obîrşia, trecuse drept „moldovean" şi tot ferindu-se, se desfiinţase, abrutizîndu-se, părăginindu-se ca o coşmelie uitată. Supravieţuise cumva, îngrijindu-se numai de namila de hoit. Mai tîrziu îndrăzni să se mărturisească: în ultimii doi ani, avînd pedeapsă mică, fusese recrutat în autopaza lagărelor şi a şantierelor de muncă. Îi păzea cu puşca pe tovarăşii lui de suferinţă. I se termina pedeapsa şi fusese adus la centru, pentru a i se hotărî soarta. Confruntat întîmplător cu ai lui, începea să-i fie ruşine şi se mărturisea pentru a se uşura: mă mai pot elibera de ceea ce mi s-a băgat cu forţa în mine, de acest chip de „rusnac tembel cu cap de caşă", cum a zis careva cînd m-au băgat peste dumneavoastră?... Uite, am început să-mi aduc aminte: tata zicea că, dacă nu încerci, rişti să cazi mai jos.... Dar aici nu se poate încerca nimic...

– Ba da, poţi încerca lucrul cel mai greu din toate: să rămîi şi aici un om de care să nu-ţi fie silă. Asta o ştiu de la unul mai tînăr decît mine – încheie George Fonea, dus pe gînduri.

CÎRTIȚE SUB AURORA BOREALĂ

Lagărul de tranzit din Vorkuta era așezat, deși nu urcasem nicăieri, pe un platou boltit, sărac și urîțit de existența captivă a oamenilor. Pe undeva pe sub marginile lui se ascundea restul lumii. Spre nord, pe aproape, Poarta Hoților se deschidea spre Oceanul Înghețat. Dar spre răsărit străjuia alb ca o vedenie lanțul Uralilor. Tentele de umbră albastră, sculptate iscusit ca în ivoriu, se îngemănau cu zăpada mată într-o puritate-limită, nepămînteană. Deținuții celor două zone, despărțiți simplu, printr-un gard de sîrmă ghimpată, ignorau priveliștea albă. Căutările lor de-a lungul zilei polare nu urcau mai sus de pîntec. Viața flămîndă, stătută, ar fi frămîntat șoldurile de sub îmbrăcămintea soioasă de vată. Fustele de doc, purtate ca semn distinctiv peste mulajele rusoaicelor rîvnite, ațîțau pervers și primitiv, ca roșul din arenele cu tauri, febre grele de nămol. Perechile, despărțite de sîrmele ghimpate pe care și le-ar fi înfundat în carne dacă nu ar fi fost paznicii, se chemau bolnav. Martori nepoftiți se amestecau nerușinat în tîrguială.

– Ieși după chipiatoc! (Apă fiartă în loc de ceai, care se primea în zona bărbaților, în spatele bucătăriei.) Îți aduc ceva scump – presa înfocat cel de dincolo.

– N-are rost. Am mai încercat. Sînt ca și moartă. M-am strîns. Ultima dată cînd am pus mîna pe șoldul unuia parcă era al meu: nimic!

– Te aprind eu! – îi garanta el.

– Nu, scumpule. Am probat și între noi. Degeaba. Dar ce voiai să-mi dai? M-ai făcut curioasă...

Și în baraca prizonierilor se discuta pe aceeași temă.

– Amețeala rutului a scos din minți și pe o fetișcană cu pistrui, slăbuță. Cine știe cum ieșise din zona lor. A oprit pe... cineva

(povestitorul se reţinu să spună numele) cu care veneam de la privată, unde e un du-te-vino continuu. „E cineva acolo? Haidem!", i s-a adresat ea nemţeşte, palidă ca moartea. Nu ştiu ce i-a spus tînărul nostru prieten. Mi s-a părut că amîndoi erau gata să izbucnească în plîns. Noroc că tocmai ieşea din zona deţinutelor brigada artistică. Pleca la teatrul din oraş pentru spectacol. S-a strecurat pe lîngă balerine şi a dispărut. Mai bine să-şi bocească viaţa decît să ajungă ca aia care a intrat în baraca de alături, ca o căţea în călduri, cu o haită după ea.

– Se ştie că printre artistele deţinute sînt nume cunoscute publicului leningrădean şi moscovit. Oricum, exteriorul şi îmbrăcămintea lor le dau complexe sălbaticilor ăstora.

– Nu crede, moşule, aşa ceva. Protipendada lagărului, fanţii cu mănuşi-muschetar de blană şi şalvari din dos de saltea trec toată dimineaţa cu pacheţele de chifle, unt şi pişcoturi spre baraca vedetelor. Pe cine crezi că se duce tot ce jefuiesc de la turma asta nefericită? Prizonierilor le-au luat din îmbrăcăminte tot ce aveau de blană pentru iarna polară. Şi asta în complicitate cu administraţia. Mi-e ruşine că, după atîta suferinţă, oamenii ar vrea să facă din viaţa lor doar o staţie de montă.

După cîteva zile, prizonierii condamnaţi formau un lot de o mie, gata de producţie. Nu se mai numeau criminali de război, nici mari criminali de război, ci NFZ (*nemeţki-fasciski-zlodei*) – bestii germano-fasciste. Cele cîteva zeci de români protestară. Rezultatul: bestii româno-fasciste. Schimbarea denumirii se făcea mecanic şi global.

– Mai rău n-au cum să ne zică sau să ne fie! – se consolau unii.

– Pentru mai rău e totdeauna loc! – rectificau cei mulţi.

Şi era. Olpul[1] 27, lagăr aşezat în pantă domoală, era în paragină. Pentru adăpostirea noii mîini de lucru, proptiră pereţii barăcilor, proiectară să-i retencuiască şi repartizară cîte două sute de inşi de baracă. Comandantul de lagăr, un sergent, îşi spori puterea executivă: eram daţi pe mîna unor cete de condamnaţi ruşi care, la deşteptare, intrau cu bîte peste cei ce dormeau (claie peste grămadă, fără saltele şi pături, pe podeaua reparată ici şi colo cu ce

[1] Subsecţie a unui lagăr (*otdel'nyy lagpunkt*, OLP)

s-a găsit) şi evacuau încăperea. Ciomăgarii asigurau apoi scurgerea celor înghesuiţi, în şirul de la bucătărie, în încăperea cu noroi pe jos, prin faţa celor două ghişee scunde unde se distribuia, pe brigăzi, cu pocnetul pistoalelor automate: un polonic mare de supă de varză de Carelia (o cunoşteam după nisip), un polonic mic de caşă de grăunţe (din lipsa veselei, în acelaşi castron de aluminiu). Înainte de a ieşi spre mesele de sub cerul liber, dacă erai destul de iute de mînă, se adăuga amestecului raţia de pîine şi cea de peşte (o căpăţînă sau o coadă). Oprit pe lîngă mese, sorbeai conţinutul cald, fără să laşi pîinea din mînă. Mişunau în jur, ca nişte cîini flămînzi, ruşii care n-ajunseseră la putere. Tot Toader Gaba, un basarabean catorjan [?], ne învăţă cum să ne păzim căciulile:

– Înnoadă-ţi-o sub bărbie, ca să nu ţi-o smulgă de pe cap, la closet! Pîn' să te ridici s-a dus!

Hingherii mînau apoi brigăzile la poartă. Numărătoare şi iar numărătoare, pînă le ieşea. Apoi marşul sub baionete, pînă la şantierul minei. Pe zidurile cu schele, lozinci roşii şi angajamente de dare în exploatare pînă la 7 noiembrie. Doi kilometri de mers istovitor. Fiecare pas se afunda sub stratul elastic de muşchi al tundrei, prin care mustea apa. Vara polară înmuia o jumătate de metru din sloiul îngheţat. Coloana, încălzită şi obosită de drum, era împărţită la sosire între cîteva zeci de brigadieri ruşi condamnaţi, care lucrau în acord. Eram puşi la tîrnăcop, la descărcatul vagoanelor de linie îngustă cu piatră, saci de ciment, fiare, sau la transportul materialelor de construcţie. *Ciornaia rabota* (muncă necalificată). Constructorii ruşi, interesaţi în îndeplinirea obligaţiilor, zoreau, întreţinînd ritmul: douăsprezece, paisprezece, şaisprezece ore, atît cît se putea stoarce de la străinii care, după opt-zece ore se mişcau somnambulic. Brigadierii mai înţelegători scoteau uneori un pumn de mahorcă pentru şefii de brigadă prizonieri, sau promiteau ca, după terminarea lucrului stabilit, să-i lase să se odihnească, dar apăreau alţi nacialnici şi-i luau de odihniţi pentru restanţele lor. Adormeau lucrînd. Îi trezeau fără ripostă şi risc, cu lovituri. Blajinul moş Zamfir, îmbrîncit o dată, dădu să pună mîna pe o rangă. De atunci el avea, din ordinul brigadierului respectiv, grija focurilor în încăperile proaspăt tencuite. Uneori, la întoarcere, nu le ieşea numărătoarea. Trebuia descoperit cel

adormit. Îl aduceau în brînci şi coloana se tîra fără spor spre lagăr, cufundîndu-se ritmic pînă acolo unde covorul ca de cauciuc întins peste apă oprea, la limită, destrămarea. Înotai şi nu ajungeai, ca-n coşmar. Somnul încleia mişcările. Masa rîvnită toată ziua aceea lungă era înghiţită în grabă şi toţi cădeau pe duşumea, pe unde apucau, fără să-şi descheie un nasture. Trupurile prăvălite unele peste altele erau dezolant de neajutorate. Nu se urnea nimeni. Cel trezit de nevoia acută de a ieşi afară, descurajat de dificultatea acestei întreprinderi, o mai amîna, cufundîndu-se în somn, şi vezica apăsa pe vise, cum spunea moşul.

Deşteptarea dădea primul brînci pe drumul din ajun. La două-trei săptămîni, brigăzile făceau baie la întoarcerea de la lucru. Etuva era obligatorie. Hainele de vată ieşeau scorţoase şi prăjite. Apa caldă se împărţea cu cana de băut, aşa că unul sau doi din brigadă puteau risca. Spălatul zilnic era aşa de ieşit din uz, că moş Zamfir făcea caz:

– Sîntem singurii care ne spălăm, cu o cană de apă, ce-i drept, iar eu doar torn. Oricum serviciul sanitar are activitate: zece generali germani golesc closetele cu hîrdaiele, cîte zece ore zilnic. Murdăria se răstoarnă la marginea dinspre vale a lagărului.

Alţi şase generali zăceau însă la adăpost în staţionar. Mai avuseseră cu ce cumpăra, pentru o perioadă necunoscută, un pat. Cizmele şi hainele de piele trecură în lada „de zestre“ a felcerului catorjan [?], şeful serviciului medical local, Ivan Petrovici, un rus care nu intenţiona să mîntuie toată lumea. Era la 40 de ani, rotund ca băgat într-un sac, dar cu inima simţitoare. Mîna lui dreaptă, un polonez tînăr, pledase la rugămintea lui George pentru internarea mea în staţionar, stabilind din ochi diagnosticul: TBC pulmonar, ceea ce felcerul confirmă după controlul clinic. Staţionarul, o baracă asemenea celorlalte, urma să aibă cîndva priciuri, dar locatarii nu ieşeau la lucru şi aceasta era mai important decît orice. Camera de 12 paturi din capătul barăcii era pentru muribunzi şi generali. După internare am poposit acolo două săptămîni, între viaţă şi moarte. Generalii, toţi oameni bătrîni, tăceau mult sau vorbeau doar în şoaptă, temîndu-se să nu fie alungaţi de la căldură. Scăpat de criză, începui să pîndesc, cu o treanţă de pătură pe umeri, aurorele boreale.

– Moşule, le-ai văzut?

– Nu, ficiorule; cînd ridicam capul, mi se închideau ochii.

– Dar tu?

– Am văzut, moşule!

– Spune!

– Una, arhitecturală: cerul era încins cu brîie paralele de lumină, micşorîndu-se la intervale regulate spre zenit, de semăna universul cu cupola unui dom. Din toate luminile de pe pămînt ale zonei interzise și ale şantierului minei se ridicau stîlpi de lumină să țină acea viziune de geometru, înalt deasupra ochilor orbi. Alta, picturală: peste tot cîmpul de miază-noapte al cerului pîlpîiau, ca din aripi, roiuri fără număr de fluturi, culori cu fiecare clipă altele, mai necunoscute decît cele dinainte. Am socotit că aşa se purifică patimile amăgitoare ale lumii.

În a treia lună de muncă nenormată, din lotul de o mie mai rămăseseră pe picioare cîteva zeci. Îi mutase alături de şantierul mare, la clădirea unei şcoli. Se pregăteau colonii pentru viitorii exploratori ai regiunii polare. Înaintașii lor, în plină iarnă polară, încă nu primiseră fiecare cîte o pătură, iar priciurile cu saltele erau obiective ale anilor '50. De 7 noiembrie, bucătăria era sub control străin, venit de la centru, de parcă s-ar fi pregătit friptură şi cozonaci. Caşa festivă urma să fie nu din crupe cerealiere, ci din fidea. Spre sfîrşitul anului, loturile celor ieşiţi din producție erau dirijate spre lagărele din regiune spre a le scoate din starea avansată de distrofie.

În ziua plecării ultimilor – ne despărțeam de moş Zamfir şi de maiorul Tofan – maiorul doar că nu plîngea: rămăsese fără buşlatul de vată. I se furase cînd se îmbrăca pentru drum. Toader Gaba, basarabeanul nostru, lucra cu brigada în zonă și trecu să-şi ia rămas bun. Aflînd de necazul maiorului, îşi scoase simplu haina lui şi i-o dădu. Acesta se apăra de formă, necrezîndu-şi ochilor.

– Cum să pleci dezbrăcat la Cercul Polar... Eu m-oi descurca.

Cu Peter Schwinning, partenerul lui George la paza de noapte, cu Lemaire, prietenul bătrînului, şi cu alte cîteva zeci de distrofici furăm depuşi în poarta unui lagăr mai arătos, cu denumirea neobişnuită de orăşel sanitar (*sangorodok*). Înainte de a vedea ce se ascunde sub firmă, umpleam – după un simulacru de baie care

ne opărise şi după predarea hainelor – un staționar cu paturi etajate. Soba din mijlocul încăperii era încinsă cu o aură de lumină. Întunericul din jur era rece. Secţia distrofici era teoretic luminată electric. Dar energia deservea producţia şi în baracă ajungea doar ca să marcheze filamentul înroşit al şirului de becuri: de o parte şi de alta se zgribuleau umbrele peste care nu mai apăsa coşmarul muncii: cu păturile pe spate, în două, în trei sau în cîte se putea, oameni avizi să asculte orice, dar, mai ales, cum pocnea baraca de bîrne în strînsoarea gerului polar sau a purgalei, temutul viscol de zăpadă la apropierea căruia oamenii se retrăgeau prudent în adăposturi. Lemaire şi Schwinning aveau paturile aşezate central (pentru căldură, dar mai ales pentru repertoriul de teatru oferit de Pater Extaticus) şi ne petreceam toată ziua (care, de fapt, nu exista decît prin cele trei mese) pe paturile lor, înfăşuraţi în păturile curate de bumbac, ca într-o ţinută de gală pentru neobişnuitele premiere. Ei se împrieteniseră cu George și se obişnuiau încet şi cu mine. Max Schwinning uluia prin curgerea de apă mare a memoriei sale. Se întrecuse cu un general, cunoscător al lui Faust. Recitaseră acte întregi, ambii pretinzînd că îl ştiau în întregime pe de rost. Compuse el însuși un mister în versuri, în cinci acte, care, scrise, ar fi umplut paginile dintr-o margine în alta.

Bătrînul, clădit disproporţionat, pe picioare prea scurte pentru un echilibru stabil, cu un cap mare şi chel după care te întorceai nedumerit să-i urmăreşti expresia atent închisă a feței, avea un suflet de copil însetat de minuni şi o uluitoare capacitate de transfer. Deşi om de afaceri în domeniul negoțului internațional de sticlă armată, citise şi mai ales văzuse mult teatru. Strindberg şi Ibsen erau autorii lui preferați pe care-i văzuse în numeroase regii în Scandinavia și în sud. Ştia roluri, acte, piese întregi pe dinafară, iar redarea spectacolului se făcea în specificul atmosferei originale, cum nimeni dintre ascultători nu întîlnise. Ceea ce ne dăruia Max Schwinning zi de zi erau tomuri de teatru prezentate parcă în lectura şi comentariul unui mare regizor (de predilecţie, Max Reinhardt).

Cînd crizele de isterie ale starostelui de staționar (un catorjan [?] ucrainean, pe nume tot Ivan Petrovici) atingeau paroxismul făcîndu-l să se agite pe sub linia filamentelor înroșite și să

încerce puterea de expresivitate a limbii ucrainene pînă-și pierdea dicțiunea, Pater Max nu pricepea multă vreme unde se afla și ce catastrofă demolase tensiunea amplu construită a spectacolelor clasice de sub aurora boreală. Era ca un copil neajutorat, alungat dintr-un vis paradisiac în subsolul de spaime al nordului.

Ernest Lemaire – amicul bătrînului Pater –, prizărit la înfățișare, avînd, poate, ceva sînge evreiesc undeva în ascendența franceză împămîntenită în Germania o dată cu fuga hughenoților, era tipul studios pe care nici experiența polară nu-l rupsese de carte. Limpezimea franțuzească și temeinicia și sîrguința germană făcuseră din el un intelectual european de tip universitar. Reconstituia, cu virtuozitate, ca exercițiu zilnic, în sărăcia spirituală din noaptea polară, stiluri de cultură, bijuterii în serie, conștient însă de lipsa harului creator. Gafe și greșeli grave din prizonierat, despre care nu vorbea niciodată, dar care, chiar în lipsa probelor, strîmbă și crestează viața, avertizau și despre unele șubrezenii pe dinăuntru.

– A ațîțat, prin ziarul antifascist de perete, la demascarea criminalilor de război prin lagăre și zelul trezit l-a atins și pe el. E în stare – îmi spunea un arhitect austriac – să vîndă și să înșele oamenii, nu pentru pîntec sau confort, cum se întîmplă de obicei, ci pentru accesul la cultură, ceea ce mie mi se pare și mai grav. Prietenul lui nu-i decît o carte voluminoasă pe care o poate consulta fără efort, aflată pe un raft la îndemînă.

Bătrînul Max (se pregăti arhitectul să-l aranjeze și pe el în treacăt) e mai bun, are fantezie, dar trupește e neamțul clasic, mîncău și egoist. Cînd vă prinde masa la spectacol, compatriotul dumitale, căpitanul, îi oferă castronul lui cu mîncare și bătrînul îl înfulecă pe loc. Nu se gîndește că domnul Fonea e străveziu de slab.

– George mi-a adus un poem de Pablo Neruda, în rusește. Hai să-l lucrăm împreună, cînd va da soarele! – îmi propusese Lemaire.

George nu avea răbdare, deci Lemaire nu-l putea prefera ca partener.

Începusem să pîndim apariția soarelui. Undeva la miază-zi se forma un cocoloș tulbure de lumină, prevestitor, pînă cînd într-o dimineață și-a marcat cu o dungă de foc prezența. Dar o dată pus piciorul, soarele, luptător ca în psalmii lui David, va reveni crescînd și grăbindu-se să dea bătălia luminii.

În sfîrşit, li se arătă, din marginea de sud, celor ce-l aşteptau cu cartea în mînă, stîngaci rotunjit, roşietic, mai mult lună decît soare; nesigur încă pe sine, ca un viţel abia fătat, căzu sub marginea îndepărtată. Imaginea următoare se rostogoli cîteva clipe pe linia orizontului, ca o dură[1], iar în zilele celelalte se desprinse, zvîcnit, să înalţe un arc; se rostogoli însă, nu departe, alături, ca un bostan.

– Spre deosebire de ale oamenilor, creşterile şi izbînzile soarelui sînt implacabile, fără cedări, reculuri sau strategii de doi paşi înainte şi unul înapoi, depărtînd răsăritul de apus concomitent cu înălţarea arcului. Se expansionează nu precum seminţele, sau gîndul, sau viaţa, ci crescîndu-şi toate componentele simultan, ca într-un proiect tehnic... –comenta Lemaire neinspirat, cu variaţii pe temă, întîlnirea cu soarele.

Ne ridicam, întrerupînd lectura abia începută, pentru răsăritul următor. În Kremlinul înnoptat era o singură fereastră luminată. Acolo veghea El. Poetul-cetăţean cînta gîdele ca pe un mîntuitor.

– Spune, George, ştia Pablo Neruda pe cine cîntă?

– Cred că era orb. Din cauza propriilor năluci, poeţii nu văd adesea realitatea, pe care, de fapt, nu merită s-o cînţi niciodată nepedepsit.

George citea carte după carte în chilia despărţită în colţul barăcii pentru medicul staţionarului, un catorjan [?] tăcut, trupeş, cu ochelari de bunicuţă pe nas, care, ori de cîte ori participa la golirea unei sticle de vodcă introduse prin contrabandă, urla fără text, cu capul răsturnat pe spate şi cu braţele încordat întinse pe lîngă corp, ca într-un afiş propagandistic cu titlul: protest mut. Nu ne întrebase niciodată nimic, lăsînd pe staroste, ajutat de George, să însemne temperatura sau să împartă medicaţia prescrisă de superiorul lui, medicul polonez care făcea ieşirile pentru lucru. Trimiterile în lagărele vecine şi la muncile de pădure din sud le făcea doctorul necondamnat, alegînd cu degetul sub becurile chioare 20-30 dintre prizonierii ridicaţi în aşternut. Aşa plecaseră şi cei doi amici. Unde? Speram că într-un lagăr filială. Rămaşi în doi, George era mai atent şi chiar dădu curs rugăminţii mele

[1] Dură: rotiţă metalică.

de a însemna cuvintele traduse. Terminase tocmai *Martin Eden* de Jack London şi, într-un acces de generozitate, îmi oferi cartea pentru lectură împreună cu o coală de sac de ciment pe care scrisese mărunt ce-l rugasem. Problema era să găsesc, pe întinderea scrisă, locul unde începuse şi linia pe care înregistrase progresiv cuvintele.

– Rogu-te, frate, dă-mi un fir pentru labirintul tău! Direcţiile în care s-a scris vreodată nu au aplicare aici.

Prietenul meu, iritat de pretenţiile mele, puse tăios problema mult mai tîrziu, în primăvară, după lichidarea staţionarului.

– Fă-ţi singur rost de cărţi! Nu le pot împrumuta pe termen dublu.

– Bestiile fasciste nu au acces la bibliotecă, iar... eu nu am cunoscuţi.

– Nici eu nu am venit cu ei de altundeva. Fă-ţi-i! Nu poţi să stai şi pe soclu – cum vrei tu – şi să te şi bucuri de avantajele rezultate din relaţiile cu această lume. Accept orice poziţie, cu condiţia să-ţi rezolvi singur problemele. Perspectivei de a obţine comod hrană, cărţi şi linişte i-ai dat cu piciorul!

– Ai fi vrut să devin ordonanţa celor doi neisprăviţi aflaţi pe post de pompieri ai lagărului. Să le aduc, să le duc ţucalul, să le dau bineţe şi să le fiu recunoscător pentru ceea ce îmi lasă în blidele lor. Şi asta voluntar! De ce nu ai primit tu propunerea? Spune-mi, sub ce justificare m-aş sustrage sorţii comune, aranjîndu-mi un locşor fără foame şi fără muncă? Nu te mai înţeleg, mă încălzeam eu din ce în ce mai mult. Voiai să scrii o carte adevărată; spuneai că viaţa ne-a servit un context semnificativ, decantat, vrednic de o carte mare. Suporţi ca unul dintre protagoniştii cărţii tale să termine halucinanta cursă ca valet al unor jalnice nulităţi, care ajunse la putere n-au ştiut să aleagă din ceea ce le putea oferi ocazia, decît să aibă o slugă? Ţi-ai putea descrie eroul făcîndu-şi de lucru, ascultîndu-le discuţiile, zîmbindu-le, spunîndu-le da şi nu, în timp ce camarazii lui sînt hăituiţi ca nişte cîini? Ştii doar cum îşi potolesc nefericiţii foamea. Se duc, după o zi de corvoadă, abia ţinîndu-se pe picioare, să lucreze toată noaptea la bucătărie pentru trîntorii care deţin posturile şi se înfruptă cu prietenii lor din tot ce au pe mînă. Iar la plecare, dimineaţa, tîlharii le dau, în

loc de cașă, supă cu găleata, ca să se amuze văzînd cît pot turna în ele animalele astea pașnice, muncitoare, dar hămesite de foame. De-asta le ies carcaselor ăstora scheletice burțile umflate cimpoi de sub stern, ca niște rafturi pe care poți să pui ceva. Cînd pleacă la munca de noapte își desfac șireturile de la încălțări fiindcă, vorba lui Kurt, „cu 12 litri de supă la jgheab nu mai poți ajunge la bocanci". Faptul că noi nu participăm la bătălia pentru mîncare – ei, nemții, au introdus și aici liste, ordine – le impune respect. De asta, și pentru nimic altceva, numai nouă ni se mai adresează cu *Herr*. Spune-mi tu dacă pentru asemenea respect nu se face chiar să încremenești pe soclu! – încercai s-o întorc în glumă, simțindu-mă ridicol cu atîta vorbărie.

A doua zi după cearta noastră – și nu era prima, bineînțeles, dar nu ni se mai întîmplase să nu ne vorbim mai mult de un ceas – simții că prietenul meu se tot pregătea să spună sau să facă ceva, dar tăcerea mea îl încurca.

– Dă-i drumul! – rupsei eu vadul, neprietenos.

– Astăzi e Învierea, și noi ne-am supărat. Nu se cade. Praznic împărătesc, iar noi, camarazi de luptă și destin, ne facem viața și mai grea aici, între dușmani, la marginea lumii! Ce-ar zice prietenii noștri dacă ne-ar vedea acum?

– De ce nu te-ai gîndit ieri la toate astea – îl înfruntai eu, colțos.

– Hai, gata, pipa păcii!

– Dar de unde?

– Uite!

Și din buzunarul pufoaicei scoase, cu voită încetineală, trei pachete de mahorcă.

– Iar ai vîndut pîinea! Și încă pe trei zile. Ți-am mai spus că îmi rămîne în gît dacă îți fumez rația ta. Nu te pot opri s-o vinzi, dar nu-mi cere complicitate.

– Dar pipa păcii!

Și iarăși suci vorbele pînă încuviințai. Apoi scoase hîrtie și mă îmbie, desfăcînd pachetul.

– Dar ce e asta? – pipăii eu... Mirosii. Nu e mahorcă. E rumeguș!

Verifică și el atent...

– Da, e rumeguș.

Luă pachetul următor şi se grăbi să-l desfacă. La fel, rumeguş sută la sută. Înveselit, îl probă şi pe ultimul. Mi se strînse inima: trei zile de post şi, poftim, rumeguş! El rîdea ca de-o glumă. Mă enerva.

– Mai şi rîzi. Du-te mai bine înapoi şi spune-le: mi-am luat de la gură. N-aveţi inimă?

– Nu e de rîs? Un tembel de blatnoi să-l păcălească pe-un oltean get-beget!

– Încearcă să vorbeşti... Cine e fiara?... – insistai eu fără rost.

– Treceam pe lîngă venzonă[1]. Voiam să-i spun: „Hristos a înviat!“ lui Iuju. Întîlnesc pe Vaska. Fuma. Dă-mi, prietene, nişte mahorcă! Uite banii! El: am avut samosad[2]. Nu mai am decît ţigara asta, şi-mi întinse chiştocul. Dar stai, se făcu el că se gîndeşte: mă duc să-l rog pe Colea. Poate mai are el mahorcă de la cantină. Şi uite isprava! De-abia acum înţeleg de ce şi-a cumpărat pe loc papiroase de la Iarioc.

A doua zi, în drum spre masă, îi văzui prietenii. Îl aşteptau, rîzînd cu gura pînă la urechi.

– Hei, chiorule, ce zici de mahorcă? Straşnică, nu?

George se opri, rîzînd şi el, şi-i felicită că reuşiseră să păcălească un oltean.

– Dar ce înseamnă „oltean“?

George rămase să le spună despre olteni. Îi auzeam rîzînd în spatele meu. Supărat, mă dusei singur la masă. George veni cu buzunarele pline de mahorcă de grădină. Cunoştea o limbă de care eu habar n-aveam. Îi lua pe oameni aşa cum sînt, căutînd să-i înţeleagă. Arareori îi judeca pe cei din jur. Doar încălzit de polemică sau teoretic, la modul general, rostea sentinţe. Îndată ce se afla în faţa omului, capul trecea pe planul ultim. Iuju, cel din zona venerică a „orăşelului sanitar“, cel pe care-l căutase de Paşte, îl interesase încă din perioada staţionarului, cînd îl întîlnise întîmplător, în tinda îngheţată a barăcii, căutîndu-l pe Ivan. Uitase de frig, ascultîndu-l ceasuri de-a rîndul. Noi, neştiind unde plecase, ne făcurăm tot felul de gînduri prăpăstioase. Mai dispărea

[1] *Venzona* (rus.): zona venerică (cuvînt compus).

[2] *Samosad* (rus.): plantaţie proprie de tutun.

cîte unul fără urmă. Tîrziu, îmi vorbise despre întîlnire, mai mult ațîțîndu-mi curiozitatea.

– Nu-ți povestesc eu, ai să afli de la el tot, cînd părăsește patul. Lasă, să-ți faci singur impresiile, dar admite că e totuși „extraordinar“ – George folosea cuvîntul și ca pe un mijloc formal de a sparge monotonia – să se întîlneacă la Cercul Polar, în captivitate sovietică, polii orientărilor politice românești!

– Mi se pare mai curînd tipic decît extraordinar ca puterea respectivă să-și închidă ochii – începeam eu manevra de a afla povestea, nu atît de dragul poveștii, cît de dragul jocului.

– Dar numai faptul brut de viață – concedea, în sfîrșit, George: tatăl polonez, mama ucraineană. El copilărește în amestecul poliglot al periferiei Cernăuțiului. Idiș, ucraineană, germană, poloneză, română, amestecate în jocul de nasturi. O adiere de nou peste o lume veche și pestriță și iată-l pe Iuju, calfă pe nu știu unde, receptiv la internaționalismul proletar. Mai apoi, ilegalist în rîndurile comuniștilor români. El vorbește de misiuni și servicii importante aduse greviștilor în '33 și se pretinde cunoscut al fruntașilor partidului. În viața particulară a fost un capitalist prosper. Un magazin de mezeluri și un restaurant la Ploiești. Mașină la scară. Casă mare, vilă la Sinaia. S-a căsătorit dintr-o mare pasiune, cu o unguroaică.

– Origine polono-ucraineană, comunist român, căsătorit cu o unguroaică, afaceri prospere în Regat, da, într-adevăr extraordinar! – persiflai eu, după rețeta probată.

– Stai că abia începe povestea. A așteptat Armata Roșie eliberatoare și ea a venit cu onoruri și profituri pentru ilegalist. Deveni șeful punctului de frontieră prin care se scurgeau datoriile de război față de URSS. Trebuie să-l asculți pe el povestind despre chefurile „caravanei vesele“ prin diferite orașe ale țării, cot la cot cu prietenii din Răsărit. Altă față a acestei perioade. Dar, după o mahmureală coclită, se repede acasă să se împrospăteze. Găsește locul de lîngă aleasa lui ocupat de virtualul său asociat, un oltenaș-spirt. Turbat, scoate pistolul și-l ucide.

– Doar pe el?

– Pe ea o iubea! Se amestecă justiția. Reacțiunea, cum se plîngea el, era încă sigură în magistratură. Iuju aleargă la Lucrețiu

Pătrășcanu. Ministrul l-a asigurat că va obține de la rege grațierea. Tovarășul Mîrza să-i pregătească dosarul și să i-l prezinte! Mîrza a rătăcit dosarul, iar portăreii, după sentință, erau pe urmele lui. S-a refugiat, în ultimă instanță, la vizaviul lui sovietic, pe celălalt mal al Prutului. Era din caravană. Spre ghinionul lui, apare un organ superior de control: „Dumneavoastră cine puteți fi?". „Un tovarăș comunist român, șeful punctului de frontieră pentru livrarea datoriilor de război". „Dar ce căutați pe teritoriul sovietic?". „Sînt urmărit"... „În numele Uniunii Sovietice, sînteți arestat!".

La Chișinău, în închisoare, judecătorul de instrucție puse problema mai categoric: cine și ce caută pe teritoriul sovietic? Spionii! Restul: basme! Deci articolul 58. În așteptarea condamnării, intră în celula lui procurorul, în tura sa periodică. Iuju își spune necazul. Nacialnicul notează și, culmea, cere referințe din România. Partidul trimite foaia calificativă a lui Iuju cu *foarte bine*. L-au condamnat pentru simplă trecere de frontieră și iată-ne împreună. Sigur că nu-i priește aici. Din cauza unei stări febrile n-are voie să părăsească patul. Cei din jur îl privesc strîmb. S-a declarat comunist convins. Nici n-are, vorba lui, ce să facă altceva. Ce, s-o ia de la cap ca reacționar?!

– Eu sînt Iuju – se prezintă într-o zi un ins mărunțel, cam la 40 de ani, bătrînicios la față, cu ochi mari de vițel ușor injectați.

Întrebase nemțește de căpitanul Fonea și fusese îndreptat spre colțul unde mă aflam eu. Purta haine noi de vată, care urîțesc pe oricine.

– Vă uitați la hainele mele: drum înseamnă – tîlcui el zîmbind. Termin zilele astea pedeapsa.

– Încotro vă trimit? Ce credeți?

– Acasă, cu siguranță! N-au nici un motiv să se îndoiască de mine.

– Dar dacă oficialitatea estimează experiența polară mai decisivă pentru optica insului decît carnetul roșu din trecut?

– Sper că veți avea un semn de la mine imediat ce ajung în țară.

– Scrisori nu vin de-acolo.

– Vorbesc cu Ana Pauker despre dumneavoastră doi. Puteți fi aduși peste noapte.

– Nu vă cunoașteți tovarășii! Sînteți înduioșător de naiv!

Dar dacă ştie pe ce lume se află şi-mi spune nişte vorbe de clacă? Mă adîncii în expresia feţei lui. Obrajii căzuţi, buzele adunate îmi provocară altă nedumerire:

– N-aţi făcut parte din *Lumpenproletariat* ca să daţi absenţa danturii pe seama mizeriei. A fost popasul în ţara prietenă o nucă prea tare pentru măselele dumneavoastră?

– Domnul căpitan Fonea e mai bun decît dumneavoastră. Vă răspund totuşi deschis, deşi e o amintire de care fug. Cu cîteva zile înainte de arestarea mea, am avut o masă la Focşani, cu mai mulţi prieteni. S-a întrecut măsura şi nici nu mai ştiu cum s–a terminat. M-am trezit undeva în necunoscut, fără să-mi dau seama ce se petrecea cu mine. Ca într-un vis rău, eram pe mîna unor necunoscuţi care făceau ceva teribil. Mă răstigniseră, ca la potcovar, într-un şanţ. Îmi apăsau, cu genunchiul, capul. Mă ţineau ca-n cleşte şi mă fulgera prin creier. Înăbuşit, încercam să rag ca o vită la tăiere. Îmi smulgeau dantura de aur cu mînerul baionetei... O patrulă... într-un şanţ...

– Ce fel de patrulă! De ce ocoliţi?

– Ştiţi doar despre cine e vorba.

– Nu ştiu nimic!

– Da, o patrulă sovietică! O să-mi spuneţi: cei pe care i-ai aşteptat. Dar n-aveţi dreptate. Nu e nici un sens în asta şi nici o lecţie pentru nimeni.

* * *

Orăşelul sanitar participase şi cîştigase întrecerea pentru cel mai organizat lagăr. Conducerea, interesată în menţinerea steagului de organizaţie fruntaşă, investea şi risipea mai departe o enormă forţă de muncă şi vagoane întregi de material lemnos adus din sud, de la sute de kilometri, ca să facă trotuare de scîndură între barăci şi spre sala de mese în faţa căreia suprafaţa podită tindea să semene cu o piaţetă. Gustul arhitectonic al cîtorva responsabili cu munca toca fondurile puse la dispoziţie pentru îmbunătăţirea vieţii de lagăr, schimbînd doar decorul. Nu se mergea la rădăcina răului, ci, menţinînd munca silnică, încercau s-o facă mai productivă. Mişcarea de dirijare spre Novaia Zemlia a elementelor

criminale, a celor care ucideau fără scrupule fălindu-se chiar cu palmaresul lor – nodurile şnurului purtat la gît arătau numărul morţilor – era în plină desfăşurare.

Pentru cei ce lucrau în subteran, se introdusese cazanul de mină, spre a-i menţine apţi de muncă.

– Voi, prizonierii, n-aveţi nici o şansă să mai ajungeţi în mină – pronostica Toader Gaba, apărut la începutul verii printre noi. Distrofia v-a surpat pentru mult timp. Nici n-aţi pierdut prea mult. Viaţa minerilor, uitați-vă la catorjani [?], e ca a vitelor hrănite ca să tragă: hrană, odihnă, lucru. Abrutizaţi, îşi aduc aminte de libertate numai de dorul femeii. Ascultaţi amintirile lor porcoase despre familiile care se zbat să păstreze legătura cu ei. Să-l auziţi pe brigadierul meu, mîngîind fotografia fiică-sii pe care o lăsase în clasa întîi. Ţi-e greaţă! Au devenit deţinuţi politici numai fiindcă au trăit sub ocupaţie sau au fost prizonieri la nemţi.

– Nu ești prea aspru, bădie Toader? – îl opri George.

– Balticii, mai ales estonienii, da! Altă stofă: solidari, ţinută. Impun. Și alt nivel. Parcă-s toţi intelectuali. Gîndesc despre viitor, deşi sînt doar o mînă de oameni. Pe ruşi, sovietismul i-a trezit, dar i-a ţinut prea strîns, în pas forţat, i-a sărăcit şi i-a stricat pe dinăuntru, i-a îmbătrînit: au trecut din somnolenţă în nervozitate cu ticuri. I-a pripit. Dumneata, căpitane, nu-i cunoști. Vii din cărţi, îi iubeşti din poezii. Ştiu de la ai noştri că a fost un blestem să te afli în marginea împărăţiei lor. Dar acum, după încorporare, moartea e pe noi. Poate găsim timp să vă spun ce-am trăit şi ce am văzut eu după ocuparea Basarabiei... Mă uitam, ca fugar, prin fereastră, să-mi văd copiii. Copiii erau întrebaţi despre ce se întîmplă în casă. D-aia nu mă arătam... şi acum aştept... Ce? S-or mai întoarce din exil? Cînd? Cîți?...

Ziua polară ţinea necruţător sub ochi, neschimbată, realitatea. Soarele se pleca după-amiază sub orizont, dar adunîndu-şi forţele se ridica să-şi împlinească mecanic crugul. Dincolo de sîrme, în tundră, se înfiripa un verde fragil. Fire de iarbă fără vigoare boleau prin mărăcinişul scund.

Doar păsări albe chemau convalescent speranţa. Spre ce? Spre tăcerea albă a vedeniei, încremenită dincolo de marginea tundrei?

Cînd începu să se topească zăpada, foştii prizonieri fură chemaţi să predea pîslarii ca să primească altceva pentru vară.

Aşteptam pe un coridor lung, obosiți, în timp ce alți condamnaţi treceau pe lîngă şirul nostru, înghesuindu-se în faţa ghişeului depozitului de îmbrăcăminte. Camarazii germani suportau fără nici o reacţie neîntreruptul du-te-vino. Mi l-aş fi luat pe George Fonea aliat împotriva batjocurii fără perdea, dar el se bucura ca un copil, sub şiroaiele streşinii, bălăcindu-se fără reţinere prin salba de băltoace. Cînta: *Es geht alles vorüber / es geht alles vorbei*, iar – în locul versurilor: „Şi după decembrie/ vine iar un mai", George anunța: *Sechs Jahre în Russland, und nichts ponimai*[1].

– George, vino!

Dar el cînta: „De şase ani în Rusia şi nu pricep nimic..."

Mă postai în faţa ghişeului, simțind că explodez, şi bătui scurt. Uşiţa se deschise prevăzător, ca o fereastră, şi o figură de evreu ca dintr-o caricatură antisemită mă privi pe deasupra ochelarilor, estimîndu-mă, apoi dispăru în spatele oblonului. Reapăru, după cîteva momente, împingîndu-mi nişte lucruri neobişnuite, ca să dispară iarăşi în fortăreaţă. Prima reacţie la vederea încălţărilor elefantine a fost de haz; erau două ambarcaţii caraghioase, folosite probabil într-o scenetă. Gîndul că mi-au fost destinate să-mi fie încălțăminte pentru vara polară alungă veselia şi bătui iarăşi. Cînd se crăpă îndeajuns deschiderea, proiectai de sus, zvîcnit, obiectele primite, astfel încît primul ateriză sub bărbia magazionerului. Celălalt dispăru, rostogolindu-se din zborul retezat, odată cu figura înspăimîntată.

Se făcu linişte pe coridor. Dinăuntru, cineva deschise brusc uşa mare, iar din fundul magaziei, dinspre grămezile de boarfe, se apropia, parcă revărsîndu-se mătăhălos, o arătare-namilă, urangutanică. Garda personală a nacialnicului, desigur. Ceasul se făcu înfricoşat. Provocasem spectacolul, urma să cad în luptă. Matadorul se apropia, sigur de victorie. Mă adunasem pentru singura lovitură pe care aveam şansa s-o administrez, sperînd că ştiinţa

---

[1] *Es geht alles vorüber/ es geht alles vorbei* [...]/ *Sechs Jahre în Russland, und nichts...* (germ.): Toate trec, toate se duc [...]/ şase ani în Rusia şi nimic [nu înțeleg]...; *ponimai* (rus.): înțeleg, pricep.

mea de odinioară într-ale boxului mă va ajuta să-l trimit la podea sau măcar să-l clatin înainte de a mă zdrobi.

Nu-mi fu dat să-l fulger fiindcă, la doi paşi de virtuala ciocnire, se petrecu ceva neprevăzut, care încremeni părţile beligerante şi amuţi spectatorii. George ateriză, cu un salt spectaculos, în ceafa colosului pe care descoperirea solidarităţii îl paraliză. În loc să se scuture (aliatul meu ar fi căzut ca o haină aruncată de pe umeri) huiduma începu, laş, retragerea. George, desprins la timp, rămase în faţa mea, în poza gravă a învingătorului lui Goliat. Se lăsă felicitat, izbucnind în reconfortatul lui rîs, dar mă împinse grăbit spre ieşire:

– Să ne grăbim, să nu stricăm efectul. Restul altădată.

A doua zi apăru în bur [?] căpcăunul.

– Hei, spurcăciuni nemţeşti, unde-i mutra de român? – mormăi el, neagresiv, căutîndu-ne din ochi.

Îl înghiontii pe George:

– Viteazule David, hai, răpune-l definitiv, ca să intrăm în istorie!

Sprijinit şi de priciul de vizavi, alunecai în faţa vizitatorului. Mă aştepta, cu mîna întinsă ca o cazma. Pe faţa grosolan mulată mjise, a bunătate, un zîmbet.

– Noroc, prietene! Chiorul unde e? Bună, român! – îi scutură el mîna şi confratelui, lipit între timp de umărul meu.

– Să stăm! – ne invită ca la el. Friţi! Loc! Aveţi de fumat? Staţi că v-am adus eu... Să fim prieteni... Îmi place de voi, să mă ia dracu' dacă nu! Ştii, curvă – mi se adresă el amical –, după mutră te-am socotit SS-ist. Băieţii mi-au spus: da de unde! Sînt sule ca şi noi. Sule româneşti...

La plecare ne strecură grijuliu:

– Copilaşi, să veniţi să vă îmbrac!

Şi se ţinu de cuvînt.

* * *

– George, te-a căutat „domnişorul" ăla moscovit. După răbdarea cu care te-a aşteptat, cu un caiet în mînă, am înţeles că voia să-ţi citească ceva. Poate versuri de dragoste. Doar poeţii îndrăgostiţi sînt gata să se deschidă. Cunoscutul tău nu m-a onorat cu încrederea. Mi-a vorbit, în schimb, de calificarea sa din lagăr, ca

felcer, care i-a uşurat existenţa aici. Curios amestec: practic, pînă la lipsa de scrupule, elanuri lirice, muţenie cu privire la război. A fost căpitan, după cîte am înţeles. De ce a fost condamnat?

– Aş fi vrut să ţi se deschidă şi ţie. În doi, ne-ar fi fost mai uşor să înţelegem ce se întîmplă acolo sus, unde el, prin familie, prin meserie, a avut acces. Tatăl său, un savant cu nume, e un tehnician necesar conducerii din Moscova. Fiul s-a bucurat de toate atuurile. La vîrsta cînd noi comandam o sută de oameni, el dispunea de puterea monstruoasă a unui subşef al serviciului special pe lîngă frontul de armate al mareşalului Malinovski. În afară de Moscova, nu avea de răspuns decît în faţa unui singur om, un maior, şeful său direct. Ceea ce am desprins eu din referinţele lui nu e o noutate. Comunismul şi puterea de stat, mimînd internaţionalismul proletar şi umanismul, sînt puse în slujba hegemoniei ruse.

– Dar cum s-au înhămat neruşii la acelaşi car?

– Aici au găsit puterea şi instrumentele ei. Ei îi slujesc puterii, căutînd să şi-o aservească prin coeziunea clicii.

– Deci marii preoţi nu cred în divinitatea pe care o slujesc?

– Le e teamă de ea, dar vor să şi-o facă metreasă.

– Spune-mi mai bine despre partea lui la război.

– Despre trecerea frontului prin România n-am aflat nimic, în afara zelului clasic al localnicilor de a-l sluji pe noul stăpîn. Supralicitare de informatori, fugarii denunţaţi în mod curent. Ungurii, în schimb, şi-au propus să facă din el un agent. N-o recunoaşte el, ci deduc eu. El mi-a povestit cum a întîlnit, întîmplător, la un conac din pustă, o tînără contesă. A reuşit să salveze o fotografie a ei cît un timbru. Un chip frumos, avîntat, schillerian. Din povestiri: o femeie îndrăcită, care ştia să umble cu cîini şi cai, capricioasă, despotică. Pe el l-a înrobit integral dintru început, devastîndu-l. Închipuieşte-ţi variantele textului deselor întîlniri ale celor doi, pornind din poziţiile lor iniţiale: „Unde ţi-i ura neîmpăcată împotriva aristocraţiei?". „Dragostea nu ştie decît de adorare", bîiguia el anost. „Ce ai făcut cu conştiinţa hîdă a luptei de clasă, proletar obscur?". „Sufletul meu este dincolo de teorii", continua el să se tîrască jalnic.

În societatea înaltă, pe lîngă care războiul trecuse ca un vis urît, dar fără s-o năruiască încă, se găsea permanent cineva care

să-i deschidă uşa, iar el şi i-ar fi făcut pe toţi aliaţi ca să-şi apropie iubita. Nobilimea maghiară nu întîrzie să-i prezinte ca unui atotputernic liste cu prizonieri maghiari pe care el putea să-i ceară, în interes de serviciu, de oriunde de pe teritoriul maghiar. Cine poate urmări firul ascuns al acestor concesii? Cert e că el obţinu actele necesare unui cetăţean maghiar şi se apucă sîrguincios să înveţe limba iubitei. Ea îl purta în joacă şi în serios prin rai şi prin iad. Iată un joc: „Aici sînt veşmintele înaintaşelor mele", arăta provocator femeia către zidul de dulapuri cu uşi glisante. „Învie aceste splendori, îmbrăcîndu-le", o implora el. „Închide ochii şi aşteaptă să-ţi spun eu: gata!", condiţiona ea.

Tremura, biciuit de foşnetul mătăsurilor şi de alunecarea atlaselor. Ea trecea prin faţa ochilor lui uluiţi, prin apa oglinzilor, în crinoline, în somptuoasele rochii cu trenă, cu umerii goi sau în volănaşe, zîmbind fericită. Parada strălucirii femeii a fost cel mai fastuos vis pe care-l trăise căpitanul serviciului special al unui front de armate. Odată, la semnalul ei (el jură că-l auzise), deschise ochii şi, în mijlocul toaletelor risipite în jur, Eva lumina mai orbitor decît toate variantele ei istorice. Pornise ameţit cu braţele ridicate, dar furia ei, răsucită ca un comutator, îl lovi peste ochi alungîndu-l din casă. După cîteva zile de penitenţă îl primi cu o mină îngrijorată. Ca s-o îmbuneze făcu drumul spre un orăşel austriac din apropierea graniţei maghiare. Războiul trecuse peste Ungaria, dar trecuseră şi cîteva săptămîni în care el îşi uitase obligaţiile militare. La volan, adîncit în reverie pe autostrada Balaton-Viena, îi păru că, în trecere, un chip cunoscut îl fixase o clipă. Frămîntările de conştiinţă îl făcură să creadă că era şeful său. Alungă obsesia dar, în primul orăşel din drum, cîteva maşini îi închiseră drumul. Maiorul lui îi aruncă un rînjet: „Bun găsit, tovarăşe Lomaiev!". La care el, vorbind ungureşte, prezentă neconvingător legitimaţia. Relaţiile l-au ajutat să-şi primească pedeapsa doar pentru simplă dezertare. În curînd se va întoarce la Moscova.

* * *

Captivitatea este o imensă cameră cu lucruri care nu se mai poartă, deşi nu-s întotdeauna vechituri. Fiecare veşmînt are po-

vestea lui: a fost netezit de mîini iubitoare sau sfîșiat în turbare. Cel mai adesea însă a fost tocit, fără glorie, timp îndelungat. Vine un stăpîn sau o toană a aceluiași stăpîn și face ordine și nimeni nu mai știe ce inimi au bătut dedesubt. Cine știe sub ce justificare unele sînt puse deoparte pentru a fi scoase din nou la lumină.

– Ce tot fabulezi, George? N-ai băut cumva ceai de *zek*-i[1] ca să te îmbeți?

– Te pregătesc pentru plecare. După un an părăsim Cercul Polar pe care l-am socotit amîndoi stația ultimă. Dar s-a prelungit ruta... încotro, nu știm.

– Nu mai am răbdare. Spune, cînd plecăm? Mi-e ca pe Krähnest, în război, cînd, rănit a patra oară, mă grăbeam să mă întorc la viață, fără să mă mai gîndesc ce se întîmplă cu cei rămași.

– Nariadcicul[2] cu mustața inelată, căruia îi recitam versuri de Esenin, mi-a spus că trenulețul care aduce vagonul cu apă adună toți foștii prizonieri de război din lagărele vecine și-i duce după-amiază la Vorkuta, în vederea unui mare transport.

Într-adevăr, în lagărul de tranzit se pregătea transportul rapid a o mie de prizonieri condamnați. Optimiștii vorbeau despre lagărul de repatriere de la Mojaisk. George, care îl descususe pe fotograful beat al lagărului, susținea că plecarea nu e spre casă, ci doar spre sud, în Donbas. Lemaire și Schwinning, reîntîlniți, considerau că vorbele unui bețiv nu spun nimic. George, dimpotrivă, că spun tot. Fiindcă poetul pierduse versiunea germană a ultimelor sale creații și se simțea prin aceasta șters fără de urmă din univers, Pater Schwinning, care colaborase decisiv la transpunerea lor, se obligă să refacă placheta din memorie. Ne împărțeam timpul între noile cunoștințe și traducere.

Sosiră trei proaspăt condamnați din Berlin: două fete și un jurnalist elvețian de origine germană. Grupau în jurul lor sute de curioși care voiau să audă ce se întîmplase acasă în absența lor. Blonda palâ, slăbită de închisoare, condamnată pentru spionaj (concret, pentru vizitele logodnicului ei din Vest, acuzat de trupele

---

[1] *Zek* (rus.): în jargonul lagărelor din Gulag, prescurtarea avea semnificația de „deținut".

[2] *Nariadcik* (rus.): persoană care dă cuiva de lucru.

de ocupație că era agent imperialist), o asculta, cu un zîmbet uitat, pe mai tînăra ei colegă de expediție, studentă la Medicină care, tot din cauza logodnicului ei, fusese amestecată într-un proces de spionaj. Chiar în ultima ședință de judecată, cînd acesta, disperat de perspectiva despărțirii, ceruse (în speranța vană că vor rămîne împreună) să se consemneze o nouă declarație despre complicitatea logodnicei sale, prezentă în public. Fragedă încă, avea obrajii aprinși de prezența sutelor de chipuri tăcute care o urmăreau. Se va maturiza curînd, între priveliștea albă din zare și zona sordidă a condamnatelor la muncă silnică.

Jurnalistul, păstrînd încă vanitatea profesională, schița, ca un intervievat, o imagine șocantă a vestului, perorînd despre cea mai citită carte a anului: „Cum să-i fac de petrecanie soacră-mii fără să intru la apă"; despre forurile de cultură ale vestului: cinematograful și barul; despre Nietzsche și Dostoievski ca temelii ale spiritualității Europei libere; despre prizonierii repatriați, singurii revanșarzi („Ceilalți germani psalmodiază: Lăsați-ne, pentru Dumnezeu, să gustăm și noi viața, întrebați-ne mai tîrziu despre viitor!"). În fine, despre relația învingător-învins (în Vest, fraternizare și căsătoria pe capete cu nemțoaice, spre disperarea fetelor de peste ocean; în Est, rușii, închiși în cazărmi, nu apar pe stradă decît în coloană); despre emisiunile postului de radio RIAS[1] privind cele 60 de lagăre-mină din Vorkuta și despre alte situații neverosimile, care abia acum, la fața locului, deveneau credibile.

* * *

Gelu Iasinski, un alt frate basarabean, venea să-i caute pe prizonierii români ca să facă ceva pentru ei, să le aducă cel puțin un pachet de mahorcă sau să le spună cîte ceva despre cei trecuți pe aici (Iuju, cel lăsat fără dantură de aur de aliații lui, rămăsese ca propagandist al lagărelor din Vorkuta.)

Gelu își terminase cu două luni în urmă condamnarea de 5 ani și primise domiciliu obligatoriu în orașul polar. Avea 30 de ani.

---

[1] RIAS (*Rundfunk im amerikanischer Sektor*), stație de radio a sectorului american din Berlin, înființată în 1946.

– Să nu-ţi fie de deochi, ficiorule, dar fain te ţii! – se minuna moş Zamfir, alăturat şi el, spre bucuria noastră, grupului, răsucindu-l şi măsurîndu-l pe chipeşul basarabean. Cum şi unde trăieşti?

– De trăit, trăiesc în ciuda duşmanilor. Cît despre locuinţă, iată, mi-am înjghebat o bojdeucă dincolo de aeroport. Şi ne arătă peste cîmpul gol de lîngă sîrme, pe care staţiona un avion hîd de transport, spre un mărăciniş. Împrumut zilnic un junc al lagărului şi car cărbuni pentru locuitorii oraşului. Pe Prian-boulean l-am moştenit de la bădiţa Muntean, prizonier de-al dumneavoastră, condamnat cu Cojoc şi Lunaru – poate-i ştiţi – pentru o grevă din lagărul de ofiţeri de la Gorki. Avînd condamnarea cea mai mică el fusese reţinut în lagărul-spital de alături şi ducea cărbuni salariaţilor.

– Unde e acum? – sărirăm noi, nerăbdători.

. – A plecat spre sud săptămîna trecută, cu alţi prizonieri. A stat mult în spital şi era să se prăpădească de inimă rea.

- Cum? Avea mare stăpînire de sine. Ce i s-a întîmplat?

Mi-aminteam cum, în preajma repatrierii celor o mie de ofiţeri, cosea noapte de noapte la lumina unei lămpi pe care şi-o făcuse singur din fîşii de geam. Îl întrebasem, nedumerit de îndelunga migală, ce tot cosea de nu mai termină.

– Mi-am cusut pantalonii şi haina din fosta uniformă, dar le-am desfăcut ca să am ce lucra cînd nu pot dormi. Dacă lucrez, gîndurile pot fi gîndite.

– În spital, alături de el – reluă Gelu – s-au nimerit nişte condamnaţi ruşi care luptaseră în România şi unul îşi povestea amintirile din lungul popas la Ploieşti, unde staţionase comandamentul lui. Seară de seară petreceau în casă cu gazda, femeie primitoare, bun comun al întregii cete de cheflii. Îi ştia strada, numărul şi o descria amănunţit. Mihăiţă, băiat de şcoală. Era trimis de prietenii maică-sii, din pat, dimineaţa, să le cumpere ţigări şi gustări. Bădiţa nu i-a spus nimic rivalului, şi-a făcut doar ieşirea din spital. De atunci, omul ăsta sobru, dar săritor, a trăit în iad. Îl durea mai ales mutilarea lui Mihăiţă. Nu ştiu cît o va duce. Cîinoasă soartă! Tocmai lui – n-ar fi făcut nici celui mai ticălos duşman o nedreptate! – să i se întîmple o asemenea năpastă şi s-o afle unde?... şi de la cine?...